

QİMÜASİR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI

HÜSEYN
CAVİD

ƏSƏRLƏRİ

HÜSEYN CAVİD

ƏSƏRLƏRİ

BEŞ CİLDDƏ

III CİLD

“LİDER NƏŞRİYYAT”

BAKI-2005

*Bu kitab "Hüseyn Cavid. Əsərləri. Dörd cildə. II, III cildlər"
(Bakı, Yazıçı, 1982, 1984) nəşrləri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Tərtib edəni:
Redaktoru:

Turan Cavid
Teymur Kərimli

894.3611 - dc 21

AZE

Hüseyn Cavid. Əsərləri. Beş cildə. III cild. Bakı, "Lider nəşriyyat",
2005, 304 səh.

Böyük Azərbaycan mütəfəkkiri, məşhur və xariqüladə pyeslər müəllifi Hüseyn Cavidin "Əsərləri"nin bu cildinə müqtədirdir sənətkarın, səhnəmizin şah əsərlərindən olub, dünya ədəbiyyatındakı əfsanəvi İblis surətinin çox böyük ustalılıqla canlandırıldığı "İblis" faciəsi, mövzusu İstanbul həyatından alınmış "Afət", Peyğəmbərin dahiyənə obrazının öz parlaq əksini tapdığı "Peyğəmbər"i və hər b demonunun surətinin yaradıldığı "Topal Teymur" dramı daxil edilmişdir.

Cavid yaşadığı cəmiyyətin, mənsub olduğu soyun və bütövlükdə insanlığın problemlərini əks etdirməyə can atdığı üçün onun mövzuya və qaldırılan problem baxımından heç biri digərini təkrarlamayan bu əsərlərində də dünyanın mahiyyətinə varılır, həyatın, xilqətin fəlsəfi dərkinə çalışılır.

Əsərlərin imlasına toxunulmayaraq, dil və üslubunun qorunulmasına çalışılmışdır.

ISBN 9952-417-27-4

© "LİDER NƏŞRİYYAT", 2005

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN

**“Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında”**

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

İBLİS

Facia – 4 pərdə

ƏŞXAS

İ b l i s –

Mələk –

İ x t i y a r ş e y x – ağsaqqal bir sövmənişin...

Xavər – İxtiyarın torunu.

A r i f – pərişan saçlı, sadə geyimli bir gənc.

V a s i f – könüllü bir türk zabiti (Arifin kiçik qardaşı).

K ü ç ü k z a b i t – Vasifin arqadaşı.

Rə'na – son dərəcə gözəl bir şəfqət həmsiyyəti (türk).

İbn Yəmin – qırq beş yaşında qarasın bir ərəb zabiti.

Y a r a l ı z a b i t – rus ordusuna mənsub bir gənc.

Z ə n c i ç a v u ş – İbn Yəminin xidmətçisi və bir nəfər məyyəət əskəri.

Teyf – Rə'nanın məqtul babasının xəyalı.

Elxan – zabit (əskəri qaçaq).

Zabitlər, əskərlər, haydutlar, rəqqasələr (ərəb), çingənlər, teyflər, çalğı taqımı və sairə...

İLK PƏRDƏ

Bağdad civarında ağaclıq, mənzərəli bir guşə... Bir tərəfdə dışarısı yeşilliklərlə mühat bir çardaq, içərisi həsirlə döşənmiş sadə bir qülbəcik... Qülbənin iki pəncərəsi, sağda, solda və qarşıda birər qapısı var. Taqqada bir taqım kitablar nəzərə çarpar. Ağustos, ikinci çağtı...

Pərdə açıldıqda Arif bir tərəfdə, taxta bir karyola üzərində əlinə təkəyə edərək, uzanıb düşüncəyə dalmış, səhnə qaranlıq, ətrafda göy gurultusu, şimşək çaqışı, tranpet sədələri, top, tüfək, bomba patlayışları... Qarşıda, səhnənin nihayətində iki böyük göz (pəncərə) atəşlər, alevlər içində dəhşətli bir müharibə təsvir edir. Bir qaç zabit əldə durbin müharibə komandası ilə məşğul... Gözlərin birində İblis, digərində Mələk görünür. Gurultudan sonra sükut...

İ b l i s

(məmnun qəhqəhələrlə)

Dəryələrə hökm etmədə tufan,

Səhraları sarsıtmada vulkan,

Sellər kibi aqmaqda qızıl qan,
Canlar yaqar, evlər yıqar insan...

(qəhqəhə)

M ə l ə k

Ya Rəb, bu nə dəhşət, nə fəlakət?
Ya Rəb, bu nə vəhşət, nə zəlalət?
Yoq kimsədə insafü mürüvvət,
İblisəmi uymuş bəşəriyyətlə!?

İblisin müstəhzi və sürəkli qəhqəhələrilə bərabər yenə göy gurultusu, top, mitralyoz sədaları başlar. Sonra sükut...

İ b l i s

(çılğın qəhqəhələrlə)

Toplar veriyor ələmə dəhşət,
Dəhşət!.. Qopuyor sanki qiyamət,
Yağmur kibi göydən yağar atəş!..
Atəş!.. Qaralar, dalğalar atəş!..

M ə l ə k

Ya Rəb, azacıq lütfü inayət!
Qəhr olmada artıq bəşəriyyət.
Başdan-başa həp yer yüzü vəhşət,
İblis ilə həmrəngi-siyasət.
Gözlər qapanır, səhnə aydınlaşır.

A r i f

(Uyqudan oyanır kibi alnını və gözlərini ovuşdurur. Yerindən qalqar, göyə doğru)

Dünyaları yoqdan yaratan, ey ulu Tanrı!
Ey xaliqi-hikmət!
Duyduqca, düşündükcə olur qəlbimə tarı

Bin şübhəli illət.
 Duyduqca, əvət, pərdəli hikmətləri hər an,
 Bin dürlü həqiqət,
 Bin dürlü müəmmalı həqiqət bana xəndan,
 Həpsində də zülmət...
 Bülbüllərin əlhanı, çiçəklərdəki əlvan
 Ya şö'leyi-əcram,
 Olmaz şu bənim çıldıracaq könlümə əl'an
 Bir mənbəi-ilham.
 Ey varlığı yox, yoqluğu vardan daha dilbər!
 Ruhum səni izlər.
 Lütəf et, o gözəl çöhrəni bir an bana göstər,
 Könlüm səni özlər.
 Uydum da peyğəmbərlərə, qanunə, kitabə,
 Duydum yenə qəsvət.
 Başdan-başa həp qəhrü qəzəb, tövbə-inabə,
 Həp zə'fə əlamət...
 Hər fəlsəfə bir vəlvələ, həp tatlı xəyalat,
 Yox rəhbəri-vidan;
 Sənsiz doğamaz qəlbimə, vidanıma, heyhat,
 Bir şö'leyi-irfan.
 En, gəl bana, yaxud bəni yüksəklərə qaldır,
 Gəzdir qonağında;
 Yerlərdə süründüm, yetişir, göylərə qaldır,
 Dindir qucağında,
 Qaldır bəni, bir seyr edəyim xoşmu, gözəlmi
 Cənnətdə mələklər?
 Qaldır bəni, ta görməyim insandakı zülmi,
 Baq, yer üzünü inlər.
 Ya Rəb, bu cinayət, bu xəyanət, bu səfalət
 Bulmazmı nihayət?
 İnsanları xələq etmədə var bəlkə də hikmət,
 İblisə nə hacət!?'

Yorğun və düşüncəli bir halda isikləyər oturur. Dərhal səhnənin işığı azalır. İblis sürəkli və istehzal qəhqəhələrlə yerdən – alevlər içindən çıxar. Yaldızlı və əflatuni ridasının ətləri hərəkət etdikcə atəşrəng sima və əlbisəsi parlar, durur.

İ b l i s

Arif! Bana baq, sən dəmi evhamə qapıldın?
Biçarə çocuq, sən dəmi İblisə taqıldın?
Dahilər, ulul'əzm nəbilər belə bəndən
Hiç vəchlə təxlisi-giriban edəməzkən
Daim bəni təhqir edərək əyləniyorsun...
Həp söyləniyor, söyləniyor, söyləniyorsun...
Bir gün gəlir, əlbəttə, şu iz'an ilə sən də
Baziçə olursun qoca İblisin əlində.
İblis, o böyük qüdrət, o ataşli müəmma
Bir gün səni də kəndinə eylər kölə... amma
Heyhat, olamaz dərdinə bir kimsədən imdad,
İmdadə qoşar, qoşsa fəqət ah ilə fəryad.

Ridasının ətləklərini A r i f i n yüzünə sürər, laübalı qəhqəhələrlə çəkilib gedər.

Səhnə aydınladır.

A r i f

(şaşqın, sinirli bir tevr ilə saçlarını qarışdırır, içəri girməkdə olan İxtiyara həyəcanlı bir müztərib)

Gəl, gəl bana! Gəl, eylə bənim dərdimə çarə!

İ x t i y a r

Oğlum, yenə dərdin nə imiş, söylə, nə çarə?

A r i f

(acı təbəssümlərlə)

Yar beynimi, aç qəlbimi! Eyvah, açamazsın;
Qaç bəndən uzaqlaş, xayır, əsla qaçamazsın.
Bən çilğınım artıq, bana yaqlaşma, kənar ol:
Gəl, qaçma, xayır, dərdimə lütf et də, dəva bul.

İ x t i y a r

Oğlum, mədəni aləmi nifrətlə bıraqdın,
Gəldin şu cədəlsiz, bədəvi aləmə çıxdın,
İnsandakı haqsızlığı, zülmü unut artıq,
Qəlbindəki nifrətləri, vəhşətləri yaq, yıq.
Yüz, bin deyil İblisə uyan... hər bəşəriyyət
Etmış bu gün ev yıqmağa, qan içməyə adət.
Arif! Unut, oğlum, unut artıq, bəni dinlə,
Sən kəndini məhv eyləyəcəksin bu gedişlə.

A r i f

(acı qəhqəhələrə)

Mümkünmü unutmaq?! Dayanılmaz buna əsla,
Əsla dayanılmaz şu böyük vəhşətə... zira,
Yalnız deyil insanlara, vəhşilərə sorsan,
Onlar belə insandakı vəhşiliyə heyran.
(göyə doğru, sinirli və həyəcanlı)
Bilməm şu cinayət, şu xəyanət, şu fəlakət
Bitməzmi, ilahi! Bu qədər səbrə nə hacət?

(çilgim)

Ver, bir buyuruq ver də cəhənnəmlər açılsın,
Coşsun, bütün atəşləri dünyaya saçılınsın.
Yaqsın da, şu zalım bəşərin yurdunu yıqsın,
Hər yer yüzü bir ah olaraq göylərə çıqsın.

Bu sırada dəhşətli göy gurultusu başlar. Gurultu ilə bərabər İblisin şiddətli qəhqəhələri eşidilir. İxtiyar mə'yus və düşüncəli bir halda qülbədən çıxar. Arif əli altında olaraq gurultu və qəhqəhələri dinlər. Eyni zamanda səhnənin işığı azalır. İ b l i s Arifin qarşısına keçirir

A r i f

(fəsinə qoyaraq, şaşqın)

Kimsin, nəçisin? Söylə, nədir fikrə məramın?
Nərdən gəliyorsun, nə imiş şöhrətü namın?

İ b l i s

(məğrur qəhqəhələrlə)

Bən şimdi bir atəş, fəqət əvvəlcə mələkdim,
Hər Xəliqə təsbih idi, təhlil idi virdim,
İlk öncə mələklər bəni təqdis ediyordu,
Adəm kibi bir sayğısız axır ləkə vurdu.
Alçalmadı, yüksəldi fəqət şöhrətü şanı,ım,
Allah ilə bir zikr edilir namü nişanı.ım.

A r i f

Artıq yetişir, anladım, izahə nə hacət,
Qarşımdakı İblis imiş, eyvah, nə dəhşət!
Hər qəhr oluyorkən şu cihan xain əlinlə,
Bilməm nəyə gəldin, nəyə gəldin bana, söylə?!

İ b l i s

Baqdım, əzior ruhunu hər qeydi-əsərət,
Gəldim edəyim ta səni hürriyyətə də'vət.
Baqdım, səni məhv etmədə bin dürlü xəyalət,
Gəldim verəyim qəlbinə bir nuri-həqiqət.

A r i f

Uymam sana, hər məl'ənətin bəncə ə'yandır,
Dəf' ol da, get, azğınları, sapqınları qandır;
Hürriyyətə əsla bəni sən irdirəməzsən,
Bir zülmət ikən nuri-həqiqət verəməzsən.

İ b l i s

(istehzalı qəhqəhələrlə)

Lakin bu xəta... Atəşi zülmət sanıyorsun:
Sən arif ikən halbuki pək aldaniyorsun,
Zülmət deyilim, iştə bənim hər sözüm atəş...
Atəş, özüm atəş, yüzüm atəş, gözüm atəş.

A r i f

Bən nurə fəqət talibim, atəş nəmə lazım?!

İ b l i s

Atəşsiz, inan, nur olamaz sabitü qaim,
Atəş, günəş atəş, bəşəriyyət bütün atəş,
Hər bir hərəkət, məbdəi-xilqət bütün atəş...
Zərdüştü düşün, fəlsəfəsi, fikri, dəhası
Həp atəşə tapdırmaq idi zümreyi-nası.
Yalnız bunu dərk etdi o əllameyi-məşhur,
Yalnız o böyük baş şu böyük kəşflə məğrur...

A r i f

(sinirli)

Məhv olsa da həp bənliyim uymam sana, dəf ol!

İ b l i s

Durmam, gedərim...

(qəhqəhə ilə çəkilir)

A r i f

Haydı, çəkil, iştə açıq yol!..

(Fəsinə bir tərəfə atıb əsəbi hallar keçirir. Səhnə aydınlaşır)

X a v ə r

(gəlir, həyəcan və təlaş ilə)

Söylə, Arif! Aman nə oldu yenə,
Yenə kimlər göründü gözlərinə?

A r i f

Sorma, hiç sorma, nazənin Xavər,
Bəni məhv etdi iztirabü kədər.

(onu qolları arasına alır)

Sən, əvət sən də olmasan, heyhat!
Bəni bir gün boğar şu qanlı həyat.
Ah, o gözlər bilirmisin nə diyor?

X a v ə r

Nə diyor, söylə...

A r i f

Ruhu cəzb ediyor,
Söylüyor əski xatirətü bana.

(ətrafə)

Sanki qarşımdadır gözəl Rə'na.

X a v ə r

Bana baq, səndə gizli bir söz var...

A r i f

Onu hiç sorma, sevgilim!

X a v ə r

(ətrafə)

Qəddar!

Bu sırada İ x t i y a r ilə bərabər İbn Yəmin, Rə'na, zənci çavuş və bir əskər, əlində ufaq bir çanta daxil olurlar.

İ b n Y ə m i n

(səmimi bir tevr ilə əlini İxtiyarın omuzuna qoyaraq)

Möhtərəm İxtiyar, nasıl keyfin?

İ x t i y a r

Hiç qəmim yox, var olsun İbn Yəmin!

İ b n Y ə m i n

(alınının tərini silər)

Pək sıcaq, həm də yol bu gün pək uzaq,

(əskərə)

Çabuc ol, haydı, qoş da atlara baq.
Əskər çantayı bir tərəfə biraqıb çıxar.

A r i f

(diqqət və heyratla ətrafə)

Ah, o, Rə'na, nazənin afət!

X a v ə r

Yenə bir şeymi oldu, Arif?

A r i f

Əvət.

(Rə'nayə yaqlaşaraq)

Söylə, Rə'nəm isminiz?

R ə' n a

(Arifin əlini sıqar, heyrət və sevinclə)

A r i f!

İbn Yəmin

(Arifə, süzər, ətrafa)

Bizə bir əngəl olmasın şu hərif?!

A r i f

Bu gəliş, əfv edərsiniz, nerədən?

İ b n Y ə m i n

(məğrur və laübalı)

Səhneyi-hərbədən, mücadilədən.

A r i f

(acı təbəssümlə)

Bir fəzilətsə öldürüb-ölmək,
Canavar bizdən əşrəf olsa görək.

İ b n Y ə m i n

(istehzalı qəhqəhə ilə)

İştə bir söz ki, büsbütün yanlış...
Yaşamaq istiyormusun, çarpış.
Hərbə qoş, həp vuruş, ya əz, ya əzil!
Onsuz irmək murada pək müşkül.

A r i f

(istehzalı və əzici bir təbəssümlə)

Doğru, pək doğru bir düşüncə... əvət,
İştə hər əskər, iştə hər millət
Bu gün olmaqda həp bu fikrə şərik,
Hiç çəkilməz fəqət bu sərsəmlik.

İ x t i y a r

(onun qolundan tutaraq)

Arif, oğlum, bıra q münəqişəyi
Gəl, işim var səninlə...
Sağ tərəfdən çıxarlar

İ b n Y ə m i n

(ətrafə)

Ah, nə eyi...

(Rə'nayə)

Şu hərif feyləsofmu, ya dəlimi?
Sanki həp cəhldir bunun elmi.

R ə' n a

Bəslənir hər könüldə bir duyğu,
Nə yaparsın, onun da məsləki bu...

İ b n Y ə m i n

Bu da məsləkmidir, nədir, bilməm!
İştə bir kəcnəzər, zəki sərsəm!
Xavərin yüzündə naməmnun hallar.

R ə' n a

Bəncə sərsəm deyil, o pək huşyar,
Neyləsin, hər bə qarşı nifrəti var.

İ b n Y ə m i n

Onu nerdən tanırsınız əcəba?

R ə' n a

Pək yaqın qomşumuzdu...

İ b n Y ə m i n

(ətrafı)

İştə bəla!

R ə' n a

Əsli İstanbul əhlidir, lakin,
Pək küçükkən zavallı dərbədərin
Evi yanmış da, nəsli məhv olmuş,
Bir küçük qardaşılə qurtulmuş.
Onu da ən sonunda biçərə
Qeyb edib böylə qalmış avarə.

İ b n Y ə m i n

(saatına baqar, Rə'nayə)

Siz məhəbbət edin də biz çıqalım,
Əcəba bir nə var, nə yoq baqalım.

(çavuşla bərabər bir tərəfə çəkilir)

R ə ' n a

(karyola üzərində gözünə ilişən iki kitabı göstərir)

Bu kitablar sənindir, əcəba?

X a v ə r

Əvət, Arif keçən yıl aldı bana.

(kitabların alt tərəfdə bulunan rəsimli yüzünü birər-birər çevirib göstərir)

Xoca Nəsrəddinin lətifələri,
Bu da “Bin bir gecə” hekayələri!..

R ə ' n a

(açıb yapraqlarını çevirərək)

Bana lütfən bir az sərin su...

X a v ə r

Pəki.

(dəstiyi alıb sol qapıdan çıxar)

İ b n Y ə m i n

(dışarıda pəncərə önündə, çavuşa)

Pək düşündün, nə var?

Ç a v u ş

Bəyim, hər şey,
Bir bəla işlə gördüyün Arif,
Çünkü Rə'nayə pək yaqın şu hərif.
Daha müdhiş bəla bizim əskər,
Qorqarım, cümlə sirri faş eylər.
Bizi görmüş də çünki Rə'nanın
Babasın qətl edən zaman, xain!
A r i f sağ tərəfdən daxil olur, onları dinlər.

İ b n Y ə m i n

(qafasını oynataraq istehzalı təbəssümlə)

Bir böyük ordu, bir yığın insan,
Bənim uğrumda oldu həp qurban.
Keyfə sərf eylədim də milyonlar,
Yenə devlətcə e'tibarım var.
Bən kimim, bir ərəb... nə zənn etdin?
Bir çocuqdanmı qorqar İbn Yəmin?

Gedərlər.

A r i f

(Rə'naya yaqlaşır, vurğunca bir tevrlə)

Nə səadət, nə xoş təsadüf, inan,
Səni gördükdə bitdi tabü təvan.
Gecə rö'yalərimdə özlərkən

Bu gəliş böylə ansızın, bilsən,
Nə qədər zevqü nəş'ə verdi bana,
Haqlıdır hər könül tapınsa sana,
Burda qalsan, səninlə birləşsək,
Şübhə yoq, sisli taleyim güləcək.

R ə' n a

(mütərəddid)

Bir xəyal iştə, kim bilir, qismət!?

A r i f

Bir sözüml var, qüsurə baqma fəqət,
Söylə, Rə'na! Şu qanlı zabitlə
Nerəyə, hanki səmtə, bir söylə?

R ə' n a

Şu yaqınlarda xəstələr varmış.

A r i f

Saqın aldanma, pək böyük yanlış;
İnanıb getmə, ah, o pək xain,
Burda qal, getmə, həm də sorma niçin!

R ə' n a

Bəlkə həp söylədiklərin gerçək,
Pək güc amma vəzifədən dönmək.

İşiq azalır, ağ saqallı, möhtəşəm simalı bir miralay xəyalı görünür. Rə'na şaşqın və həyəcanlı.

Ah, babam, bir də anlı-şanlı babam!
İntiqam almadan, inan yaşamam.

B a b a s ı n ı n x ə y a l ı

(mühib və ağır bir ahənglə)

İntiqam! İntiqam!..

(çəkilir)

R ə ' n a

(əllərini xəyala doğru açaraq müztərib)

Aman, bu sual!

İ b l i s

(xaricdən məmnun qəhqəhələrlə)

İntiqam, İntiqam!..

A r i f

Aman, bu nə hal!?

R ə ' n a

Babamın kim bulursa qatilini,
Ona bən səcdə eylərim ələni.
Bəni çöllərdə gəzdirən duyğu,
İntiqam eşqi... həp bu, yalnız bu.

A r i f

Görünür, sizcə bəllidir qatil?

R ə ' n a

Xayı, əsla bilinmiyər o səfil,
Diyər İbn Yəmin: "İnan bana sən,
Bulurum nərdə olsa qatili bən".

A r i f

Bəncə bir hiylədir bu, dinləmiyin.

X a v ə r

(dəstəyi gətirir, töküb Rə'nayə verir)

Buyurun, pək gözəl su, həm də sərin...

İ b n Y ə m i n

(İxtiyar və çavuşla bərabər dönər, su içməkdə olan Rə'nayə)

Gedəlim!

R ə ' n a

(qalqar, qülbədəkilərə)

Xeyli razıyım sizdən.

Çavuş çantayı alır.

İ b n Y ə m i n

Gər nəşib olsa evdət eylərkən,
Qalırız burda bəlkə üç-beş gün.

İ x t i y a r

Ah, o günlər bizimçin ən xoş gün...
Hər üçü çıxar, İxtiyar ilə Xavər də onları izlər.

X a v ə r

(Rə'nayə)

Gəlişin pək gözəl, fəqət gedişin
Umulur şey deyildi...

R ə' n a

Allah için,

Yetişir, fəzlə zəhmət etməyiniz.

X a v ə r

Nə olur, mümkün olsa getməyiniz!

A r i f

Getmə, pək doğru, getmə sən, Rə'na!

(məhzun və sarsılmış bir halda iskəmləyə oturur)

X a v ə r

(geri dönər)

Söylə, Arif, nə var, nə oldu sana?

A r i f

Ah, o, Rə'na, o nazlı heykəli-nur
Sanki qarşımda çırpınıb duruyor.
Ona bən yardım etməsəm gerçək
Bəni vicdan əzabı məhv edəcək.

X a v ə r

İki söz sormaq istərim sana bən,
Əcəba hiç sevərmisin onu sən?

A r i f

Sevərim başqa bir məhəbbətlə,
Əski, pək əski hissi-hörmətlə...

X a v ə r

Yoq, inanmam, xayıf, bu pək yanlış...
O nə halət, nədir o səs, o baqış?
Sanki bir inqilab içində sənin
Çırpıntı durmaq üzrə həp bədənin.

A r i f

Sən də Arif qadar düşünsəydin
Ki, nələr yapmaq istər İbn Yəmin,
Büsbütün sarsılırdı vicdanın,
Heyrətindən həməni donardı qanın.

Bu sırada V a s i f l ə arqadaşı küçük zabit, silahsız olaraq, yaralı bir rus zabiti
gətirirlər.

V a s i f

(kçük zabitə)

Daha dur, tabı qalmamış artıq.

İ x t i y a r

(onların arqasından yetişib yardım edər)

Yaralanmışımı? Ah, zavallı, yazıq...
Gətirin, bir qədər rahatlansın.

A r i f

Ya əsir olmalı o, ya qaçqın.

V a s i f

Xəstə bir rus əsiri, həm yaralı.

İ x t i y a r

Gəl qızım, tez sarıb da bağlamalı.

(İxtiyarla Xavər yaranının alınını və qolunu sarıb içəri odaya götürürlər).

A r i f

(Vasiflə küçük zabitə)

Ah, nə munis, nə mərhəmətlisiniz;
Nerdə rast gəldiniz şu zabitə siz?

V a s i f

Pək yaqınlarda, yol kənarında,
Baqdıq, əhvalı xeyli pəxmürdə.

K ü ç ü k z a b i t

Bir əsir iştə, düşman olsa belə
Yenə lazım müavinət edilə.

A r i f

Həp şu xislətdə olsa cinsi-bəşər,
Hiç görülməzdi bunca vəhşətlər.

(sol qapıdan içəri keçər)

K ü ç ü k z a b i t

Vasif! Düşünür, həp düşünürsün, bu nə halət?
Məcnun olacaqsın bu təbiətlə nihayət.

V a s i f

Bulmazsam əgər İbn Yəmin xaini əlbət –
Əlbət qalır üstümdə şu çılğınca təbiət!
Rə'na, hələ Rə'na!.. Onu iğva nə deməkdir?
Bir alçağa layiqmi o gülqönçeyi-bakir?

K ü ç ü k z a b i t

Türk ordusu ətrafə bu gün həmlə edərkən,
İranə və ya Qafqaza imdadə gedərkən,
Rus ordusu durmaz, çəkilibkən önümüzədən,
Vasif! Nə rəvadır ki, şu parlaq günümüzədən
Feyz almayaraq biz olalım qəflətə mail,
Satmaz, satamaz milləti şəxsiyyətə aqil.

V a s i f

Əfsus ki, hiçdir sonu, türk ordusu varsın,
İstərsə bütün Hindi də, Əfqanı da sarsın,
İstərsə bütün qarşı çıxan manei yıqsın,
Turanı basıb bağına Altaylara çıqsın,
Mümkün deyil, əsla olamaz naili-amal,
Etdikcə xəyanət əli bu milləti pəmal.

K ü ç ü k z a b i t

Lakin saparaq başqası eylərsə xəyanət,
Seyr eyləyərək həp baqa dursunmu şu millət?

V a s i f

Türk ordusu daim basaraq ölkələr almış,
Ən sonda siyasətdə basılmış da bunalmış.
İdraki sönük başçıların qəfləti ancaq
Etmış, edəcək milləti həp əldə oyuncaq.

(ani bir düşüncədən sonra kəskin və şiddətli)

Turana qılıcdan daha kəskin ulu qüvvət,
Yalnız mədəniyyət, mədəniyyət, mədəniyyət...

K ü ç ü k z a b i t

(geri dönməkdə olan Arifə)

Yahu, buradan kimdi bir az öncə keçənlər?

A r i f

Bir atlı ərəb zabiti, bir qızla bərabər...

V a s i f

Gördünmü? Gecikdik də qaçırdıq avı əldən.

K ü ç ü k z a b i t

İnsan nə qadar qaçsa da qurtulmaz əcəldən.

V a s i f

Gəl, durma, hənuz əldə bir az fürsətimiz var.

K ü ç ü k z a b i t

(yarımqəhqəhə ilə)

Artıq sən əmin ol, bu gün avcundadır onlar.

Hər ikisi yüngül təmənnalarla qülbədən çıxar və sür'ətli adımlarla İbn Yəmin hərəkət etdiyi tərəfə doğru yürürlər. Arif durduğu yerdə baqa qalır. Şaşqınlıqla qarışıq böyük bir hüzn və kədər ruhunu sarmağa başlar. Bu sırada səhnənin işığı azalır. İblis istehzalı və şiddətli qəhqəhələrlə qarşısına çıxar.

A r i f

Dəf ol, yenə gəldinmi?

İ b l i s

... Əzizim, çocuq olma!

Arif! Bana baq, əczi biraq, hissə qarılma.

Çarpışmaq üçün lazım ikən mərdə cəsarət,

Bilməm, niçin olmuş sana qalib əsəbiyyət?

Bən həpsini duymaqdayım, inkar nə lazım;

Rə'na, o sənənin şimdiki bütün ruhuna hakim,

Hakim o sənənin hissənə, idrakinə... əfsus

Ayrılısan izindən, olur əğyar ilə mə'nus...

A r i f

Qandırmaq için Arifi həp nafilə israr,
Hər haldə xainsin, inanmam sana zinhar...

İ b l i s

Lakin şu inadınla pərişan olacaqsın,
Bir gün gələcəkdir ki, peşiman olacaqsın,
Əfsus, nədamət sana verməz səmər əsla.

(əлиндə bir tabançə ilə bir kisə altın tutaraq)

Al bunları... bas bağrına, Arif, eyi saxla!
Bunlar edəcəkdir etsə nihayət səni məs'ud,
Al! İştə bu atəş, bu da ən sevgili mə'bud!

(tabançayı bir kərə havaya boşaltaraq)

Al! İştə bu atəşlə gəlir qəlbinə qüvvət,
Yalnız bu verir qarşı duran xəsminə dəhşət.

(kisədəki altınları səsləndirib oynadaraq Arifə verir)

Baq, səsləniyor, iştə sədayi-pəri-Cibril!
Bunsuz olamaz kimsə, inan, məqsədə nail.

A r i f

(İblisin vermiş olduğu tabançayı və altınları yerə atar, son dərəcə qızğın və usanmış bir halda)

Dəf ol, yetişir, eyləmə əsla bəni təltif!
Möhtac deyil altına, ya qurşuna Arif.

İ b l i s

Təkrar edərim, zəfi bırağ, aldaniyorsun,
Həp aldaniyorsun, bana baq, aldaniyorsun!

(qəhqəhələrlə çəkilir)

A r i f

(tərəddüd və düşüncədən sonra)

Heyhat, o mələk qəhr edilirkən,
Layiqmi durub seyr edəyim bən?

(kəskin bir əzmlə)

Y o q, getməliyim, həm də bu saət,
Bəndən ona hörmət və məhəbbət...

(ridasını "pelerin" və fəsinini alıb həməni dışarı fırlar)

İ b l i s

(gəlir, istehzalı qəhqəhələrlə)

Get, lakin o hörmət və məhəbbət
Bir gün doğurur qanlı ədavət.
Get, bəllidir insandakı xislət;
Sizlərdəki ülfət; sonu vəhşət,
Sizlərdəki şəfqət; sonu nifrət,
Sizlərdəki rəhmət; sonu lə'nət!..

(sürəkli qəhqəhələr...)

Pərdə

İKİNCİ PƏRDƏ

Ərəb zevqinə uyğun süslü bir salon... Qarşıda, sağda və solda birər qapı və bir qaç pəncərə... İblis xidmətçi ərəb qıyaqətində ötəyi-bəriyi düzəltir.

İ b n Y ə m i n

(qarşıdakı qapıdan gələrək)

Bana baq, durma, əzizim, çabuq ol,
Durma get, haydı, imamı ara-bul.
Söylə gəlsin də nikah qıymaq için.

İ b l i s

Baş çavuş zənn edərim getdi dəmin.

İ b n Y ə m i n

Pək gözəl, gəlsə, həməən söylə bana.

İ b l i s

Söylərim, lakin əmin ol, Rə'na,
Bir qadar göstərəcək istiğna.

İ b n Y ə m i n

Nə vəzifən, deyil aid bu sana.

İ b l i s

Əmrə borcumdur itaət, heyfa,
Onu məcbur edəməzsən, zira
Böylə bir cəbri hökumət duysa,
Çəkəcəkdir başımız dürlü bəla.
Çünki var başqa günahın da sənin,
Orduya, devlətə çıqdın xain.

İ b n Y ə m i n

(mütərəddid, diplomatca bir təbəssümlə)

İştə pək doğru və məntiqli cavab,
Sən vəkil ol, nə dilərsən, onu yap!

(gəldiyi qapıdan çıxar)

İ b l i s

(məğrur qəhqəhə ilə, yalnız)

Əvət, İblis, o böyük sənətkar
Həm yapar, həm də yıqar, qüdrəti var.

Bu sırada V a s i f ilə küçük zabit sağ qapıdan daxil olur, ətrafı süzməyə başlarlar.

Bu cəsarət nə demək? Ey, bana baq!

V a s i f

(istehzalı qəhqəhə ilə)

Bir oteldir deyə sandıq bu qonaq.

İ b l i s

Əcəba!? Sahibi kimdir otelin?

V a s i f

Bir ərəbdir, adı da İbn Yəmin.

İ b l i s

(qızğın)

Sayğısızlıq yetişir, haydı, gedin!

V a s i f

(silah çəkərək)

Şımarıq abdala baq, dur! Nə dedin?

K ü ç ü k z a b i t

(mane olur)

Vasif! Allahı seversən də bıraq!

(geri çəkilməkdə olan İblisə)

Dur, təlaş etmə, əzizim...

V a s i f

Alçaq!

Nərdə Rə'na, onu göstər!

İ b l i s

(istehzalı təbəssümlə)

Nə demək!

Varıyor İbn Yəminə o mələk.

V a s i f

Onu qandırmış o xain, lakin

Bən sağ olduqca bu iş namümkün!

K ü ç ü k z a b i t

(mülayim)

Arqadaş, gərçi o sərsəm məğrur,

(Vasifî göstərir)

Qızın ən sevgili məşuqu budur.

İ b l i s

Ah, ayaq səsləri var, tez çəkilin,
Çəkilin, sonra, bir az sonra gəlin.

V a s i f

(arqadaşına, xüsusi)

Gedəlim, ən eyi yol: hər ikimiz,
Azacıq sonra misafir gəloriz,
Şu hərif çünki yaqın dostumdur,
Bəlkə bir rənglə iş həll olunur.

K ü ç ü k z a b i t

(çıqarkən İblisə)

Şimdi var bir sana ümmid ancaq,
Çarə bul, yoqsa o qız məhv olacaq.

İ b l i s

(məğrur qəhqəhə ilə, yalnız)

Bəndən imdad umuyor cümlə cihan,
Biri zalım, biri məzlum insan.

R ə ' n a

(sol qapıdan daxil olur)

Bu ziyafət nə demək, söylə niçin,
Sana hiç açmadımı İbn Yəmin?

İ b l i s

(yarımqəhqəhə ilə)

Bilmiyormuş kibi davranmaq nə!?
Bu ziyafətdir əlamət düğünə.
Səni təzvic ediyor İbn Yəmin,
Şimdi əmr etdi nikah qılmaq için.

R ə ' n a

(Həyəcanlı və şaşqın)

Sus, aman sus! Nə rəzalət!?

(e'timadsız)

Əcəba!

Yoq, çəkilməz bu xəyanət əsla.
Bəni bilməm ki, nə sanmış şü hərif,
Ah, pək doğru diyormuş Arif.

(son dərəcə təhdidkar)

Hiç mərəq etmə, duyar, şimdi duyar,
Şimdi anlar ki, əvət, bəndə nə var.

Gəldiyi qapıdan çıxar. Bu sırada Arif fəsli olaraq, yüzünü gözəlcə tərəş etdirmiş olduğu halda, sağ qapıdan girər. Rə'nanın qapıyı qapayıb getdiyini görəncə büsbütün şaşırır.

İ b l i s

Bana baq, hey səni sərsəm, budala!
Bu cəsarət sana nerdən əcəba?

A r i f

(Rə'na çıxdığı qapıya işarətlə)

Ondan, ah, iştə o dilbər qızdan,
Şimdi burdan süzülən yıldızdan.

İ b l i s

Söylə, dərdin nədir, aydın söylə!

A r i f

Mərhəmət qıl da, aman, lütf eylə,
Söylə Rə'nayə ki, Arif gəlmiş.

İ b l i s

Anladım dərdini, lakin bu zor iş...
Ona nail olur ancaq onlar
Ki, avuclar dolusu altını var.

A r i f

Bəndə yoq altın, əzizim, zira
Uymamış sərvətə könlüm əsla.

İ b l i s

(yarımqəhqəhə ilə)

Altının yoqsa silahın var ya,
Bəni öldür də qavuş sonra ona.

A r i f

Yoq, silahım da yoq, insaf eylə,
Sanma vəhşi bəni sən bir öylə.

İ b l i s

(mə'nalı bir qəhqəhə ilə)

Pək gözəl, anladım, ancaq Rə'na
Qismət olmaz bu təbiətlə sana.
Üzülüb durma, çəkil get, zira
Qüvvətə, altına tabe dünya.

(Arifdə mə'yusca bir dalğınlıq. İblis mülayim qəhqəhə ilə)

Nəyə daldın, niçin oldun mə'yus?

A r i f

Çünki yox bir şeyim, əfsus, əfsus!

İ b l i s

Bir şeyin yoxsa da könlün var ya,
Bana ver könlünü...

A r i f

Əsla, əsla!..
Bunu hiç umma, saqın Arifdən,
Vermişim könlümü yalnız ona bən.

İ b l i s

(ətrafə)

İştə Şərqin mütərəddid cocuğu!
Şaşqın, abdal, əsəbi yavrucuğu!

A r i f

(masa üzərindəki şərab qədəhini yaqalar)

Ah, aman! Bir içim olsun, bana su!

İ b l i s

(sürəhiyi alıb qədəhi raqı ilə doldurur)

Al, iç!

A r i f

(varıya qədər içər. Yüz-gözünü bürüsdürür)

Eyvah, nə dəhşət, yahu!
Su deyil, səmli bir atəşdir bu.

İ b l i s

(başqa bir şüşədən böyük bir qədəh dolusu ərğəvani şarab verir)

Bu fəqət tatlıdır, al iç!

A r i f

Nədir o?

İ b l i s

İç də baq, sonra duyarsın nə imiş,
Ən gözəl töhfə, keşiş göndərmiş...

A r i f

(bir qədər içər, qədəhi məmnun və nəş'əli bir baqışla süzərək)

Ah əvət, sanki şəfəq dalğalı nur...

(içib bitirdikdən sonra, niyaz ilə)

Şimdi Rə'nayı çağırısan nə olur?

İ b l i s

Onu sən pəkmi sevərsin?

A r i f

(cibindən bir ciğara çıxarır)

Sorma,
Sızlayan könlümə atəş vurma!

(İblis ciğarayı atəşlər)

Ta çocuqkən seviyordum onu bən.

İ b l i s

(qarıya işarətlə)

Gəliyor iştə o gülqönçə dəhən.

A r i f

Ah aman, halı nasıl hüznəvər,
Gözlərindən saçılır şimşəklər.

R ə' n a

(əlində bir qaç parça kağız daxil olur, heyrətlə)

Arif, Arif! Nə için gəldin sən?

A r i f

Sorma bəndən, onu sor qəlbindən.

İ b l i s

Şu kağızlar nə içindir, yavrum?

R ə' n a

Onu bunlar edəcəkdir məhkum.

A r i f

Əcəba, kimdir o xain, miskin?

R ə' n a

Səncə pək bəlli hərif: İbn Yəmin.

A r i f

(kağızları göz ucilə süzərək)

Şu xəyanətləri sən əvvəldən
Biliyorkən susuyordun, bu nədən?

R ə ' n a

Bəni qandırdı da sandım o dəni,
Bulur əlbət babamın qatilini,
Sonra baqdim ki, o bir başqa səfil!..

A r i f

(ətrafı)

Bəlkə həp kəndisi cani, qatil...

(Rə'nayə)

Bana ver onları, Rə'na! Bana ver.

(kağızları almaq istər)

R ə ' n a

(İblisi göstərir)

Hələ səbr et baqalım bir bu nə der.

İ b l i s

Ver, əvət, ver, o nə lazımsa yapar.

A r i f

Bana ver, şimdi o azğın canavar,
Bulur əlbəttə cəza, qurtulamaz.

(kağızları alır, sür'ətli adımlarla gəldiyi qapıdan çıxar)

R ə' n a

(müztərib)

Ah, lakin o hərif pək qurnaz...

İ b l i s

Hiç təlaş etmə, quzum, dinlə bəni,
İki bildik soruyordardı səni...

R ə' n a

(sözünü kəsərək)

Kimdi onlar?

İ b l i s

Biri olduqca yigit,
Vasif ismində gözəl bir zabit.

R ə' n a

(şad və və məmnun)

Ah, gerçəkmi bu söz?

İ b l i s

Pək gerçək,
Bana söz verdi, əmin ol, gələcək.

İ b n Y ə m i n

(daxil olur, İblisə)

Əcəba sevgili Rə'na nə diyor?

İ b l i s

Bəyim, izhari-məsərrət ediyor.

İ b n Y ə m i n

(İblisin omuzunu oqşayaraq)

Xeyli məmnunim, əzizim, səndən.

R ə ' n a

(kinayəli və acı təbəssümlə)

Xəstəyə baqmaq üçün gəlmiş ikən,
Bir ziyafətdə bulunmaq nə tuhaf!

İ b n Y ə m i n

Yoqmudur səndə, gülüm, hiç insaf!?
Yaralı əskərə baqmaqsa məram,
Əskərim bən də, böyük həm də yaram,
Yar da aç, qəlbimə baq, sonra inan,
Çünki hala aqıyor, kəsmədi qan.

R ə ' n a

(məhzun)

Ah, təmin ediyordun da bəni;
Bulacaqdın babamın qatilini.

İ b l i s

O da mümkündür, o da mümkündür, Rə'na!
Bir düşün, bən nə dedim şimdi sana?
Hər sevin, gül, mələyim, çünki bu gün
Ələ düşməz... nə səadətli dügün!..

(mə'nalı qəhqəhə)

Ç a v u ş

(daxil olur)

Gəliyor iştə misafirlərimiz.

İ b n Y ə m i n

(Rə'nayə)

Get, gülüm, sonra məhəbbət edəriz.

(Misafirləri qarşılamaq üçün qarşığı qapıdan çıxar).

İ b l i s

(Rə'nayə)

Hiç mərağ etmə, əmin ol, o bənim
Ən itaətli qulumdur daim.
Durma get, bəklə də fürsət dəmini,
Bəlkə rə'yadə görür bir də səni.

İstehzal qəhqəhə... Rə'na sağ qapıdan çıxar. İbn Yəmin ilə bərabər V a s i f, arqadaşı və iki-üç zabıt daxil olurlar.

İ b n Y ə m i n

(öndə olaraq tatlı qəhqəhələrlə)

Hay, hay, buyurun, nə xoş təsadüf!

(Vasiflə küçük zabiti misafirlərinə göstərir)

Bir arqadaşımdır iştə Vasif,
Aylarca əgərçi ayrı düşdük,
Qismət bu, yenə bu gün görüşdük.

V a s i f

(İbn Yəminə)

Xoşbaxt olaraq ziyarətindən
Könlüm nə qədər sevindi, bilsən!

İ b n Y ə m i n

(misafirlərə)

Bən hərb ediyorkən ordumuzda
Gördümsə beş-on sevimli sima,
Vasif, şu könüllü, şanlı zabit
Bir yıldıza bənziyordu sabit.

B i r i n c i z a b i t

Dünyayı saran şu qanlı qavğa
Bir xeyli yigitlər etdi peyda;
Yoq şübhə, bu dürlü nevcavanlar
Olduqca dəyərlı qəhrəmanlar.

İ b n Y ə m i n

Qavğada qolay müvəffəq olmaq,
Tale və cəsarət olsun ancaq.

Otururlar.

B i r i n c i z a b i t

(yarımsərxoş, İbn Yəminə)

Yahu, bu nasıl dügün, ziyafət!?
Məscidmi bu, ya ki, bəzmi-işrət?

İ k i n c i z a b i t

Gerçək, bu nə? Oynayıb çalan yoq,
Bir nəş'ələnib də zevq alan yoq.

İ b n Y ə m i n

Dur, hƏp olur, onsuz olmaz əlbət,
İsmlərləmişim, gəlir bu saat.

Ç a v u ş

(gəlir, əskərə təmənnə edər)

Rəqqasələr əmrə müntəzirdir.

İ b n Y ə m i n

Gəlsinlər, əvət, həmən xəbər ver.
Çavuş çıxar.

B i r i n c i z a b i t

Gəlsinlər, əvət, dəyişsin əhval,
Gülsün azacıq pəriyi-amal.

İ k i n c i z a b i t

Tam beş sənədir ki, rəhib olduq,
Ciddiyyət içində hƏp boğulduq.
Rəqqasələr daxil olur.

İ b n Y ə m i n

(çalğılılara)

Çal, haydı çal, etmə fevti-fürsət!
Çal, durma, sənindir işlə nevbət.

B i r i n c i z a b i t

Çal, sızlayıb inləsin o tellər,
Çırpınsın onunla hƏp könüllər.

İ k i n c i z a b i t

Çal, məclisə zevqü nəş'ə gəlsin,
Çal, ta ölümlər də rəqsə gəlsin.

Çalğı başlar, rəqqasələr aşağıdakı şərqiyyəti həmahəng olaraq söylər və rəqs edərler.

Şərqi

Hər şey sənindir, ey qafil insan!
Gülgün şəfəqlər, rəngin çiçəklər.
Hər şey sənindir, ey cahil insan!
Parlaq günəşlər, dilbər mələklər.

Yalnız sənin, yalnız sənin hər dürlü ne'mət;
Gənclik, gözəllik, eşqü ülfət, hər səadət.
Sür daima zevqü səfa, fevt etmə fürsət,
Bir gün gəlir, əsla səmər verməz nədamət.

Beş günlük ömrün rö'yayə bənzər,
Dal eşü-nuşə, hiç gəlmə huşə.
Daim gül, əylən, olma mükəddər,
İç badə, həp gəl cuşü xüruşə.

Sərməsti-eşq ol, ey gözüm, qəsvət nə lazım,
Bir gün gəlir, əldən çıxar zevqi-xərabat.
Al nəş'ə hər şeydən, əvət, qəflət nə lazım,
Bir gün gəlir, əldən düşər peymanə heyhat!..

Rəqs bitmək üzrə ikən A r i f l ə bərabər əli silahlı iki k a n u n n ə f ə r i daxil olur.

B i r i n c i k a n u n

(kəskin və amiranə bir tevr ilə rəqqasələrə)

Sakit, dağılın!..

Musiqi susar, rəqqasələr ikişər, üçər salonu tərək edərler.

İ b n Y ə m i n

(heyrətlə, kanunlara)

Nədir bu rəftar?

A r i f

(İbn Yəmini göstərir)

Tam kəndisi, iştə! Ah, qəddar!

İ b n Y ə m i n

Lakin çəkilməyi bu həqarət?

(Silah çəkmək istər).

B i r i n c i k a n u n

Hər nəfilə bunca qeyzü hiddət,
Əl'an səni istiyor hökumət,
Gəl!..

A r i f

Bəllidir etdiyən xəyanət.

İbn Yəmini alıb götürürlər, Ariflə misafirlər də bərabər çıxar.

V a s i f

(ən arqada qalır, kiçük zabitə)

Baq, şimdi də fevt edilsə fürsət,
Daim qalırım visalə həsrət.

Sol qapıdan girmək istərlər. Rə'na qarşılıqlarına çıxar. Vasif pərəstişkar bir tevr ilə.

Rə'na, Rə'na! Sevimli afət!
Gəl, durma aman, edilsə qəflət
Mütləq səni məhv edər şu xain,
Olmaz daha qurtuluş səninçin.

R ə' n a

(sevinc ilə)

Vasif! Gedəlim...

(mütərəddid)

Fəqət bu müşkil,
Heyhat, bulunmadıqca qatil...

V a s i f

(sözüünü kəsərək)

Sən gəl, bulunur o bir gün əlbət.

İ b l i s

(gəlir)

Rə'na, daha durma, iştə fürsət!

R ə' n a

Lakin babam!..

V a s i f

Ah, gəl, aman gəl!

Çıqarlar.

İ b l i s

Get, get, daha durma, artar əngəl.

A r i f

(daxil olur, son dərəcə məmnun)

Xain yaqalandı ən nihayət.

İ b l i s

(yarımqəhqəhə ilə)

Eşq olsun, əvət, böyük məharət!

A r i f

Rə'na hanı? Söylə gəlsin!

İ b l i s

Əfsus,
Bir zabitə uydu getdi...

A r i f

(çılğın)

Ah, sus!

İ b l i s

(əlilə onun omuzunu oqşar)

Yahu! Bana baq, şaşırma əsla,
Rə'na, o mələk əlində hala...

A r i f

(böyük bir təlaş ilə)

Bir söylə, nə səmtə getdi onlar?

İ b l i s

(qapıdan onlar getdiyi tərəfi göstərir)

Baq, qarşıda işlə xurmalıq var...

A r i f

(sözünü kəsərək)

Bildim, yetişir, o bəlli bir yol.

(Dərhal dışarı fırlar)

İ b l i s

Get, durma!

(istehzalı qəhqəhə)

Fəqət, yazıq! Əmin ol,
Bəklər səni bir yığın cinayət,
İzlər səni bir yığın fəlakət.

(Qəhqəhə...)

Pərdə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Səhnə ilk pərdədə olduğu kimi ixtiyar şeyxin çardağını – qülbəsini göstərir. Şeyx dışarıda, çardağın altında təsbih çəkərək dalıb getmiş...

Son bahar, öylə, sisli hava...

X a v ə r

(yaralı zabitin almindakı və qolundakı sarğıyı açar)

Çoq şüktür, iştə həp sağaldı yaran,
Baq, nasıl mərhəmətlidir Yaradan.

Y a r a l ı z a b i t

Ah, sağaldıqca artıyor kədərim,
Bəni məhv eyliyor düşüncələrim
Yadə gəldikcə ailəm, yurdum,
Sarsılır istirahətim, uyqum.
Hələ sən, ah sən! Sənin kədərin
Bəndə bir iz bıraqdı xeyli dərin;
Çünkü yalnız bənimlə uğraşaraq,
Aqibət düşdün Arifindən uzaq.

X a v ə r

Hiç məraq istəməz, xayır, haşa
Bana sən mane olmadın əsla.
Şu qəza doğdu bir təsadüfdən,
Bəni tale ayırdı Arifdən.
Bu sırada iki türk zabiti gəlir.

İ x t i y a r

Mərhəba!

B i r i n c i z a b i t
Mərhəba, əfəndi baba!

İ k i n c i z a b i t

Qülbənizdə su varmıdır əcəba?

İ x t i y a r

Vardır, əlbəttə, həm də xeyli sərin,
Buyurun, bir qədər də rahat edin.

İçəri girərlər. İxtiyar su döküb verir. Xavərlə yaralı zabit bir guşəyə sıqılıb durur.

B i r i n c i z a b i t

Pək sıcaq, qalmamış təvan artıq,
Ayrılib ordudan fəna susadıq.

Alnının tərini silib sudan içər. İxtiyar ikinci zabit için də döküb vermək istər.

İ k i n c i z a b i t

Dur, babam, dur, aman, rica edərim.

(kəndisi döküb içər)

B i r i n c i z a b i t

(yaralı zabitə süzərək)

Bana baq, ixtiyar, şu zabit kim?

İ x t i y a r

Bir əsir, işlə ordudan aralı.

X a v ə r

Kimsəsiz bir zavallıdır, yaralı.

İ k i n c i z a b i t

Bir lehistanlıdır bu, ya bir rus.

B i r i n c i z a b i t

Kim bilir, bəlkə, bəlkə bir casus.

Y a r a l ı z a b i t

Əfv edərsin, xayı, nə bir rusum,
Nə lehim bən, nə kirli casusum.
Bir müsəlman, qazanlı bir türküm,
Bəncə bir ya həyat, yaxud ölüm.

B i r i n c i z a b i t

Başqa millətdən olmuş olsaydın,
Yenə mümkündü əfvim... Ah, azğın!
Türk olub türkə atəş etmək için
Yalnız bir cəzayə layıqsın.
O da e'dam...

X a v ə r

(təlaş və həyəcan ilə)

Aman, əfəndim, inan,
O deyil öylə suçlu bir insan.

İ x t i y a r

Xayı, evladım, olmayın əsəbi,
Başqa, pək başqadır onun qəlbi.

Y a r a l ı z a b i t

(acı qəhqəhələrlə)

Nə tuhaf! Ta küçük yaşımdan bən
Millətimçin zəfərlər özlərkən,
İştə tale! Bənim asılmam için,
Şimdi siz hökm edərsiniz, lakin,
Sizə bən vermək istəməm zəhmət...

(Dərhal cibindən bir tabança çıxarır və kəndi qafasını nişan alır.)

X a v ə r

Ah, aman!..

İ k i n c i z a b i t

(onun biləyini yaqalar)

Dur, tələşə yox hacət.

İ x t i y a r

Ah, çilğın, bütün cihan çilğın!

Bu günün arqasında yoqmu yarın?

Bu sırada bir qara ə r ə b z a b i t i gəlir, məmnun və laübalı qəhqəhələrlə gülməyə başlar.

B i r i n c i z a b i t

Nə imiş arqadaş, nə var, nə xəbər?

Varmıdır yoqsa başqa fəthü zəfər?

Ə r ə b z a b i t i

(daha çilğınca qəhqəhələrlə)

Bitdi artıq bütün səfərbərlik,

Bitdi həp qəhrəmanlıq, əskərlik.

İştə rahət zamanı gəldi bizə,

Dönüyor ordu kəndi ölkəmizə.

B i r i n c i z a b i t

Niçin, anlat, niçin bu?

(ətrafa)

Ah, canavar!

Ə r ə b z a b i t i

Açıvermiş hüdudu bolqarlar,
Kevkəbi-tale, eyləmiş də üful,
İngilislərlə dolmuş İstanbul.

(Hər kəsdə təəssür və heyrət).

Y a r a l ı z a b i t

Sus yetər, ah, xain alçaq, sus!

Ə r ə b z a b i t i

(istehzalı və məmnun qəhqəhə ilə)

Sanki bən susdum, öylədir əfsus.

B i r i n c i z a b i t

Bu hərif iştdə daima bayquş.

İ k i n c i z a b i t

Zənn edərsəm, o həm də pək sərxoş...

Y a r a l ı z a b i t

(sınırlı və qızğın)

Ah, ərəb, cismi, ruhu, qəlbi ərəb,
Həm də məmnun... nədir bu halə səbəb?

(acı qəhqəhədən sonra)

Ya! O sərxoşmu? Yoq, inanma, xayır.
İştə!

Dərhal qəlbəhindən nişan alır, tabança açılır.

Ə r ə b z a b i t i

Ah!

(Deyə sol əli ilə yarasını tutar, sağ əlilə cibindən tabançayı çıxarıb qarşı qoymaq istərsə də müvəffəq olamaz. Silahı hiddətlə bir tərəfə atar və iztirablar içində tərki-həyat edər)

Y a r a l ı z a b i t

İştə baq, nasıl ayılır?

Bu sırada dışarıdan İblisin məmnun və sürəkli qəhqəhələri eşidilir.

İ x t i y a r

Sən nə yaptın, nədir bu hal, oğlum!

Y a r a l ı z a b i t

Sadə, bir bayquş ağızı susdurdum.

(zabitlərə)

Bir qüsür işlə, bulsanız haqsız,
Bəni e'dama şimdiki haqlısınız.

(Əlindəki silahı təqdim edər)

B i r i n c i z a b i t

(silahı rədd ilə)

Bu xəbərdən sevinci çöqdu onun,
Ona layiqdi müxədə bir qurşun.

İ k i n c i z a b i t

(istehzalı təbəssümlə)

Pək yorulmuşdu hərbdən, əlbət,
Etmək istərdi bir qədər rahat.

Y a r a l ı z a b i t

Daha durmaq xəta, həmən gedəlim,
Bu xəbər düz də olsa fərz edəlim,
Bir mücahid dönərmə əzmindən?
Ah, bən şimdi ölmək istərkən
Yaşamaq istərim də bir müddət...

B i r i n c i z a b i t

Biz yaşarsaq, əvət yaşar millət.
Bu halda dışarıdan aşağıdakı marş eşidilir.

M a r ş

Türk oğlu sözündən dönməz,
Məhv olur da sürüklənməz.
Həp yüksəlmək dilər, enməz,
Çarpışır yaşar.
Yurdumuzun arslanları,
İzlər durur düşmanları,
Fırtınalı dənizvarı
Hər coşub daşar.
Əngin fəza çardağımız
Al şəfəqlər bayrağımız,
Qorqu bilməz oymağımız,
Haq için qoşar.

İ k i n c i z a b i t

(marşı dinlədikdən sonra hər ikisinin qolundan tutar)

Gedəlim, yoq gecikmənin səməri.

Y a r a l ı z a b i t

Gedəlim, haqqa doğru, arş iləri!

Gedərlər.

İ x t i y a r

(yoldan keçən bir nəfərə cənazəyi göstərir)

Oğlum, bana yardım eylə bir an.

X a v ə r

(mərhumətli və mütəəssir)

Bir hiçlə zavallı oldu qurban.

İ x t i y a r

Yoq kimsədə mərhəmətlə vicdan,

İnsanlığı həp unutdu insan.

(cənazəyi qaldırıb götürürlər)

X a v ə r

(yalnız)

İblisə uyub da əhli-ələm,

Hər yer yüzü qanlı, cümlə sərsəm...

İ b l i s

(bir güşədə ağsaqal abid qiyafətində görünür, yarımqəhqəhə ilə)

İnsandakı nəfsi-şumə daim

İblis olur, ancaq olsa hakim.

Bu sırada V a s i f l ə R ə ' n a təlaş içində gəlirlər.

R ə ' n a

Allah için eyləyin inayət,

İzlər bizi bir yığın fəlakət.

V a s i f

(e'tinasız)

Yoq qorquya ehtiyac...

R ə' n a

Aman dur!

Tərk et də inadı, olma məğrur,
Baq, arqadaşın çocuqluğundan
Bir qurşuna oldu şimdi qurban.

V a s i f

Hər dürlü qəzayə razıyım bən,
Qorqmam fəqət öylə bir dənidən.

X a v ə r

Kimdir əcəba o xain, alçaq?

R ə' n a

Xavər, onu sorma, yer ver ancaq.

X a v ə r

Aldınsa da Arifi əlimdən,
Hər yardıma iştə hazırım bən.

(Qülbəyə daxil olurlar. Xavər onları daha içəri keçirmək istər)

İ b l i s

(bıraqmaz)

Dur, getmə, saqın, o dürlü yerlər,
Hər şübhəyi cəlbü də'vət eylər.

(qülbədəki həsiri bir tərəfə çəkər, ufaq bir qapıyı qaldırıb da Rə'nayə)

Gir, haydı qızım, şu yerdə saqlan!

(Rə'na aşağı enər. İblis qapağı endirib təkrar üzərini həsirlə örtər, Vasifin qolundan dutub ormanı göstərir)

İştə, sana da geniş bir orman!

Bir tərəfə çəkilirlər. Qayb olduqları kibi A r i f fəssiz olaraq gəlir, Xavər ona doğru qoşar, yaqlaşdığı sırada birdən-birə küskün və şaşqın bir tevr ilə ürəküb geri çəkilir.

A r i f

Xavər, bana baq, zavallı Xavər!
Bir söylə, nədir bu hali-müztər?
Ağuşuma qoşmaq istiyorkən
Ürkdün nə için şu sərsəridən?

X a v ə r

Qoşdum sana sevdiyimdən, amma
Baqdım ki, sevilməyənlər əsla,
Layiq deyil olmağa həmağuş,
Ürkdüm də, çəkildim istə mədhuş.

A r i f

Artıq yetişir bu sərzənişlər,
Əfv eylə, qüsurə baqma, Xavər!

X a v ə r

Xavər sana etsə də pərəstiş,
Heyhat, dönərmə bir də keçmiş?!
Oldun sənələrcə həp ənisim,
Bəsləndi sənənlə fikrü hissım.
Kölgən kibi həp peşincə qoşdum,
Eşqinlə qanatlanıb da uçdum.

Lakin bəni bir nigahə satdın,
Birdən-birə həp unutdun, atdın.
Arif! Niyə susdun, ah, böylə,
Bir söylə, düşünmə, söylə, söylə!

A r i f

Susmaq, o da başqa dürlü fəryad
Həp bənliyim oldu sanki bərbad.

X a v ə r

Bən hiç, o zavallı ixtiyarı,
Bir ləhzə düşünmədin də barı.

A r i f

Dur, qəlbimi bir də yaqma artıq,
Arif fəqət intiharə layiq...
Bəndən babana səlam edərsin,
“Gəlmişdi də şimdİ getdi”, dersin.

(gedəcək olur)

X a v ə r

Lakin yenə hanki bir diyarə?

A r i f

Bir hiçliyə doğru, bir məzarə.

X a v ə r

(bir az yaqlaşır)

Hiçliksə məramın iştə, Xavər!
Qülbəm dəxi bir məzarə bənzər.
Yoq, getmə, babam gəlir bu saat,
Dur bir verəyim xəbər...

(gedər)

A r i f

Nə hacət!
Bən yerlərə keçmək istiyorkən,
Bilməm ki, nə bəkliyor o bəndən.

(cibindən yarıdolu bir raqı şişəsi çıxarır)

Of! Qəmlərimə təsəlli ol sən,
Hər dərdi unutmaq istərim bən.

Son damlasına qədər içib şişəyi bir tərəfə atar. Ətrafı süzdükdə gözünə ilişən tabaıçıyı yerdən alır, qurşunlarına diqqət edər. Bu halları kənardan seyr edən İblis isə məmnun və istehzalı qəhqəhələrlə gülər. Arif dalğın və sinirli bir tevrlə kəndi əlini nişan edər, yaqlaşmaqda olan İblisi görüncə şaşırıb durur.

İ b l i s

Yahu! Bana baq, nədir bu halət?
Parlar kibi gözlərində dəhşət.
Dur, səndə var işlə saqlı bir hal,
Həm zənn edərim məraqlı bir hal.
Aşiqmisin, oğlum, aç da söylə,
Əlbət bulunur da bir vəsilə.

(kəndinə işarətlə)

Bir çarə arar şu piri-hikmət,
Var bəndə, əvət, böyük kəramət.

A r i f

Hiç sorma, başımda macərə çoq,
Dərdim, kədərim böyük, duyan yoq.
Bir afətə, bir nigarə uydum,
Bir qəmzəli işvəkarə uydum,
Əfsus, o bənimlə könlü birkən
Bir ləhzədə aldılar əlimdən.

İ b l i s

Lakin nə tuhaf, o nazlı afət
Etmiş sana iltica bu saət.

A r i f

Ey mürşidi-pir, inayət eylə,
Əylənmə bənimplə sən də böylə.
Bən çəkdiyim iztirabü möhnət
Yetməzmi, bu sözlərə nə hacət!
Heyhat, o mələk, o şe'ri-pərran
Mümkünmü ənisim olsun əl'an?!

İ b l i s

Bir yanda durub da bəklə, dərhal
Parlar sana da pəriyyi-amal.

(qülbəyə daxil olur, həsiri bir tərəfə atar)

A r i f

(bir guşədə bəklər)

Görsəm onu bir də, bir də görsəm...

İ b l i s

Dur, söyləmə!..

(qapağı açar, başını qaldıran Rə'nayə)

Ah, nuri-didəm!
Halın nə qədər də qəmli, küskün,
Bir şey yemək istəməzmi könlün?

R ə ' n a

Lütfən azacıq su ver...

İ b l i s

(boş dəstiği alır)

Pək ə'la,
Yoq dəstidə hiç su, yoqmuş əsla.
Saqlan, yenə haydı, görməsinlər,
Saqla, baqalım, nə oldu Xavər.
Qapağı endirir və üzərini həsirlə örtər, qülbədən çıxarlar.

A r i f

(İblisin ayaqlarına qapanır, son dərəcə həyəcanlı)

Bir Xızrmı, ya mələkmisin sən?
Yalnız bunu bilmək istərim bən.

İ b l i s

Hiç sorma, o sirri şimdi sorma!
Gəl, gəl bəri, pək yaqında durma.

Arif mütarəddid adımlarla bir qadar çəkilir. İblisin uzaqlaşdığını görüncə təkrar içəri girər, həsiri qaldırır, bu sırada Xavər gəlir.

A r i f

(səndələyərək)

Gəldinmi?

X a v ə r

Əvət...

A r i f

(sərxoşca və istehzalı qəhqəhə ilə)

Nə xoş təsadüf?

X a v ə r

Arif! Nə ararsın orda, Arif?!

A r i f

Saqılanmada burda bir mücevhər,
Könlüm onu şimdi bulmaq istər.

X a v ə r

Hər söylədiyin birər müəmma...
Yoq orda bir öylə şey, yoq əsla.

A r i f

Var, var o məzar içində bir hur,
Zülmətdə yaşar o nəcmi-pürnür,
Qumral saçı sanki şe'ri-mənsur
İnsan oluyor görüncə məşhur.

X a v ə r

Arif! Nə çabuq dəyişdi halın?
Bilməm ki, nədir sənin xəyalın?

(bodrum qapısının üzərinə çıxaraq mane olmaq istər)

A r i f

(sərxoşca bir qabalıqla itər)

Çıq get, yetişir!..

X a v ə r

(sinirli)

Xayır, bu evdən
Sən getməlisin fəqət, deyil bən.

(təbdili-tevr ilə)

Yoq, getmə, əvət qal, ah, lakin,
Lakin onu həp unut!..

A r i f

(sərxoşca qəhqəhə ilə)

Namümkün!

X a v ə r

Yoq, yoq, onu hiç biraqmam əsla.

A r i f

Sən əski inadın üzrə hala!

X a v ə r

Bir kərrə düşsün də, ah, qəddar!

A r i f

(şiddətlə bağırır)

Dəf ol, daha etmə fəzlə israr.

X a v ə r

Sərxoşmu, nəsin? Gəl, iştə əvvəl!
Məhv et bəni, olmayım da əngəl.

A r i f

(sən dərəcə hiddət və nifrətlə itər)

Dəf ol dedim...

X a v ə r

Ah, ədəbsiz, alçaq!

A r i f

(vəhşi bir hücumla boğazından yaqalayıb boğar, İblisdə alçaq və məmnun bir qəhqəhə...)

All.. İştə... budur cavabın ancaq...

Xavər iztirab və dəhşətlər içində əbədi bir şükutə varır. Arif üzərini həsirlə örtər, ufaq bir düşüncə və tərəddüddən sonra bodrumun qapağını açar.

R ə ' n a

(heyərlə başını qaldırır)

Sənmisin, Arif?!

A r i f

(onun əlindən dutub çıxarır)

Çabuc ol, durma gəl.

R ə ' n a

(arqası cənazəyə olaraq)

Nerdə idin?

A r i f

(səbirsiz)

Gəl, gedəlim, sorma, gəl!

Gəl, çabuc ol, gərçi sən atdın bəni,

Arif unutmaz səni, atmaz səni.

Gəl gedəlim, gəlmədən İbn Yəmin...

R ə' n a

(bodruma işarətlə)

Gəlsə də zənnimcə bu yer pək əmin...

A r i f

Burda durulmaz, çəkilib qaçmalı,
Qaçmalı, vəhşətdən uzaqlaşmalı...
Hər ikisi təlaş və izzət ilə uzaqlaşıb görünməz olur.

İ b l i s

(sürəkli və şiddətli qəhqəhələrlə)

Qaçmalı, əlbəttə, uzaqlaşmalı,
Başqa cinayətlərə yaqlaşmalı.

(qəhqəhə)

Siz nə qadar bəndən uzaqlaşsanız,
Yer deyil, əflakə uçub qaçsanız,
Qarşılaşıb birləşiriz daima,
Ayrı deyil, çünki biriz daima.

(İçəri girər, qapağı endirib üzərini həsirlə örtər).

İ b n Y ə m i n

(Qara çavuşla bərabər gəlir, alınının tərini silər. Kəndinə işarət edərək qəhqəhə ilə)

Bir qocaman orduyu iğfal edən
Aciz imiş sanki küçük hiylədən.

(istehzalı qəhqəhə)

Həbs edəcəkmış bəni üç sərsəri!..

(qızğın)

Dur bulayım bir şu ədəbsizləri,
Anlatırım onlara cür'ət nədir,

(cibindən beş-on altın çıxarıb oynataraq)

Saçdığım altındakı qüvvət nədir.

(dışarı çıxmaqda olan İblisə)

Ey! Bana baq, nerdə bizim ixtiyar?

İ b l i s

Şimdi gəlir, yoqsa bir əmrinmi var?

İ b n Y ə m i n

Durma, həmənlə bul, ona var çox sözümlə.

(qülbəyə girər, Xavərin cənazəsini gördüncə)

Ah, o nə? Yanlıq görüyormu gözümlə?!

(İblisi yaqalayıb əlindəki silah ilə təhdid edər)

Var şu cinayətdə yəqin bir səbəb,
Söylə, onun məhvinə kimdir səbəb?

İ b l i s

(kəkələr)

Bilmənlə, əfəndim, xayır, əfsus, əvət...

(təbdili-tevr ilə)

Hər şey dənə vəhşətə bəis fəqət...

(Sükut və tərəddüd)

İ b n Y ə m i n

Kim əcəba, kimdir o xain, rəzil?

İ b l i s

İşvəli Rə'nayə uyan bir səfil.

İ b n Y ə m i n

Nərdədir onlar?

İ b l i s

Savuşub getdilər,
Şimdi, əvət şimdi fərar etdilər.

İ b n Y ə m i n

İştə bu dəhşətli xəbər pək fəna...

(düşünür)

İ x t i y a r

(gəlir, Xavərin cənazəsini görüncə)

Ah, o nə, eyvah, nə olmuş ona?

(Mə'yus və şaşqın baqışlarla cənazəyə yaqlaşır, qollarını köksündə çapraz edər, titrək və acı bir fəryad ilə)

Söylə, aman söylə, mələk Xavərim!
Kim?.. Sana kim qıydı, aman, söylə, kim?

(qucaqlayıb öpər)

Döndü qaranlıq gecəyə gündüzüm,
Uf, daha fərq etmiyor əsla gözüm.

(təbdili-tevr ilə)

Tərk edərək biz bütün insanları,
Məskən edindik fəqət ormanları;
Görmüyəlmişəm ta mədəni vəhşəti,
Zülmü, cinayətləri, süfliyyəti,
Qaçdığımız qəhrü fəlakət izi
Buldu, əvət, buldu nihayət, bizi.

(sinirli və çılğın)

Ah, köpürdükcə şu xain başər,
Yer yüzü daim qusacaq zülmü şər.
Məzbəhə dönmüş də bütün kainat,
Qeyri çəkilməz şu müləvvəs həyat.

(ətrafındakılara qızğın)

Ya siz!? Ey insanlığı təhqir edən
Duyğusu, vicdanı sönüklər!.. Həmə
Dəf olun, artıq bana rahat verin!

(göyə doğru)

Nerdə?.. Fəqət Tanrıyı bir göstərin!
Ah, ona var söylənəcək sözlərim...

(cənazəyə acı fəryad ilə)

Yavrum! Aman, nazlı, mələk Xavərim...

Qülbədəkilər pərişan və mütəəssir adımlarla çıxarlar. İxtiyar şiddətlə ağlar və Xavərin dağınıq saçlarını qoqlayıb da titrək əllərilə oqşar, sönmüş gözlərini öpər, hərəkətsiz başını qolları arasına alır. Çılğınca baqışlarla göyə doğru baqmaqda davam edər. Eyni zamanda pərdə ağır-ağır enməyə başlar.

Pərdə

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

Ormanda bir cığır... Ətrafda iki-üç kötüik, qüruba yarım saat var. Pək uzaqda həzin bir ahənglə bir qədər ney, yaxud çoban düdiyyü çalınır. Sonra ağacların arasından silah və qurşunlar quşanmış köylü türk qiyafətində iki haydut çıxar.

B i r i n c i h a y d u t

Tale bizə hər nədənsə küskün,
Bir av ələ keçmiyor bütün gün.

İ k i n c i h a y d u t

Qismət nə isə gəlir, əmin ol,
Ətmək, yeyəcək, qəm etmə, pək bol...

B i r i n c i h a y d u t

Bilməm, bu da bir həyatımı, yahu?
Bir gün bizə varmı rahət uyqu?

İ k i n c i h a y d u t

(istehzalı qəhqəhə ilə)

Haydut və qaçaq olunca insan,
Xoş görməli böylə halı hər an.

(Uzaqdan ıslıq səsi eşidilir)

B i r i n c i h a y d u t

İslıq çalıyor, baq, arqadaşlar.

İ k i n c i h a y d u t

(yola baqar)

Gəl, durma!.. Çəkil, çəkil, gələn var.

Həmən ağaclığa çəkilirlər. A r i f l ə R ə ' n a g ə l i r .

A r i f

Rə'na! Daha dur, yoruldu artıq;
Acsın, bilirim, otur da azcıq,
Rahət edəlim, düşünmə, gəl, gəl!

(Bir kötük üzərinə oturur. Əlindəki ətməklə dolu məndili açar).

R ə ' n a

Pək qorquyorrum ki, arta əngəl.

A r i f

Bilməm ki, niçin tələş edərsin?

R ə ' n a

Arif! Gedəlim, düşün nə dersin?
Kənarında ıslıq çalınır, bir qurşun atılır.

(Rə'na diksindir, tələş ilə)

Qurşun səsi!..

A r i f

Şübhəsiz çobanlar...

R ə ' n a

Yəq, onlar inan ki, yol vuranlar...

A r i f

(laübalı qəhqəhə ilə cibindən bir revolver çıxarır)

Hiç qorqma, yanımda həm silah var,
Həm altın... Əvət, nasıl da parlar!..

Bir avuc altın çıxarır, əlində oynatıb cibinə qoyar. H a y d u t l a r arqa tərəfdə, ağaclar arasında görünür. Heyrətlə onları dinlərlər.

R ə' n a

Nerdən sana anlamam şu sərvət?

A r i f

(məğrur qəhqəhə ilə)

Bir arqadaşından oldu qismət,
Yoldaşdı bənimmə bir yəhudi,
Pəncəmdə həlak olub boğuldu,
Sərraf idi, həm də xeyli zəngin...

Kənardan İblisin mə'nalı və istehzal qəhqəhələri eşidilir.

R ə' n a

Sus, bir ləkədir bu söz səninçin;
Beş altına qarşı bunca vəhşət!?

A r i f

(sözünü kəsərək)

Vəhşət deyil, işlə bir cəsərət,
Lakin o da səndən, ah, səndən...

(Rə'nayə sarılmaq istər)

R ə' n a

(geri çəkilir, sərt bir bəqışla)

Dur, böylə nəvaziş istəməm bən.
Haydutlar ortaya fırlar.

Birinci haydut

Bir tilkiyə baq bə! Hiç səninçin
Layiqmidir öylə bir gövərçin?

R ə ' n a

Ah, iştə fəlakət!

A r i f

Etmə qəsvət!

Silahını çıxarır, Rə'na qolundan tutub bıraqlamaz.

Birinci haydut

(tüfənglə nişan alır)

Altınları ver!..

İkinci haydut

(istehzalı qəhqəhə ilə Arifə)

Aman, nə cür'ət?

A r i f

Siz kimsiniz?

Birinci haydut

İştə boş suallar...

Biz – çöllərə hökm edən krallar...

Baş mərkəzimiz şu vəhşi orman,

Bac verməli kim keçərsə burdan.

A r i f

İnsanlığı atdınızımı?

B i r i n c i h a y d u t

... Kafi!..

Altınları ver, biraq da lafi.

A r i f

(beş-on altın çıxarır)

Al! Qaldı bir az bizimçin ancaq.

İ k i n c i h a y d u t

(xəncərini Arifin köksünə dayar)

Ver həpsini!

R ə ' n a

Ah!..

– deyə mane olmaq istər. Birinci qolundan tutub şiddətlə bir tərəfə itər. Bu sırada omuzunda əski siyah pelerin-plaş, vüqarlı, müsəlləh, zabıt qılıqlı, qalın bıyıqlı, gur, qara saqallı, zində və mühib simalı Elxan ağaclar arasında çıxar.

E l x a n

(haydutlara)

Ədəbsiz, alçaq!

(Hər ikisi geri çəkilib dona qalır. Elxan qızğın)

*Sizdən daha mərhəmətli qaplan,
Yahu, utanın da bir şu qızdan.*

(Ariflə Rə'nayə)

Əfv edin, onlar işlə pək canavar;

(Ətrafda ıslıq səsi eşidilir, iki qurşun atılır, Elxan haydutlara)

Durmayın, haydı, bir baqın da nə var,
Bəkçilər zərrə qəflət eyləməsin.
Ələ bir av keçərsə siz gətirin.
Bana baq, kim dökərsə haqsız qan,

(kəndinə işarətlə)

Ən ağır bir cəza verir Elxan.

R ə ' n a

Ah, əfəndim, nə mərhəmətlisiniz,
Sizə qəlbən təşəkkür etməliyiz.

A r i f

Parlıyor çöhrənizdə fəzlü zəka,
Sizə haydut denirmi? Yoq, əsla!

E l x a n

(səmimi qəhqəhə ilə)

Doğru, pək doğru... hiç yanılmadınız,
Deyilim haydut, işlə bən yalnız
Etdim isyan, bir əskəri-qaçağım,
Yurdum orman, mağaralar yatağım.

A r i f

Bir səbəb var ya?

E l x a n

Var əvət, miskin
Bir ərəb zabit, iştə bir xain...
Bən açarkən onun xəyanətini,
Baqdim asdırmaq istiyor o bəni.
Bırağıb ordugahı... ah, nə deyim
Böylə haydutca gün keçirmədəyim.

Bu sırada gedən haydutlar iki-üç çingənə ilə İbn Yəmini silahsız olaraq gətirirlər.

Elxan onu görüncə tanır.
Gəl, yaqın gəl! Adın nədir? Söylə!

R ə ' n a

Ah, əfəndim!

E l x a n

(Rə'nayə)

Dur, etməyin əcələ.

(İbn Yəminə)

Söylə kimsin? Adın nə?

İ b n Y ə m i n

... İbn Yəmin.

E l x a n

(Ariflə Rə'nayə yarımqəhqəhə ilə)

Bəni asdırmaq istəyən şu ləin!
İştə bir av ki, izlər avçısını.

(İbn Yəminə)

Oldu məmnun könül, görünmə səni.

İ b n Y ə m i n

(diz çökər)

Aman, əfv et! Qüsurluyum, Elxan!

E l x a n

Hiç təlaş etmə, sayğısız qaplan!

Çünkü yoq üzrə ehtiyac artıq.

(çingənalərə)

Siz niçin gəldiniz?

B i r i n c i h a y d u t

Bəyim, azacıq

Rəqs edərlər də könülünüz açılır.

E l x a n

Bən deyil, rəqs için o pək bayılır.

(istehzalı qəhqəhə ilə İbn Yəminin qolundan tutub göstərir)

Düşünür iştə, baq, nasıl qəmgin,

Oynayın, nəş'ələnsin, əylənsin.

Bir qız aşağıdakı sözləri oqur, oynar.

Kanto

Bən bir qızım, hər ruhumu yaldızlar
Gündüz çiçəklər, gecələr yıldızlar.
Qarlı dağlar bənim,
Yeşil bağlar bənim,
Bənsiz quşlar uçmaz,
Bənsiz güllər açmaz.

Dün bir çoban sevdim pınar başında,
Bir əksiyyəti yox gözündə, qaşında.
Fələk ayrı saldı,
Bən köçdüm, o qaldı,
Şimdi bənsiz yaşar,
İrmaq kibi coşar.

Of, bir qayğı bilməz çingənəyim bən,
Güldən-gülə uçan pərvanəyim bən,
Unut, yavrım, unut,
Baq, işlə hər bulut,
Söylər unut onu,
Çünki hiçdir sonu...

Rəqs bitmək üzrə ikən şiddətlə göy gurlar. İblis ağaclar arasından çıxar.

İ b l i s

(Məmnun qəhqəhələrlə)

Bir levhə ki, işlə pək bəyəndim.

E l x a n

Yahu, səni kim bıraqdı?..

İ b l i s

(məğrur bir tevr ilə əlini köksünə qoyaraq)

Kəndim!

A r i f

(Elxana)

Bir mürşid o, sahibi-kəramət.

(İblisin əlini öpər)

Xoş gəldin, aman, nə mutlu saət!..

R ə ' n a

(daxi öpər)

Yormuş sizi şübhəsiz bu yollar.

İ b l i s

(yarımqəhqəhə ilə)

Yoq, zənn edərim ki, səhviniz var,
Dağ, daş, uçurum, dəniz və orman
Əngəl olamaz önümdə bir an,
Bir şəhpər açıb da nagəhani,
Bən teyy edərim bütün cihani.

E l x a n

Kimsin, əcəba, səndə ki var böylə məharət?

İ b l i s

Bən hiçlə doğan bir ulu qüvvət, ulu qüdrət,
Bir qüdrəti-külliyə ki, aləm bana bədxah,
Dünyadə əgər varsa rəqibim o da: Allah!..

(qəhqəhə)

Hər din ilə, məzhəblə, siyasətlə cihanda
Hər fırtına qorpmuşsa, əvət, bən varam orda.
Hər yerdə ki, vardır əzəmət, qəhr ilə dəhşət,
Hakimdir o yerlərdə şu qarşındakı xilqət.

E l x a n

Çöhrəndə, əvət, nuri-dəha olmada məşhud,
Dərdim, bən əsatirə inansam, sana mə'bud.

İ b l i s

(laübali qəhqəhə ilə)

Mə'bud deyil, aləmi sarsan ulu mevcud;
Mevcud deyil, bəlkə vücudi-ədəmalud.

E l x a n

Olduqca müşəvvəşsə də əfkarü məqalın,
Bir abidi pək andırıyor zahiri-halın.

İ b l i s

Röya kibi hər an olaraq zahirü qaib,
Bən Şərqdə abid olurum, Qərbdə rahib.
Bir qazi olub, gah edərim, fitnələr icad,
Bir mürşid olub, gah edərim aləmi bərbad;
Bə'zən olurum bir papa! Cənnət satarım bən,
İsa dirilib gəlsə də qorqar qəzəbimdən.
Xilqətdəki hər məsələ, hər nöqtəyi-mevhum,
Hər fəlsəfə, hər məzhəbü məslək bana mə'lum,
Bə'zən olurum bir çoban, azadə bir insan,
Bə'zən olurum zülmü fəsad aşiqi sultan,
Bir piri-zəbun olduğum əsnadə dilərsən,
Təbdili-qiyafətlə həmən gənc olurum bən.

Səhnənin işığı çəkilir, göy gurlar. İblis omuzundakı əbayı, başındakı sərpuşu və uzun, ağ saqalını qoparıb atar. Səhnə yarım aydınlaşır. İlk pərdədəki əzəmət və dəhşətilə, qorqunc və sürəkli qəhqəhələrilə hər kəsi heyrətdə bıraqmış olur.

Ə t r a f d a k ı l a r

(qorqu və heyrətlə geri çəkilərək)

Ah, iştə fəlakət!.. O nə surət?.. Nə qiyafət?..

E l x a n

(onlara)

Yoq, zənn edərim, bunca tələş etməyə hacət.

A r i f

Eyvah! Ona yaqlaşmayın əsla, odur İblis;
İblis o, əvət, cümlə fəlakətlərə bais...

(Getdikcə acı və əsəbi hallar keçirir)

İ b l i s

(heyrətli qəhqəhələrlə ətrafa)

Şərqin əsəbi çöhrəsi bilməz ki, nə yapsın,
Bilməz ki, sağır göylərə, yaxud bana tapsın.

(Arifə)

Sən həm əl öpər, həm də qaçarsın, bu nə halət?
İlk öncə məhəbbət, fəqət ən sonda ədavət...

(Xaricdən acı qəhqəhələr eşidilir)

E l x a n

Bu nasıl qəhqəhə? Kimdir o, baqın!

Birinci haydut

(yola baqar)

Bir səfil iştə, o çılğın, şaşqın...

Bu halda İxtiyar – Xavərin babası – başıaçıq olaraq pərişanhal və məcnunənə bir qiyafətdə ağacların arasından çıxar.

İxtiyar

(həyəcanlı və çılğınca bir fəryad ilə)

Ah, bilməm ki, bu aləm nerəsi?
Bana bir söylə, cəhənnəm nerəsi?
Şu sönük qəlbimə atəş dilərim,
Ağlamaq istər ikən həp gülərim.

(çılğınca bir qəhqəhədən sonra)

Ah, Xavər! Sana kim qıydı, gülüm!
Bən dururkən sana layıqmi ölüm?
Onlar, eyvah, o səfil insanlar,
Qəlbi, vicdanı sönük qaplanlar!..

Elxan

(sözünü kəsərək)

Söylə, aç söylə, bilinsin dərdin,
O sönük qəlbi ısıdırmaq için,
Nə dilərsin yaparım, etmə kədər...

İxtiyar

İntiqam istərim, ancaq bu qədər!..

Elxan

Söylə kimdən? Əcəba kimlərdən?

İ x t i y a r

Tarıdan, yırtıcı sərsəmlərdən,
Şu batan qanlı günəşdən, göydən.
Hiçliyin qəhqəhəsindən...

(göyə doğru)

Ey sən!
Sən ki, fəxr etmədəsin ədlinlə,
Bu nə xilqət, bu nə hikmət? Söylə!

İ b l i s

(mə'nalı qəhqəhə ilə)

Fəzlə, hər fəzlə bütün qəhrü niyaz,
Üzülüb durma, o hiç aldırma.
Bir çocuqdur ki, o pək biperəva,
Bir oyuncaqdır onunçin dünya;
Həm yapar, həm də qırar əylənərək,

(qəhqəhə)

Bu da bir başqa məraq olsa gərək...

E l x a n

Bir xəyal iştə – mühal olsa da – bən
Tanrı olsaydım əgər, gerçəkdən,
Ya bu insanları xəlq etməz idim,
Əgər etsəm, yaşatırdım daim
Şadü məs'ud... o da olsaydı mühal,
Yaqaraq həp kül edərdim dərhal.

(qəhqəhə)

Sanki sərsəm yaşayışdan nə çıxar!?
Bəncə bilmərrə bütün insanlar
Hər gözəl olmalı, yaxud çirkin,

Həp fəqir olmalı, yaxud zəngin,
Həp həkim olmalı, yaxud nadan,
Həp mələk olmalı, yaxud şeytan.

İ b l i s

(yarımqəhqəhə ilə)

Səni pək aldatıyor hissiyyat,
Öylə yekrəng olaraq keçsə həyat,
Bıqar insan, yaşamaqdan yorulur,
Yaşayış bəlkə də mə'nasız olur.

İ x t i y a r

(müztərib)

Bana imdad edin, eyvah, imdad!
Əmr edin, şimdi bulunsun cəllad!

İ b l i s

Bulunub gəlsə o xain, acəba,
Nə yaparsın?

İ x t i y a r

Veririm dürlü cəza,
Didərim, parçalarım, məhv edərim.

İ b l i s

(istehzalı qəhqəhə ilə)

Bən sən olsam, onu həp əfv edərim,
İbn Yusif diri olsaydı, əvət¹.
O da əfv etməni istərdi fəqət.

¹ Yaxud: Şimdi İsa dirilib gəlsə, əvət

İ x t i y a r

Atdım insanlığı, oldum canavar,
İntiqam istərim, ancaq bu qadar!..

X a v ə r i n x ə y a l ı

(görünür və çəkilib gedər)

İntiqam!..

İ x t i y a r

İştə o, dilbər mələyim!
Getmə dur, bən də bərabər gələyim.

Çılğınca qəhqəhələrlə onu izlər. İslıq səsi eşidilir.

E l x a n

Gör o kimdir?

B i r i n c i h a y d u t

(yola baqar)

O da bir başqa yigit,

(İbn Yəmini göstərir)

Buna düşman kəsilən bir zabit...

V a s i f v ə İ b n Y ə m i n i n çavuşu iki nəfər başqa haydutla gəlir.

E l x a n

(Vasifə)

Gəl, yaqın gəl!.. Əcəba söylə niçin
Buna kin bəsləyərk izlərsin?

Hic məraq etmə, əzizim, burası
İştə haydut və qaçaqlar yuvası!..

R ə' n a

Söylə, həp söylə!

V a s i f

(Rə'nayə)

Şu zalım xunxar,
Babanın qatili olmuş...

R ə' n a

(İbn Yəminə)

Canavar!

V a s i f

(yanındaki əskərə işarətlə)

Bana anladı şü sadıq əskər,

(cibindən iki məktub çıxarır)

Bu kağızlar dəxi isbat eylər.

R ə' n a

Ah, aman!..

E l x a n

İstəmər artıq həyəcan,
Yerdə qoymaz qanı adil Yarıdan.

İ b l i s

(istehzalı qəhqəhə ilə)

Əvət, əzsən də, əzilsən də, əvət,
Yenə adildir o müdhiş qüvvət!

R ə ' n a

(qoynungdan küçük bir xəncər çıxarır. İbn Yəmini yaralamaq istər)

Qara əf'il..

E l x a n

(onun əlini yaqalar)

Ona əl vurma, saqın!
Daha xoşdur yara bağlarsa qadın.
Onu öldürsə şu mə'sum əllər,
Can çəkişdikcə, inan ruhu gülər.
Azacıq bəklə, bulur şimdi cəza.

İ b n Y ə m i n

Ah, bəyim!..

E l x a n

(növbətçiyə)

Al bunu, söylətmə daha!

İbn Yəmin növbətçinin göstərdiyi yerdə çəkilib durur. Bu sırada ıslıq səsi eşidilir. Müxtəlif qiyafətli dörd-beş qaçaq önlərində bir p a p a s , bir xaxam, bir iranlı şeyx və iranlı qiyafətində ixtiyarca, qara çarşafli xəstə bir q a d ı n , on yaşında q a n b u r , qaşları tökülmüş, gözləri mə'yub, səqət bir çocuğun əlindən tutmuş olduğu halda gəlirlər.

E l x a n

(onları gətirən növbətçilərdən birinə)

Şu həriflər əcəba kim? Söylə!

N ö v b ə t ç i

(birər-birər göstərir)

Şu papas ermənidir, vaqtilə
Ermənistanə daşırımış qurşun,
Həm də Incil deyə!..

E l x a n

(istehzal qəhqəhə ilə əlini onun omuzuna qoyaraq)

Ya!.. Eşq olsun,
Nerədən aldın o hissiyyatı,
Verdi Incilmi bu tə'limatı?

P a p a s

(xaç çəkərək)

Ah, suçum varsa da, əfv eylə bəni.

E l x a n

Bəklə, dur, şimdi bulur haq yerini.
Növbətçi onu da İbn Yəminin yanına götürür.
Şu hərif kim əcəba? Həm nə əbus...

N ö v b ə t ç i

Bu, fransız tərəfindən casus...
Ərəbistanı köpürdən şu adam
Bir yəhudi... sanırım həm də xaxam...

E l x a n

(Əlilə onun sırtını oqsar, acı qəhqəhə ilə)

Bu da Təvratə uyan bir dəccal!

X a x a m

(ayaqlarına qapanır)

Ah, əfəndim!..

E l x a n

Yetiştir, qalq, abdal!

(O da qalqıb papasın yanına keçər. Elxan növbətçiyə)

Bildik artıq, bu, siyasət güdüyor.

(şeyxə işarəylə)

Ya bu əmmaməli şeytan nə diyor?

N ö v b ə t ç i

İngilis dəlləlidir, İranda
Nəşri-əfkar ediyormuş...

E l x a n

Əcəba!?

Şu dəni məsləki bir söylə, xocam,
Hanki Qur'an sana etmiş ilham?

Ş e y x

(yalvarır)

Bəni aldatdı, bəyim, nəfsi-həris,
Çaldı vicdanımı xain İblis.

İ b l i s

(qızğın qəhqəhə ilə)

İftira!.. Həm də nə abdalca yalan!

Ş e y x

(diz çökər)

Ah, aman!

E l x a n

(çizməsilə rədd edər)

Sus, yetər, ağ başlı yılan!

(O da xaxamın yanına keçər)

N ö v b ə t ç i

(tüfəngi ilə şeyxin omuzundakı heybəyi göstərir)

Doludur heybəsi altın, sərvət.

İ b l i s

(qəhqəhə ilə)

Onların tanrısı altındır, əvət.

X ə s t ə q a d ı n

(qolundan tutduğu səqət çocuğu göstərir. Elxana)

Bəyim! Allahı seversin, lütfən
Bizə yol ver, gedəlim erkəndən.

N ö v b ə t ç i

Kərbəlayə gediyorlar bunlar,
Şu qadın xəstə, səqət oğlu da var.

(burnu sarılı çocuğu göstərir)

Çürüyüb burnu dökülmüş yaradan,

(inildəyən anasına işarətlə)

Bu da həp öylə, inildər hər an.

E l x a n

Bunca zəhmət nə içinmiş acəba?

N ö v b ə t ç i

Gediyorlar alalar bəlkə şəfa.

E l x a n

Yoqmu İranda həkim?

X ə s t ə q a d ı n

Var, pək çox...

Dərdimiz mühlik imiş, çarəsi yoq...

E l x a n

Var, gözəl çarəsi var, dur orada,
Bulunur dərdinizə şimdi dəva.

(onlar da əvvəlkilərin yanına keçər)

İ b l i s

(qafasını oynataraq heyrat və hiddətlə)

Dərdə baq, millətə baq, niyyətə baq!
Ölülərdən ölülər feyz alacaq!

E l x a n

(ətrafdakı haydutlara)

Haydı, atəş!..

*Tüfəklərin tətiyi çəkilir, papas xaç çəkər, şeyx ilə xaxam şaşqın bir halda gözlərini
göyə dikər.*

Ş e y x

(müztərib)

Aman, Allah!..

X ə s t ə q a d ı n

(təlaş ilə)

Bir dur!

E l x a n

Xayıf, ən kəskin ilac işlə budur,
Yaşamaqdan daha xoşdur ölüm...

X ə s t ə q a d ı n

Ah!..

E l x a n

Hazır ol! Bir, iki, üç...

Nişançılar ortada sıraya duranları yaylım atəşilə qurşuna dizərlər.

H ə p s i

Ah, eyvah!..

(deyə yaralı fəryad ilə yerə sərilir)

İ b l i s

(istehzalı və atəşli qəhqəhələrlə)

Xilqət atəşlə yaşarkən, heyhat!
Bunlar atəşlə qılar tərki-həyat.

E l x a n

(Vasifə, İbn Yəminin cənazəsini göstərir)

Bana baq, izləməsəydin də dəmin,
Ələ keçməzdi, inan, İbn Yəmin.
Xeyli məmnunim, əzizim, səndən,
Söylə, yavrurum, nə dilərsin bəndən?

İ b l i s

(Rə'nayı göstərir)

O gözəl afətə məftun şu çocuq.

E l x a n

(Vasifə)

İştə sən, iştə o... hiç maneə yoq...

V a s i f

(Rə'nayə yaqlaşır)

Nərdəsin, söylə, nə oldun, Rə'na?
Qurtaran kim səni? Bir söylə bana.

R ə ' n a

(Arifi göstərir)

İştə, qarşında...

V a s i f

(Arifin əlini sıqar)

Təşəkkür edərim.

A r i f

(soyuq bir tevr ilə əlini çəkər, müstəhzi təbəssümlə)

O bənim kəndi vəzifəm...

V a s i f

Nə derim!
Yapdığın bəncə böyük bir xidmət.

A r i f

Bu təşəkkürlərə hiç yox hacət,
O bənim Kə'bəyi-vidanımdır.
O bənim sevgili cananımdır;
Bəndən ancaq qoy o olsun məmnun.

İ b l i s

(məmnun qəhqəhə ilə, ətrafa)

Leyli birkən ikiləşmiş Məcnun.
R ə ' n a

(Vasifə xüsusi)

Çünkü sərsəmdir o, aldırma, bıraq!

V a s i f

(Arifə)

İstəməz bunca çöcəqlük, bana baq,
Ya sən olmalı Rə'na, ya bənim.

A r i f

(ətrafa)

Şübhə yox, ah, o gözəl dürri-yetim
Bəndən ayrılsa həyatım bitəcək.

(Vasifə)

Onsuz ən tatlı təsəlli ölmək...

(Revolverini çıxarır)

E l x a n

Hiç təlaş etmə, əzizim, bir dur!
Baqalım sevgili Rə'na nə diyor.

R ə' n a

(Arifə)

Sən bənim əski pərəstişkarım,

(Vasifə göstərir)

Bu isə ən yeni bir dildarım;
Haqqı əfsus, edəməm bən inkar,
Çünki Tanrım ilə bənim əhdim var,
Bulsa hər kim babamın qatilini,
Bil ki, məmnun edər ancaq o bəni.

İ b l i s

(Vasifə işarətlə)

Əvət, əlbəttə onundur Rə'na.

A r i f

(İblisə qızğın)

Yetiştir vəsvəsə, və'z etmə ona.

(Rə'nayə)

Nə demək!.. Sən bu çürük lafi bıraç!
Yoq, bu mümkün deyil əsla, bana baç!
Bir düşün, əldə dururkən şu silah,
Böylə təhqirə dayanmam...

İ b l i s

Hah, hah!..
Söz qəvinindir, əvət.

R ə ' n a

Arif!

A r i f

Sus!

(ətrafə, təhəssür ilə)

Ah, bir Vasifə görsəm... əfsus!..

(həyəcanlı və müxtərib)

Qardaşım, sevgili Vasif, bana gəl!
Səni görsəm, bəni qorqutmaz əcəl.

V a s i f

(e'tinasız bir tevr ilə revolverini çıxarır)

Pək gözəl, qismətimiz hər nə isə,
Yetiştir Tanrıdan ancaq o bizə.

İ b l i s

(kinayəli qəhqəhə ilə göyə doğru)

Qismət ondadır, əvət!..

V a s i f

(ətrafə)

Ah, fəqət,
Qardaşım Arifə qaldım həsrət.

(yaralı bir ahənglə)

Nərdəsin? Gəl bana, Arif!.. Əl'an
Kim bilir, bəlkə əcəl verməz aman.

İ b l i s

(acı qəhqəhə ilə ətrafa)

Nə tuhaf! Bir ananın evladı,
Bilmədən bir-birinin cəlladı.

A r i f

(silahını qaldırır, qızğın)

Haydı!..

R ə ' n a

(ortalığa girər, təlaş ilə)

Eyvah!

V a s i f

Çəkil!

A r i f

Durma, çəkil!

İ b l i s

Hazır ol: Bir, iki, üç...

(Silahlar açılır)

V a s i f

(düşər)

Ah!..

İ b l i s

(Arifə)

... Səfil!

R ə' n a

Vasif! Eyvah!..

(Cənazə üzərinə qapanıb ağlar)

A r i f

(şəşqin)

Nasıl? Vasifmi?!

İ b l i s

(acı qəhqəhə ilə)

Öylə ya, Vasif!.. O Vasif ki, səni
Eşqi yıllarca əsir etmişdi,
Sana qurban oluyor, baq, şimdi.

A r i f

(Şaşırır, Vasifə yaqlaşır, dəlicəsinə tədqiq edər, son dərəcə həyəcanlı)

Qardaşım ah, o əvət!..

(qucaqlar)

Vasif! Oyan,
Ah, visalın nə yaman oldu, aman!
Şu vidain daha müdhiş... Vasif!
Dur, bərabər gedəlim...

(Əlindəki silah ilə intihar etmək istər).

R ə ' n a

(mane olur)

Of, Arif!

*Büxtiyar silah Arifin əlindən düşər, Vasifə baqıb qorqar, geri çəkilir. İblisi sərsəmcə
baqışlarla süzüb durur.*

İ b l i s

(məğrur qəhqəhələrlə)

Bir zamanlar cəbərut aləminə
Hər uçar, hər öyünürdün də, bu nə?
Vurulub bir qıza pabus oldun,
Xırsız oldun, meyə mə'nus oldun.
Haqqı, vicdanı bıraqdın, getdin.

(İxtiyar getdiyi tərəfə işarətlə)

O səfilin qızını məhv etdin.
Dökülən qanlara hər düşman ikən,
Oldun öz qardaşının qatili sən.

A r i f

(çulğın)

Ah, bu sözlər bəni hər qəhr ediyor!

Bu sırada həzin və rəqsavər bir musiqi səsi eşidilir və günəş batmağa başlar.

İ b l i s

Dinlə! Bir baq, şu həzin səs nə diyor!

Ağaclar arasında bir taqım iskeletlər çıxar, kəfənpuş olduqları halda süzülərək, qıvrılaraq rəqs edərlər.

Arif pək az sürən rəqsi seyr ilə, qorqunc baqışlar, məcnunanə və şaşqın qəhqəhələrə ölümlər arasında dolaşib durur. Kənardan kəndinə doğru gəlib, geri çəkilən Xavərin xəyalını görəncə acı bir fəryad ilə.

A r i f

Eyvah, ölümlər rəqs ediyor, iştə, fəlakət!
Vasif belə, Xavər belə rəqs etmədə... heyrət!
Həttə, şu üfüqlərdə sönən qanlı günəş də
Hər rəqs edərək qeyb oluyor, seyr edin, iştə!..

Musiqi susar, rəqs bitər, ölümlər səhnəyi tərk edər.

İ b l i s

(şiddətli və istehzalılı qəhqəhələrə)

Hər rəqs ediyor qanlı günəş, qanlı üfüqlər,
Hər rəqs ediyor halə qəmər, pənbə şəfəqlər.
Rəqs etmədə hər şe'rü dəha, hüsnü lətafət,
Rəqs etmədə yıldızlı fəza, ruhi-təbiət.
Hər fəlsəfə, hər dinü təriqət, bütün adət
Rəqs etmədə hər olsa xəyal, olsa həqiqət.
Hər rəqs ediyor hüznü sürür, eşqü fəlakət,
Hər rəqs ediyor xeyrilə şər, elmü cəhalət...
Rəqs etmədə həttə o görünməz ulu mə'bud,
Rəqs etmədə həttə o vücudi-ədəmalud.

İblis sözlərinə davam etdiyi sırada Arif əsəbi, xırçın hərəkətlərlə, donuq və məcnunanə baqışlarla nəzəri-diqqəti cəlb edər.

R ə' n a

Artıq yetişir... Söyləmə, İblis!

Ü m u m

(coşqun, İblisə)

Sənsin bu cinayətlərə bais.

B i r i n c i h a y d u t

Səndəndir, əvət, cümlə xəyanət.

Ü m u m

Lə'nət sana... Lə'nət, sana lə'nət!

İ k i n c i h a y d u t

Ah, şimdi cəza bulmalı İblis!

Ü m u m

Qəhr olmalı, məhv olmalı İblis!
Hər tərəfdən hücum etmək istərlər.

İ b l i s

(gah istehzal və məğrur, gah çilgün və qorqunc qəhqəhəllərə)

İblis!.. O böyük ad nə qədər calibi-heyrət!
Hər ölkədə, hər dildə anılmaqda o şöhrət,
Hər qülbədə, kaşanədə, viranədə İblis!
Hər Kə'bədə, bütخانədə, meyخانədə İblis!
Hər kəs bəni dinlər, fəqət eylər yenə nifrət,
Hər kəs bana aciz qul ikən, bəslər ədavət,

Lakin bəni təhqir edən, ey əbləhü miskin!
Olduqca müsəllət sana, bil, nəfsi-ləimin,
Pəncəmdə dəmadəm əzilib qıvrılacaqsın,
Daim ayaq altında söntüb məhv olacaqsın.
Bənsiz də, əmin ol sizə rəhbərlik edən var:
Qan püskürən, atəş savuran kinli krallar,
Şahlar, ulu xaqanlar, o çılğın dərəbəglər,
Altın və qadın düşkünü divanə bəbəklər.
Bin hiylə quran tilki siyasilər, o hər an
Məzhəb çıxaran, yol ayıran xadimi-ədyan;
Onlarda bütün fitnəvü şəər, zülmü xəyanət,
Onlar duruyorkən bəni təhqirə nə hacət?!
Onlar, əvət onlar sizi çignətməyə kafi,
Kafi, sizi qəhr etməyə, məhv etməyə kafi...
Bən tərək edərim sizləri əl'an, nəmə lazim!
Hiçdən gələrek, hiçliyə olmaqdayım azim.
İblis nədir?

– Cümlə xəyanətlərə bais...

Ya hər kəsə xain olan insan nədir?

– İblis!..

*Şiddətli və sürəkli qəhqəhələr içində yerin dibinə çəkilir, Arif əlilə saçlarını yaqalar
və məcnunənə bir tevr ilə baqıb durur. Ətrafdakılarda da eyni şəşqınlıq dəvam edər.*

Pərdə

SON

AFƏT

Facia – 4 pərdə

ƏŞXAS

A f ə t – 33 yaşında, şux, füsunkar bir qadın.

Ö z d ə m i r – 45 yaşında, Afətin əri, mühərrir.

A l a g ö z – 18 yaşında, onun qızı, narin vücudlu və solğun.

Ə r t o ğ r u l – 30 yaşında, sadə qiyafətli, pərişan saçlı mühərrir.

Y a v u z – 30 yaşında, Ərtoğrulun arqadaşı... müəllim.

İ l c a y – 50 yaşında, Ərtoğrulun anası.

X a n d ə m i r – 53 yaşında, Ərtoğrulun dayısı... pensneli, çatal saqallı, maarif müdiri.

A l t u n s a ç – 22 yaşında, Xandəmirin qızı... şıq, xudkam və məğrur.

D o k t o r Q a r a t a y – 35 yaşında, gözəl və qurnaz.

O q t a y – 28 yaşında, ciddi və səmimi... doktor.

Q a p l a n – 30 yaşında - zabitlər

Q o r q m a z – 22 yaşında - zabitlər

X i d m ə t ç i və sairə...

BİRİNCİ PƏRDƏ

Süslü bir salon... Sağ və soldakı odalara açılır birər qapı, qarşıda iki böyük pəncərə, gözəl mənzərələr, ilk bahar, məhtablı gecə...

Pərdə açıldıqda bağçadan gələn incə və həzin bir kaman səsi iki-üç dəqiqə sami'ələri oqşar.

X a n d ə m i r (*sağdakı odadan çıxar, bağça tərəfindən gələn Afətə*). Sizi bəklilyoruz, əfəndim. Nerədə qaldınız? Qızlar nə oldu?

A f ə t. Hənuz bağçadan doymamışlar, qonuşub əyləniyorlar.

X a n d ə m i r. Bağçamızı nasıl buldunuz?

A f ə t. Pək gözəl, pək şairanə... Sizdəki bədii zevqə hiç bir deyəcək yoq...

Ö z d ə m i r (*içəridən bağırır*). Xandəmir, Xandəmir!..

X a n d ə m i r. Gəldim, əfəndim, gəldim.

A f ə t. Yenə Özdəmir nə istiyor?

X a n d ə m i r. Bir şüşə konyak bitdi, şimdi ikincisini istiyorlar.

A f ə t. O bu aqşam çıldıracaq, ah, kaş ki gəlməyəydim.

X a n d ə m i r. Zərər yoq, dost evidir; nə yaparsa xoşdur.
A f ə t. Pəki, doktor Qaratay nə oldu? Hənuz gəlmədimi?
X a n d ə m i r. Klubda imiş, bu saat gəlir.
A f ə t. Amma, o da pək nazlanıyor ha...
X a n d ə m i r. Əvət, sanki bənim evim klubdan əskik imiş!..

(Dışarıdan pəncərə önündən keçib gəlməkdə olan doktoru görür)

İştə doktor!.. Doktor Qaratay.

A f ə t (baqar). Əvət, nihayət gəldi çıqdı.
D o k t o r (yarımsərxoş, şad və məmnun daxil olur). Aqşamlar xeyir, əfəndim.

(Afətin əlini öpər, Xandəmirə əl verir.)

X a n d ə m i r. Xoş gəldiniz, əzizim (Yarım qəhqəhəylə). Fəqət bən söz saqlıyamam, gecikdiyiniz için sevgili Afəti pək darıltmışınız...

Bilməm, sizdə nə görmüş ki, əsla ayrılığımıza dayanamıyor.

D o k t o r. Təbii, bən nə qadar pərəstişkar isəm, o da o qadar lütfkardır.

X a n d ə m i r. Hər halda üzr istəməlisiniz.

D o k t o r. Şübhəsiz əfv edərlər... Əcəba misafirlərdən kim var?

A f ə t. Sizdən başqa hər kəs...

Ö z d ə m i r (içəridən bağıırır). Xandəmir, Xandəmir!.. (Qəhqəhə).

X a n d ə m i r. Gəliyorum, gəliyorum (Afətə). Bana müsaidə (sol odaya keçər).

A f ə t. Xandəmir gerçəkdən pək eyi, pək sıcaqqanlı adam... Azacıq əbdal isə də yenə kəndini sevdirə biliyor.

D o k t o r. Şaka deyil a! Hərif bir şey bilmədiyi halda maarif müdiri... Gənc olmadığı halda hovarda, az bir maaşla pək zəngin... Daha nə istərsin. Bütün arqadaşları arasında "Müsyö Fırıldaq" deyə şöhrət bulmuşdur (sərxoşca qəhqəhəylə). Bəncə ona "Cahil bilgic" denirsə daha xoşdur.

A f ə t. Aman, sus! Görünür azacıq sərxoşsun.

D o k t o r (yarım qəhqəhəylə). Sərxoş idim, fəqət ayıldım.

Ö z d ə m i r (içəridən şiddətli qəhqəhəylə). Xandəmir!..

D o k t o r. İştə onun səsinə eşitdim də ayıldım. Əvət, kölgəndən ayrılmaz ərinin səsi, Özdəmir bəyin nə'rəsi bəni ayıldı.

A f ə t (süzgün baqışla). Qaratay!..
D o k t o r (onun əllərini yaqalar). Afət!..

Bu sırada Afətin əlindəki ufaq bir mənəxsə dəmətciyi yerə düşər. Doktor dərhal alıb təqdim edər.

A f ə t. Şu mənəxsələr hiç sənin əyilmənə dəyərimi?
D o k t o r. Ah, bən mənəxsəyi pək sevərim. Çünki o pək mə'nalı, pək müəmmalı bir çiçək... Hələ sənin nurdan dökülmüş əllərini, lətif köksünü öpdükləri için pərəstiş edərim.

A f ə t (incə qəhqəhəylə). Bu gün səndə, sənin hər halında dəlicə bir həyəcan görüyorum.

D o k t o r. Zətən sənin könlünü bulmaq, sənin məhəbbətinə nail olmaq hər məcnunu aqıl, hər aqılı məcnun edə bilir.

A f ə t (şux qəhqəhələrlə). Ah, şu yalan nəvazişlər, şu yaldızlı pərəstişlər!.. (Sükut).
Haydı, gəl, bağçaya enəlim. Özdəmir bizi bir yerdə görürsə, haman çıldırır durur.

Bağçaya doğru getmək istərlər, Altunsaç ilə Alagöz qarşılıqlarına çıxar. Birincinin əlində kaman, ikincinin əlində isə bir şe'r məcmuəsi bulunur.

D o k t o r. İştə Altunsaç ilə Alagöz!

A f ə t. Əvət, iki gövərçin, iki mələkciyəz!

D o k t o r. Biri musiqi pərisi, digəri şe'r ilahəsi!..

A f ə t. Həm də bir-birindən gözəl, bir-birindən dilbər!..

D o k t o r (qızlara). Haydı, bir daha bizimlə bərabər bağçaya enəlim, olmazmı?

A l t u n s a ç. Siz buyurun, biz də sonra gəlirik.

Bu sırada Ö z d ə m i r l ə Q a p l a n sağ tərəfdəki odadan çıxarlar. Özdəmir son dərəcə sərxoş, səndələyərək Qaplanın qoluna taqılmış.

A f ə t (bağçayı göstərir). Xayı, şimdicə bərabər gedəlim.

X a n d ə m i r (əlində iki şüşə konyak gəlir, Afətə). Nerəyə canım, bu olur şeymi ya!?
Qadınsız bir məclis, gülsüz bahara, bülbülsüz çəmənzarə bənzər.

D o k t o r. Gerçəkdən, qadın həyat, həyat isə qadın deməkdir.

Ö z d ə m i r (sürəkli və istehzalı qəhqəhələrlə gülər, dürlü hərəkətlər və əl işarətlərilə). Əvət, qadın hər şeydir. O, gah bir çiçək... gah bir kələbəkdir. O, həm bir mələk, həm də... bir ördəkdir.

Hər kəsdə böyük nifrət və şaşqınlıq...

X a n d ə m i r. Özdəmir! Nə söylədiyini düşünüyürmüsün?

Ö z d ə m i r (təkrar laübalı qəhqəhələrə). Əvət, düşünüyürəm. Qadın pək körpə ikən təzə bir çiçək, sonra şətərlətli bir kələbək; daha sonra füsunkar bir mələkdir. Yalnız bə'ziləri, əvət, əvət, bə'ziləri isə çamurlarda gəzən bir ördək, azğın və hərcayı bir ördəkdir.

A f ə t. Ah! (Deyə mütəəssir bir halda geri çəkilir. Doktor Qaratay düşəcək zənnilə onun qolunu tutar).

Ö z d ə m i r (acı qəhqəhələrə). Ah, bəxtiyar doktor! Sana, sənin gözəl taleyinə qibtə ediyürəm.

X a n d ə m i r. Gəl, canım, gəl!.. Sən artıq saçmalayırsun. Gəl, gedəlim bir az şahmat oynayalım.

Ö z d ə m i r (Afəti yarım bağıqla süzər, mə'nalı bir qəhqəhəylə). Bən çoxdan mat olmuşum.

X a n d ə m i r. Gəl, baqalım, gəl bir daha qədəh-qədəhə vuralım.

Sağdakı odaya keçərlər. Qaplan ilə Altunsaç da onları izlər.

A l a g ö z. Ah, zavallı babacığım!..

(Mütəəssir və müştəki bağıqlarla Afəti süzərək içəri girər.)

A f ə t (acı təbəssümlə doktora). Görüyürmüsün? Alagöz belə şu miskin hərifə acıyor. Fəqət bəni, bənim tələsizliyimi əsla düşünəmiyor.

D o k t o r. Pəki birisi kəndini düşünməz, kəndinə acımasza başqalarından nə uma bilir? Bəncə əsl qəbahət səndə... Əvət, siz qadınlar ayaqlarınıza qapananları təhqir edərsiniz, sizi təhqir edənlərin ayaqlarına qapanarsınız.

A f ə t. Çəkdiyim üzüntülər yetişir, rica edərim, sus!..

D o k t o r. Xayır, bu işə bir nihayət verməli... Ya o, ya bən!.. Başqa dürlü olamaz.

A f ə t. Səndən, səndəki eşqin əbədiyyətindən əmin ola bilsəm...

D o k t o r (onun əlini yaqalar). Afət! Nə demək istiyürsün?

A f ə t. Bən bütün bənliyimi, bütün həyat və səadətimi yoluna fəda etməyə hazırım. Hətta sənin uğrunda cinayətdən belə çəkinməm.

Ancaq şu qadar var ki, aldadılmaq istəməm, aldandığımı duysam məhv olurum. Həm də pək kinliyim, anlıyormusun? Bəni aldatmaq istəyənləri əsla əfv etməm. İki gözüm olsa belə intiqam alırım, intiqam!.. Əvət, bən, pək kinliyim. Bəni təhqir edənlər Əzrailin qucağına atılmış olurlar.

Ö z d ə m i r (içəridən bağırır). Afət! Gözəl mələyim!.. Afət, nazlı ördəyim... (Şiddətli qəhqəhə).

D o k t o r. Ah, rəzil!.. Dəmin əxlaqsız qadınları çamurlarda sürünən ördəyə bənzətmişdi, şimdi də səni o adla çağırıyor.

A f ə t (doktora sarılaraq). Aman, bana mərhəmət... Mərhəmət eylə də bəni qurtar. Of! Bir çarə, bir ilac, bir zəhr, bir atəş bul ki, kəndimi məhv edəyim də şu qaba və çirkin səsi bir dah eşitməyəyim.

D o k t o r (cibindən ufacıq bir şişə çıxarır, mə'nalı bir tərzdə). İlac hazır... Fəqət xanımlar için deyil, yalnız erkəklərə məxsusdur.

A f ə t (şişəyi alıb cibinə qoyar). Zərəş yoq, ilk öncə onu məhv eylərim. Sonra duyulursa, kəndim də o yolu izlərim.

D o k t o r. Hiç tələş etmə! Bu öylə bir ilac ki, ancaq on dəqiqə sonra icrai-tə'sir edər. Həm də kimsə bir şey duyamaz. Yalnız burada hər acıya dayanmalı və şu ilacı evinizdə içirməlisin.

A l a g ö z (sarsılmış bir halda gəlir, Afətə sarılaraq). Ah, annəciyim! Gedəlim, evimizə gedəlim.

A f ə t. Niçin, Alagöz! Nə olmuş!

A l a g ö z. Babamın halı pək fəna!.. Ayaqda duramıyor, söylədiyini bilmiyor.

A f ə t. Pəki, yavrum, gedəlim. O səni də məhv edəcək, bəni də.

Sağdakı odaya keçərlər. Bu sırada Ərtoğrul ilə Yavuz sol tərəfdən çıxar.

Ə r t o ğ r u l. Ah, şu Alagöz nə qadar lətif, nə qadar mə'sum bir sima!

Y a v u z. O nə qadar mə'sum isə, Afət də, şu işvəkar qadın da bir o qadar təhlikəlidir.

Ə r t o ğ r u l. Təhlikəli olsa da ləkəli deyil...

Y a v u z. Əmin ol ki, Özdəmiri səfil edən həp Afətdir, həp onun oynaqlığıdır.

Ə r t o ğ r u l. Fəqət Afəti uçurum qarşısında bulunduran da Özdəmirin sərəxoşluğu, Özdəmirin sərəsərililiyi olsa gərək...

Y a v u z. Sən Afəti eyicə tanıyırmusun?

Ə r t o ğ r u l. O, bu şəhərə gələli çox deyil... Eşitdiyimə görə pək kibar və alafraqa bir ailəyə mənsub imiş. Fəqət böyük bir fəlakət birdən-birə evlərini söndürmüş, var-yoqları əldən çıqmış, babası fəqir düşüncə qızını Özdəmirə vermiş... Şu hərif də gündəngünə poslayı şaşıraraq ailəsini düşünməz olmuş... Şimdi hər gün bir oteldə sərxoşca vaxıt keçiriyor. Evə gəldiyi zamanlarda Afəti pək qabaca təhqir ediyormuş... Təbii Afət də şu qabalığa dayanamıyaraq ondan soyuyacaq və get-gedə Qaratay kibi macərəçılara ısınmağa məcbur olacaq...

Y a v u z. Ah, şu qadın öylə bir atəş ki, öylə bir alav ki, yalnız qocasını, qızını deyil, (kəndinə işarətlə) hətta bu talesiz Yavuzu da yaqıyor, bəni də qəhr edib bitiriyor.

Ə r t o ğ r u l. Pəki, səni niçin?

Y a v u z. Çünki Alagözü seviyorum, həm də həyatım qadar seviyorum. Halbuki anası bütün ümidlərimi qırıyor, bütün düşüncələrimi alt-üst ediyor.

Ə r t o ğ r u l. Bana qalırsa Afət ilə Alagöz, ana ilə qız olmaqdan ziyadə iki həmsirəyi andırıyor. Daha doğrusu həmsirə də deyillər... Çünki aralarındakı fərq yaşca nə qadar küçüksə, sima və təbiətə bir o qadar böyükdür. Hər halda bu məsələdə anlaşılmaz bir nöqtə var.

Y a v u z (sağ qapıya bəqar, təbəssümlə). Şimdilik bən çəkilyəm.

Ə r t o ğ r u l. Niçin, nə oldu?

Y a v u z. Çünki nişanlın gəliyor. Həm də nə qadar əzəmətli, nə qadar məğrur!..

Ə r t o ğ r u l (bəqar). Altunsaçımı?.. Pəki, onun nişanlım olduğunu kimdən eşitdin?

Y a v u z. Səndən başqa hər kəsdən.

Ə r t o ğ r u l. Fəqət hənuz ortada rəsmi bir şey yoq.

Y a v u z. Bu gün olmasa da, yarın olur (Sol qapıdan çıxar).

A l t u n s a ç (gəlir). Ərtoğrul! Şimdiyə qadar neredə idin?

Ə r t o ğ r u l. Bağçada səni arıyordum, bir kələbək kibi səni güllərə, çiçəklərə soruyordum.

A l t u n s a ç (incə qəhqəhələrlə). Xayır, sən bəni güllərə, çiçəklərə deyil, yalnız bitməz-tükənməz fəzalara, fəzalardakı yıldızlara sormalısın. Daha açıq söyləyimmi?.. (İstəhzalı təbəssümlə). Sən bəni fəzalara sığmayan qəlbində aramalı; dəhalar izləyən ruhunda bulmalısın.

Ə r t o ğ r u l. Altunsaç, bən sənin hər sözüünü yuqarıdan enən xitablar kibi müəmmalı deyil, yalnız çocuqca təbəssümlər kibi sadə və mə'sumanə görmək istərim.

A l t u n s a ç (yarım qəhqəhədən sonra sərt və qartalca bir baqişla). Sənin əlbisə və qiyafətin kibi sadə, deyilmi?

Ə r t o ğ r u l. Altunsaç, ah, Altunsaç! Sən bana güliyorsun, bənim qiyafətimlə əylənirsən.

A l t u n s a ç. Xayıf bən sana gülmək için deyil, yalnız gülməkdən zevq aldığım için güliyorum.

Ə r t o ğ r u l. Fəqət sən bu gülişlərdən zevq alırkən, başqalarını zəhərlirsən.

A l t u n s a ç (şux qəhqəhələrlə). Açıq söyləyimmi, əzizim, sən... çocuqsun.

Ə r t o ğ r u l. Bu söz lətifə olsa belə bir həqiqətdir. Çünki çocuq olmasaydım, şu qiyafətlə sənin kibi bir əzəmət və ehtişam heykəlinə uymazdım.

A l t u n s a ç. Fəqət səndə, sənin alavlı gözlərində, kəskin baqişlarında öylə bir əzəmət var ki, yalnız bən deyil, hər kəs o qüvvətə qarşı kiçilir, kiçilməyə məcbur olur.

Ə r t o ğ r u l. Ah, sənin kiçilməndə də bir böyüklük var.

A l t u n s a ç. Əvət, böyüklər kiçikləri böyük görmək istər, kiçiklər isə böyükləri kiçiltməklə təsəlli bulur.

Q a p l a n (nəş'əli və yarımşərxoş bir halda sağ odadan çıxar). Dram, ram, ram... dara... dara, ra, ram, ram... (deyə əlindəki kamanın tellərini səsləndirir və Altunsaça təqdim edər). Müsəidənizlə, şu sarı tellər çırpınaraq, inliyərək, sızlayaraq sizə yalvarıyor... Pənbə, lətif barmaqlarınızı öpmək istiyor.

A l t u n s a ç (kamanı alıb bir tərəfə biraqır). Baqişlarsınız, pək yorğunum.

Q a p l a n. İştə yorğunluğu çıxaran şeylərdən biri də musiqidir.

A l t u n s a ç. Fəqət o təsəlli çalanlar için deyil, dinləyənlər içindir.

Q a p l a n (kamanı alaraq). Aman, rica edərim.

A l t u n s a ç. Bir az sonra olmazmı?

Q a p l a n. Xayıf, bəkləməyə imkan yoq... Of, bən musiqiyə pərəstiş edərim. (Altunsaçın barmaqlarını göstərir). Hələ şu sehirlilə barmaqların rəqsini seyrilə keçirdiyim dəmlər, ən xoş dəmlərdir. Xoş dəmlər isə bir an fevt edilməməlidir.

Bu sırada Yavuz da gəlir.

A l t u n s a ç. Fəqət sən də şərqçi söyləmək şərtilə...

Q a p l a n (sağ qapıya doğru yürür). Pək gözəl, haydı, baqalım.

A l t u n s a ç. Xayır, bən qalabalıqdan xoşlanmam. Burası daha eyi deyilmi ya?

Ə r t o ğ r u l (kinayəli təbəssümlə). Bəncə bağça həpsindən şairanə və asudə bir yer. Həm də təbiət sizin musiqi və şərqilərinizi öpərək, siz də akasiya çiçəklərinin xəfif və gözəl qoqularını əmərsiniz.

A l t u n s a ç. Pək ə'la! (Yavuzla Ərtoğrula). Siz getmiyormusunuz?

Ə r t o ğ r u l. Xayır...

A l t u n s a ç. Bizi rədd ediyorsunuz, öyləmi?

Ə r t o ğ r u l. Buradan dinləriz, olmazmı?

Q a p l a n (məmnun bir tevrilə). Əvət, musiqi və şərqçi uzaqdan daha xoş gəlir. (Altunsaç ilə bərabər bağçaya gedərlər).

Y a v u z (Ərtoğrula). Bana baq, sən Altunsaçla əylənirsən; fəqət bu xoş bir iş deyil, doğru gediş deyil və bu yolun sonu uçurumdur.

Ə r t o ğ r u l. Nə olursa-olsun, artıq usandım. Şu çocuqca nazlar, şu mə'nasız ədalar insanı bıqdırıyor.

Y a v u z. İştə bu da aranızdakı sevginin böyüklük və kəskinliyinə bir əlamət!.. Sən pək qısqanc və sinirlisin; eyni zamanda pək soyuqqanlı görünürsün, yaxud öylə görünmək istiyorsun. Halbuki çox sürməz də bir gün quşu uçurmuş, avı qaçırmış olursun. Əvət, arslanların saymazlığı şikarı tilkilərə qapdırır.

Bu sırada kamanın səsi, Qaplanın şərqisi ətrafa dalğınlıq saçır.

Şərqçi:

Dün sıtmalı ruhum anıyorkən səni, birdən
Xülyələrə, sevdələrə daldım, gözəl, bən;
Pürnəş'ə könül aləmi-lahutə uçarkən
Gördüm səni rə'yadə ipək tüllər içində...

Bir şe'ri-səmavi kibi ağışuma gəldin,
Gülbusələr ithaf ediyordun bana... Lakin
Röya kibi naghah süzülüb cismi-lətifin
Qeyb oldu bəyaz, pənbə qızılğüllər içində...

Y a v u z. Dinliyormusun?

Ə r t o ğ r u l. Əvət, dinliyorum.

Y a v u z (istehzal təbəssümlə). İştə gülbusələr, ipəkli rə'yalər; xülyalər və sevdalərdən bəhs ediliyor.

Ə r t o ğ r u l (sinirli). Anlıyorum, əvət, anlıyorum.

Y a v u z. Yalnız anlamaq yetişməz, anlatmaq da lazım...

Ə r t o ğ r u l. Kimə anlatayım, kimə!? Qaplan sayğısız bir odun parçası, Altunsaç da məğrur bir qaraquş yavrusu...

Y a v u z. Pəki o halda?

Ə r t o ğ r u l (son dərəcə sinirli). Bırağ Allah eşqinə, yetişir...

Sükut... A l t u n s a ç l a Q a p l a n g ə l i r.

X a n d ə m i r (çıqar, Altunsaça). Nerdəsin, qızım? Hiç bu olurmu ya? Alagöz sana misafir gəlmiş, halbuki sən onu yalnız bıraqıyorsun.

A l t u n s a ç (gülərək babasılə sağ odaya keçər). Bəndə qüsür yoq. Babaciyim, bu xüsusda Qaplan pək qəbahətli...

Q a p l a n (Yavuzla Ərtöğrula). Yenə nə olmuş? Pək qəsvətli görünüyürsünüz.

Ə r t o ğ r u l (sarsılmış bir halda). Bana baq, sən nə yapıyorsun? Nə yapmaq istiyorsun?

Q a p l a n. Sözlərini anlayamıyorum.

Ə r t o ğ r u l (acı təbəssümlə). Burada anlaşılmaz bir şey yoq...

Q a p l a n. Nə demək istədiyini bilsəydim...

Ə r t o ğ r u l (birdən-birə hiddətlə). Ah, sən; pək sapqın, pək azğın bir hərifsin, sən xain bir xırsızsın, sən cani və qatilsin...

Q a p l a n. Xırsızımı, qatilmi? (Istehzal qəhqəhələrə). Qaliba çıldırıyorsun.

Ə r t o ğ r u l (daha qızğın). Əvət, xırsız, həm də xain bir xırsızsın. Çünki bənim qəyey-əməlimi, müqəddəs heykəlimi kirli əllərinlə qırıb parçalıyorsun, çünki Altunsaçın könlünü çalılıyorsun. Əvət, sən qatil, həm də ən vəhşi bir qatilsin; çünki canavarca hərəkətlərinlə hər an qəlbimin birər parçasını gəmiriyorsun; beynimi yaqıb da köksümü didməyə çalılıyorsun.

Bu gurultuya içəridəkilər salona keçərlər.

Q a p l a n (istehzal təbəssümlə). Bən yenə təkrar ediyorum, sən çıldırıyorsun. (Cibindən revolverini çıxarır, gurultulu bir ahənglə). İştə sana ən parlaq və kəskin bir cəvab!.. (Nişan almaq istər).

Y a v u z (silahı əlindən alır). Nə yapıyorsun?

Ə r t o ğ r u l. Bəni qorqutmaq mı? (Qızğın və acı qəhqəhəylə). Nə böyük cəsarət!

A l t u n s a ç. Nə var yenə, nə olmuş?

Ə r t o ğ r u l. Hiç, Altunsaç, hiç!..

A l t u n s a ç (şux qəhqəhələrlə). Fəqət bu nasıl hiç!..

Ə r t o ğ r u l. Ah, o öylə bir hiç ki, bənim bütün bənliyim, bütün səadət və dirliyim o hiçdən, o mövhum teldən asılıdır. İştə Qaplan o teli gəmiriyor, sən də qəhqəhələrlə seyr ediyorsun.

Q a p l a n (heyrətlə). Fahiş bir iftira, müdhiş bir iftira...

A l t u n s a ç. Ərtoğrul! Sən hər şeyi qüruni-vüstada yaşar kibi düşünüyorsun... Halbuki darülfünun gördün!

Ə r t o ğ r u l. Nə yapayım ki, bən darülfünundan yalnız bir qasırga kibi geçdim. Onun için qüruni-vüstada yaşar kibi düşünüyürüm. Hala

əski qafa ilə düşünüyürüm, hənz bir dürlü yeniləşmədim.

Ö z d ə m i r (sərxoşca və istehzalı qəhqəhələrlə). Fəqət bən... bən isə yeniləşdim; əski qafamla bərabər yeniləşdim; daha doğrusu bəni yeniləşdirdilər. Sevgili rəfiqəm, şu gözəl Afət bəni yeniləşdirdi. İştə onu da şu doktor, doktor Qaratay yeniləşdirmiş!.. (Qəhqəhə). Əvət, o yeniləşdirmiş...

Ə r t o ğ r u l. Sən abdotsın.

Ö z d ə m i r. Fəqət sən!.. Sən də... dəlisin (qəhqəhə).

A f ə t. Özdəmir! Nə söylüyorsun?

İ l c a y. Oğlum, nə yapıyorsun?

X a n d ə m i r (Özdəmirə işarətlə, yarım sərxoş). Onda spirtə sərsəmliyi, (Ərtoğrula) sən də gənclik sərxoşluğu var. O söylədiyini bilməz, səndə bilmədiyini söylərsin. İştə Amerika şairlərindən məşhur Lev Tolstoy diyor ki: "Məhəbbət bir bəla şeydir, giriftar olmayan bilməz" (hər kəsdə qəhqəhə). Demək ki, Özdəmir Afətə, sən də Altunsaça o qadar vurulmuşsunuz ki, hər sözdən bir mə'na, hər hiçdən bir müəmma çıxarıyorsunuz.

Ö z d ə m i r (istehzalı və laübalı qəhqəhələrlə). Pək doğru, əfəndim, pək doğru!.. (Qəhqəhə). Əvət, Amerika şairi Lev Tolstoy!..

Maarif müdiri Xandəmir!?! (Qəhqəhə).

İ l c a y (Xandəmirə). Aman, qardaşım, sən söylə, yoqsa bunlar qızıssa keyfimizə su qatarlar.

X a n d ə m i r. Hətta məhəbbət öylə bir alav ki, bir kərə insanın qəlbini sardımı ölüncəyə qadar sızladıb durur... Fars tarixşünaslarından

Əbu Əli Sina diyor ki: “Bən hər, hər dərdə ilac buldum da, yalnız eşqə, məhəbbətə bir çarə bulamadım”.

Ö z d ə m i r (kinayəli qəhqəhə ilə). Əvət, eşq, məhəbbət... Fars tarixşünaslarından

Əbu Əli Sina!.. Maarif müdiri Xandəmir!.. (Qəhqəhə).

A l a g ö z (yarım səslə Afətə). Bən gediyorum, annəciyim!

A f ə t. Niçin, yavrum?

A l a g ö z. Hiç kəndim də bilmiyorum.

A f ə t. Azacıq bəklə, bərabər gedəlim.

A l a g ö z. Xayır, bəkləməm.

A f ə t. Pək gözəl, sən get, bən də şimdİ gəlirim.

Alagöz məhzun adımlarla çıxar; Ərtəğrul da sinirli bağışlarla onu izləmək istər.

İ l c a y. Nerəyə, oğlum?

Ə r t o ğ r u l. Dəlİxanəyə.

İ l c a y. Nə demək, dəlİxanə buradan eyimi?

Ə r t o ğ r u l (İlcaya xüsusi). Əlbəttə... kəndiləri bilməsə belə ordakıları hər kəs dəli tanıyor. Fəqət bunlar, bu zəncirsiz divanələr isə, nə kəndiləri kim olduğunu biliyorlar, nə də ətrafdakılar.

İ l c a y. Bir az daha bəklə, nə olur. (Xandəmirə işarətlə). Başın için dayın darılır.

Ə r t o ğ r u l (sinirli). Darılsa da gedəcəyim, darılmasa da... Bəndə kiralıq qulaq yoq... Hər saçmayı dinliyəməm.

(Salonu tərک edər)

X a n d ə m i r. Yahu, bunlar nə oluyor? Həp birər-birər savuşub qaçıyorlar.

Ö z d ə m i r. Çünki bu məclisdəki zevqi duyamıyorlar, bu söhbətlərdəki incəliyi anlıyamıyorlar... (Müstəhzi qəhqəhə). Alagöz bənim qaba hallarımdan ürəküb qaçdı; Ərtəğrul da sənin dərin fəlsəfələrindən

(Qəhqəhə).

X a n d ə m i r. Ah, şu gənclər, şu dəliqanlılar həp böylə... həpsi xırçım və sinirli! Halbuki bu hallar bizim kibi tərbiyəli və münəvvər ailələrə əsla yaraşmaz.

İ l c a y. Çocuqluq, həp çocuqluq...

X a n d ə m i r (qafasını oynataraq). Nə isə, buyurun, keyfimizə baqalım.

Ö z d ə m i r. Bən buracıqda bir qədər şərab içmədikcə getməm.

X a n d ə m i r. Bu saat, söyləyim, gətirsinlər.

Ö z d ə m i r (Afəti süzər, məmnun bir qəhqəhəylə). Xayıf, bən fəqət gözəl Afətin, sevgili Afətin əllərindən içmək istərim.

A f ə t. Pəki, qalq, gedəlim də, içəlim.

Ö z d ə m i r. Xayıf, burada, yalnız buracıqda...

A l t u n s a ç. Bən gətirsəm olmazmı?

Ö z d ə m i r. Əsla! Sən yalnız Ərtöğrula içirməliydin (Qəhqəhə).

A l t u n s a ç. Əfsus ki, o, spirtolu içkiləri və içənləri görmək belə istəmiyor.

Ö z d ə m i r (qəhqəhə). İştə o da bir nev sofuluq, o da bir nev dəlilik. (Afətə) Haydı, gözəlim, bir qədər şərab...

A f ə t. Pəki, gətirəyim, sən inadından vaz keçməyəcəksin.

(Sağ odaya keçər)

Ö z d ə m i r (laübalı qəhqəhələrlə). Dəmin söylədim ya, bən yeniləşdim; hər xüsusda yeniləşdim; fəqət iki şeydə deyil: biri əski şərab, biri də əski əhbab!.. (Qəhqəhə). Doktor Qaratay yenilərdənsə də, şübhəsiz bir gün o da əskiləşir, o da kəndi qiymətini bulur.

(Qəhqəhə).

A f ə t (bir qədər şərab gətirir). Buyurun, əfəndim!

Ö z d ə m i r (qalqıb qədəhi alır). Nasıl! Əfəndimi?.. (Qəhqəhə). Halbuki bən sənənin ən aciz qullarından, ən dəyərsiz kölələrinəndən biriyim.

X a n d ə m i r. Baqalım, kimin şərəfinə içəcək.

Ö z d ə m i r. Bən şu mümtaz qədəhi, yalnız qaranlıqlar və işıqların, yerlə və göylərin, bütün mühit və kainatın şərəfinə içiyorum. Çünki onlar, onların cümləsi, həmahəng olaraq (Afəti göstərir) şu fevqəladə, şu müstəsna vücudu bəsliyor. Əvət, həpsi şu gözəl və füsunkar Afətə qarşı əyiliyor. Hər kəs onu sevir və alqışlıyor (İçər, məclisdəkilər əl çalar).

X a n d ə m i r. Yaşasın gözəllik! Var olsun Afət!..

Ö z d ə m i r (məmnun bir tevr ilə Afətə). Ah, bu şərab əvvəlkilərə hiç bənzəmiyor, iştə sənənin əlini öpər-öpməz datı dəyişiyor, o da başlaşıyor, o da gözəlləşiyor (hər kəs sağ odaya keçər).

A f ə t (ən arqada qalan doktora). Sən get, daha durma!

D o k t o r. Niçin?

A f ə t. Çünki zəhri içirdim (Misafirləri izlər).

D o k t o r (təlaş ilə). Ah, niçin əcələ etdin... (Saatına baqar).

X a n d ə m i r (geri döner). Niçin gəlmiyorsun?

D o k t o r (onun əlini sıqayır). Müsəidənizlə, getmək istiyorum.

X a n d ə m i r. Gəl, canım, şaşırdımmı?

D o k t o r. Pək mühüm işim var.

Ö z d ə m i r (içəridən). Doktor!.. Doktor Qaratay!..

X a n d ə m i r. Baq, iştə səni arıyorlar.

D o k t o r. Xayır, əfəndim, getməliyim.

Ö z d ə m i r (əlində konyak dolu böyücek bir qədəh gəlir). Doktor!

Doktor Qaratay!.. İştə bu da sənin şərəfinə...

D o k t o r. Aman, nə yapıyorsun? Hiç bu qədəhlə konyak içilirmi?
(mane olmaq iştər).

Ö z d ə m i r (zəif və acı qəhqəhə ilə). İçilir, əvət, içilir... var ol!

(içər və qədəhi bir tərəfə ataraq). Ah!.. (*deyə düşüverir*).

X a n d ə m i r (içəriyə). Limon gətirin, limon!..

D o k t o r (köksünü dinlər). Hiç bir şey lazım deyil, artıq keçmiş. İştə qəlb xəstəliyi zavallıyı bitirdi...

A f ə t (əlində bir parça limon gəlir). Nə oldu? Bayıldımı?

D o k t o r. Əvət, bayıldı, fəqət bir daha ayılmamaq üzrə bayıldı.

Sükut...

Pərdə

İKİNCİ PƏRDƏ

Ərtoğrulun evi. Havuzlu, ağacları, çiçəkli bir bağça... İlk baharın son günləri, gündüz.

İ l c a y (balkona çıxar, çiçəkləri sulamaqda olan xidmətçiyə). Bana baq, Ərtoğrul nerədə?

X i d m ə t ç i. Şimdi bağçaya doğru getdi.

İ l c a y. Soyuq alır da yenə xəstələnir; haydı, qoş da kəndisini çağır.

X i d m ə t ç i. Pəki, baş üstə...

Gedər, bu sırada Y a v u z gəlir.

İ l c a y. Söyləsin ki, Yavuz da gəlmiş, onu bəklıyor.

Y a v u z. Kimi çağırıyor, Ərtoğrulumu?

İ l c a y. Əvət.

Y a v u z (İlçay ilə əl verir və havuz kənarındakı sərada oturur).

Görünüyor ki, bu gün əhvalı daha eyi...

İ l c a y. Xayırdır, bil'əki daha qorqunc, daha bərbad...

Y a v u z. Niçin böylə söylüyorsunuz?

İ l c a y. Niçinmi, şimdiki gəlir də görürsünüz. Kaş ki, Xandəmirin evinə, o mənhus ziyafətə getmiyəydik. Kaş ki, o uğursuz gecəyi görməyəydik. İştə tam bir aydır ki, onun bəlasını çəkiyoruz. Hələ Altunsaçın hərəkətini, Özdəmirin fəlakətini, mümkün deyil, bir türlü unutamıyordum. Ah, bə'zən də unutuyordum, hər şeyi unutuyordum, hətta kəndisini də unutuyordum.

Y a v u z (yerindən qalqar). Dur, doktor Qaratayı gətirəlim, baqalım, nə deyir.

İ l c a y. Şimdi xəbər göndərdim, qardaşım ilə bərabər gələcək, lakin o gecədən bəri nə Özdəmiri unutuyordum, nə də Xandəmir ilə Qaratayı görməyə gözü var. Hətta Özdəmirin ölümünü də Qarataydan görürdüm.

Y a v u z. Pəki, Qaratay nə yapsın?

İ l c a y. Nə biləydim, görünüyordum ki, o xüsusda bir şey biliyordum.

Y a v u z. Xayırdır, doktor öylə adam deyil... Yalnız Ərtəğrul bir az xəyalpərəst... boş yerə özünü üzüyordum.

Ərtəğrul arqa tərəfdən gəlir.

İ l c a y. Ah, bir danəcik oğuldur, o da kəndi səhhətinin, kəndi həyatının düşmanı...

Y a v u z. Hiç məraqlənməyin, həpsi keçər gedər.

İ l c a y. Ah, qorquyordum, pək qorquyordum.

Ə r t o ğ r u l (siniqlə qəhqəhələr ilə). Qorqma, annəciyim, hiç qorqma!.. Çünki həyatda qorqulacaq bir şey yox... İnsanları qurtaracaq bir qüvvət varsa, o da cəsərət, yalnız bir cəsərətdir. Bən yaşamaq üçün titrəyənləri daima Əzrail qucağında gördüm; ufaq bir qıvılcımdan ürkənləri daima yanğın ocağında buldum.

İ l c a y. Lakin düşünməli, yavrum, böylə sərin havada sadə bir gömləklə bağçaya çıxırdımı? (Evə gedər).

Y a v u z. Bəncə bu hal, çocuqluq və dəlilikdir.

Ə r t o ğ r u l. Əvət, çocuqluq və dəlilik!.. (Qəhqəhə). Çocuqluq və dəlilik! İştə xatırlıyordum, bu sözlər bir ay əvvəl də qulaqlarımı tırmalamışdı... O gecə, əvət o gecə Altunsaç da bana çocuq diyordu; Özdəmir də dəli deyə gülmüyordu.

İ l c a y (əlində bir qalpaqla bir atqı “plaş” gəlir və hər ikisini Ərtoğrula verir). Al, quzum, hava pək sərin... Təkrar soyuq alırsın.

Ə r t o ğ r u l (atqıyı alır, yarı bürünür, qalpağı sıra üzərinə atar). Bilməm, şu bahardan, şu lətif ruzigardan niçin bu qadar qorquyorsun? Ağacları, çiçəkləri süslüyən, quşları, kələbəkləri bəsləyən bahr yalnız insanamı, yalnız banamı düşman kəsiləcək!? Halbuki bənim vücudum bir çiçəkdən daha qaba, bir kələbəkdən daha qalındır.

Y a v u z (rəqsan və məğrur adımlarla gəlməkdə olan Altunsaçı Ərtoğrula göstərir. Yarım qəhqəhə ilə). İştə çiçəkdən bəhs etdin də qarşımıza çıxdı.

Ə r t o ğ r u l (mə'nalı bir baqişla baqar). Əvət, həm də öylə bir çiçək ki, yürüyürmü, qoşuyormu? Oynuyormu, uçuyormu? İnsan bir türlü fərq edəmiyor.

A l t u n s a ç (şux bir təbəssümlə). Gün aydın, əfəndilər (Təmənna edər).

İ l c a y. Xoş gəldin, qızım səfa gəldin (Öpüşürlər).

A l t u n s a ç (Ərtoğrula). Nasılsın, baqalım, nə yapıyorsun?

Ə r t o ğ r u l (istehzalı təbəssümlə). Qüruni-vüstada yaşıyorum. (Qəhqəhə). Əvət, qüruni-vüstada yaşıyorum.

A l t u n s a ç. Hala unutmadınmı? Unutmadınmı ya?

Ə r t o ğ r u l. Bən çox vaqt kəndimi unutuyorum, fəqət bu sözü unutamıyorum. (Acı qəhqəhə). Çünki səni unutamıyorum.

A l t u n s a ç. Təşəkkür edərim, görünüyür ki, qavğadan pək zevq alıyorsun.

Ə r t o ğ r u l. Zatən bütün həyat qavğadan ibarət deyilmi, ya?

Y a v u z (yerəndən qalqar, kinayəli bir ahənglə İlcaya). Bunları kəndi halına biraqsaq, daha eyi olmazmı?

İ l c a y. Haydı, gəl, biz birər qəhvə içəlim, savaşıb barışdıqdan sonra onlar da gəlirlər.

Hər ikisi içəri girər.

A l t u n s a ç (şux bir təbəssümlə). Pək tuhaf deyilmi, ya! Yenə əski hal, yenə əski xırçınlıq...

Ə r t o ğ r u l. Nə yapaalım, çox uğraşdım, bir türlü yeniləşmədim.

Əvət, yenə əski çocuqluq, yenə əski dəlilik...

A l t u n s a ç (pək ciddi). Xayı, sən bana gülüyorsun, bənimlə əyləniyorsun.

Ə r t o ğ r u l. İştə bu da yeni bir iftira, yeni bir təhqir...

A l t u n s a ç (sarsılmış bir halda). Ah, niçin insaf etmiyorsun?

Ə r t o ğ r u l. İnsafmı? (Qəhqəhə). Zətən insaf və mərhəmət İsa ilə bərabər göyə çəkildi.

A l t u n s a ç. Ah, yenə gülüyorsun.

Ə r t o ğ r u l. Fəqət bu qəhqəhələr acı fəryadlardan başqa bir şey deyil.

A l t u n s a ç. Xayı, sən pək haqsız və pək məğrursun.

Ə r t o ğ r u l. Kim bilir, bəlkə bən bir aynayım ki, öz bənliyini bəndə görüyorsun. Bən əvvəl nə idimsə, şimdİ də oyum, hər nasılsa dəyişmədim, dəyişəmiyorum; fəqət sən bil'əkis, gündən-günə dəyişiyor və gözəlləşiyorsun. Hər halında bir yenilik, hər hərəkətində bir böyüklük görünüyor (Acı qəhqəhə). Əvət, sən bir gülsün ki, zəhərli dikənlərin könlümü parçalıyor; sən bir pərisin ki, atəşli turnaqların beynimi gəmiriyor.

A l t u n s a ç (sinirli və darğın). Ah, sən bir cəlladsın, bir Əzrailsin.

Ə r t o ğ r u l (müstəhzi). Halbuki Əzrail də bir mələkdir. Fəqət bən bir mələyin Əzrail olmasını arzu etməm...

A l t u n s a ç (getmək istər). Əvət, haqlısın...

Ə r t o ğ r u l. Nəyə?

A l t u n s a ç. Gəldiyim yərə.

Ə r t o ğ r u l (onun əlini yaqalar). Xayı, getmə! Əgər bəndən uzaqlaşmaq istiyorsun daha yaqın gəl; çünki yağından qurtulmaq için tək bir çarə var; o da yalnız alova soqulmaqdır.

İlcay ilə Yavuz balkona çıxırlar.

İ l c a y. Nərdə qaldınız?

Y a v u z. Sizi bəkliyoruz.

Ə r t o ğ r u l. Gəliyoruz.

İ l c a y. Nə oldu? Barışa bildinizmi, qavuşa bildinizmi?

A l t u n s a ç (istehzalı təbəssümlə). Əvət, barışdıq, fəqət atəşlə pambığın barışması kibi...

Ə r t o ğ r u l. Əvət, qavuşduq, fəqət kürreyi-əzrlə püsküllü yıldızın qavuşması kibi...

İ l c a y (Altunsaçın əlindən tutar). Gəl, baqalım, niçin bizdən qaçıyorsun?

A l t u n s a ç (Ərtöğrula baqar, acı təbəssümlə). Bən qaçmıyorum, qaçırlar (İçəri girərlər).

Y a v u z (Ərtöğrula). Bana baq. Altunsaç bir gövərçindir, əfsus ki, onu uçurmaq istiyorsun.

Ə r t o ğ r u l. Məraq etmə, uçurmam.

Y a v u z. Düşün ki, o bir afətdir, halbuki atəşlə lətifə edilməz.

Ə r t o ğ r u l (müstəhzi qəhqəhə ilə). Görünür ki, Qaplandan ehtiyat ediyorsun.

Y a v u z. Xayır, o sərəməmdir, əlindən bir iş gəlməz; fəqət doktor Qaratay, sənə o yeni rəqibin daha qorqunc və daha təhlükəlidir.

Ə r t o ğ r u l. Demək şimdi Afəti bıraqlıb da Altunsaçımı izliyorsun.

Y a v u z. Həm də nasıl izləmək! Bir an belə kölgəsindən ayrıldığı yox. Babası Xandəmir isə doktora qarşı pək lütfkar... Çünki o da kəndisi kibi macərəcu, olduqca sərvət və şöhrət düşkünü...

A l a g ö z qara geyinmiş olduğu halda əlində iki kitab gəlir.

Ə r t o ğ r u l. Buyursunlar, əfəndim (Əl verdikdən sonra). Eyi ki, bizi də xatırlaya bildiniz.

A l a g ö z. İnanız ki, hiç vaxtım yox, yalnız xəstə olduğunuzu eşitdim də onunçin gəldim.

Ə r t o ğ r u l. Təşəkkür edərim.

Y a v u z. Lakin nədənsə əsla evinizdə bulunmuyorsunuz.

Ə r t o ğ r u l. Əvət, bana da xidmətçi öylə söylədi.

A l a g ö z. Çünki hər gün xəstəxanəyə gediyyərdim da...

Ə r t o ğ r u l. Niçin? Xəstəmisiniz?

A l a g ö z. Xayır, yaralı əskərlərə baqıyyərdim.

Ə r t o ğ r u l. Hənkə xəstəxanədə?

A l a g ö z. "Turan" cədəsində, "İbn Sina" xəstəxanəsində...

Ə r t o ğ r u l (mə'nəli və məhzun). Əvət, pək gözəl...

Y a v u z. Bu kitablar nə?

A l a g ö z. Romandır, Ərtöğruldən aldım.

Ə r t o ğ r u l. Nasıl, mütaliə buyuruldumu?

A l a g ö z (məhəcub və mütəbəssim). Əvət, təşəkkür edərim, sanki hər ikisi bənəim ruhumu, bənəim həyatımı təsvir edən birər aynadır.

Görünür ki, bunları seçib verdikdə hər şeydən əvvəl bəni düşünmüşsünüz.

Ə r t o ğ r u l. Təbii deyilmi ya...

Y a v u z (mütəbəssim). Zətən ruhşünaslıq da bir nev peyğəmbərlikdir.

Ə r t o ğ r u l. Daha doğrusu, peyğəmbərlik də bir nev ruhşünaslıqdır. Pəki, bu kitabların məalı nədir?

A l a g ö z. Nurani bir təsəlli: səadət məhəbbətdir.

Ə r t o ğ r u l. Təbii, məhəbbət səadətdir.

A l a g ö z (məhzun bir təbəssümlə). Demək ki, bən məs'ud olamam.

Y a v u z. Niçin?

A l a g ö z. Çünki sevəmiyorum.

Y a v u z. Xayır, bil'əkis, səadət sizi daima izliyor, bir kölgə kibi peşinizdən ayrılmıyor; lakin bir mane, qorqunc bir kabus sizi mə'yus ediyor.

A l a g ö z (azacıq sinirli). Açıq söyləyin, anlamıyorum.

Y a v u z. Düşünsəniz, anlarsınız... Fəqət anlamasanız daha məs'ud olursunuz.

A l a g ö z (sarsılmış bir halda ətrafa). Ah, nələr eşidiyorum! Bu müəmmalı sözlər bir oq kibi qəlbimi parçalıyor.

Ə r t o ğ r u l. Aman, rica edərim, şu sərsəmə qulaq verməyin, Altunsaç da burada. Buyurun, bir qadar görüşüb qonuşursunuz.

A l a g ö z məhzun və düşüncəli adımlarla içəri girər.

Y a v u z (tatsız qəhqəhə ilə). Bən Alagözünü bunca sinirli bilməzdim.

Ə r t o ğ r u l (darğın). Sən bir odunsun, həm də yonulmamış meşə odunusun.

Y a v u z. Hiç darılma, girər, üzr istərim.

Ə r t o ğ r u l. Üzrün qəbahətindən daha betər...

Y a v u z (yarım qəhqəhə ilə). Bilirmisin nə var, bən bu qıza məftunum. Fəqət sana qarşı o qadar lütfkar göründü ki, sinirlərimə toqundu.

Ə r t o ğ r u l. Pəki, oqu atıb yayı gizlətməkdə nə mə'na var? Söylə, baqalım. O hanki mane, o nasıl kabus imiş?

Y a v u z. Kabus işte onun annəsi... O, bu şəhərdə durduqca Alagöz məs'ud olamaz.

Ə r t o ğ r u l. Haydı, gəl baqalım, sən daima saçma söyləməkdən zevq alırsın. (Təbdil tevr ilə). Lakin sana bir ricam var; saqın, bir daha gönlünə toqunmayasan.

Y a v u z. Pəki, sənin xatirin için dilsiz və sağır olarum.

İçəri girirlər, bu sırada Afət ilə Qaplan gəlir. Afətin şıq və siyah əsvabı, mükəmməl tulaleti, sərbəst tevr və hərəkəti kəndini daha şux, daha füsunkar göstərir.

Q a p l a n. Bən geri dönmək istiyorum, təbii qüsura baqmazsınız.

A f ə t. Niçin? Ərtoğrulu görmiyəcəkmisin?

Q a p l a n. Xayır, onu sevindirməkdən ziyadə gücəndirmiş olarum.

A f ə t. Pəki, o halda buraya qadar niçin gəldin?

Q a p l a n. Orasını kəndim də bilməm. (Onu məczub bir baqışla süzərək). Müsaidənizlə... (Əlini öpər).

Ayrıldığı sırada Q a r a t a y gəlir.

D o k t o r (istehzalı təbəssümlə uzaqlaşan Qaplanı göstərir). Yeni eşqinizi təbrik edərim.

A f ə t (eyni tərzdə). Əskik olmayın.

D o k t o r. Fəqət, gönül bir olduğu kibi, məhəbbət də bir olmalıdır.

A f ə t (müstəhzi). Sızda olduğu kibi deyilmi? (Sinirli). Ah! Insaflı, mərhəmətsiz!.. Sən bəni atıb da Altunsaça uyarsın, saətlərcə peşindən ayrılmazsın, məhtablı gecələrdə əcnəbi kokotlarla qayıq gəzintisi yaparsın, həpsi keçər, gedər. Fəqət bən... bən isə yalnız əlimi öpdürməklə böyük bir günah işləmiş olurum, öyləmi?..

D o k t o r. Çünki sən qadınsın, anlıyormusun?

A f ə t (müstəhzi qəhqəhələrdən sonra, ciddi). Ah, zavallı qadınlar!.. Bütün mühit və qanunlar onlara düşman, bütün din və adətlər düşman; bütün təbiət və kainat düşman!.. Çünki zəifdirlər, onunçin də haqsızdırlar. Fəqət erkəklər həp mə'sum! Bütün sapqınlıqlarilə mə'sum, bütün azğınlıqlarilə mə'sumdurlar... Çünki bütün qanunları yaran onlar!.. Onunçin də haqsız deyillər... Haqsız olsalar belə haqlı görünürlər.

D o k t o r. Afət! Sən erkəkləri deyil, yalnız bəni təhqir ediyorsun.

A f ə t (son dərəcə qızgın). Sus, artıq çıldırıyorum. Ah, sən təhqirə belə layiq deyilsin. Sən, sönük bir arzun için bəni qatil etdin, kəndi əlimlə qocamı zəhərlətdin; əməyilə bəsləndiyim bir biçərəyi məhv etdin. Ah, şimdi isə...

D o k t o r (təlaş ilə). Aman, rica edərim, sus!

A f ə t (acı bir təbəssümlə). Heyhat! Bən sussam da həqiqət susmaz. (İçəri girər, Xandəmir gəlir).

X a n d ə m i r. Niçin içəri girmiyorsun? Ərtoğrulu görə bildinmi?

D o k t o r. Xayır, bən də şimdi gəldim.

Ə r t o ğ r u l sərv ağaclarının arasında görünür, onları dinlər.

X a n d ə m i r. Yahu, iki günün biri, xəstəlik, dəlilik!.. Bu çocuq başımıza bir bəla kəsildi. Zavallı Altunsaç!.. Ortada rəsmi bir şey yoqsa da, yenə hər kəs bu ikisini nişanlı biliyor. Ah, qızımı, qızımın istiqbalını məhv etdim.

D o k t o r. Əvət, Altunsaç bir elmasıdır. Siz onu qeyb etmiş kibisiniz, fəqət bən o elması təkrar özünüzə iadə edərsəm, mükafat olaraq nə verirsiniz?

X a n d ə m i r (tə'kidlə). Nə istərsən, hər nə istərsən...

D o k t o r. Əgər istəyəcəyim məzkur elmas kəndisi olursa?..

X a n d ə m i r (bir qadar sükutdan sonra). Lakin Altunsaçın könlünü almaq şətilə...

D o k t o r. İştə o bənim vəzifəm... (Ətrafa). Özdəmiri zəhərlətdiyim kibi, Ərtəğrula da bir çarə düşünürəm.

Ə r t o ğ r u l (ətrafa). Ah, insan qılıqlı canavarlar!

İ l c a y (təlaş ilə çıxar). Siz buradamısınız? Ərtəğrul nə oldu, nəyəyə getdi?

X a n d ə m i r. Biz yeni gəldik, bir şeydən xəbərimiz yoq.

İ l c a y. Ah, şimdiki yenə əhvalı qarışdı. Sinirlənib də dışarı fırladı.

D o k t o r. Hər halda onu yalnız bıraqmamalı, bir gün öncə bu şəhərdən uzaqlaşdırmalı, təbdili-hava için ətraf köylərə göndərməli.

İ l c a y. Aman, doktor, bir çarə?

D o k t o r. Artıq başqa çarə yoq, onun yalnız vücudu deyil, beyni də xəstələnmiş... Diqqət edilməzsə azacıq sonra dəli olur.

Ə r t o ğ r u l. Dəlimi?.. (Qəhqəhə). Pəki, dəlinin nəyi dəli olacaq!..

İ l c a y (niyazkar). Ərtəğrul!..

Ə r t o ğ r u l. Rica edərim, sən sus!

X a n d ə m i r (yaltaqca təbəssümlə). Doktor səni sevdiyi için öylə söylüyor.

D o k t o r. Əvət, yalnız səni, sənin səhhətini düşünüyoruz.

Ə r t o ğ r u l (sinirli və qızğın). Ah, tilkilər, çaqqallar!..

Bu sırada Altunsaç da çıxar.

İ l c a y. Aman, nə söylüyorsun, düşün ki, onlar misafir... halbuki misafirə ehtiram lazımdır...

Ə r t o ğ r u l. Xayı, onlar bu evə misafir kibi deyil, bənim məhvimi arzu edən iki cəllad kibi gəlmişlər.

İ l c a y. Üzr istə, oğlum, ah, hər ikisindən üzr istə!..

Ə r t o ğ r u l. Əfv edərsin, doktor, bən sana tilki dedim, halbuki sən insanları boğazlıyan diplomalı bir makinəsini; canlı, fəqət duyğusuz bir sallaqxanə makinəsini. (Xandəmirə) Sana da çaqqal dedim, möhtərəm dayı! Halbuki sən də maarif süpürgəsisin, əqli topuğunda bir qazsın, qaz... Anladınmı? (Acı və sərsəmcə qəhqəhələr...).

A l t u n s a ç (sinirli). Fəqət bu nəzakətlə sən nə olursun, sən!?

Ə r t o ğ r u l (qəhqəhə). Bən də düşkün bir mühitdə çırpınan bir zavallı!.. Sönük varlıqları yaqmaq istəyəm bir qıvılcım... Pəncəturnaqlarla qəlbi gəmirilən bir bədbaxt, bir biçarə... Mə'nasız saylar ətrafında dolaşan bir sıfır, bir hiç...

X a n d ə m i r (Doktora). Görünür ki, söylədiklərimizi eşitmiş. (Ərtoğrula). Ərtoğrul! Bir düşün ki, nə bütün qırıyorsun.

Ə r t o ğ r u l. Bütprəstliyi çoxdan bıraqdım. Onunçün də büt qırmaqdan pək zevq alıyorum.

A l t u n s a ç. Ah, sən getdikcə, çıldırırıyorsun.

Ə r t o ğ r u l. Əvət, çıldırırıyorum, dəmin doktor da söylə söylədi. Deyilmi, əfəndim!.. (Doktora baqıb acı qəhqəhələrlə gülər).

A l t u n s a ç. Rica edərim, bizi yalnız biraq!

Ə r t o ğ r u l (istehzalı təbəssümlə). Xayı, rica ilə getməm.

A l t u n s a ç (qızğın). O halda əmr ediyorum.

Ə r t o ğ r u l (istehzalı qəhqəhə ilə). Madam ki, əmr ediyorsun gedərim (Qəhqəhə). Çünki sən, qürur və əzəmət sultanısın. Çünki sənin əmrinə qarşı əyilməmək haqsızlıqdır. Çünki sənin hər sözün şimşəkdən parlaq, qılıcdan kəskindir. (İki-üç adım bağçaya doğru yürür, təkrar dönər). Baq, işlə gediyorum... (Acı və istehzalı qəhqəhələrlə çəkilib).

Pərdə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Bir yıl sonra dəniz kənarında, bağçada bir xiyaban... Xiyaban ilə dəniz arasında ortası açıq, otlar sarmaşıqlarla örtülü bir çardağ... Xiyaban və çardağ içində sağda, solda sralar... Qürubə qarşı... mayıs...

Pərdə açıldıqda yanığ və yaralı bir səslə aşağıdakı türkü eşidilir:

Bən aşiqim, bəlalar var başımda,
Durmuş qorqunc uçurumlar qarşımda.
Yaralandım, vuruldum gənc yaşımda,
Sağalmaz yarası coşqun gönlümün.

Cihan cənnət olsa, insanlar mələk,
Dağlar inci saçsa, dənizlər çiçək,
Güldürsə həp ağlar gözləri fələk,
Sağalmaz yarası məhzun gönlümün.

*Bu sırada Ə r t o ğ r u l Y a v u z l a bərabər gəlir. O, şimdiki büsbütün dəyişmiş.
Sağlam və gürbüzdür.*

Y a v u z. Baqsana!.. Şu türkü sanki sənini halını təsvir ediyor.
Ə r t o ğ r u l. Söylənmə, baq nə diyor.

(Türkü davam edər)

Sərxoşum, keçmədim meyxanələrdən,
Aqilim, dərslərdim divanələrdən,
Dün gecə öyrəndim pərvanələrdən:
Sağalmaz yarası məcnun gönlümün.

Yer yüzünü sarsa dilbər mələklər,
Bənim gözüm yalnız birini bəklər,
Əflatunlar gəlsə boşdur əməklər,
Sağalmaz yarası vurğun gönlümün.

Y a v u z. Əvət, sanki tamamilə sənini qəlbini oquyor; sanki Altunsaçın ayrılığında
çəkdiyini qayğıları tərənnüm ediyor.

Ə r t o ğ r u l (istehzalı qəhqəhə ilə). Gerçəkdən yanılmıyorsun; çünki əriyib
bitdiyimdən bəlli...

Y a v u z. Demək, Altunsaçı daha sevmiyorsun, öyləmi?

Ə r t o ğ r u l. Yalnız onu sevmək deyil, hətta məhəbbət sözünə belə güləcəyim gəlir.
Şimdi bənini sevcəyim bir qız bulunursa, o da mütləq insanlardan qaçmalı və kimsəyi
sevməməlidir.

Y a v u z. Bu halda Alagözün gönlünü qazanmalısın, çünki o da tamamilə bu
fikirdədir.

Ə r t o ğ r u l. Nə isə...

Y a v u z. Fəqət Altunsaç!? Onda ki qürur və əzəmət bulunur şeymi?

Ə r t o ğ r u l. Rica edərim, Altunsaçı biraq, daha ondan bəhs etmə.

Y a v u z. Zətən bu gündən sonra lüzumu da yoq... Çünki doktora nişanlandı, hər iş bitdi, getdi.

Ə r t o ğ r u l. Nasıl, doktor Qaratayamı?

Y a v u z. Əvət, bir ay sonra düğün yapılacaqmış...

Ə r t o ğ r u l. Tamam, işte bu xəbərdən pək məmnun oldum. Qəlbimdə ona aid bir kölgə, bir duyğu, sönük bir xatirə vardısı, o da şimdi silinmiş oldu. (Sükut...). Əcəba doktorun məşuqəsi nə oldu? Afət, o gözəl Afət nə yapıyor?

Y a v u z. Nə yapacaq; şəhərin bütün gəncləri, ən gözəl dəliqanlıları kəndisi için çıldırıyor. Yalnız erkəklər deyil, qadınlar da ondan ki gözəlliyə heyran, həтта, əvət, həтта kəndisi belə kəndi hüsnünə, kəndi gözlərinə, kəndi dodaqlarına məftundur. Tualet yaparkən, dəfərlə aynadakı rəsmi ni öpdüyünü görmüşlər... Əvət, o, daima məğrur və bəxtiyardır. (Məhzun bir sükutdan sonra). Bən yalnız bəxti dönmüşləri, təlesizləri düşünüyorum; bən yalnız Alagözə, o mə'sum qızcığaza acıyorum. Çünki o, hənuz açılmadan solmuş pənbə gülü andırıyor.

Ə r t o ğ r u l. Sən onu bihudə gülə bənzətiyorsun... Bəncə Alagöz boynu bükük bir mənəkşə, Afət bəyaz bir zanbaq, Altunsaç isə dikənli bir güldür. Əvət, bir gül!..

Y a v u z (ətrafa bəqaraq). İşte ana ilə qız gəliyorlar.

Ə r t o ğ r u l. Bana qalırsa onlara ana ilə qız deyil, Afət ilə Alagöz demək daha doğrudur.

Y a v u z. Pək tuhaf, bu gün nədənsə bərabər gəziyorlar, halbuki Alagöz daima təklikdən xoşlanır və əlindən gəldiyi qadar Afətdən qaçar.

Ə r t o ğ r u l. Çünki onun bir atəş olduğunu bilir. Yanmayım deyə çəkinir.

Y a v u z. Əvət, bir atəş, həm də qorqunc və sevimli bir atəş!..

Gedərlər, A l a g ö z i l ə A f ə t g ə l i r .

A f ə t (şux qəhqəhələrlə). Demək sən kimsəyi sevmiyorsun, öyləmi? Doğrusu, pək xariquladə bir təbiət!.. (Təbdili-tevr ilə). Görünüyor ki, sən təbiətə qarşı qoymaq istiyorsun. Halbuki dünyadakı otları, çiçəkləri, quşları, kələbəkləri, insanları və heyvanları həp bir-ə-birər

gözdən keçirsə, sevgidən məhrum hiç bir məxluqə, hiç bir zihəyatə rast gəlməzsin. Həttə günəşlər, aylar və yıldızlar arasında belə sıqı bir rabitə var, sarsılmaz bir cazibə qanunu var.

A l a g ö z. Təbii hər kəsdə olduğu kibi, bəndə də gönül var. Bəndə də duyğu var. Fəqət nə çarə ki, şimdilik sevəmiyorum, seviləmiyorum. Şübhə yoq ki, sevsəm seviləcəyimə də əminim; əfsus ki, nə sevmək istiyorum nə də sevlmək; çünki nə bu mümkündür, nə o...

A f ə t. Niçin, Alagöz, niçin?.. (Sıraya oturur).

A l a g ö z (sarsılmış bir halda). Çünki... qorqunc bir kabus ümidlərimi boğuyor, çünki... bədbaxtım (sükut).

A f ə t. Xayı, sən bəxtiyarsın və bəxtiyar olacaqsın. Çünki gözəlsin, mə'sumsun; hər kəs sevir, hər kəs pərəstiş ediyir. Fəqət sən hər kəsi sevməməli... hər dəliqanlıya gönül verməməlisin. Bildiklərimdən yalnız iki gənc səni mə'sud edə bilər; onlardan biri: Ərtəğrül, biri də Oqtaydır.

A l a g ö z (şaşqın bir halda yerindən qalqır). Hankı Oqtay?

A f ə t. Sənin xəstəxanə arqadaşın, gənc operator.

A l a g ö z. Sən onu nerdən tanıyorsun?

A f ə t (yarım qəhqəhə ilə). Bənim gözlərim pək uzaq görür, qəlbim ən gizli məhəbbətləri duyar; sana aid nə varsa həpsini anlar, həpsini bilirim; həttə rə'yədə belə səndən ayrılmam. Gecə-gündüz sənin gələcəyini, sənin səadətini düşünürəm.

A l a g ö z (göküs keçirər). Heyhat! Keçmişim qaranlıq bir gecə, gələcəyim də aldadıcı bir sərabdır.

A f ə t (qalqar, mütəəssir). Ah, sən daima qorqunc xəyallar, gülünc iztirablar içində çırpınıb duruyorsun... Baq, işlə Oqtay da gəlir...

Sən onunla bir qədər qonuşub gəzərsin, bən də tək başıma dəniz qürubunu tamaşayə dalarım. (Uzaqlaşır, Oqtay gəlir).

O q t a y (əl verir). Qüsürə baqma, Alagöz, səni çox bəklətdim, deyilmi?

A l a g ö z. Zərər yoq.

O q t a y. Şu qadın kim?

A l a g ö z. Ona Afət derlər.

O q t a y. Niçin ayrıldınız, manemi oldum?

A l a g ö z. Xayı.

O q t a y. Kimlədəndir əcəba?

A l a g ö z (qızarmış və sarsılmış bir halda). Sonra anlatırım, hələ gəl, bir qürub levhəsini seyr edəlim. (Dənizə baqar, məczub bir halda). Aman, ya Rəbbi, nə qadar gözəl!.. Günəşin böylə dilbər qızılığını, rəngarəng buludlar arasında batışını hiç xatırlayıram.

O q t a y. Gerçəkdən batı tərəfi bir cənnət bağçası... Günəş isə utandığından qızarıb çiçəklər içinə gömülən bir köylü qıza bənziyor.

(Digər tərəfə baxaraq). Hələ şu qarşıya baq! Yeni çıxmaqda olan şu solğun aya, şu vərəmli çöhrəyə baq!.. Sanki bənzi uçmuş, əriyib bitmiş bir aşıq kibi kəndi sevgilisini izliyor.

A l a g ö z (şux təbəssümlə). Ah, şu erkəklər pək tuhaf; həpsi bir xəstəliyə mübtəla... həpsinin özü, sözü, dərdi, düşüncəsi həp eşq, daima eşqdir. Hər nə görsələr onda bir gözəllik, bir məhəbbət bulurlar.

O q t a y. Pəki, dünyadə gözəllik və məhəbbətdən tatlı nə ola bilir!?

A l a g ö z (müstəhzi). Əvət, gözəllik və məhəbbət?!

O q t a y. Bəncə, bütün cihanı xilas edəcək iki qüvvət var, yalnız iki böyük qüvvət var; o da: gözəllik və məhəbbətdən ibarətdir.

A l a g ö z (sıraya oturur, istehzal təbəssümlə Oqtayın əlindəki kitabları göstərir). Qaliba şu fikri əlindəki kitablardan almışsın?

O q t a y (əlindəki üç cild kitabı təqdim ilə). Əvət, mütalihə buyurulsa, şübhəsiz ki, haqsız olmadığım meydana çıxar.

Bu sırada Y a v u z l a Ə r t o ğ r u l g ə l i r .

Ə r t o ğ r u l . Mərhəba...

O q t a y. Buyurun, baqalım. (Hamısı yüngül təmənna edərlər).

A l a g ö z (kitabları birər-birər açar). Bu şe'r divanı, şu musiqi parçaları, bu da din fəlsəfələri?... Həpsinin də ruhu, məalı, qayəsi, yalnız-yalnız məhəbbətdən ibarətdir. (Oqtaya) Bunlar iki gün bəndə qalsın, olurmu?

O q t a y. Pək gözəl, niçin olmaz.

Ə r t o ğ r u l . Baqalım nasıl şeylər... *(Kitabları alıb baqar, e'tinasız və laübalı bir tevr ilə sıra üzərinə biraqır; şiddətli və müstəhzi qəhqəhələrlə)*. Şe'r!.. Musiqi!.. Din!.. (Təbdil-tevr ilə). Allah eşqinə, şu kitablardan, şu mütalihələrdən vaz keç! Şu çərçivəyə alınmış şe'rlərdən, notaya girmiş musiqilərdən qaç! Şu kitabları qaralayan dinlərdən, məzhəblərdən uzaqlaş!

Dünyadə yalnız bir şe'r, bir musiqi, bir din mənbəyi var ki, o da təbiətdir, şe'rmi istərsin?

İştə aşıqların iztirabı, filosofların düşüncəsi, öksüzlərin göküs keçirməsi, kimsəsizlərin göz yaşı, yıldızların səfvəti, qürubun məhzunluğu, gecənin sükutu, fəzanın dərinliyi həp birər şe'rdir. Əvət, hər ah, təbəssüm, hər inilti, hər fəryad; hər fırtına, hər girdab, birər şe'rdir.

Musiqimi istərsin?

Çayların, ırmaqların ninnisi, dənizlərin, çağlayanların vəlvələsi; arslanların, yıldırımların gurlaması; xəfif rüzgarların zümzüməsi; yapraqların, çiçəklərin öpüşməsi; bülbüllərin, ishaqların ötüşməsi həp birər musiqidir. Vurğun gönüllərin acı tərənəsi; minini çocuqların tatlı qəhqəhəsi, körpə quzuların mələməsi həp birər musiqidir.

Dinmi istərsin?

İştə hər yıldızın incə təbəssümləri, hər günəşin yıldızlı baqışları, hər gün yeni bir din, yeni bir məzhəb doğurur. Hər qürubun ölgün nəfəsi, hər gecənin səssiz qaranlığı, o günkü günəşlə bərabər o günkü dinin məzari-ədəmə gömüldüyünü e'lan edər. Hətta hər mevsimin, hər ayın, hər həftənin, hər günün allahları da, peyğəmbərləri də, dinləri də, kitabları da bir-birindən ayrı, bir-birinə düşməndir.

O q t a y. Demək ki, sən hər şeyi təbiətdə görüyorsun, öyləmi?

Ə r t o ğ r u l. Əvət, təbiət hər şeydir.

A l a g ö z (ətrafa baqar, Oqtaya). Getmiyəlimmi?

O q t a y (kitabları alıb). Hənzuz xəstəxanəyə gediləcək vaxt deyil, azacıq gəzinəlim də sonra...

A l a g ö z. Pək gözəl (Yavuzla Ərtoğrula). Bizə arqadaşlıq etsəniz məmnun oluruz.

Ə r t o ğ r u l. Yalnız gönlümüzü sizə arqadaş verə bilərik.

A l a g ö z. Demək, bəndən qaçıyorsun, öyləmi?

Ə r t o ğ r u l. Biz yarasamıyız ki, günəşdən qaçalım.

A l a g ö z (mütəbəssim). Təşəkkür edərim, amma yenə bir gül aqıtdınız.

Gedərlər.

Y a v u z (Ərtoğrula). Niçin getmədin?

Ə r t o ğ r u l. Bəlkə yalnız gəzinmək istiyorlar.

Y a v u z. Halbuki kəndisi arzu etdi.

Ə r t o ğ r u l. O fəqət bir lütf və nəzakətdi.

Y a v u z. Ah, sənın şu istiğnalı halların!..

Ə r t o ğ r u l. Bilirmisin, əzizim, Alagöz gəzinmək için qalqmadı: uzaqdan Afəti gördü də çəkilmək istədi.

Y a v u z. Hamı ya, nerdə?

Ə r t o ğ r u l. İştə, Qaplan bəylə bərabər gəliyor, gedəlim artıq...

Bir tərəfə çəkilirlər. Afət lə Qaplan gəlir.

A f ə t (çılğınca qəhqəhələrdən sonra). Ah, gənclik, gözəllik, nə böyük səadət!.. (Gözləri yaşarır, məndil ilə silər).

Q a p l a n (şaşqın). Afət! Bu nə hal! Sən gülüyormusun, yoqsa ağlıyormusun?

A f ə t. Əvət, gülüyorum, fəqət göz yaşları ilə bərabər; ağlıyorum, fəqət qəhqəhələrlə bərabər...

Q a p l a n. Niçin, ah niçin?

A f ə t. Çünki bən hər qanunun xilafında yaratılmış bir məxlum. Bənim hər sevincimdə bir fəlakət, hər fəlakətimdə bir bəxtiyarlıq var. Bən düşmənimə məftun olurum, sevgilimi cəllad kimi boğazlarım. Əvət, bən ağlarkən gülərim, gülərkən ağlarım. (Təkrar şən və şatır qəhqəhələrlə gülməyə başlar).

Q a p l a n. İştə, təbiətin də, gözəlliğin kimi müstəsna!..

A f ə t. Söylə, allah eşqinə, söylə! Altunsaç doktora nişanlandı, öyləmi?

Q a p l a n. Əvət.

A f ə t. Bir ay sonra düğün yapılacaqmış, deyilmi?

Q a p l a n. Əvət.

A f ə t. Bir ay sonra, otuz gün sonra, ah, nə qadar gec, nə qadar çabuq!.. (Qəhqəhə).

Bir ay otuz yıldan daha uzun, otuz dəqiqədən daha qısadır. (Qəhqəhə).

Q a p l a n. Dəmin onunçinmi ağlıyordun?

A f ə t. Xayır... O ağlanacaq şey isə də, bən ona gülərim (qəhqəhə). Fəqət o dodaqlar ki, dün bənim ayaqlarımı öpüyordu, bu gün Altunsaçın dodaqlarını əməcək. O hərif ki, bir az əvvəl bənim əlimdə oyunaq idi, bir az sonra Altunsaçı kəndi əlində oynatacaq...

Q a p l a n. Nə isə keçmiş... İştə Qorqmaz da burada, bərabər gəzinəlimmi?

A f ə t. Xayır, pək yorğunum, azacıq oturalım (çardaqdakı sərəya oturlar).

Q o r q m a z (gəlir. Xəfif bir təmənnadan sonra). Müsaidə buyurulurmu?
A f ə t (məmnun). Hay-hay, gəl, baqalım.

Qorqmaz Afətin əlini öpər, Qaplan ilə də əl verib oturur. Bu sırada Afətin əlindəki şəmsiyə dişiüverir, hər ikisi birdən almaq üçün əyilir. Qorqmaz daha əvvəl təqdim edər.

A f ə t. Təşəkkür edərim.

Q o r q m a z. Bir şey deyil.

A f ə t (Qaplana). Şuradakı bufet açıqımı?

Q a p l a n. Əvət, nə arzu edərsiniz?

A f ə t. Bir qədəh limonata olsaydı, məmnuniyyətlə içərdim.

Q a p l a n (qalqar). Bu saat söyləyim gətirsinlər (gedər).

A f ə t (Qorqmaza). Söylə baqalım, nerələrdəsin?

Q o r q m a z. Bir aydır ki, köydə idim, pək şairanə və gözəl günlər keçirdim.

A f ə t. Ah, bir ay, otuz gün!.. Otuz yıldan uzun, otuz dəqiqədən qısa... (Acı qəhqəhələrdən sonra). Əvət, ölmək istəyənlər üçün pək gec, uzun... Sevmək və yaşamaq istəyənlər üçün pək çabuq, pək qısa...

Q o r q m a z. Fəqət bu sözlər nə demək? Nerədən xatırınıza gəldi?

A f ə t. Sorma, gözəl çocuq, orasını hiç sorma!

Q o r q m a z. Afət! Niçin adımı söyləmiyirsiniz?

A f ə t. Çünki bana "siz" deyər xitab ediyorsun, çünki həm çocuqsun, həm də gözəl... Onunçün bu ad sana daha uyğun... (Yarım qəhqəhə ilə). Əvət, gözəl çocuq, bu da bəndən sana yadigar olsun.

Q o r q m a z. Pəki, sevgili Afət! Öylə olsun (Afətin əllərini yaqalar).

Ah, səni nə qadar seviyorum, bilsən...

A f ə t (şux qəhqəhələrlə). Niçin!.. Pək gözəlmiyim?

Q o r q m a z. Bilməm, lakin hər səhər səni ağuşuna alan aynaya sor da baq, o nə diyor...

A f ə t (ufacıq bir ayna çıxarıb baqar). Əvət, yanılmıyorsun: hələ şu füsunkar gözləri, şu mini-mini dodaqları nə qadar seviyorum, aman, ya Rəbbi, nə qadar seviyorum. *(Aynadakı rəsmi ni məftun bir tevr ilə öpər).*

Q o r q m a z. Ah, şu duyğusuz ayna, şu mə'nasız şişə parçası bəxtiyar bir rəqib kibi ruhumu sarsıyor, sinirlərimə toqunuyor.

A f ə t. Niçin, gözəl çocuq, niçin?

Q o r q m a z. Səni qucaqladığı için, şu gözəl dodaqları öpdüyü için.

A f ə t. Fəqət unutma ki, şu duyğusuz ayna, bə'zi xain yürəklərə nisbətlə daha vəfalı, daha sədaqətli...

Q o r q m a z. O xain yürək kimdir əcəba, niçin açıq söyləmiyorsun?.. Xayırsən bir ay əvvəlki Afət deyilsin.

A f ə t (mütəəssir təbəssümlərlə). Ah, bir ay!.. Otuz gün!.. İştə, ayrılıq çəkənlər üçün otuz yıldan daha uzun, qavuşub birləşənlər üçün otuz dəqiqədən daha qısa...

Q o r q m a z. Afət, səndə başqa hallar görürəm; bu sözlər niçin? Bu kinayələr niçin?

A f ə t. Bir ay sonra dünya dağılacaq, ümidlər solacaq, ağlayanlar güləcək, gülənlər qəhr olacaq (həyəcədən yaşarmış gözlərini silərək, pək sinirli). Ah, bən niçin şu xain mühitə atıldım, niçin yararıldım!? Niçin qatıl oldum, niçin aldatıldım!? (Sıraya dayanır; əllərilə yüzünü qapar).

Q o r q m a z. Aman, nələr eşidiyorum. Afət!.. Bana baq, Afət! Niçin düşünmüyorsun, niçin üzülürsən?

A f ə t (yorğun və baygın bir tevr ilə). Of, onu hiç kəndim də bilmiyorum (sükut).

Q o r q m a z (Afəti qolları arasına alır). Afət! Sevgili Afət! Burada kimsə yox, qəlbində nə varsa aç, söylə, unutma ki, Qorqmaz sənə ən aciz pərəstişkarındır.

Bu sırada Qaplan əlində bir gül dəməti ilə bir şişə limonata gəlir. Alagöz lə Oqtay da digər tərəfdən çıxar.

A l a g ö z (Qorqmazın Afətə sarıldığını görəncə sinirli və çılğınca bir fəryad ilə). Ah, aman, ya Rəbbi!.. (Deyə bayılır. Oqtayın qolları arasına düşər).

Pərdə

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

Son dərəcə zərafət və nəfəsətlə süslənmiş bir oda... Sağda, solda və qarşıda birər qapı... Sokağa baqar iki pəncərə, gündüz... Alagöz sinirli və düşüncəli bir halda masa qarşısında oturmuş; çəkməcadən bir taqım məktublar çıxarır, birər-birər yırtar və masadakı səbətə atar.

A f ə t (bənzi soluq, saçları pərişan, əlində iki məktub gəlir). Nə yapıyorsun, yavrum? Niçin şu məktubları yırtıb atıyorsun?

A l a g ö z. Çünki keçmişləri unutmaq istiyorum.

A f ə t. Yazıq deyilmi ya! Onlar həp əziz və qiymətli xatirələr...

A l a g ö z (birini daha yırtıb atar). Əvət, əziz və qiymətli xatirələr!.. Həp yalan pərəstiş və məhəbbətlər, həp yaltaqca nəzakətlər!..

A f ə t (təbəssümlə). Qadın ruhunu oqşayan bir şey varsa, o da yalnız məhəbbət və pərəstişdir.

A l a g ö z. Nə yapayım ki, yeni həyatə girmək üçün əskilərə vidaetməliyim.

A f ə t. Madam ki, əskilər səni sıqıyor, al, yenilərini oqu! (Məktubları verir).

A l a g ö z. Şübhəsiz, yenə əski tərənə, yenə eyni əfsanə. (Birinci məktubu açıb baqar).

A f ə t. Fəqət bu anlaşılmaz hallarınla bəni xərab ediyorsun, xəstə vücudum gündəngünə məhv olub gediyor.

A l a g ö z (məktubu oquduqdan sonra sinirli). Ah, nə münasibətsiz hallar!..

A f ə t. Nə imiş, əcəba?..

A l a g ö z. Hiç... Öylə bir şey deyil... (İkinci məktuba baqar).

A f ə t. Alagöz, Alagöz! Niçin qəlbini bana açmıyorsun?

A l a g ö z (sarsılmış bir halda). Aman, ya Rəbbi! Bu da öylə... Bu da zəhərli bir oq, bu da kəskin bir xəncər!..

A f ə t. Nə yazıyorlar? Niçin söyləmiyorsun?

A l a g ö z (məktubları əlində bürüşdürüb səbətə atar və yerindən qalqıb qarşı qarıya doğru ilərilər, acı təbəssümlə). Bana tapınanlar şimdİ sərzəniş yapıyorlar; bəni təqdis eyləyənlər şimdİ təhqir ediyorlar.

Qarıyı qarayıb çıxar. Afət məktubları səbətdən alır, tələş ilə baqar. Digər çəkməcəyi açıb bir ufaq revolver çıxarır, diqqətlə süzər, alını nişan aldığı sırada, qarşığı qarşı parmaq ucilə vurulur. Silahı gizlədib qarıyı açar, doktor Q a r a t a y daxil olur.

A f ə t. Ah, sənmişin?.. Gəl, baqalım, səni bəkliyorum.

D o k t o r (onun əlini öpər). Afət! Sən xəstəmişin?

A f ə t. Əvət.

D o k t o r. Əfv edərsin, şimdiyə qadar bu xüsusda mə'lumatım olmamış...

A f ə t (acı təbəssümlə). Təbii, ağ günə çıxanlar qara günlüləri düşünməzlər. Dügün hazırlığı yapanlar talesizlərin halını biləməzlər.

D o k t o r. Sən pək sinirləniyorsun, bu hal həm kəndini, həm Alagözü bədbaxt edər.

A f ə t. Alagöz bəxtiyar idi, əvət onu bən bədbaxt etdim. Fəqət bəni də məhv edən yalnız sən oldun, sən!..

D o k t o r. Xayır, bil'əkis, sən açıq-saçıq hallarında kəndinə qıydın, kəndi nəfsinə xəyanət etlədin.

A f ə t (acı qəhqəhə ilə). Halbuki tatlı dillərlə qandıran sən... Qoca qatili yapırdın sən... Çıqılmaz yollara sapdıran yenə sənsin (qızğın və sinirli). Öncə miskin bir kölə kibi qarşımda diz çökdün, boyun bükdün; fəqət sonra bəni atdın, başqalarını tutdun. Gah rəqqasələrə vuruldun, gah Altunsaçı buldun... Ah, şimdi, şimdi isə bəni təhqir ediyorsun, bəni qəbahətli çıxarmaq istiyorsun.

D o k t o r. Afət! Bəni buraya niçin çağırıdın?

A f ə t. Səni sevdiyim için, sana pərəstiş etdiyim için.

D o k t o r. Ah, nə yaldızlı yalan!..

A f ə t. Xayır, yalan söyləmiyorum, and olsun uyqsuz gecələrə, and olsun ağlar gözlərə, and olsun gözəlliyə və məhəbbətə, bən yalnız səni seviyorum, yalnız sana qavuşmaq istiyorum. Əvət, mə'sum bir çocuq nasıl nurdan, rəngdən həzz alarsa, bən də səndən, sənin visalından o qadar zevq alıyorum

D o k t o r (bir şey sezmiş kibi qarşığı qapıya baqar). Gələn var, mən gedəyim.

A f ə t. Xayır getmə, sözüüm, daha bitmədi; azacıq burda bəklə, sonra gedərsin.

D o k t o r (sağ tərəfdəki odaya keçər). Fəqət çəq gecikdirmə!

A f ə t. Bu saət, əzizim, bu saət (qapıyı açar, Qorqmaz əlində bir dəmət çiçək daxil olur). Sənmişin?.. Gəl!..

Q o r q m a z (əlin öpər, dəməti təqdim edər, heyrətlə). Aman, nə böyük təbəddülət; nə dəhşətli inqilab!..

A f ə t. Pək dəyişdim, deyilmi?..

Q o r q m a z. Əvət, pək... Az qaldı ki, tanımyacaqdım.

A f ə t. Uf, kim bilir nə qadar çirkinləşdim; bir ay əvvəlki Afət nerdə? Bət-bənizim öylə solmuş ki, aynaya bəqmağa cəsərət edəmiyorum.

Q o r q m a z. Ah, bən solğun çiçəkləri pək sevərim.

A f ə t. Solğun çiçək!.. Əvət solğun bir çiçək nasıl qurursa, nasıl qara topraqlara təslimi-nəfs edərsə, bən də... ah, bən də...

Q o r q m a z (tə'sir və təlaş ilə). Afət! Nə söylüyorsun? Nə demək istiyorsun?

A f ə t. Demək istiyorum ki, bənim gözəlliyim sönüyor. Çöhrəmdə incə bürüşüklər, ufaq cizgilər görülüyor; ah, bən ona əsla təhəmmül etməm. Bəncə, gözəl bir qadın daima gözəl qalmalı... Gözəlliyə vida edərsə həyata da vida etməli... Dərəcə-dərəcə solmaq, hər gün bir az intihar etməkdir. Yıllar ilə yanıb qavrulmaqdan, bir anda kül olub havaya savrulmaq daha xoşdur, daha gözəldir.

Q o r q m a z. Afət, bəni mə'yus ediyorsun.

A f ə t. Xayır, gözəl çocuq! Mə'yus olma! Gəl, gəl səni ilk və son dəfə olaraq öpəyim (*məczub bir tevr ilə bir-birinə yaqlaşib sarılmaq istərlər. Afət dərhal geri çəkilib və əlilə rədd edər*). Ah, xayır, bıraql!.. Bıraql dursun. Çünki sənin atəşli dodaqların bəni yaqlar, xəstə ruhumu yaqlar... (Qarşidaki qapıyı açar). Of, bana başqa bir hal gəliyor; get, çocuq, get!.. Saqlın, bir daha gəlmə, bir daha bəni özləmə!..

Q o r q m a z. Niçin, sevgili Afət, niçin?..

A f ə t. Çünki bən qıvılcım kimi sönəcəyim, ıssız zülmətlərə, namütənahi bulutlara qavuşacağım.

Q o r q m a z. Afət! Bu sözləri hiç anlıyamıyorum. Ah, fəqət bir kərə, yalnız bir kərəcək özümü qolların arasında görmək istərdim.

A f ə t. Pək gözəl, əzizim, gəl!.. Gəl, səni bir kərəcək də olsa oqşayıb seveyim (qucaqlaşib öpüşmək istərlərkən Alagöz gəlir. Hər ikisi şaşırıb geri çəkilib. Sükut... Qorqmaz gedər, Afət Alagözün qollarına sarılaraq). Bağışla, bəni bağışla; artıq bənim cəsərim cünuna varmış... bən əfvə layiq deyilim; fəqət yenə yalvırıyorum, bəni bağışla... (qucaqlayıb öpər).

A l a g ö z (məmnun və mütəbəssim). Hiç sıqlıma, annəciyim! Sevmək və sevilmək bir haqdır. Sənin gönlün nə istərsə, bən də onu arzu edərim. Hətta səni böylə bəxtiyar gördükə gönlüm açılıyor. Sanki hər zevqinə, hər səadətinə iştirak ediyorum.

A f ə t. Ah, sənin şu məhəbbət və nəzakətin intiqam qadar müdhəşdir.

A l a g ö z. Hər halda bən səni pək seveyorum.

A f ə t. Kim bilir, bəlkə sevmədiyim için seveyorsun.

A l a g ö z. Xayır, yalnız səni deyil; şimdiki bən hər kəsi, əvət, hər kəsi sevmək istərim (qarşidaki qapı barmaq ucilə vurulur).

A f ə t. Kimdir əcəba?

A l a g ö z (açar). Oqtay!.. (Əl verir, Oqtay pək ciddi və soyuqqanlı görünür).

A f ə t. Buyurun, əzizim, oturun... Ancaq bəni bağışlarsınız... Mə'zurum...

(sol qapıdan çıxar).

A l a g ö z. Nə düşünürsün, niçin oturmursun?

O q t a y. Çünki... getmək istiyorum.

A l a g ö z. O halda niçin gəldin?

O q t a y. Yadigar verdiyim rəsmimi almaq için, işlə bunu almaq için...

(Divardakı rəsmlərdən birini alır)

A l a g ö z. Ah, həm qorqunc, həm gülünc bir hal!.. Yalnız səbəbini bilsəydim...

O q t a y. Səbəbi aydındır; qabalıq olsa da söyləyəcəyim (sol qapıya işarətlə). Öylə bir ananın qızılə görüşüb buluşmaq, təhlükəli uçurumlara atılmaqdır.

(Sinirli adımlarla çıxar)

A f ə t (gəlir). Getdimi?

A l a g ö z. Əvət, getdi.

A f ə t. Nə söylüyürdü?

A l a g ö z. Hiç...

A f ə t. Eşitdim, həpsini eşitdim, Rəsmimi geri aldı, səndən ülfətini kəsmək istiyor. Yalnız o deyil, sana qarşı əylən bütün gənclər, kiçik bir nəvazişinlə öyünən dəliqanlılar; şimdiki hərə səndən qaçıyor, hərə sana xər baqıyolar. Halbuki həpsinə səbəb yalnız şu qarşıda duran talesizdir (məndil ilə göz yaşını silər).

A l a g ö z. Ah, annəciyim! Sevgili annəciyim!.. (Afətə sarılıb öpər). Məraq etmə, bu təhqirlərin hiç bir tə'siri yoxdur... Çünki bən kimsəyi sevmədim... Onünçin də mütəəssir deyilim (soldakı odaya doğru ilərilər, təkrar dönər, Afətə qapalı bir məktub verir). Mümkün olsa bunu Ərtəğrula göndər. Bən yorğunum. Azacıq uzanmaq istiyorum (sol qapıyı qapayıb çıxar).

A f ə t (məktubun zərfini havaya tutub baqar, heyrətlə). Bu saçlar nə?.. Xayı, bu məktubda bir sırr var, baqayım nə yazıyor (zərfi açar,

dürlü vəziyyətlərlə oqur). “Ərtöğrul, anam xəstədir, qərıbdır, onu unutma!.. Mümkün olsa, əski yurduna, əqrəbasına göndər. Bir saat sonra bəni görməyəcəksin. Əlvida!.. Səni bütün ruhilə sevən və həsrətini məzarə götürən Alagöz” (sarsılmış bir halda). Ah, aman, ya Rəbbi!..

Ə r t o ğ r u l (daxil olur, təlaş ilə). Alagöz nerdə?

A f ə t. Nə var, nə olmuş?

Ə r t o ğ r u l. Əczaxanədən zəhər almış şimdicə bana söylədilər.

A f ə t. Ah, dəminki məhəbbət və nəzakətlərin səbəbini anladım (Alagözün girdiyi qapıyı açmaq istər). Eyvah, qapıyı qapamış... (Qapını çalar). Alagöz!.. Ah, səs yoq, cavab yoq...

Ə r t o ğ r u l. Bən şimdi yan pəncərədən girərim. (Dışarı fırlar).

A f ə t. Alagöz!.. Aç qapıyı... Aman, qapıyı aç, yavrum! (Dışarıdan pəncərənin vurulduğu və cam qırıldığı eşidilir. Afət təkrar çağırır). Alagöz!.. Ah, nə dəhşətli hal, nə qorqunc fəlakət!..

Ə r t o ğ r u l (bir əlində zəhər şişəsi, bir əlində Alagözün əli olaraq qapıyı açıb çıxar, pərişan bir qəhqəhə ilə Afətə). Ərtöğrul ölümdən dah bəxtiyar imiş, əvət, bən Əzraildən daha çabıq davranmış oldum.

A f ə t (şişəyi Ərtöğrulün əlindən alır, acı bir təbəssümlə Alagözə). Haqlısın, mələk yavrum, bütün bu fəlakətlərə səbəb bənim, lakin bundan sonra cəllad olmaq istəməm, bu saat yol tədərükünə başlarım; çünki sən bu gün bəxtiyarsın. Ərtöğrulün təlaş (əlindəki məktubu göstərir) və sənin məktubun hər ikinizi birləşdirdi. Bən yalnız bunu arzu edərim.

A l a g ö z. Bir məktub ki, ölüm pəncəsində yazılmış, onun nə əhəmiyyəti ola bilir?

Ə r t o ğ r u l (mə'nalı bir təbəssümlə). Ölüm bütün əsrarın anasıdır.

A f ə t (Alagözə). Yavrum, əminim ki, sən Ərtöğrulu seviyorsun, fəqət onun tərəfindən seviləcəyinə şübhə ediyorsun.

Ə r t o ğ r u l. Halbuki Ərtöğrul kəndisinə pərəstiş edər.

A l a g ö z. Xayır... xayır... bən əsla sevilməyə layiq deyilim.

A f ə t. Nasıl!.. Sənmi, sənmi layiq deyilsin? (Şux bir təbəssümlə). Halbuki sən bütün qızlar içində parlaq bir elmas, dilbər bir çiçək, mə'sum bir mələksin.

A l a g ö z (sinirli və titrək səslə). Əvət elmas! Fəqət ləkəli bir elmas!.. Çiçək! Fəqət çamurlu bir çiçək... Mələk! Fəqət qəhr olmuş bir mələk...

A f ə t. Niçin, ah niçin?..

A l a g ö z. Çünki... ləkəli bir ananın evladıyım (çocuqca bir hönkürtü ilə aqlar, Afətin qolları arasına sıqılır).

A f ə t (acı qəhqəhə ilə). Xayır, bən sənin anan deyilim, sən hənzur iki yaşında ikən anan tərki-həyat etmiş.

A l a g ö z. Ah, aman, ya Rəbbi!.. Nələr eşidiyorum.

A f ə t. Əvət, baban bəni sonra aldı, bən işə göz bəbəyi kibi səni bəslədim, mə'sum bir mələk kibi böyütdüm (sinirli və həyəcanlı). Ah,

bən əxlaqsız deyildim, fəqət Özdəmirin sərxoşluğu, sayğısızlığı bəni məhv etdi... Sonra doktor Qaratay sapdırdı; ona vuruldum, qatil oldum, babanı zəhərlədim.

A l a g ö z. Ah, sus!.. Allahımı seversin, sus!..

A f ə t. Əvət, bən sənin anan deyilim... Bən qatil, cəllad, ləkəli bir qadınım (cibindən iki-üç parça kağız çıxarır, Alagözə verir). İştə bu kağızları diqqətlə oqu, kim olduğunu çəbuq öyrənirsən, bən gediyorum, artıq bəni unut!.. Səni ona... (Ərtoğrulu göstərir) ismarladım.

(Doktorun girdiyi odaya keçər).

Ə r t o ğ r u l. Baq, görüyormusun ölüm başqalarını ayırırkən, bizi birləşdirmiş oldu.

A l a g ö z (kağızlara baqaraq məhzun təbəssümlə). Ah, demək bənim anam ləkəli deyilmiş...

Ə r t o ğ r u l. Bütün dünya ləkəli olsa belə, yenə sənin ismətindən bir şey əksilməz (Algözün yüzünü oqşayaraq). Fəqət Afətə acımalı... Ah, niçin qəlbini qırdın? Get, yalvarıb yaqar da, gənlünü al!.. Dün səfil idisə, bu gün mə'sum ola bilir, Aman, rica edərim, get!

A l a g ö z. Pəki, Ərtoğrul, pəki. (Qarıya yaxlaşdığı sırada içəridə silah patlar).

D o k t o r. Ah, qəddar, xain, cəllad! (deyə qarıyı açar, yaralanmış olduğu halda Alagözün önündə düşüverir).

A l a g ö z. Aman, ya Rəbbi!..

Ə r t o ğ r u l. Nə yaptın. Afət, ah, nə yaptın?

A f ə t (əlində silah, acı qəhqəhələrlə). Özdəmirin intiqamını aldım, öz intiqamını aldım (cənəzəyə). Sən bəni unuttun, gözəlliyimi təhqir etdin; işte gözəlliyin intiqamını aldım. Ah, intiqam vəhşətlərin ən alçağıdır, lakin kəndimi almadım, əfv et!.. (müstəhzi qəhqəhə ilə). Ah, sən bu aqşam düğün yapacaqdın Altunsaça qavuşacaqdın... Halbuki bən buna razı olamam, çünki... səni pək seviyorum (masa üzərindəki çiçək dəmətini çözərək cənəzəyi süslər). Ah, əvət, səndən ayrılmaq

istəməm, bu dodaqlar bəndən başqasını öpməməlidir (cənazəyi qucaqlayıb öpər, fevqəladə bir həyəcan ilə qalqar və əlindəki revolveri şakağına tutar). Şimdi isə sıra bana gəlir.

Ə r t o ğ r u l (dərhal silahı yaqalayıb alır). Nə yapmaq istiyorsun? İşlədiyən kafi deyilmi?

A f ə t (acı təbəssümlə). Bana mərhəmətmi ediyorsun? (Sinirli və şaşqın). Aman, ya Rəbbi! Ah, çıldırıyorum.

A l a g ö z (mütəəssir). Annəciyim!.. Sevgili annəciyim! (Yaqlaşıb qucaqlamaq istər).

A f ə t (geri çəkilərək bir tevr ilə). Çəkil, yaqlaşma... Bəni yalnız biraq!.. (Sağ tərəfdəki odaya keçər).

A l a g ö z. Az, zavallı qadın!..

Ə r t o ğ r u l. Xayıf, o yalnız biraqılmaz, sən də get!.. (Həyəcan və təlaş ilə). Ah, o kəndini həlak edəcək... (Dərhal içəri girmək istər).

A f ə t. Ax!.. (Deyə əlində tutduğı şişədəki zəhərin son damlasını içdiyi halda qarşısına çıxar və şişəyi yerə atar).

A l a g ö z. Aman, nə yaptın?! (Qucaqlar).

A f ə t. Ona... Ah, yalnız ona qavuşmaq... (Bitab olaraq cənazə üzərinə düşüverir).

A l a g ö z. Uf annəciyim!.. (Qucaqlayıb yaralı bir səslə ağlar).

A f ə t. Ah! (Deyə zəif bir hərəkətlə təslimi-ruh edər).

Ə r t o ğ r u l (acı və mə'nalı bir ahənglə əlini masa üzərinə vuraraq). Afət!.. Afət!..

Pərdə

SON

PEYĞƏMBƏR

Dram – 4 pərdə

Bİ'SƏT, DƏ'VƏT, HİCRƏT, NÜSRƏT

Bİ'SƏT

Aydın və yıldıızlı bir gecə. Məkkə yaqınlığıında Hira dağı... Ətrafında mağaralar, yalçın qayalar, sarı enişlər, qorqunc uçurumlar... Peyğəmbər əli altında dərin düşüncələrə dalmış... O, qırq yaşında, gözəl, vəqarlı bir sima... Alnı, köksü, omuzlarının arası geniş; rəngi gül rənginə mail əsmərimsi və nurani... Saçları nə pək qıvrırcıq, nə də pək düz; saqalı bir tutam, sıq və tam... Biləklər, qollar qalın və qüvvətli... Böyük başlı, hilal qaşlı, çəkmə burunlu, dəyirmi çöhrəli, orta boylu, iri kəmikli; kiprikləri uzun, iki qaşının arası açıq, fəqət bir-birinə yaqın. Gözləri qara və büyükək... İştə o dalğın və müəmmalı gözlər, gecənin sükutunu oqşayan həzin və bayılıcı bir ud zümzüməsini dinləyərək, uyuyor kibi, kəndindən keçmiş. Bu sırada pənbə, mavi, mənəksə nurlar içində altın qanatlı, füsunkar bir mələk göydən enər və ilahi bir ahənglə Peyğəmbərə xitab etməyə başlar.

M ə l ə k

Ulu dahi, sən ey böyük rəhbər!
Qalq, oyan! İştə hər tərəf, hər yer,
Həp təbiət dalıb da rö'yayə,
Cəlb edər ruhu şe'rü sevdəyə,
Gecə, yıldıızlarilə pürxülya,
Səni dinlər sükut içində fəza...

P e y ğ ə m b ə r

(başımı qaldırır, heyrət və iztirab ilə)

Yenə rö'yamı gördüyüm əcəbə?
Sən nəsin, söylə?

M ə l ə k

Bənmi? Hiç sorma!
Əzəliyyət şəfəqlərində açan
Tazə bir qönçə, pənbə bir yıldıız.

Əbədiyyət üfüqlərində uçan
Tanrı qoynunda bəslənən bir qız.
Şe'rü hikmət, zəka ilahəsiyim,
Ulu dahilərin nədiməsiyim.
Ayrı olsaq da iştə hər ikimiz
Bir rübabın inildəyən səsiyiz.

P e y ğ ə m b ə r

Nə için gəldin, anlamam, yenə sən?

M ə l ə k

(göyə doğru)

Ona qaldırmaq istərim səni bən.

P e y ğ ə m b ə r

Ah, sən daima gəlir də bana,
Sonra həp göstərirsin istiğna.
Bən kimim, söylə?! Sən nəsin? Göstər!

M ə l ə k

Bən mələk, sən də, sən də peyğəmbər.

P e y ğ ə m b ə r

(şaşqın, geri çəkilir)

Ya! Demək sən mələkmisin? Heyrət!

M ə l ə k

Bən sənim, sən də bən, şaşırma, əvət
Bən sənin əqlinim, fəqət daim
Şu qiyafətlə zahir olmadayım.

P e y ğ ə m b ə r

Gəl, yaqın gəl, aman, nə dilbərsin!
Yoq, saqın, gəlmə, dur, nə söylərsin?
Yenə sarsıldı müztərib ruhum,
Dur, aman, sanki qəlbi-məcruhum
Şevqü həsrətlə rəqs edər, sızlar,
Onu bir qəhr xəndə yaldızlar.
Qopuyor ta içimdə bir tufan,
Beynim atəş saçıb durur hər an.
Yanıyor bənliyim, düşüncələrim,
Çarə bul, yoqsa məhv olub gedərim.

M ə l ə k

Ən gözəl çarə: iştə əzmü səbat,
Olma əsla əsiri-hissiyat,
Bıraqıb əczi durmadan yüksəl,
Yüksəl, ey şanlı qəhrəman, yüksəl!
Ərşi-lahutə doğru aç şəhpər,
Daima yüksəl, ey böyük rəhbər!

P e y ğ ə m b ə r

Yoq, qanat yoq! Bən iştə bir aciz
Yolçuyum kimsəsiz, təsəllisiz.
Çevrəm ıssız mağaralar, yalçın
Qayalar, sarı enişlər, ah, azğın
Uçurumlar, alev saçan ovalar.
Ruhu qəsvətlə yıldırın havalar...
Bir çəmən yoq, aqar su yoq, heyhat!
Göz, qulaq burda duymaz eşqü həyat.

M ə l ə k

(göyə doğru)

Baq, şu əngin fəza, şu quytu dəniz...
Nə qadar xoş, nasıl gözəl, ləkəsiz...
Uçuşur hər tərəfdə yıldırlar...

Rəqs edər sanki nazənin qızlar.
Hər birər şe'r, sən də bir şair,
Hər tamaşası eşqə aiddir.

P e y ğ ə m b ə r

Ah, şu elmasparələr sərpən
Gecə pək möhtəşəm... fəqət onu bən
Seyrə daldıqca sanki məhv olurum,
Qəlbim oynar da, çırpınır ruhum.
Anlamam bir şu ölçüsüz, şu dərin,
Şu qaranlıq, çiçəkli pərdə niçin?
Bəni yalnız düşündürən şu məal,
Hər bu, yalnız bu, daima bu sual.
Şu siyah çarşaf ən böyük əngəl,
Uça bilsəydim, iştə ən əvvəl
Onu yırtar da, parçalar da həmə
Qavuşurdum o hüsni-mütləqə bən.

M ə l ə k

Onu dərk eyləmək qolay... Ancaq
Ver içindən gələn sədayə qulaq.
Dinlə hər kainatı, seyr eylə,
Hər günəş ondan iştə bir şö'lə...
Hər ufaq zərrə, hər küçük yapraq
Sana söylər bu rəmzi pək parlaq.

P e y ğ ə m b ə r

Bəncə dünyada ən sevimli dilək
Ona qoşmaq, onunla birləşmək...

M ə l ə k

O da mümkün, düşün də haq yolu tut,
Atalardan qalan nə varsa unut!
Yıq xurafatı, əski bütləri qır,

Kim yol azmışsa haqqa doğru çağır.
Mərdivənlər yapıb kəməllərdən,
Parla, yüksəl vücudi-mütləqə sən!

P e y ğ ə m b ə r

Öylə bir əsr içindəyim ki cihan
Zülmü vəhşətlə qavrulub yanıyor.
Yüz çevirmiş də Tanrıdan insan,
Küfrü haq, cəhli mə'rifət sanıyor.
Dinləməz kimsə qəlbi, vicdanı,
Məhv edən haqlı, məhv olan haqsız...
Başcıdır xalqa bir yığın canı,
Hər münafiq, şərəfsiz, əxlaqsız.
Gülüyor nurə daima zülmət,
Gülüyor fəzlə qarşı fisqü fücür.
Ah, ədalət, hüquq və hürriyyət
Ayaq altında çignənib gediyor.

M ə l ə k

Əlverir səndə olsun əzmü səbat,
Şu qaranlıq mühiti, get, parlat!
Haqqı anlat da, olma hiç mə'yus.

P e y ğ ə m b ə r

Bəni bir kimsə dinləməz əfsus.

M ə l ə k

Tanrı fərmanıdır bu, get söylə!

(Göyə işarətlə)

Söylə ancaq onun lisanilə.

P e y ğ ə m b ə r

Hanki mö'cüzə? Bən ki, pək aciz
Bir qulum kimsəsiz, müdafiəsiz.

M ə l ə k

(altun qablı bir kitab verir)

Haqqı təbliğ için sənin ancaq
Rəhbərin sən'əti-kəlam olacaq.
Saçma, həp saçma başqa mö'cüzələr,
Şu kitab işlə ən böyük rəhbər:
Bəhs edər busədən, məhəbbətdən,
İncilər sərpər elmü hikmətdən.

*Bu sırada bir iskelet gah qorqunc və boğuc, gah müstəhzi və soğuc qəhqəhələrlə,
topraq rəngində bir ridayə bürünmüş olduğu halda Peyğəmbərin qarşısına çıxar.*

İ s k e l e t

Nə qədər şairanə, tatlı xəyal,
Həp çocuqluq, əvət, xəyali-mühal!

(Ridasının altından sıyrılmış bir qılıc çıxarır)

İnqilab istiyormusun, bana baq!
İşlə kəskin qılıc, kitabı bıraq.
Parlayıb durmadıqca əldə silah,
Əzilirsən qanın olur da mübah.
Eyləməz yardım incə hikmətlər,
Həp sönər busələr, məhəbbətlər.
Əvət, ancaq qılıcdadır qüvvət!
Bundadır haq, şərəf və hürriyyət!

(Çəkilmək istər)

P e y ğ ə m b ə r
Sən nəsin? Söylə!

İ s k e l e t

Bənmi? Piri-nədim,
Rəmzi-tarix, o feyləsofi-qədim.
Qucağım oldu hər dəhayə beşik
Səni bən etmək istərim təbrik.
Əvət, alnında parlayan yıldız
Bəni cəlb etdi, şimdi sən yalnız
Dinləyib dərsi-hikmət al bəndən.
Yoqsa könlündə yapıdığı gülşən
Açmadan hər solub xərab olacaq,
Umduğun hər dəniz sərəb olacaq...

Acı qəhqəhələrlə çəkilir. Peyğəmbər sarsılmış bir halda düşüncəyə dalar.

M ə l ə k

(tətlı təbəssümlərlə)

Yenə bilməm niçin-niçin daldın?
Nə düşündün, niçin şaşıb qaldın?
Sevgidən xoşmu səncə atəşi-kin?
Yoq, qılıç söz qadar deyil kəskin.
Tanrı keçmişdə həp qan istərkən,
Şimdi məmnun fəqət məhəbbətdən.

P e y ğ ə m b ə r

Bən məhəbbət əsiriyim... hər an,
Hər zaman özlərim bir öylə cihan
Ki, bütün kainatı eşq olsun.
Könül uçduqca e'tila bulsun.
Rəqs edib orda möhtəşəm bir hiss,
Yasa batsın da, ağlasın İblis.
Qandan əsla görülməsin də əsər,
Saçsın al qönçələr şəfəqli səhər.
Orda yüz bulmasın şüəncə, kədər,

Oqşasın ruhu pənbə rə'yalər.
Bana gülsün də hər o nazlı xəyal,
Ah, o, yalnız o qayeyi-amal...

* * *

Onu duymaq, duyurmaq istərkən,
Gəririm hər bəlayə köksümü bən.
Daş, dikən, oq, qılıç, tokat, yumruq
Həpsi xoş, hər nə gəlsə dönmək yoq...
Kin, qərəz fişqırırsa vulkanlar,
Büğz, ədavət saçarsa tufanlar,
Çarpışır, of deməm, əvət bəni sən
Çəkinir sanma hiç mübarizədən.
Çünki hər bənliyim, kəmalım onun,
Hər düşüncəm, bütün xəyalım onun.
Bəni hər cəzb edər o incə məal,
Ah, o, yalnız o qayeyi-amal!..

*Peyğəmbər son sözləri söylərkən əllərini köksündə çapraz edərək diz çökər,
məftun və məczub bir tevrlə başını göyə doğru qaldırır. Mələk isə ilahi bir baqışla, ağır və
duyulmaz bir hərəkətlə yüksəklərə çəkilir.*

DƏ'VƏT

*Bir zaman sonra, Məkkədə geniş bir yol, uzaqda qara örtülü Kə'bə... Yol kənarında
bütçü dükanı, qanbur bir ixtiyar əlində böyükcük bir büt yonar. Dükanın önündə dəxi satış
için bir qaç danə hazır büt qonulmuş... Qarşıda gözəl yapılı, böyük qapılı bir ev gözə
çarpar. Evdən ud səsi eşidilir.*

İ x t i y a r

(səsini eşidilən ud səsinə uyduraraq aşağıdakı şərqiyi söylər)

Dün gənc idim, bu gün oldum ixtiyar,
Hər zamanın bir hökmü, bir halı var;
İnsanların ıssız ruhunda parlar
Hər gün yeni bir büt, yeni bir tanrı...

Dün bir səfil idim, bu gün bəxtiyar,
Hər anın bir zevqi, bir məlalı var.
Kəndi əlim, kəndi duyğum hazırlar
Hər gün yeni bir büt, yeni bir tanrı...

Ud susar. Bu sırada biri sadə geyimli T o p a l , digəri zəngin qıyafətli Nəim – iki müştəri gəlir.

T o p a l

Mərhəba, ixtiyar baba!

İ x t i y a r

Mərhəba, oğlum, mərhəba!
Gəl baqalım nerdəsiniz?
Artıq bizi tərk etdiniz.

T o p a l

(bütləri gözdən keçirir)

Sorma, ixtiyar, hiç sorma,
Könlüm pək darılmış sana.
Səndən hər çeşit büt aldım,
Uğursuz çıqdı, şaş qaldım.
Oğul istədim, qız verdi,
Ah, çəkilməz bu qız dərdi.

N ə i m

(məmnun qəhqəhəylə)

Fəqət bil'əkis bənimki,
Hiç bir zaman görmədim ki,
Oğul istəyim, qız versin.
Şükür, taleyim pək zəngin...

Dört oğlum, tək bir qızım var.
Qız deyil, bir ay parçası!
Hər görən şaşırıb donar;
Bir mələk, bir gül qonçası.

Peyğəmbər dalğın və düşüncəli bir halda gəlir, onları dinlər.

T o p a l

Onunçin rəhmətli baban
Nəim ad qoymuşdur sana.
Bən adsız, səqət bir insan,
Hər kəs Topal diyor bana.
Pək uğursuz bənim tanrım,
Hər yıl qız doğurdu qarım.
Cümləsini diri-diri
Gömdüm məzarə... Ah, biri
Pək gözəldi, acımadım.
Fəqət sonra oldum nadim.

(Cibindən taxtadan yapılmış bir büt çıxarır, ixtiyarın önünə atar, sinirli və darğın)

Hər kötülük işlə bundan,
Şu bayquş bütdəndir, inan.

İ x t i y a r

Xayır, oğlum, küfr etmə, dur,
Bənim əlim uğurludur.
Həp qülbələr, kaşanələr,
Ən müqəddəs bütخانələr
Bən yaptığım sənəmlərlə
Süslənmişdir... Bəni dinlə!

(Əlində yonduğu bütü göstərir)

Bunu al da, hiç bir zaman
Bundan sana gəlməz ziyan;
Oğul verir, sərvət verir,
Tükənməz səadət verir.

P e y ğ ə m b ə r

(göyə doğru həyəcanlı)

Ulu Tanrı, ey qüdrətli Yaradan!
Bu sözlər həp sana qarşı bir isyan...
Şu sayğısız azğınlara qorqu ver,
Ah, acı da, bunlara bir duyğu ver.
Bir göz ver ki, haq nurunu duysunlar,
Bir könül ver, doğru yola uysunlar.

(Ətrafındakılara)

Vətəndaşlar! Yetər, sapqınlıq yetər!
Yalançı kahinlər sizi məhv edər.
Əcdadınız doğru yoldan sapmışlar,
Daşdan, taxtadan büt yapıb tapmışlar...
O mə'nasız yolu həp unutmalı,
Unutmalı, haq yolunu tutmalı.
Bütün mə'budların fevqində parlar
Yalnız gözəgörünməz bir Tanrı var,
Odur həp varlığın əvvəli, sonu,
Bütün kainat təqdis edər onu.

İ x t i y a r

(sinirli)

Yahu nə istərsin bəndən?
Söylədiyin bütün saçma...
Çəkil dükanın önündən,
Müştəriyə əngəl olma!

P e y ğ ə m b ə r

Şu büt yapan əllərinlə
Yarıncı haq divanında
Cavabın nə olur, söylə?

T o p a l

(istehzalı qəhqəhəylə)

Görünməz allahı yanında
Bizim əsla işimiz yox,
Çünki yüzümüz pək qara...

P e y ğ ə m b ə r

Əfv edər, onun lütfi çox
Peşiman olan qullara.

N ə i m

(sinirli)

Ey, Abdulla oğlu! Artıq
Dinləməkdən usandıq biz.

P e y ğ ə m b ə r

Günəş parlaqsa da, yazıq!
Pərdələnmiş gözləriniz.

N ə i m

(qara örtülü evi göstərir)

Yahu utan bir Kə'bədən,
Kə'bədəki tanrılardan.
Üç yüz altmış büt var ikən,
Bir Tanrıya uymaz insan.
P e y ğ ə m b ə r

(Kə'bəyə işarətlə)

Fəqət şu öydüyün məbəd
Bir panayır¹ qaynağıdır:

¹ P a n a y ı r – yılda 1-2 dəfə bir qaç gün davam edən böyük bazar.

Yoqsul ərəbçin müəbbəd
Bir ticarət ocağıdır.
Şu duyğusuz bütler dəxi
Dilsiz birər dəllal demək;
Görünməz Tanrı halbuki
Yersiz, yurdsuz olsa gərək.

*Bu sırada orta boylu, parlaq nasiyəli, qılıc quşanmış bir gənc
Peyğəmbərə doğru gəlir.*

T o p a l

İştə, Əbu Talib oğlu!

N ə i m

(Peyğəmbəri süzərək)

Əvət, bunun əmoğlusu!

(Əbu Talib oğluna)

Yaqın gəl! Baban nüfuzlu,
Şanlı bir nəslin ulusu...

(Həyəcanlı)

Məkkə xalqı: qadın, erkək
Hörmət bəsliyordu ona.
O da mərhəmət edərək,
Böyük arqa oldu buna.
Şimdi o ölmüş də bunun
Yardımcısı, arqası yoq.
Ögüt verin uslu dursun,
Söylənib durmasın da çoq.

Ə b u T a l i b o ğ l u

Sizin duyğunuz həp sönük,
Yarasa nurdan nə anlar?

Tanrı elçisi pək böyük...
Nə söylərsə hikməti var.

N ə i m

(qafasını oynataraq)

Əvət, bildik sən də bunun
Ayrılmaz bir kölgəsisin.
Ar olsun sana, ar olsun!
Gör kimsin, kimin nəsisin.

Ə b u T a l i b o ğ l u

(qılıcını yarıya qədər çəkər, qızğın bir tevrlə)

Azğın hərif, sus! Yoqsa bu
Qılıc həddini bildirir.

P e y ğ ə m b ə r

(qolundan tutub bir tərəfə çəkər)

Gəl, ey Əbu Talib oğlu!
Haq onlara cəza verir.

Ə b u T a l i b o ğ l u

(həyəcanlı)

Ah, sanki beynimdəki qan
Bir alevdir yaqar bəni,
Şu cahillərdə yoq vicdan,
Təhqir etdirmə kəndini.

P e y ğ ə m b ə r

Tanrı əmridir, əzizim,
Alim, cahil eşitməli.
İştə vəzifəmiz bizim
Hər acıya səbr etməli...

Ə b u T a l i b o ğ l u

(Əli qılıcının qəbzəsində titrər və qınına işarətlə)

Lakin şu qılıc nə zaman
Şu məhbəsdən qurtulacaq?
P e y ğ ə m b ə r
Bəklə, dur, böyük Yaradan
Nə əmr etsə o olacaq.

(Gedərlər)

T o p a l

Bən Əbu Talib oğlunu
Bunca qəhrəman bilməzdim.
Bir çocuq sanırdım onu,
Cəsur deyilmi, ya Nəim?!

N ə i m

Cəsur, aslan kibi cəsur!
Əvət, çoq ar olsun bizə,
Biri çocuq, meydan oqur.
Biri gülər dinimizə.

T o p a l

Görünür, yeni din için
Az-çoq hörmət bəsləyən var.

N ə i m

Ona iman edənlərin
Çoqu çocuqlar, qadınlar...

T o p a l

Əbu Bəkr için sözün nə?
Can veriyor yeni dinə.

N ə i m

O da ağsaqal bir çocuq,
Hiç kimsəyə tə'siri yoq...

T o p a l

(ixtiyarın əlindəki bütü göstərir)

İxtiyar! Sən şunu yap da,
Bən gedəyim, acıqmışım.

İ x t i y a r

Aqşam çağı uğrayıb da
Alırsın, haydı, qardaşım!

Gedərlər. Bu sırada yuca boylu, uzun və xurmayı saçlı, son dərəcə gözəl, məğrur və əzəmətli bir qız – Şəmsə kəndi həbəşi nədiməsilə gəlir, qarşısındakı evə daxil olur. İçəridən incə və həzin bir ud səsi eşidilməyə başlar.

N ə i m

(heyratla)

Şəmsə-gözəl müğənniyə,
İştə musiqi pərisi;
Bəklilyəlim bir saniyə,
Ah, nə xoşdur onun səsi.

T o p a l

Baş kahin diyor, mə'budlar
O səsdən pək zəvq alıyor.
Həm nə gözəl əş'arı var,
Lakin oqurmu? Pək məğrur.

N ə i m

(evə işarətlə)

Baş rəisin qaynı burda
Böyük bir dügün yapıyor.
Zənn etməm ki, gözəl Şəmsə
Bu məclisdə baqıb durur.

Ş ə m s a n ı n s ə s i

Bən istərim şəfəqlər çiçəklərdən,
Ay günəşdən, insanlar mələklərdən.
Nə gözəllik varsa, çalsın da birdən,
Həpsi bir baqışda şikarım olsun!

T o p a l

Ah, bu təsadüf nə ə'la!

(Çalğıtı dinlər)

Aman, nə incə bir pərdə!

N ə i m

İştə gördünmü, bən əsla
Yanılmam böylə şeylərdə.

Ş ə m s a n ı n s ə s i

Bən istərim hər nə var uzaq, yaqın;
Böyük dahilərin, qəhrəmanların,
Bütün ruhu bir çöhrədə parlasın,
O da bənim pərəstişkarım olsun!

N ə i m

Qulaq verdinmi sözlərə,
Şəfəqlərdən tac istiyor.

Tuhaf qız! Sığmıyor yerə,
Göylərdən də bac istiyor.
Musiqi dəyişir, rəqs ahəngi başlar.

T o p a l

Bən acım, getmək istərim.

N ə i m

Çıldırıldınmı? Dur, hələ dur,
İş dəyişdi zənn edərim.
Baq, misafirlər çıxıyor.

T o p a l

(diqqətlə baqar)

Zəngin ixtiyarı, gənci;
Görünür, pək kibar məclis...

N ə i m

Öylə ya, iştə birinci,
İkinci, üçüncü rəis!

Birinci, ikinci, üçüncü rəis və digər kibar qiyafətli misafirlər, yarım sərxoş bir halda, çıxmağa başlar. Çalğı taqımı da onları izlər. Ətrafdan səsə bir çox qadın, erkək, çoluqçocuq toplaşır. İki-üç qadın rəqs edər, hər kəs əl çalar. Rəqs bitdiyi sırada Peyğəmbər dalğın adımlarla bir tərəfdən çıxar.

B i r i n c i r ə i s

(orta yaşlı, top saqallı, Peyğəmbəri görür-görməz istehzalı qəhqəhələrlə)

Şuna baq, halətü rəftarına baq,
Göydən enmiş, sözü kəskin, parlaq!
Əski adətlərə kin bəslər imiş!
Tanrıdan gəlmiş o, peyğəmbər imiş!

Çalğı susar.

P e y ğ ə m b ə r

(əzəmətli, kəskin bir ahənglə)

Əvət, ondan bütün əsrari-nihan,
Bana vermişdir o idrakü bəyan.
Tanrının hikmətidir cümlə cihan,
Varmı təkzib edəcək bir insan!?

İ k i n c i r ə i s

(gənc, silahlı, gözəl)

Pək gözəl natiq imişsin, yahu!
Bir masal söylə, beş-on ayət oqu!

Ü ç ü n c ü r ə i s

(ixtiyarca və kosa)

Gəl bir az söylə çoban Musadan,
Babasız, göydə uçan Isadan!

(istehzalı qəhqəhə)

Sən də uçdunmu?! Aman, lütf eylə,
Hopla bir seyr edəlim.

(Kəndi hoplar)

Baq, böylə!

(Düşəcək olur, təkrar sərxoşca qəhqəhələrlə doğrulur).

P e y ğ ə m b ə r

Bana az tə'n edin, ey əhli-fəsad!
Ən böyük düşmanınız cəhlü inad.
Yetişir zəvqü səfa, çəngü rübab,
Yetişir içdiyiniz qanlı şərab,
Bu qadar uydunuz İblisə, yetər,

Ayılın, qəflət ölümdən də betər...
Ayılın, bir baqın aləmdə nə var?
Sizi həp məhv edəcək şübbü qumar.
Sonu hiçdir, uçurumdur bu yolun,
Haq şərabilə bir az sərxoş olun!
Fikriniz parlayaraq incəlsin,
Ruhunuz rəqs edərək yüksəlsin.
Tanrı eşqilə coşan tatlı şərab
Böylə etməz sizi bədməstü xərab.
Şimdi aslan kibi hər kəs qızğın,
Sonra vəhşi canavardan azğın,
Daha az sonra domuzdan miskin;
Budur əhvalınız axırda sizin!

İ k i n c i r ə i s

(sinirli və həyəcanlı)

Ah, o bilməm ki, nə sanmış da bizi,
İştə təhqir ediyor cümləmizi.
Ona hər gün beş-üç abdal qanıyor,
Hər nə söylərsə həqiqət sanıyor.

(Qılıcını çəkərək)

Yetişir, xaini məhv etməliyiz,
Sayğısız, həm də müzəvvir, dinsiz.

Ü ç ü n c ü r ə i s

(mane olur, yarımistehza)

Dur, təlaş etmə, xayır, bəncə o bir
Dəlidir, bəlkə də sərsəm şair.

P e y ğ ə m b ə r

(acı təbəssümlə)

Şairim, bəslədiyim sidqü səfa,
Çırpıntı izlədiyim nuri-dəha.

Daima ruhumu oqşar cəbərut,
Şe'rü ilhamımı dinlər mələkut.
Bən fəqət hüsnü-xuda şairiyim,
Yerə enməm də, səma şairiyim.

B i r i n c i r ə i s

(istehzalı qəhqəhədən sonra)

Ərəbistanda nə çəqdur şair,
Sana uçmaqda deyil kimsə nəzir.
Qorqarım şəhpərin axırda yanar,
Azacıq sonra düşüncən də donar.

P e y ğ ə m b ə r

Bənzəməz şairə peyğəmbərlər,
Onların hər sözü hikmət söylər.
Bana ilham edər ancaq Tanrım,
Onun eşqilə uçar duyğularım.
O olurkən bana munis, rəhbər,
Niyə yansın da qırılsın şəhpər?

Ü ç ü n c ü r ə i s

(arqadaşlarına)

Yetiştir, bən sizə qaç kərrə dedim,
Xəstədir beyni, tədavi lazim.

P e y ğ ə m b ə r

Bana gülməkdəsiniz gərçi bu gün,
Var yarım sizlər için qorqulu gün.
O zaman işlə ölənlər dirilir
Kim nə yapmışsa cəza çəkdirilir.

B i r i n c i r ə i s

Yaşamaq, ölmək?! O hər günkü oyun,
Bir də ən sonda dirilmək nə cünun,

Nə də axmaqca yalan, tatlı masal!
Buna iman edər ancaq abdal.

Ü ç ü n c ü r ə i s

Səndən arif daha çoqlar var ikən,
Səni seçmiş əcəba Tanrı nədən?

P e y ğ ə m b ə r

Çünki bən aşiqi-divanəsiyim,
Bən o hüsnün dəli pərvanəsiyim.
Gərçi tənqid edənim çoq, pək çoq,
Bəni haqqilə duyan yoq, hiç yoq.

İ k i n c i r ə i s

Doğrudur bəlkə sözün, lakin biz
Sənin allahını görmək diləriz.

P e y ğ ə m b ə r

Ən küçük zərrə, ən böyük aləm
Tanrı eşqilə rəqs edib duruyor.
İncə bir rəməzdir o, pək mübhəm,
Hər böyük qəlb o rəməz için vuruyor.
Yüksələn haqqa yaqlaşır ancaq.
Onu duymaz sürüklənən həşərat.
Bir günəşdir o, möhtəşəm, parlaq,
Nuri hiç dərk edərmi kor, heyhat!
Nərdə parlarsa haq, şərəf, vicdan,
Eyilik, doğruluq, gözəllik, inan,
Orda var sevgi, orda var iman:
Orda var şübhəsiz böyük Yaradan!

N ə i m

(açıq bulunan böyük qapıdan baqar, Topala)

İştə seyr et, baş rəisin
Nüfuzlu məğrur hərəmi!

Hiç əskik olmaz xalq için
Onun ehsanı, kərəmi.

T o p a l

Gerçəkdən pək böyük qadın!
Əli açıq bir rəisə...
Dün böyük bir büt, saf altın
Hədiyyə etmiş Kə'bəyə.

Bu sırada içəridən dörd nəfər çıplaq köləyə yüklənmiş bir təxti-rəvan çıxar. Üzərində Rəisə – Baş rəisin hərəmi oturmuş. Təxti-rəvanın sağ və solunda iki gözəl cariyə yürür. Arqada bir zənci əlindəki qırbaqla çabuq yürümələri için ara-sıra kölələrin sırtına şatlatıb durur. Rəisə gördükdə hər kəs tə'zim edər. Peyğəmbər isə kəskin baqışlarla onu süzməyə başlar.

R ə i s ə

(məğrur və istehzal təbəssümlə camaata)

Nə var yenə, şu əfsunçu
Yeni bir şeymi söylüyür?

İ k i n c i r ə i s

Əvət, şu qurnaz oyunçu
Getdikcə tüğyan eyliyor.

P e y ğ ə m b ə r

(təxti-rəvana baqaraq)

Bilməm atıb heyvanları,
Omuzlarda gəzmək niçin?
Şu zavallı insanları
Yük altında əzmək niçin?
Halbuki zənginlə yoqsul
Bir topraqdan yaratılmış,
Bir sultanla, bir qara qul
Eyni çamurdan yapılmış.

R ə i s ə

(kəndi-kəndinə)

Ah, o gözlər bir oq kibi
Ta qəlbimə saplanıyor.
O bir fəzilət sahibi...
Xor baqanlar aldanıyor.

(Peyğəmbərə)

Ey, bana baq, söylənmə çoq,
Satın aldım bunları bən.

(Könləri göstərir)

Altın versəm, hiç şübhə yoq,
Sən də əsirimsin həməñ.
Nasıl ki, altunla öncə
Satın aldı qarın səni.
Yaşı keçmiş dul Xədicə
Söndürdü kəndi nəfsini.
Hiç öyünmə, əvət, altun
Sən deyil, susdurur həttə
Sənin hiçdən uydurduğun
O görünməz Tanrıyı da!

P e y ğ ə m b ə r

(həyəcanlı)

Xayır, xayır... Saqın, əsla
Aldanma! Parlaq vicdanlar,
Böyük duyğular pək başqa...
Altına satılmaz onlar.
Haqdan keçib, altın deyə,
Vicdanını satan səfil,
Yəhudi köpəyindən də
Alçaqdır, alçaq... eyi bil!
İnsanları bir-birindən
Ayıramaz altın, gümüş.

İştə bizi ayırd edən
Yalnız bilgidir, düşüncüş...

Bu sırada birisi arqa tərəfdən Peyğəmbərin başına xurma yapraqları ilə örülmüş dikənli bir tac qoyar. Ətrafdakılar istehzalı qəhqəhələrlə gülməyə başlar.

R ə i s ə

(əlindəki yelpazə ilə kölələrə "get" işarəti verir, gedərkən camaata)

Nə məraqdır sizdə bilməm,
Hər kəs gülər, həm də dinlər.

Camaatdan bir qaç qadın və çocuq Peyğəmbəri daşa basar.

C a m a a t

(kin və nifrətlə)

– Haydı, məcnun!
– Haydı, sərsəm!
– Haydı, yalançı peyğəmbər!

P e y ğ ə m b ə r

(dikənli taci bir tərəfə atar, həyəcanlı, fəqət bir qədər mə'yus)

Ah, insanlıq nasıl enmiş...
Nasıl enmiş də, alçalmış!..
Vicdanların nuru sönmüş,
Köülləri vəhşət almış.

Peyğəmbər hənuz söyləməyə başlarkən camaat Birinci rəisin işarətilə çalğı çala-çala, oynaya-oynaya Rəisə getdiyi tərəfə doğru ilərilər və onun sözləri qurultuya qarışaraq anlaşılmaz olur. Çocuqlar və qadınlardan bir qismi yerdən daş parçaları alıb atar, qəhqəhələr, məsqərəliklər və kinayəli tevrlər ilə uzaqlaşib gedərlər. Peyğəmbər əli altında, mə'yus baqışlarla onların arqasınca baqıb düşünür.

N ə d i m ə

(geridə qalıb da şaşqın baqışlarla düşünüb duran Şəmsaya)

Şəmsa! Pək düşündün, yavrum,
Aman, gəl, nə olmuş sana?

Ş ə m s a

Anam, babam, qardaşlarım,
Hər kəs kin bəslərkən ona.
Ah, o gözlərdəki qüdrət
Hər təsxir edər könülmü.

N ə d i m ə

Pək böyük ondakı cür'ət,
İnan, yaklaşmış ölümü.

(Şəmsanın qolundan tutar, gedərlər)

İ x t i y a r

(bütləri toplayıb içəri qoyar. Qapıyı qapayıb gedərkən Peyğəmbəri süzər və istehzalı qəhqəhəylə)

Uslanmadınsa, get, yenə
Bildiyin saçmayı söylə.
Kimsə uymaz sözlərinə,
Mə'yus olursun həp böylə.
Əmin ol ki, Lat və Üzza¹
Bir gün həddini bildirir.
Əlbət, sana layiq cəza
Hər nə isə çabuq verir

P e y ğ ə m b ə r

(acı bir həyəcan ilə)

Erkək, qadın, çoluq-çocuq
Hər kəs əylənib gediyor.
Sözlərimin tə'siri yox,
Hər rast gələn tən ediyor.

¹ Lat və Üzza – iki böyük büt adıdır.

Hər kəs gülər bana... Şaka
Sanırlar Tanrı əmrini.
Bir avuc əshabdan başqa
Hiç kimsə dinləməz bəni.

*(Gedər. Şu halda hava qararmağa başlar. Nurani mələk tatlı təbəssümlərlə
Peyğəmbərin qarşısına enər).*

M ə l ə k

Ey, Tanrı elçisi, mə'yus olma, dur!
Ümidsizlik sana hiç yaraşmıyor.
İnan, ümiddir qayələr qayəsi,
Acıdır ümidsizliyin meyvəsi.
Ümidsiz bir insan, ümidsiz millət
Səfil və bədbəxt olur ən nihayət.

P e y ğ ə m b ə r

Lakin bana qarşı həp kin bəslənir,
Ah, münafıqlar həp gülər, əylənir.

M ə l ə k

Əvət gözlər kordur, qulaqlar sağır,
Vicdanlar qabadır, tə'nələr ağır.
Fəqət sağır qulaqları açmalı,
Dikənli yollara güllər saçmalı.
Əvət, açmalı kor olmuş gözləri,
Əvət, dinlətməli acı sözləri.
Yıldızlar oynarkən haq qucağında,
Düşün, nə əhd etdin Hira dağında?!
Ey böyük yalavac, inan ki, sussan,
Bəsbəlli tarix görür böyük ziyan.

P e y ğ ə m b ə r

(məcsub)

O yüksək baqışlar, aman,
Nə tatlı, həm nasıl məsrur!

Ümidsiz könlümə hər an
Qönçə əməllər sərpiyor.
Sənin kiçik bir lütfünə
Layiq olan hiç susarmı?

(Göyə doğru)

Bir könül ki, uysun ona;
Gülünə alaydan qorqarmı?

M ə l ə k

Hiç qorqma, haq sözü söylə,
Durmuş yürəkləri çarpdır!
İssız ruhları atəşlə,
Yağ, çəkinmə! Yolun haqdır.
Durma, get, acı olsa da
Tanrı buyruğunu anlat.
Hər qonaqda, hər qülbədə
Söylə! Zülməti aydınlat!

P e y ğ ə m b ə r

(çəkilib gedən Mələyə qarşı diz çökərək)

Xayır, susmam, gedər haqqı söylərim,
Ölümdən çəkinməm, səni dinlərim.
Çünkü sən o şəfəqdən bir parçasın,
O fidandan dərilmiş bir qonçasın.
O günəşdən ayrılmış bir yıldızsın,
Tanrı gülüşündən doğmuş bir qızsın.

İ s k e l e t

(bir guşədən qarşısına fırlar, şiddətli və istehzalı qəhqəhələrlə)

Xayır, çəkinmə, get inandır, inan!
İnanmaqla bəxtiyar olur insan.

İnan! Fəqət tapdığın ulu Tanrı
Sən kəndinsin, deyil o səndən ayrı.
Əvət sən o küllün cüz'isin, inan!
Əfsus cüz uzaqdır külli sarmaqdan.

(Göyə işarətlə)

O uzaqdır rənglərdən, sifətlərdən,
Uzaq... həp dinlərdən, təriqətlərdən.
Hər mühit onu bir çeşit yaratmış,
Hər kəs qaranlıq dama bir daş atmış.
Hər kəs ona bir ad qoymuşdur gerçək,
O qaranlıq ışıq fəqət pək yüksək...
Onu göstərmək istəyən də şaşqın.
Rədd etmək istəyən sərsəm də azğın.
Çırpınmamaq istərsən aldan, inan!
Yazıq sana, yazıq, zavallı insan!..

(Acı qəhqəhələrlə çəkilir)

Hava aydınlaşır. Peyğəmbər dalğın baqışlarla düşündür.

Ş ə m s a

(Nədimə ilə bərabər geri dönər. Peyğəmbəri o halda görüncə)

İştə o, baq, dalmış yenə,
Ah, nə həşmətli bir sima!
Rəngi mail gül rənginə,
Hər baqışı bir müəmma...

N ə d i m ə

Pək gözəl, qaməti mevsun,
Köküs geniş, qollar qalın.
Göz qara, kipriklər uzun,
Böyük başda açıq alın...

Ş ə m s a

Çoq zaman diyorlar dalar,
Baş dönmədən bayğın düşər.
Sanki şimdi o halı var,
Başqa aləmdə seyr edər.

N ə d i m ə

Nə çoq məraq etməkdəsin
Könlün pəkmı sevər onu?

Ş ə m s a

Ah, nə sönük sənin hissın,
Hər qadın onun vurğunu.

N ə d i m ə

İştə baq, getmək istiyor,
Həp düşünür, o həp dalğın.

Ş ə m s a

(yaqlaşır)

Sözüm var sana, getmə, dur!

P e y ğ ə m b ə r

(başını qaldırıb baqar)

Nə istərsin, gözəl qadın?

Ş ə m s a

(sarsılmış və sinirli)

Qadınmı?! Ah, böyük təhqir...
Hər kəsə bəllidir adım,
Bən bir qızım, həm də bakir
Hənuz kimsəyə varmadım.

İncilər, altın, gümüşlər,
Hər dürlü sərvət bir yana,
Hər kəs məcnun kibi izlər,
Məftundur həp gənclik bana.
Könül vermədim kimsəyə
Bir xilqətim iştə nadir...
Düşün, bakir bir qönçəyə
Qadın demək pək xətdir.

P e y ğ ə m b ə r

Halbuki o qönçə bikri
Hər gün binlərcə göz əmər.
Öyündüyün bikr, ey pəri,
Sönər, hər gün bir az sönər.
Evlad eşqilə çırpınan
Bir qadın könlü, şübhəsiz,
Sayğısız qızlarınkından
Daha bakir, həm ləkəsisz...

(Peyğəmbər gedər. Şəmsə onu izləmək istər)

N ə d i m ə

Bıraq, yüz vermə bir böylə.

Ş ə m s ə

Ah, əvət məhv olmalıdır.

(Bir az tərəddüd... sonra)

Xayır, o bənim əlimlə
Ölümdən qurtulmalıdır.

(Nədiməyə)

Sən çəkil, bir yanda bəklə!

(Nədimə çəkilir. Kəskin bir səslə uzaqlaşan Peyğəmbərə)

Getmə, dur!

P e y ğ ə m b ə r

Nə imiş, söylə?

Ş ə m s a

Qandırmış xalqı baş kahin,
Hər kəs səni arar...

P e y ğ ə m b ə r

Niçin?

Ş ə m s a

Peyğəmbərə ölüm deyə
Gözlər həp atəş saçıyor.

P e y ğ ə m b ə r

Sus, inanma hiç kimsəyə,
Peyğəmbərə ölüm yoxdur.
Onun üstündə göylərin,
Yuca Tanrının gücü var.
Daş bütlərə tapan kahin
Bir gün gəlir haqqı anlar.
Əvət, o cansız mə'budlar
Bir gün gəlir ki, qəhr olur.
Qəhr olur, devrilir, batar,
Hər kəs onlardan qurtulur.

Ş ə m s a

(usanmış bir halda)

Ah, sən bizim mə'budlardan
Nə istiyorsun, bilməm ki?!

P e y ğ ə m b ə r

Çəkil, ey haq yoldan azan
Vəhşi səhralar çiçəyi!..

(Yüzünü çevirib, sinirli adımlarla uzaqlaşır)

Ş ə m s a

(iki-üç adım izlər, qarşısına keçib getməsinə mane olur. Məğrur və amirana bir tevrilə)

Getmə, dur! Aç gözlərini,
Baq gör bən kimim, bən nəyim?
Hiç düşündürməzmi səni
Vurğun könlüm, gözəlliym?

P e y ğ ə m b ə r

(başını qaldırır, diqqətlə süzər, pərəstişkar bir ahənglə)

Əvət, gözəl!.. Şairlərin
Tatlı xülyasından gözəl.
İlk baharda səhərlərin
Pənbə rə'yasından gözəl!..
Yıldızların sevdasından
Yaratılmış bir çiçəksin.
Gözəlliğin mə'nasından
Daha dilbər bir mələksin.

(Göyə işarətlə)

Fəqət bir Tanrı ki, sana
Böylə bir gözəllik vermiş.
Nədən xor baqarsın ona,
Niçin etməzsən pərəstis?

Ş ə m s a

Ah, bilməm ki, şu qaranlıq,
Şu əngin boşluqda nə var?
O bir dərin hiçlik artıq,
Sağır hiçlikdən nə çıxar?

P e y ğ ə m b ə r

Halbuki saysız işıqlar
O qaranlıqdan parlıyor.
Görüb duyduğun varlıqlar
O hiçlikdən feyz alıyor.

Ş ə m s a

Bən istərim qəlbindəki
Tanrı eşqi unutulsun,
Könlümdə çırpınan sevgi
O eşqin yerinə dolsun.

P e y ğ ə m b ə r

Çəkil, artıq sərsəmlədin,
Dəf ol da sus, ah, uğursuz!
Mərmər köksündəki qəlbini
Daş bütlər qədər şüursuz...

(Çəkilmək istər)

Ş ə m s a

(önünə keçərək)

Şimdi mələk derkən bana
Bu təhqir bilməm ki, niçin?

P e y ğ ə m b ə r

Çəkil, bu da azdır sana,
Çünkü şeytan bir mələksin.

(Gedər)

N ə d i m ə

(gəlir)

Sən ona hörmət bəslərkən,
Nifrətlə – sus, çəkil! – diyor.
Qurtuluş yolu söylərkən,
Səni hər təhqir ediyor.

Ş ə m s a

(kinli)

Pək məğrur... Əvət, mütləqa
Kəsməli onun dilini.

(mülayim)

Lakin... o gözlər daima
Söndürür bəndəki kini.
Ah, o gözlər daim qara
Elmas kibi parlar durur.
Arqasında hikmət, dəha
Dənizləri hər mevc vurur,
Bəni ən çəq əsir edən
Onun parlaq sözləridir.
Ah, insanı həcv edərkən
Belə o pək zərif şair...

N ə d i m ə

O yalnız şairsə, düşün,
Sən həm şe'rsin, həm şair.
Hüsnün, gözəl səsin, bütün
Hicaz ölkəsində nadir...

Ş ə m s a

Bən hiç... ən böyük şairlər
Ona qarşı diz çökməli,
imrүүлqeyş kibi ərlər
Susmalı, boyun bükməli...
Əvət, bizdə nə çoq şair,
Onlara bir zənbil xurma,
Ya şərab, ya bir altın ver,
Mədh edərlər səni... Ama
O, düşmandır yaltaqlığa,
Hər kindən, qərəzdən qaçar.
Geniş ruhu sanki fəza...
Daim yüksəklərdə uçar.

(Mə'yus və həyəcanlı)

Əfsus bütləri, Kə'bəyi
Hər rədd edər, işə bəla!
Həm pək sevər Xədicəyi,
Bunu əfv edəməm əsla!

N ə d i m ə

(ətrafa baqar)

Baq, gəldilər baş kahinlə
Xəttab oğlu önlərdə,
Qızmış böyük, küçük, kölə,
E'tidal yoq hiç birində.

Öndə baş kahin, rəislər və orta yaşlı, yuca boylu, silahlı Xəttab oğlu olduğu halda camaat gəlir, hər kəs kinli baqışlarla ətrafı süzməyə başlar.

B a ş k a h i n

Nərdə, yahu, onu bir göstəriniz!
Əcəba nərdə o xain dinsiz?

X ə t t a b o ğ l u

Kim bilir, bəlkə də qorqub qaçmış.

Ş ə m s a

(Nədiməyə)

Yoq, o qorqaq deyil əsla, yanlış...

İ x t i y a r

(gəlir, dükanın qapısını açaraq)

Burda dalmışdı o xülyayə dəmin.

B i r i n c i r ə i s

İştə qorqub da savuşmuş miskin!..

İ k i n c i r ə i s

O fəqət bəncə bir aciz, sərsəm...

Ü ç ü n c ü r ə i s

Bən də əsla ona mə'na verməm.

B a ş k a h i n

(yola bəqar)

Baş rəis! Ah, nə qadar halı fəna,

Baqalım bir o nə söylər əcəba?

B a ş r ə i s gəlir. Hər kəs əyilir. Sükut...

B a ş r ə i s

(öndə duran rəislərə şiddət və həyəcan ilə)

Arqadaşlar! Nə demək bunca sükut?

Niyə baqmaqdasınız həp məbhut!?

Pək küçük sandığınız bir miskin
Bəsliyor bizdəki adətlərə kin.
Hiçə endirmədə həp dinimizi,
Gülüyor bütlərə, saymaz da bizi.
Onun ancaq yuca göylərdə yaşar,
Əl vurulmaz yeni bir Tanrısı var.
Öylə bir Tanrı ki, gözlər görməz,
Cismi yoqmuş da nə cevhər, nə ərəz...
Doğurub doğmaz o bimisli şərik,
Həm məkansız... Nə qadar sərsəmlik?!
Söylüyor həp bir imiş şah və gəda.
Bu səbəbdən uyaraq həp füqərə,
Həp zəiflər, kölələr, cariyələr
Onu dinlər, ona hörmət bəslər.
Ah, o bir gün düşünüb yol bulacaq,
Bizə qalib və müsəllət olacaq...

X ə t t a b o ğ l u

(istehzalı təbəssümlə)

Bir xəyal iştə, əvət tatlı xəyal.

(Hiddətlə qılıcını çəkər)

Şu qılıc əldə dururkən, bu, mühal...
Hörmət etdim də Bəni Həşimə bən,
Öncə vaz keçdim onun qətlindən.
Nə qadar olsa da əcdadı ulu.

(Əlini köksünə vurur)

Sağ bıraqmaz onu Xəttab oğlu.
Qəhrəmanlar bana aciz qul ikən,
O nasıl qurtulacaq pəncəmdən?
Hiç məraq etməyin, əl'an gedərim,
Onu bən parçalarım, məhv edərim.

(Qılıcını qınna qoyub sərt və qızgın baqışlarla uzaqlaşır)

B a ş r ə i s

İbn Xəttabın, əvət, şöhrəti var,
Qəhrəmandır nəyə əzm etsə yapar.

(Kənardə duran orta yaşlı Səidə)

Sən də get, durma, Səid! Göz-qulaq ol!
Yardım et qaynına, Peyğəmbəri bul.
Camaat dağılır.

S ə i d

(uzaqlaşan Baş rəisə tə'zim ilə)

Pək gözəl...

(Ətrafa)

Ah, canavar, ah ədna...
Görəyim qəhr olasın sən də, o da...
Gedər. Nədimə ilə bərabər geridə qalan Şəmsə həyəcanlı hallar keçirir.

Ş ə m s ə

Yox, bu mümkün deyil əsla... əsla,
Onu məhv etmədə yox bir mə'na.

N ə d i m ə

Şimdi Peyğəmbərə kin bəslər ikən,
Bu təlaşın əcəba söylə nədən?

Ş ə m s ə

Ah, o şahincə baqışlar hər an
Çırpınan ruhumun üstündə uçar.

O gözəl səsdəki qüvvət, həyəcan
Sızlayan könülmə bir şö'lə saçar.
Seyr edərkən onu qarşımda dəmin,
Söndü həşmət, əzəmət, söndü qürur.
Onu sevdimmi? Bilinməz... Lakin
Bəni bir duyğu əzib qəhr ediyor,
O yanan qəlbə qavuşmaq dilərim,
Ona qoşmaq dilərim.

(Sinirli adımlarla Peyğəmbər getdiyi tərəfə doğru ilərilər, Nədimə də kəndisini izlər)

HİCRƏT

Eyni şəhərdə məzarlıq. Kənardə bir evciyəz, iki-üç xurma ağacı. İkinci çağı... Ev sahibi Səid tələş ilə gəlir, qapıyı şiddətlə çalar. Qapı açılır. Onun 30 yaşını keçməyən qarısı – Xəttab qızı qarşısına çıxar.

X ə t t a b q ı z ı

Səid, yüz-gözünü saran
Bu tələş niçin, əcəba?

S ə i d

Əhd etdi qardaşın əl'an
Dəhşətli bir qurultayda...
Sükut...

X ə t t a b q ı z ı

Aman, nədir əhd etdiyi?
Bu tələş, bu susmaq niçin?

S ə i d

Xəttab oğlu and içdi ki,
Peyğəmbəri məhv eyləsin!

X ə t t a b q ı z ı

(sarsılmış və qorqulu)

Ah, bu qorqunc xəbər bəni
Bir yıldırım kimi vurdu.
Tanrı qurutsun əlini
Yoq, o artıq pək qudurdu!

S ə i d

Bilsə hələ sən də, bən də
O dinə iman etmişiz;
Hiç sağ bıraqmaz, ilk öncə
Bizdən öc alır şübhəsiz.

(Uzaqdan Xəttab oğlu görünür)

X ə t t a b q ı z ı

İştə kəndisi! Şərrindən,
Ya Rəb, sən saqla bizləri.

X ə t t a b o ğ l u

(kinli adımlarla yaqlaşır)

Səid! Sizdən varmı görən
Hiç o düzmə Peyğəmbəri?

X ə t t a b q ı z ı

Yoq bir kimsənin xəbəri.

(Səidi göstərir)

Nə zəvcim görmüş, nə də bən.

(Hər ikisi içəri girər)

X ə t t a b o ğ l u

(əli qılıcının qəbzəsində, qızğın)

Xayı, əsla o sərsəri
Qurtulamaz şu pəncəmdən.

(Bu sırada Əbu Talib oğlu sür'ətli adımlarla gəlib keçər)

Dur, ey Əbu Talib oğlu,
Bu sur'ətlə sən nəyə?

Ə b u T a l i b o ğ l u

Gediyorum Tanrı qulu
Peyğəmbərlə görüşməyə.

X ə t t a b o ğ l u

Sizlərdəki həsəb-nəsəb
Bəlli, hər kəscə möhtərəm.

Ə b u T a l i b o ğ l u

(onun sözünü kəsərək)

Fəqət bəncə elm, ədəb
Həsəb-nəsəbdən müqəddəm...

X ə t t a b o ğ l u

Sözlərimi kəsmə, dinlə!

Ə b u T a l i b o ğ l u

Dinliyorum, əvət, söylə.

X ə t t a b o ğ l u

Bəncə atıb yeni dini,
Əcdadınla öyünməli...

Ə b u T a l i b o ğ l u

İnsan deyil əcdadını,
Yalnız haqqı düşünməli.

X ə t t a b o ğ l u

Nə istərsiniz əcəba
Gözə görünməz Tanrıdan?

Ə b u T a l i b o ğ l u

Görmədiyim bir Tanrıya
Bən əyilməm hiç bir zaman.

X ə t t a b o ğ l u

Nərdə gördün onu, nərdə?

Ə b u T a l i b o ğ l u

Hər zaman işlə hər yerdə,
Əvət, göstərir hər sədə.
Hər hərəkət onu daim,
Bir şey görmədim ki, onda
Tanrıyı görmüş olmayım.

X ə t t a b o ğ l u

(yarımistehza)

Sən bu fevqəl'adə yolu
Lütf edib də öyrət bana.

Ə b u T a l i b o ğ l u

(eyni ahənglə)

Bir çocuq, ey Xəttab oğlu,
Öyrətəməz bunu sana.

X ə t t a b o ğ l u

(mə'nalı təbəssümlə)

Fəqət diyorlar Peyğəmbər
Tapınırkən Tanrısına;
Daim izhari-əcz edər,
Heyrətlə der “mə ərəfna”...

Ə b u T a l i b o ğ l u

İzhari əcz edən arif
Ən böyük idrak əhlidir.

X ə t t a b o ğ l u

(məğrur və istehzalı baqışlarla)

Dursun! Xalığını hərif
Bu gün məzarda öyrənir.

Ə b u T a l i b o ğ l u

(əli qılıcının qəbzəsində titrər)

Sakit ol, onun məzarı
Deyil yerdə, göylərdədir.
Ona yalnız uca Tanrı
Öz qucağında yer verir.
Həm də onu, inan bana,
Hər yigit qılıcı kəsməz.
Dünya dağılsa da ona
Əsla ölüm yeli əsməz.

X ə t t a b o ğ l u

(istehzalı qəhqəhə ilə)

Fəqət rəngin pək dəyişdi,
Könlün qavğamı istiyor?

Ə b u T a l i b o ğ l u

Xayı, çünki qan dökməyi,
Böyük Tanrı mən' ediyor.

X ə t t a b o ğ l u

Bu bir yaldızlı hiylə ki,
Hər qorqudan nəş'ət eylər.

Ə b u T a l i b o ğ l u

Saqın! O sevməz hiyləyi,
Nə söylərsə doğru söylər.
Abdulla oğlunu əsla
Qorqutacaq bir qüvvət yoq,
Hiç öyünmə, keçmiş ola;

(əlini köksünə qoyaraq)

Onun yardımçısı pək çoq...

X ə t t a b o ğ l u

İştə qəhrəman bir çocuq!
Ərəbsin, eşq olsun sana!
İnan, səndəki məğrurluq
Ciddən xoş göründü bana!
Lakin tutub öz əhdimi
Bən məhv etməliyim onu.

(İstehzalı təbəssümlə)

Tanrıdan xəbər gəldimi,
Ararsın Xəttab oğlunu.

(Məğrur və əzəmətli adımlarla uzaqlaşır)

Ə b u T a l i b o ğ l u

(sinirli)

Ah, Peyğəmbərin bu helmi
Hər düşmanları güldürür.
Yox, bu dərd yaqar könlümü,
Çoq sürməz bəni öldürür.

(Kəskin bir əzm ilə)

Xayır, bən Xəttab oğluna
Yüz verməm tüğyan eyləsin.
Bıraqmam şu cəllad ona
Güldən ağır söz söyləsin.

(Sür'ətli və kinli adımlarla eyni yolu izlər)

*Bu sırada digər tərəfdən azğın yüzlü, canavar gözlü bir ərəb hənuz beş-altı yaşına
varmış qızının qolundan tutub qızğın adımlarla məzarlığa doğru yürür.*

Ə r ə b

Artıq usandım, gəl, yetər!

Q ı z

(acı fəryad ilə)

Annəciyim!.. Ah, nerəyə?

Ə r ə b

Sən də bacın kibi gəbər!
Qızlar məhkumdur hiçliyə!

Q ı z

(yalvarır)

Aman, babacığım, aman!

Ə r ə b

Gəl, yetər!..

(Hiddətlə sürüklər)

Q ı z

(qorqaraq çıxır)

Ah, annəciyim!

Ə r ə b

Gəl, ölümdür sənin cəzan,
Artıq yoq fəzlə ətməyim.

Q ı z

Ah, bırağ, anamı bir də
Görəyim, sonra vur, öldür.

Ə r ə b

Haydı sən dəf ol, gəbər də,
O da həsrətindən ölür.

(Boş məzarın içinə atar)

Q ı z

Ah!

Ə r ə b

(məzarın üzərini iki-üç böyük daşla qapar)

İştə... Sus, yetər, bana
Qız evladı lazım deyil.

Q ı z ı n s ə s i

Annəciyim...

Ə r ə b

(mütəəssir)

Bədbəxt ana...

Şimdi yavrusundan qafil...

(Peşiman və məhzunca bir tevrlə əli alınanda düşünür, sonra)

Ah, nə duyğusuzmuş Tanrım,

Bir gün taleyim gülmədi.

Niçin, bilməm, niçin qarım

Qız doğurarkən ölmədi?!

(Qızğın və sinirli)

Xayır, bən oğuldan başqa

Evlad istəməm, istəməm.

Qız və qadın insanımı ya?

Yoq, bən qıza evlad deməm.

(Kinli adımlarla çəkilib gedər. O getdiyi kibi, S ə i d ilə X ə t t a b qızı təlaş ilə qapıyı açıb çıxarlar)

X ə t t a b q ı z ı

(Səidə)

Aman, durma, nerdə olsa

Peyğəmbəri get, ara bul!

Ah, qardaşım onu bulsa,

Hiç sağ bıraqmaz, əmin ol!

S ə i d

Şaşırma, ey Xəttab qızı,

Qardaşın gərçi qəhrəman.

Peyğəmbər o imansız
Bir sözlə susdurur, inan!

X ə t t a b q ı z ı

Hər işdə ehtiyat eyi,
Get, xəbər ver evlərinə.
Həmən get bul Xədicəyi,
Zevcəsidir, bilsin yenə.

(Peyğəmbər uzaqdan görünür)

S ə i d

(baqar)

Çoq şükür, işlə kəndisi!

(Xəttab qızına)

Saqın, bir şey söyləmə, dur...
Qayıbdan bir səs
Annəciyim...

X ə t t a b q ı z ı

Çocuq səsi.

Ah, bu səs nerdən gəliyor?

S ə i d

(tələş ilə Peyğəmbərə yaxlaşır, əyilib əlini öpdükdən sonra)

Aman, ey Tanrı elçisi!
Bir cəllad arıyor səni.
Qayıbdan bir səs
Annəciyim...

P e y ğ ə m b ə r

Çocuq səsi.
Qayıbdan bir səs
Annəciyim...

P e y ğ ə m b ə r

Bu səs bəni
Xərab etdi, ah, nə həzin!..

A n a

(acı fəryad ilə qoşub gəlir)

Aman, yavrum, mələk yavrum,

P e y ğ ə m b ə r

(xarab olmuş bir məzara yaqlaşır. Üzərindəki böyük daşı bir tərəfə çəkib baqar)

İştə bir qız! Yardım edin,
Yardımlı əmr etmiş Tanrım.
Ah, görünür diri-diri
Məzarə gömmüslər bunu.

A n a

Əvət xain bir sərsəri
Məhv etmək istiyor onu.
Səid məzara enər, qızı yuqarı qaldırır, Peyğəmbər yardım edib çıxarır.
Of, yavrum...

Q ı z

Ah, annəciyim...

(Qucaqlaşırırlar)

P e y ğ ə m b ə r

(anaya)

Dur, yüksəltmə fəryadını,
Söylə, bən bilmək istərim
Şu mə'sumun cəlladını.

A n a

Cəlladı iştə pək aydın,
Kəndi alçaq babasıdır.

(Yaralı bir ahəng ilə)

Onca bir qız, ya bir qadın
Uğursuz baş bəlasıdır.

P e y ğ ə m b ə r

(müztərib və həyəcanlı)

Qadın, qadın?! Onu duymaq, duyurmaq istərkən
Ya qar düşüncəmi bir şö'lə, bir zəhərli dikən.
Bütün həyatı çiçəkləndirən fəqət o... niçin,
Niçin əzilsin o, bilməm niçin sürüklənsin?!
Qadın – günəş, çocuq – ay... nuri ay günəşdən alır¹.
Qadınsız ölkə çabuq məhv olur, zavallı qalır.
Qadın əlilə fəqət bəxtiyar olur şu cihan,
O bir mələk... onu təqdis edər böyük Yaradan.

¹ Yaxud: O bir günəş ki, bəşər zevqi, ruhu ondan alır.

O pək sevimli, gözəl, incə, nazlı bir xilqət,
Onun ayaqları altındadır fəqət cənnət:
Qadın gülərsə şu ıssız mühitimiz güləcək,
Sürüklənən bəşəriyyət qadınla yüksələcək...

A n a

Haydı, gəl gedəlim quzum.

Q ı z

Ah, babamdan qorquyorum.

P e y ğ ə m b ə r

Allah əsirgəsin, aman!
Vəhşiləri keçdi insan.

A n a

Qorqma! O hiç görməz səni!

Q ı z

Görsə öldürəcək bəni.

A n a

Evdə yoq, bizi tərək etdi,
Şimdi yol kəsməyə getdi.
Qorqma, annən dilənir də,
Verməz səni o namərdə.

P e y ğ ə m b ə r

Tanrı yardımçınız olur,
Azğın cəzasını bulur.

(Evi göstərir)

Baq, şu evdə yaşayanlar
Pək mərhəmətli insanlar...
Bunlarda qan var, vicdan var,
Yuca Tanrıya iman var.
Burda qalın hər ikiniz,
O cəlladı görməyiniz.

A n a

(qızılə bərabər Peyğəmbərin ayaqlarına qapanır)

Allah səndən razı olsun.
Peyğəmbər qollarından tutub qaldırır.

S ə i d

Gəlin, bir az rahat bulun.

X ə t t a b q ı z ı

Gəlin, hiç məraq etməyin.

P e y ğ ə m b ə r

(mə'nalı bir baqışdan sonra)

Məhəbbətdir ən böyük din.
İçəri girərlər.

X ə t t a b q ı z ı

(Peyğəmbərə)

Aman, buyursanız siz də...

P e y ğ ə m b ə r

Xayır, bən getmək istərim...

X ə t t a b q ı z ı

Bir az saqlanınız bizdə,
Qəzəblənmiş bəradərim...

P e y ğ ə m b ə r

(sözünü kəsərək)

Lakin Tanrının qəzəbi
Onunkindən daha müdhiş...

X ə t t a b q ı z ı

Ah, qorqarım, pək əsəbi,
Bəlkə doğar çirkin bir iş.

P e y ğ ə m b ə r

Sən get, şu kimsəsizləri
Avut, barındır, əkmək ver.
Böyük Tanrı Peyğəmbəri
Hər an bələdan hifz edər.

Qadın onun əlini öpər, müztərüb baqışlarla içəri girər və qapıyı qapar. Bu mənzərəyi uzaqdan görünən Nəim ilə Topal seyr edərlər.

N ə i m

Yazıq şu Xəttab oğluna,
Peyğəmbərə kin bəsliyor.
Həmşirəsi uymuş buna,
Din içində din bəsliyor.

Peyğəmbər dalğın adımlarla məzarlıqda bir daş üzərində oturub düşünür. Bu sırada qız, oğlan bir yığın çocuq aşağıdakı şərqiyyə söyləyərk gəlir və hər parça bitdikdə əl çalar, oynarlar.

Ç o c u q l a r

Diyor göydə bağçalar var,
Orda çiçəklər nur saçar,
İnsan mələk kibi üçar...
İstəməm, masaldır onlar,
Bən vuruldum yalnız sana
Vətən! Ah, sevgili ana!
Dün bir quş gördüm yaralı,
Düşmüş yurdundan aralı.
Dişlərdi köksünü çalı,
Söylərdi sanki hər halı;
Vəhşi qartal qıydı bana,
Vətən! Ah, sevgili ana!

Bir qaç çocuq ıslıq çalaraq yerdən daş parçaları alıb Peyğəmbərə atar, o çəkilib getmək istərkən Baş kahin yanında birinci, ikinci, üçüncü rəis və iki kahin olduğu halda qarşı tərəfdən çıxarlar.

B a ş k a h i n

(Peyğəmbəri göstərir, istehzalı bir tevrlə)

İştə əngin fəzaların
Qəhrəman nümayəndəsi!
İştə Latü Üzzaların
Böhtançı bir xanəndəsi!

B i r i n c i r ə i s

Görünür bizdən bıqmış da,
Şimdi başqa yol gediyor.
Diriləri bıraqmış da,
Ölülərə və'z ediyor.

İ k i n c i r ə i s

Tuhaf!.. Bən Xəttab oğlunu
Sadiq bilirdim əhdinə.
Hənuz sağ biraqmış bunu,
Əski keyfindədir yenə.

Ü ç ü n c ü r ə i s

Qüsur yox onda, hər kəscə
Bəllidir ki, o pək cəsür...

(Peyğəmbərə işarətlə)

Bəlkə hərif sehr etmiş də,
Yalnız ona görünmüyor.

P e y ğ ə m b ə r

Sus! Allahın Peyğəmbəri
Pək uzaqdır o işlərdən.
Onun sehridir sözləri
Varmı qarşılıq söyləyənlər?!

B a ş k a h i n

(son dərəcə qızğın)

Bilməm niçin sarsılıb da
Göylər yerə dökülmüyor?
Bilməm niçin savrulub da
Şu dünya alt-üst olmuyor?
Ah, o mə'budlar ki, bizə
Altın verir, şöhrət verir,
O bütlər ki, ölkəmizə
Həyat verir, qüvvət verir;
Hiç rəvamı dünkü yetim

Onları təhqir etsin də,
Biz kənardan seyr edəlim,
O sağ qalsın yer yüzündə?!

Bu sırada ətrafda qadın, çoluq-çocuq toplaşib dinlər.

P e y ğ ə m b ə r

Xayırlı, aldanma, ey zavallı bəşər,
Səncə qalibmi xeyrə fitnəvü şəər?
Əlverir qəflət, istəməz tüğyan,
Səni er-gec həlak edər isyan.

(Yerdən bir avuc topraq alıb havaya savurur)

Sən nəsin? İştə bir avuc topraq!
Baq, düşün! Kibri at, qüruru bırağ.
Əyri yoldan çəkil, fəsadı unut!
Əvət, ancaq düşün də haq yolu tut.

(Məzarları göstərir, qızğın və həyəcanlı)

Var, səninçin də böylə bir gün var,
Bir gün əldən çıxar şu altınlar.
Hər susar tapdığın sənəmlər, əvət
Yardım etməz güvəndiyin şöhrət.
Hər sənər duyduğun şərəf, iqbal;
Tanrıdan başqa hər nə varsa, xəyal!..

Ü ç ü n c ü r ə i s

Arqadaş, söylənmə artıq
Biz dinləməkdən usandıq.
Vaz keç də sən bu sözlərdən,
Qarşılıq hər nə istərsən:
Altın, riyasət, gözəl qız,
Hər şey verməyə hazırız.

P e y ğ ə m b ə r

Yoqsulluq ən böyük sərvət,
Qarşımda hiçdir rəyasət.
Xayır, istəməm, gözəl qız,
Sevgilim Tanrıdır yalnız.
Çünki ən son pənah odur,
Ona tapanlar qurtulur.
Hətta günəşi sağıma,
Ayı soluma qoysanız;
Fikrimdən dönəməm əsla,
Bir qul yaşarmı Tanrısız?

(Gedəcəkdir olmur)

B a ş k a h i n

Getmə, bir dur, ah, nerəyə?
P e y ğ ə m b ə r
Haqq əmrini yetirməyə;
Kim eşitsə nicat bulur.
Kim rədd etsə həlak olur,
Haq sevən arqamca gəlsin;
Korlar qəhr olub əzilsin.

(Səyməzəcə və məğrur adımlarla uzaqlaşır)

B a ş k a h i n

Ah, şu uğursuz səbei
Ya qar bəni atəş kibi.

(Camaata heyvət və hiddətlə)

Həp baqar, həp susarsınız,
İsyan etməzmi qanınız?

Məzarlıqda yatanlarla
Yoq sizin fərqliniz əsla.

C a m a a t d a n

- Ah, o xain məhv olmalı!
- Şimdi cəzayı bulmalı!
- Haydı, yoldan çevirməli!
- Susdurmalı, öldürməli!

Qadınlar və çocuqlar yerdən daş parçaları alır, Nəim ilə Topaldan başqa hər kəs gurultu ilə Peyğəmbər gətirdiyi tərəfə doğru yürür. Eyni zamanda göy gürlər.

T o p a l

Haydı gəl, biz də bərabər gedəlim,
Gəl şu Peyğəmbəri bir seyr edəlim.

N ə i m

Fəzlədir bəncə şu yersiz həyəcan,
Nə imiş sanki o bədbəxt insan...

Ş ə m s a

(Nədimə ilə bərabər gəlir)

Bu nə, yahu, bu nə dəhşət əcəba?
Sarsılır həp təməmindən dünya.

N ə i m

(müstəhzi)

Göylərin elçisi me'rac ediyor,
O böyük baş içimizdən gediyor.

Ş ə m s a

Nə demək? Anlamadım, söylə, nə var?

T o p a l

Verdi hər kəs onu e' damə qərar.
Göy gurultusu kəsilir.

Ş ə m s a

(Nədiməyə)

Pək yazıq! Gəl baqalım bir bu nə hal,
Ah, o layiqmi ki, olsun pamal?

(Sür'ətli adımlarla camaat getdiyi tərəfə gedərlər)

N ə i m

(istehzalı təbəssümlə Şəmsayə)

Hiç təlaş etmə, o artıq getdi,
Çünki göylərdəki tufan bitdi.

T o p a l

(qarşı tərəfə baqar)

Şuna baq!..

N ə i m

Kimdir o?

T o p a l

Xəttab oğlu!

N ə i m

(baqar)

Nə də qızgın! Gözü al-qanla dolu...

(Kinli baqışlarla gələn Xəttab oğluna)

Bunca hiddət əcəba, söylə, nədən?

X ə t t a b o ğ l u

Onu öldürməyə əzm etdim bən,
Kimə sorsam, buradan keçdi diyor,
Aram, yoq, görünür sehr ediyor.

N ə i m

(istehzalı təbəssümlə qafasını oynatır)

Onu öldürmə, xayıf, başqası var,

(evi göstərir)

Burda bir zevc ilə bir zevcə yaşar...

X ə t t a b o ğ l u

Şu qadın bəlli, bənim həmsirəm.

N ə i m

İştə Peyğəmbərə onlar məhrəm,
Çıqmıyor hiç birinin gərçi səsi.
Yeni din aşığıdır hər ikisi;
Öncə onlardır, əvət, məhv olacaq...

X ə t t a b o ğ l u

(qılıcını yarıya qədər çəkər, son dərəcə sinirli)

Sus, Nəim! Ah, nə diyorsun, bana baq!
Kə'bə mə'budlarına and olsun,
Doğru çıqmazsa sözün, məhv oldun!

N ə i m

Xayı, əsla; bana layiqmi yalan?

(İstehzal qəhqəhəylə)

Şanlı Peyğəmbəri əl'an buradan,
Baq, şu evdən çiqıyorkən gördüm.

(Topal ilə bərabər uzaqlaşır)

X ə t t a b o ğ l u

(çılğın)

Ah, ölüm! Onlara dəhşətli ölüm!..

(Qapıyı çalmağa başlar. İçəridən gələn xoş ahəng bir qadın səsi diqqətini cəlb edər, durub dinlər)

E ş i d i l ə n s ə s

Ulu Tanrı, o görünməz yarıdan
Əmr edər yalnız ədalət, ehsan.
O, fəna işləri, fəhşiyatı
Nəhy edər, varlığının isbatı
Şu təbiət, şu məhabətli fəza...
Onca birdir: ulu, zəngin, fūqəra.

Qapıyı bir daha şiddətlə çalar. S ə i d i l ə r ə f i q ə s i çiqar. Xəttab qızı əlindəki yazılı bir parça dəriyi həməən qoltuğuna saqlar.

X ə t t a b o ğ l u

(Səidə)

Bana baq, doğrumu, əcdadımızın
Bıraqlıb dinini oldun xain?

(Sükut)

Niyə susdun, niyə susdun böylə?
Şaşırb durma, cəvab ver, söylə!

X ə t t a b q ı z ı

Fəzlə israr ediyorsun, yetişir.

X ə t t a b o ğ l u

(Səidə)

Səni zənn etməz idim bunca həqir.

(Qılıç parlar)

İştə, al!

(Araya girən həmsirəsinin başı yaranır, fişqıran qan alınını və köksünü boyar)

X ə t t a b q ı z ı

Ah, yaralandım, eyvah!

X ə t t a b o ğ l u

Söylə, həmsirə! Bu söz doğrumu, ah?!

X ə t t a b q ı z ı

Doğru, pək doğru, əvət, Peyğəmbər
Bizcə ən şanlı, böyük bir rəhbər...¹
Onun Allahına iman etdik,
Duyğusuz bütlərə isyan etdik.

¹ Yaxud: sərvər

Qorqumuz yoq, eyi bil, hər ikimiz
Haq için can ilə başdan keçəriz.

(Köksünü açar)

İştə öldür! Acıdan qurtuluruz,
Qavuşub Tanrıya məs'ud oluruq.

X ə t t a b o ğ l u

(əvvəlki mətanəti söndüyü halda, həmşirəsinə)

Bir taqım ayət oqurdun da dəmin,
Onu göstər bana!

X ə t t a b q ı z ı

Olmaz!

X ə t t a b o ğ l u

Bu niçin?

X ə t t a b q ı z ı

Etmədin bəlkə riayət, hörmət.

X ə t t a b o ğ l u

Edərim.

X ə t t a b q ı z ı

And iç!

X ə t t a b o ğ l u

İnan!

X ə t t a b q ı z ı

İştə!

(Yazılı dəri parçasını çıxarıb verir)

X ə t t a b o ğ l u

Əvət!

(Şaşqın və vurulmuşcasına oqur)

“Ulu Tanrı, o görünməz yaradan
Əmr edər yalnız ədalət, ehsan.
O, fəna işləri, fəhşiyatı
Nəhy edər, varlığının isbatı
Şu təbiət, şu məhabətli fəza...
Onca birdir: ulu, zəngin, füqəra”.

(Sarsılmış bir halda)

Nə ilahi, nə müqəddəs ilham!
Duyduğum yoq şu fəsahtətdə kəlam.
Bəni əfv eylə, mələk həmsirəm,
Doğru din... qalmadı əsla şübhəm.

(Həmsirəsini qolları arasına alır və əlindəki məndil ilə yarasının qanını silər)

Yaranı şimdi sarıb bən gedərim,
O böyük dahiyə iman edərim.

(İçəri girərlər)

Azacıq sonra Peyğəmbər qana boyanmış və başı sarınmış olduğu halda Şəmsə ilə Nədimənin yardımı ilə gəlir.

Ş ə m s ə

(Nədiməyə)

Daha dur, bir qadar etsin rahat.

P e y ğ ə m b ə r

(əlini ağzına götürür, acı bir fəryad ilə)

Dişlərim! Ah, qırılıb oldu səqət.

(Böyük bir daş üzərinə oturur)

Ş ə m s a

(əlini onun omuzuna qoyaraq)

Ağrıdır, bəlkə bir az sonra keçər,
Ölmədin, iştə bu dünyaya dəyər.

P e y ğ ə m b ə r

Səni pək başqa tanırdım, lakin
Bir mələkdən daha munis qəlbin.
Duyğusuz bütlərə vurğun cühələ
Daha xoşdur sana aciz qul ola.

Ş ə m s a

Latü Üzza səni qurtardı dəmin,
Yenə təhqir ediyorsun, bu niçin?

P e y ğ ə m b ə r

(sinirli)

Latü Üzzamı? Çəkil, sus, dəf' ol!

Ş ə m s a

Uçurum – izlədiyim qorqulu yol.

P e y ğ ə m b ə r

Qorqu yoq, izlədiyim haq yoludur,
Yaradan, öldürən ancaq bir odur.
Hər nə mevcud isə xilqətdə onun,

(Şəmsaya işarətlə)

Bu gözəllik, bu lətafət də onun.

Ş ə m s a

Bana baq!

P e y ğ ə m b ə r

(əlilə rədd edər)

Haydı, çəkil get, yetişir.

Ş ə m s a

(məğrur və istehzal təbəssümlə)

Bir gözəl bunca edilməz təhqir.

P e y ğ ə m b ə r

Bən gözəllərdə gözəl ruh ararım,
Ruhu düşkünləri çirkin sayarım.
Bir gözəl levhə ki, yapmış rəssam,
Daha xoşdur ona məftun olsam.
Tanrı eşqilə yanan haq nuru
Səndə yoq, durma, çəkil get!.. Doğru,
Zahirin xoşsa da bədbatınsın,
Bu gözəlliklə, əvət, çirkinsin.

Ş ə m s a

(pək fəna sarsılır)

Yoq, bu təhqirə dayanmam əsla.

(Nədiməyə)

Gedəlim.

P e y ğ ə m b ə r

İştə açıq yol!

Ş ə m s a

(hiddət və nifrətlə ətrafa)

Budala!

(Peyğəmbərə)

İstədim bən səni məs'ud edəyim,
Duymadın qəlbimi, artıq nə deyim?

P e y ğ ə m b ə r

Bəni haq düşmanı məs'ud edəməz,
Tanrısız bir qızın eşqində nə həzz?

Ş ə m s a

Düşman olsam da sənin Tanrına bən,
Sana hörmət duyarım, ah, bilsən!

P e y ğ ə m b ə r

(sözünü kəsərək əli ilə rədd edir)

İstəməm... öylə məhəbbət, hörmət
Doğurur bəndə tükənməz nifrət.

Ş ə m s a

(acı təbəssümlə Peyğəmbərə)

Nə könül varmış, əvət səndə, nə hiss.

(Nədimə ilə bərabər uzaqlaşır)

P e y ğ ə m b ə r

Saçların pək uzun, əqlin naqis.

Ş ə m s a

(dönər, məğrur və sərt bir baqışla)

Naqis olsam da kəmalın bəndən,
Varlığın, həm də zəvalın bəndən.

(Gedərlər)

Hava qararmağa başlar, Mələk nurlar və təbəssümlər içində Peyğəmbərin qarşısına enər.

M ə l ə k

Ey ulu Tanrı elçisi!
Göydən sana müjdələr var.
Yüksək mələklərin səsi
Hər birdən səni alqışlar.
Mübarək alnında açan
Eşqin qanlı qönçələri;
Çiçəkləndirəcək, inan,
Ən parlaq səhifələri.
Böyük dahilərin payı
Hər olmuş mızraq, qılıç, oq.
Onlardakı fırtınayı
Susdurmaz daş, dikən, yumruq.
Qorqma, söylə! Şəfəq sökər,
Bir gün qaranlıq sıyrılır;
Hər kəs qarşında diz çökər,
Xain silahlar qırılır.
İzlədiyin pənbə yıldız
İssız bir hiçlikdən gülər.
Səndən insanlara yalnız
Sevgili, tatl busələlər.

(Çəkilir)

İ s k e l e t

(boş məzardan çıxar, qorqunc və istehzalı qəhqəhələrlə)

Busə, həp busə! İştə şe'rü xəyal,
Busə, həp busə! Daima bu sual?!
Busə pək tatlıdır mələklər için,
Sevgi xoşdur duyan yürəklər için.
Busədən həzz edərmi bir qaplan?
Sevgi anlarını hiç zəhərli yılan?
Qanıçən, kinli, möhtəris qartal
Kirlı dırnaqlarılə bulsa məcal,
Qoparıb parçalar, didər, əsəbi
Şu məhəbbətlə çırpınan qəlbi.
Busədən xoşlanırmı hiç canavar?
Vəhşi insan da öylə həp qəddar!

(Əlindəki sıyrılmış qılıcı oynataraq)

Boş xəyal... Əldə parlamazsa silah,
Tanımaz haqqı sayğısız gümrah.
İştə hər ölkə, iştə hər millət
Həp qılıcdan alır şərəf, qüvvət.
Parlar ancaq onunla izzəti-nəfs,
Qaplar onsuz həyatı hüznilə yə's,
Son sözü: boş düşüncədən ayrıl,
Busə istərmisin, silaha sarıl.

(Sürəkli qəhqəhələrlə çəkilir)

P e y ǧ ə m b ə r

(yalnız)

Ah, nə dəhşət, nədir bu sisli xəyal?
Yenə rö'yamı gördüyüm, bu nə hal?

M ə l ə k

(tatlı təbəssümlərlə enər)

Hiç mərağ etmə, ey böyük rəhbər!
Oqu altın kitabı, etmə kədər;
Zəfər istərmisin, bu şəhri biraq,
Köç!.. Həmən başqa yurda köç!.. Ancaq
O zaman sözlərin qəbula keçər.
Yoq çıxan yerdə bir mətəə dəyər.
Hər dəha başqa bir cihan istər,
Kimsə olmaz evində Peyğəmbər.

(Çəkilir. Hava işıqlanır)

Ə b u T a l i b o ğ l u

(sür'ətli adımlarla gəlir. Peyğəmbəri qucaqlar)

Bu nə? Ey fəxri-kainat, eyvah,
Gözlərim kaş ki, kor olaydı da, ah!
Görməyəydim şu halı... Söylə sənin
Düşmanın hanki duyğusuz, xain?..

P e y ğ ə m b ə r

Düşmanım varsa Tanrı düşmanıdır,
Şu aqan qan da, iştə haq qanıdır.

Ə b u T a l i b o ğ l u

(əli qılıcının qəbzəsində titrər)

Daha səbrim tükəndi, söylə, aman,
Hərb için hökm yoqmu Allahdan?

P e y ğ ə m b ə r

Bəklə, dur! Hiç təlaşa yoq hacət,
Xainin bir cəzası var əlbət.

Bu sırada Xəttab oğlu evdən çıxar. Peyğəmbəri görəncə heyrətdən dona qalır.

Ə b u T a l i b o ğ l u

(sarsılmış bir halda qılıc çəkmək istər)

Sağ bıraqmam, xayır, şu azğını bən!

P e y ğ ə m b ə r

(sərt və kəskin bir baqışla Əbu Talib oğluna)

Dur! Unutdunmu Tanrı hökmünü sən?

(Xəttab oğluna)

Gəl, yaqın gəl, durub şaşırma, əvət,
Bəllidir bəncə etdiyin niyyət.

X ə t t a b o ğ l u

(yaqlaşır)

Nə imiş niyyətim?

P e y ğ ə m b ə r

Bənim ölümüm!

X ə t t a b o ğ l u

Əcəba yoqmu səndə qorqu?

P e y ğ ə m b ə r

Ölüm,
Bəncə bir cismin inqilabı demək
Həm də pək fəzlədir mərəq etmək.

X ə t t a b o ğ l u

Titriyorkən bütün cihan bəndən,
Bu cəsərlə pək böyüksün sən.

(Qılıcını çəkərək)

Söylə, hər kimsə düşmanın gedəyim,
Öc alıb bir vuruşda məhv edəyim.
Baq, şu elmas qılıc bu gün ancaq
Sənin uğrunda parlayıb duracaq.

P e y ğ ə m b ə r

İstəməm başqa dürlü yardım bən,
Etiqad eylə tək o Tanrıya sən.

X ə t t a b o ğ l u

Haqdır, əlbət, inandığın Yaradan,
Ona qəlbimlə eylədim iman.

(Tə'zim ilə Peyğəmbərin əlini öpər, o da qarşılıq olaraq kəndisini öpüb qucaqlar)

P e y ğ ə m b ə r

(böyük bir sevinc ilə)

Cümlə dünya verildi sanki bana,
Versin Allahım əcri-xeyr sana.

X ə t t a b o ğ l u

(Əbu Talib oğlu ilə qucaqlaşıb öpüşür)

Pək böyükmüş güvəndiyin qüdrət,
Bəni, ey şanlı qəhrəman, əfv et.

P e y ğ ə m b ə r

Öpüşüb birləşin ki, hər ikiniz
Haq yolun ən dəyərlı rüknüsünüz.
Dini-islamə yoq zaval artıq,
Haqqı təbliğə başlayın apaçıq.

*Səid ilə X ə t t a b q ı z ı çıxar. Peyğəmbəri o halda görünəcə tələş ilə kəndisinə
yaqlaşirlar.*

X ə t t a b q ı z ı

Nə qiyafət bu, ah, aman, ya Rəb?

P e y ğ ə m b ə r

(göyə işarətlə)

Hər Onun eşqidir bu halə səbəb.

Ə b u T a l i b o ğ l u

(Peyğəmbərə pək həyəcanlı)

Hər nə zülm etdilər durub baqdıq,
Şimdi yoq səbrə ehtiyac... artıq
Çırpınır intiqam için könlüm,
Ya zəfər, haq və ya şərəfli ölüm!..

P e y ğ ə m b ə r

Daha dur, öylə bir düşüncə əbəş...
Bu günün hökmü başqadır: hər kəs
Xəbər etsin də kəndi bildiyinə,
Başlayın cümlə yol tədarikinə.
Gecə erkən beşər-üçər həpimiz
Buradan ayrı-ayrı köçməliyiz.

X ə t t a b o ğ l u

Hazırız cəngə, gəlsə həp dünya,
Bu təlaş anlamam niçin əcəba?!

P e y ğ ə m b ə r

Tanrıdan çünki böylədir fərman,
“Köç!” Əvət “köç” diyor böyük Yaradan.
Göy gürlər, qaranlıq çökər.

İ s k e l e t

(acı qəhqəhələrlə Peyğəmbərin qarşısına fırlar)

“Köç!” Əvət “köç!” Fəqət unutma, saqın,
Ərəb evladı şimdiki pək çılğın...
Rəhbərin əldə həp kitab olsa,
Sana olmaz zəfər nəsib əsla.

(Ridasının altından çıxardığı parlaq qılıcı Peyğəmbərə uzatır)

İnqilab istiyormusun, bana baq!
Şu qılıcdır o fikri parlatacaq.
Xəstə bir üzvə bənzər amili-şər.
Kəs də, bulsun şəfa vücudi-bəşər.

P e y ğ ə m b ə r

(qılıcı alır, mə'nalı və kəskin bir ahənglə)

Əvət, ən doğru, ən gözəl ayin:
Əhli-vicdanə – busə, xainə – kin!..

NÜSRƏT

Səkilz yıl sonra. Məkkədə baş rəisin evi, altın şamdanlarda rəngarəng mumlarla donatılmış, Mısır və Şam qumaşlarıyla süslənmiş, sandaliya və xalılarla göşənilmiş böyük bir qəbul odası... Sağda və solda birər qapı, qarşıda girilmək için basamaqlarla enilir geniş bir qapı və iki böyük pəncərə... Gecə... İştirak edən əşxasın sima və qiyafətlərində səkilzıyılıq bir dəyişiklik gözə çarpar. İki xidmətçi – qara qul – ötäyi-bəriyi düzəltərək qonuşurlar.

Birincixidmətçi

Bana baq, arqadaş! Nə var, nə xəbər?
Yeni mö'cüzümü yapıd kahinlər?
Bu tədarik niçin, nədir bu təlaş?
Söylə, anlat, deyilmiyiz sirdaş?

İkincixidmətçi

Yolçu varmış Mədinədən, əl'an
Gəliyor baş rəis Əbu Süfyan.
Məkkə əşrafi hərə qadın, erkək,
Onu bəsbəlli görməyə gələcək.

Birincixidmətçi

Şu səfərdən nədir murad əcəba?
Görünür bunda var böyük mə'na.

İkincixidmətçi

Ya, səbəbsiz deyil əvət, bu səfər,
Bir düşün, qaç yıl oldu Peyğəmbər
Gündə bir hərə için qiyam ediyor,
Gündə bir başqa macərə güdüyor.
Qurtulub qaçdı Məkkədən, o zaman
Ona bir çoqlar etdilər iman.
Oldu yardımçı hərə mədinənilər,
Bütün ətrafa şimdi hökm eylər.

Baş rəis işə ehtiyat edərək
Getmiş, etsin onunla bir dərnək.
Yapa ta öylə bir müahidə ki,
Qalqa düşmanlıq ortadan, bəlkə...

B i r i n c i x i d m ə t ç i

Çoq yazıq baş rəis əfəndimizə,
Yüz verir hər zavallı kimsəsizə.
Bu tənəzzül rəvamı sanki ona,
Gediyor, gör, kimin ayaqlarına.

İ k i n c i x i d m ə t ç i

Saqın, aldanma, kimsəsiz deyil o,
Var onun arqasında bir ordu.
Hər nə əmr etsə cümlə baş vuruyor,
Bütün ətrafı titrədir duruyor.

B i r i n c i x i d m ə t ç i

(yarı açılmış sağ qapıdan baqar)

Pək mükəddər, fəqət, rəisə xanım,
Gəliyor işə, baq!

İ k i n c i x i d m ə t ç i

Bıraq, a canım!
Nəmə lazım, həməən vəzifənə baq,
Çabuq ol haydı!.. Yoqsa çoq qızacaq.

(Hər ikisi məşğul olur. Rəisə gəlir, əylirlər)

R ə i s ə

(birinci xidmətçiyə)

Bana baq, sən bulun fəqət burada,
Hər nə lazımsa, yap, baqıb durma!

(İkinci xidmətçiyə)

Sən də çıq, bəklə, gör nə var, nə xəbər,
Hər misafir gəlirsə ol rəhbər.
Bir də Şəmsə gəlirsə ixbar et,
Bana gəlsin...

İ k i n c i x i d m ə t ç i

Pəki, baş üstünə...

R ə i s ə

Get!

Xidmətçi çıxar. Dışarıda bayquş ötməyə başlar. O ötdükcə rəisənin halı dəyişir, getdikcə həyəcan və qorqusu artar.

O nə? Hər an ötüb durur bayquş...
Söylüyorlar o pək uğursuzmuş.
Şu yaman səs bəni xərəb ediyor,
Bənləyim sanki məhv olub gediyor.

(Bayquş təkrar ölər)

Ah, nə dəhşətli səs, nasıl mənhus,
Bəni daim bu səs qılar mə'yus.

(Sağ qapıdan çıxarkən)

Baş rəisdən gəlirsə bir müjdə,
Vaqtı qeyb etmə, gəl, həməən bana de.

Xidmətçi itaətlə tə'zim edər. Rəisə çıxdığı kibi, öndə ikinci xidmətçi olaraq birinci, ikinci, üçüncü rəis daxil olur, otururlar. Xidmətçi yenə geri dönər, digəri isə şərbət gətirir.

B i r i n c i r ə i s

Nə qaranlıq! Aman, nə yaşlı gecə!
Sanki göy bir siyah ipəkli peçə...

Saqlıyır bizdən öz çiçəklərini,
Süzülüb parlayan bənəklərini.

İ k i n c i r ə i s

Pək tuhaf, böylə sisli bir gecədə
Baş rəis anlaşılmıyır, nerədə?
Şu gecikmək bilinmiyır ki, nədən?
O gəlib çıqmalıydı pək erkən.

Ü ç ü n c ü r ə i s

Bəncə bunlar keçib gedən şeylər...
Ah, o, yalnız o düzmə Peyğəmbər,
Dün bəlırsiz, ufaq qıvılıcım ikən,
Bir böyük yangın oldu... bir hiçdən
Yaradıb anlı-şanlı bir ordu,
Bizi təhdidə başlamaqdadır o.
Qapılıb gah Ömər siyasətinə,
Güvənir gah Əli şücaətinə.
Dinləyib həp Mədinə əhli onu,
Sardı ətrafı, kəsdi Şam yolunu.
Soydu, öldürdü, yaqdı, yıqdı bütün,
Hərb açıb oldu daima üstün.
Qorqaraq, xeyrü mənfəət umaraq
Ona yeltəndi bir yığm alçaq.
Qara xalq uydu cümlə də'vətinə,
Kimsə şəkk etmiyır rəsələtinə.

B i r i n c i r ə i s

Pək tuhaf! Bilgisiz, müəllimsiz
Bir çocuqkən nasıl da parladi tez.

İ k i n c i r ə i s

Görünür Şamə eylədikdə səfər,
Ona vermiş düşüncə rahiblər.

Ü ç ü n c ü r ə i s

(Əlilə onları rədd edər)

Yoq, Əbu Talibin geniş çadırı
Bəncə darülülumdən yuqarı...
Orda alim, həkim, ədib və zərif,
Ən böyük şair, ən dərin arif,
Hər tərəfdən aqıb gələn səyyah
Söhbət eylərkən... İbn Abdullah
Kəsb-i-elm etdi həp ağızlardan,
Oldu bir dahi işlə dünkü çoban.

B i r i n c i r ə i s

(təəssüflə)

Onu kim öldürürsə yüz dəvəlik
Bir böyük sərvət, işlə və'd etdik.
Məkkədən qaçdı... qaçdı qurtuldu,
Sonra getdikcə həp zəfər buldu.

İ k i n c i r ə i s

(Əli qılıcının qəbzəsində, qızğın)

Bəncə hiç kimsənin qəbahəti yoq,
Ah, əvət, bir bənim suçum pək çoq...
Hanı ya? Siz də vardınız, bir gün
Bir məzarlıqda pək öyündü... düşün,
Susayıb Məkkə xalqı həp qanına,
Qadın, erkək hücum edərdi ona.
Etmədim bən tənəzzül öncə... faqat
Sonra atdım beş-on dəyərlə toqat.

(Qılıcını yarıya qədər çəkər, təkrar qınına soqar)

Bitirirən qılıcla həp işini,
Gəldi Şəmsə o anda tutdu bəni.

Öncə pək qızdı, sonra yalvardı,
Onu pəncəmdən aldı, qurtardı.

Ü ç ü n c ü r ə i s

Şu gözəl afətin də halı tuhaf,
Həm saçar lütf, mərhəmət, insaf,
Həm də kin bəslər, intiqam izlər.
Ona rast gəlsə şimdi Peyğəmbər,
Şübhəsiz kəndi məhv edər də onu,
Mərhəmət duymadan içər qanını.

*Bu sırada dışarıdan i k i n c i x i d m ə t ç i g ə l i r . Ş ə m s a ə z ə m ə t l i v ə m ə ğ r u r a d ı m l a r l a
onu izləyərək daxil olur. Məclisdəkilər təmənna edər, o da yünüləcə səlamlar və ikinci
rəisi yarım baqışla süzərək sağ odaya, hərəmxanəyə keçər.*

B i r i n c i r ə i s

Baq, günəş izliyor siyah gecəyi,
Bu təsadüf, aman, nə xoş, nə eyi...

İ k i n c i r ə i s

Sisli xülya peşincə rəqs edərək,
Parlayan şe'rə bənziyor o mələk.

Ü ç ü n c ü r ə i s

Bəncə müzlim bulutlar arqasına
Saqlanan bir pəri qadar Rə'na...

(İkinci rəisə)

O keçərkən səhər nəsimi kibi,
Səni pək süzdü, yoqmu bir səbəbi?

İ k i n c i r ə i s

Qəlbədən qəlbə şübhəsiz yol var,
O baqışlar, aman, nə cazibədar!

Doğurur hər könüldə bir həyəcan,
Görsə hər kim, həməən qalır heyran.
Ah o, ağ pənbə bir gövərçin ki;

(istehzalı təbəssümlə)

Ulu Peyğəmbərin bənimsədiyi
Yuca göylərdə, baği-cənnətdə
Bir mələk yoq şu hüsni-surətdə...

Bayquş ötər. B a ş k a h i n arqasında camaat – qadın, erkək daxil olur. Məclisdəkilər tə'zim ilə yerindən qalqar. Yenə bayquş ötməyə başlar. Sükut...

B a ş k a h i n

(həyəcanlı)

Nə fəlakət, bu nə dəhşətli zaman?!
Dağılıb məhv olacaq sanki cihan.
Gördüyüm qorqulu rö'ya nə bəla!
Bayquşun ötməsi ondan da fəna.

B i r i n c i r ə i s

O nə rö'yadır, əfəndim, əcəba?

B a ş k a h i n

Ah, dəmin uyquya daldım odada,
Bir də baqdım qarışıb durdu hava.
Sarsılır ta təməlindən dünya,
Gürləyib göy, çaqaraq şimşəklər,
Yıldırım Kə'bəyi alt-üst eylər.
Devrilib bütlərimiz həp birdən,
Kül olub göylərə savruldu həməən.

Sükut...

B i r i n c i r ə i s

(ikinciyə)

Şübhəsiz bunda böyük mə'na var.

İ k i n c i r ə i s

Bəlkə gördüklərinin əksi çıxar.

Ü ç ü n c ü r ə i s

(arqadaşına)

Kim bilir, bəlkə də uydurmuş onu.

(Baş kahinə)

Uyqudur, xeyir olur əlbəttə sonu.

*Öndə baş rəisin hərəmi və Şəmsə olaraq bir qaç xanım və Nədimə sağ qapıdan girər.
Hər kəs əyilir. Sükut...*

Bu sırada x i d m ə t ç i y l ə bir k a h i n t ə l a ş i ç i n d ə d a x i l o l u r . B a ş k a h i n ə t ə ' z i m e d ə r .

B a ş k a h i n

Nə xəbər? Söylə çabıq, söylə, nə var!

K a h i n

Kə'bədən şimdici büt çalmışlar!

B a ş k a h i n

Hanki bütdür? O nasıl büt əcəba?

K a h i n

Böyük altın büt, əfəndim, hanya?

(Rəisəyi göstərir)

Onu yapdırdı xanım qaç sənədir.

B a ş k a h i n

(çulğın)

Dilin-ağzın qurusun, sus, yetişir,
O bizim tanrıların ən gözəli...
Onu kim çalsa yaqındır əcəli...

R ə i s ə

Bu xəyanət, bu cəsarət, nə ağır,
Xain, əlbət ki, cəza bulmalıdır.

B a ş k a h i n

Yarın erkəncə edilsin təftiş,
Kimsənin həddi deyil, bəncə bu iş.
Yenə ondan, yenə Peyğəmbərdən.
Çünkü casusları var hər yerdən.
Tam səkkiz yıldır o tüyğən ediyor,
Həm də getdikcə müsəllət, məğrur...
Son zamanlar susuyor gərçi, bunun
Sonu bir fırtınadır pək coşqun...
Baqa dursun da Qureyş evladı,
Yarın əlbət yucalır fəryadı.

(Acı təbəssümlə)

Latü Üzzayı bıraqdıq məmnun,
Bizə ar olsun, əvət, ar olsun.

B i r i n c i r ə i s

Baş rəis işlə yaqındır, gəlsin,
Baqalım fikri nədir bizlər için.

B a ş k a h i n

Ah, kör olsun fələyin gözləri, kör,
Nəyə varmış da Qureyşin işi gör.
Başçımız süllü səlamət güdüyor,
Gör gedib kimlə müdara ediyor.
İşə baq! Dünkü yetim, dünkü çoban
Saçıyor aləmə dəhşət, həyəcan.

Ş ə m s a

(cəsarət və mətanətlə)

Lakin əfsus o deyil dünkü yetim,
Şimdi bir şanlı komandan, hakim!
Hər siyasətdə müdəbbir və müdir,
Bir həkim işə o, bə'zən şair.
Şər'ü qanunda böyük qüdrəti var,
Güclüdür çünki, nə istərsə yapar.
Ona hər gün gəliyor hey'ətlər,
Yeni mə'budunu təqdis eylər.
Bütpərəstlərimi fəqət? Hər yerdə
İsəvilər də, yəhudilər də
Ona iman ilə ağış açıyor,
Kimi qorqub da təməllüq saçıyor.
Onu ilk öncə küçük sandıq biz,
Halbuki şimdi təlaş etmədəyiz.

Sükut...

B i r i n c i r ə i s

(Şəmsayi məftun və möhtəris baqışlarla süzən ikinci rəisə, xüsusi)

Ona az baq...

İ k i n c i r ə i s

(məcub)

Nə lətafət!..

B i r i n c i r ə i s

Yetiştir.

İ k i n c i r ə i s

Ah, o artıq bəni etmiş təsxir.

B i r i n c i r ə i s

Baqıyor həp sana məclisdəkilər.

İ k i n c i r ə i s

Of! Bu aqşam nə gözəl!

B i r i n c i r ə i s

Baqma, yetər!

İ k i n c i r ə i s

O nə halət, nə məhabət, nə cəmal?

B i r i n c i r ə i s

Topla bir kəndini, yahu, bu nə hal?

Bayquş ötər, göy gürlər, sükut...

R ə i s ə

Ah, yenə o bayquş səsi,
Bir fəlakət var şübhəsiz!
Ah, yenə göy gürləməsi,
Bunlar deyil təhlikəsiz!
Latü Üzzanın qəzəbi
Dünyaları titrətiyor.
Hiç altın büt çalınırımı?!

(Bayquş ötər)

Ah, yenə bayquş ötüyor.

Ş ə m s a

Hər fəlakət ölkəmizə
Yalnız bir yerdən gəliyor.
Əvət, hər nə gəlsə bizə
Hər Peyğəmbərdən gəliyor.
Əcəl qanat gərib onu
Qəhr edərkən bən qurtardım.
Dişləri qırıldı, alını
Yaralandı da, bən sardım.
Ah, əvət, bir zərbə daha
Vurulsaydı məhv olmuşdu.
Bən razı olmadım, yoqsa
O çoqdan haqqı bulmuşdu.
Acımasaydım bən ona,
Əvət, bu gün sağ qalmazdı.
Bəyəndiyi qadınlarla
Zevqə, cünbüşə dalmazdı...

İ k i n c i r ə i s

(əli qılıcının qəbzəsində titrər və hiddətlə bağırır)

Ah, əvət, ar olsun! Bizə
Bütün dost, düşman gülüyor.
Böylə sürüklənməkdənsə,
Qəhrəmanca ölüm xoşdur.
Qureyş evladına yazıq.
Həpsi durub bağmaq istər.
Ya şərəf, ya ölüm! Artıq
Yetər şu miskinlik, yetər.

B a ş k a h i n

Ah, şu müqəddəs yurdumuz
Düşmanlara oyuncaqmı?
Üç yüz altmış mə'budumuz
Bir Tanrıdan qorqacaqmı?

K a h i n

(yanındakına)

Baş kahin yanıldı sanki,
Nerdə şimdi üç yüz altmış.
Birini çıqmalı, çünki
Böyük altın büt çalınmış.

Ş ə m s a

(çulğınca və sinirli)

Vətəndaşlar! Onun qanı
Yalnız bənim boynumadır.
Hiç təlaş etməyin, onu
Bir qız öldürməyə qadir.
İki gənc qardaşım, babam
Onun əmrilə məhv oldu.
Hiç unutmam, bir yıl tamam
Anam saçlarını yoldu.
Əvət, Əbu Talib oğlu
Onun sözlərinə uydu.
Qılıcdan keçirib qutlu
Bir evi erkəksiz qoydu.
Bunca qavğa əl vermədi,
Yenə qan salmaq istiyor.
Gizli hazırlanır şimdi,
Məkkəyi almaq istiyor.
İnsafını əkinçi, səfil
Mədinə xalqı yüz bulsun.
Cəngavər Qureyşin əsil
Evladına qalib olsun?
Yox, bən istəməm yurdumda
Uğursuz bayquşlar ötsün.
Qarğa, quzğun yapıb yuva,
Bacalar dərd, ələm tütsün.

Onu ölüm pəncəsindən,
Hər kəs bilir, bən qurtardım,
Yenə bən məhv eylərim, bən,
İstəməm kimsədən yardım.

*Bu sırada T o p a l , x i d m ə t ç i n i n arqasınca məmnun qəhqəhələrlə daxil olur.
Hər kəs onu şaşqın və məraqlı bir halda dinlər.*

B a ş k a h i n

Nə var? Baş rəis gəldimi?

T o p a l

Xayır, başqa bir xəbər var.

B a ş k a h i n

Sən də artırma dərdimi,
Söylə nə var, nə diyorlar.

T o p a l

(istehzalı qəhqəhələrlə)

Aydın olsun gözləriniz,
Çıqmış göylərə Peyğəmbər.
Şimdi cənnətdə şübhəsiz
Mələklərlə söhbət eylər.

B a ş k a h i n

Bıraq artıq kinayəyi!
Açıq söylə!

T o p a l

Mədinədən
Gələn var, o söylüyor ki,
Bu günlərdə düşünürkən
Peyğəmbərin başı dönmüş,

Bir bayğınlıq gəlmiş ona.
Sonra bir mum kibi sönmüş,
Qavuşmuşdur Tanrısına.

(Hər kəs məmnun)

Ş ə m s a

(tələş ilə)

Demək ki, ölmüş, öyləmi?

T o p a l

Əvət, köçmüş yer yüzündən.

R ə i s ə

Şükür, çox şükür!

(Topala)

Ən eyi
Bir töhfə var sana bəndən.

Ş ə m s a

Xayır, xayır, bu şad xəbər
Hiç sevindirmiyor bəni,
Könül başqa yolda istər
Peyğəmbərin ölməsini.
İntiqam atəşi bənim
Hala qəlbimi yaqıyor.
Alevli beynimdə daim
Kinli şimşəklər çaqıyor.
Gərçi gördüm də arqasız,
Öncə yeni həyat verdim.
Lakin şimdi onu yalnız
Kəndim öldürmək istərdim.

İ k i n c i r ə i s

Öylə bil ki, sən öldürdün
Yoq təəssüfdə bir səmə.

(İstehzalı qəhqəhələr ilə)

Halbuki Peyğəmbər bu gün
Cənnət bağlarında gəzər.
Orda yaqut, zəbərəcəddən
Möhtəşəm köşklər varmış.
Bütün ətrafı gül bədən,
Gözəl fəriştələr sarmış.
Rəqs etdikcə huri-qılman,
O həp kəndindən keçiyor.
Elmas qədəhlərdə əl'an
Gülgün şərəblər içiyor.
O halda, bilməm biz niçin
Böylə nəş'əsiz baqalım?

(Rəisəyə baqar)

R ə i s ə

(bir qıza)

Qızım! Söylə, şərəb gəlsin!

(Qız içəri odaya keçər)

İ k i n c i r ə i s

(nəş'əli bir tevr ilə məclisdəki şəxslərdən birinə)

Nə bəkliyorsun, a zalım?

(Ud çalınır)

Məzkur şəxs

(ərəb məqamlarına uyğun atəşli bir ahəng ilə oqumağa başlar)

Of! Yaqar könlümü bir dərin sızı,
Yaramış bəni bir pəri qızı.
Bən bir çoban, o bir çoban yıldızı.
Hər gecə busələr yollarkən ona,
Uzaqdan göz qırıp gülümsər bana.
Aman, yavrım, çabuc qədəhlər dolsun,
Məclis güllər açıb bir cənnət olsun.
Mey sun, nəş'ə gəlsin, dərd unutulsun.
Bəlalı aşiqim elimdən ayrı,
Yaralı bülbülüm gülümdən ayrı.
Mey sun, gözəllər içsin qana-qana,
Ruhlarda qopsun atəşli fırtına.
Gözlər süzülün, saçılısın hər yana
İncə qəhqəhələr gül dodaqlardan,
Çılğınca busələr al yanaqlardan.

X i d m ə t ç i

(gəlir, həyəcanlı bir tevrlə Rəisəyə)

Əfəndim! Şəhrin hər yanı
Atəş, alev püskürüyor.
Xalqın işdən anlayanı
Əhvalı müşkül görüyor.

*B i r i n c i , i k i n c i , ü ç ü n c ü r ə i s iztirab və tələş ilə qarştkı basamaqlardan
çıqar, ətrafa baqarlar.*

R ə i s ə

Ah, şu uğursuz xəbərlər
Hər qəlbimi parçalıyor.
Hər kəs gəlir, bir söz söylər,
İnsan bütün şaş qalıyor.

B a ş k a h i n

Bəlkə Mısırdan, ya Şamdan
Gələn karvan atəş etmiş.

B i r i n c i r ə i s

Bən pək şübhələndim ondan,
Xayır, bu pək qorqunc bir iş.

R ə i s ə

Ah, bəlkə qızmış da bütlər
Yaqmaq istər ölkəmizi?

İçəri gedən q ı z ə l i n d ə q ə d ə h l ə r l ə d o l u b i r t ə p s i v ə ş ə r a b d ə s t i s i g ə l i r , r ə i s ə ə l i l ə r ə d d e d ə r .

Şərab istəməz, şu xəbər
Sərxoş etdi artıq bizi!

(Qız geri dönər)

Ü ç ü n c ü r ə i s

Hər halda bir qasid gedib
Kəndi gözilə görməli.
Pək yaqından diqqət edib,
Doğru xəbər gətirməli.

X i d m ə t ç i

(gəlir, tə'zim edər)

Baş rəis təşrif etdilər.

(Çıqar)

R ə i s ə

Şimdi hər şey anlaşılır.

B a ş k a h i n

Öylə ya, ən doğru xəbər
Hiç şübhə yoq ki, ondadır.
Baş rəis gəlir, hər kəs kəndisinə qarşı ehtiram ilə əyilir.

Sükut...

B a ş r ə i s

Bilin, agah olun, ey əhli-vətən!
Sizə bir müjdə gətirdim həqdən.
Bəni kim dinləsə izzət bulacaq,
Kim ki, rədd etsə peşiman olacaq.

(Ətrafi saran atəşi göstərir)

Şu böyük yangını bir seyr ediniz,
İştə bir ordu ki, hiç görmədiniz.
Həpsi “qan”, “qan” deyə müştəqi-zəfər,
Onların rəhbəridir Peyğəmbər.
Onun ilk əmri budur: xarıcdə
Dolaşıb durmayacaq bir kimsə.
Çəkilib evlərə, ya Kə'bəyə biz
Dini-islamı qəbul etməliyiz.
Kim inad etsə həməən məhv olacaq,
Mal və evladına həsrət qalacaq!..

R ə i s ə

(son dərəcə həyəcanlı)

Sana yas tutsun anan, sus, daha sus!

B a ş r ə i s

Sən bağır, haq budur, əfsus, əfsus...

(Camaata)

Çarə yoq, çünki iş-işdən keçmiş,
Seyr edib gördüyüm aləm müdhiş...
Gecə-gündüz o hazırlıq yaparaq
Bir böyük ordu çıxarmış parlaq.
Yedi gündür yola çıqmış... birdən
Şəhri sarmış həpimiz qafil ikən,
Şimdi təhdid ilə “Haq bəndə”... – diyor
Hər nə təklif olunur, rədd ediyor.

R ə i s ə

Ah, nə dəhşətli, fəlakətli xəbər!..

B a ş r ə i s

Sən hərəmxanəyə get, haydı, yetər!

R ə i s ə

(Topala çılğın)

Hanı uydurduğun abdalca yalan?!

T o p a l

(kəkələr)

Qonşumuz söylədi, and olsun, inan!

B a ş r ə i s

(onun sözünü kəsər, camaata)

Fəzlədir bəncə tərəddüd, yalnız
Çalışın məsələ bitsin qansız!

B i r i n c i r ə i s

Qan dökülməkdə, əvət, yoq məntiq.

Q a d ı n l a r

(Rəisə və Şəmsadan başqa)

Ah, aman istəyəlim...

İ k i n c i r ə i s

(Əli qılıcının qəbzəsində, onlara)

Qorqaqlıq...

Etməsin sizləri əsla mə'yus.

(Camaata kəskin)

Başqa yol yoq, ya ölüm, ya namus!

Ü ç ü n c ü r ə i s

Pək böyük qüvvət ikən şimdi ona
Qarşı qoyma qda, xayı, yoq mə'na.

Ş ə m s a

Hic məraq etməyin, əl'an gedərim
Bən... onun şərrini bən dəf' edərim.

(Məclisi tərək etmək istər)

B a ş r ə i s

(mane olar)

Xayı, aldanma qızım, ən eyi yol:
O böyük dinə inan, təslim ol!

R ə i s ə

(çulğın)

Sən inandınmı? Dilin lal olsun!

B a ş r ə i s

(sinirli)

Əvət... öl, çatla! Canın qurtulsun.

(Kəndi-kəndinə dalğın)

Ah, siyasət bunu icab etmiş.

R ə i s ə

Baş rəis, iştə rəzalət, getmiş,
Gör kimin dinini bulmuş məqbul,
Latü Üzza bunu eylərmi qəbul?

B a ş k a h i n

Ah, demək Kə'bəyə – bütlərdən iraq!
Başqa bir Tanrı müsəllət olacaq...

B a ş r ə i s

(baş kahinə)

İxtiyar! Sən də mi uydun qadına?
Açayım həpsini dur şimdi sana.
Bən onun dininə uydumsa, demək
Bunda bir başqa səbəb olsa gərək.
Bəlli ya, pək sevərim bən vatanı,
İstəməm məhv edə düşmanlar anı.
Sizi qorqutdumu Peyğəmbər adı?
O da əlbət şu vətən evladı.

Burda hiç bir yeni şey varmı? Yenə
Qonacaqdır Qaradaş¹ büt yerinə.
Büt də bir daş, o da, adlar başqa...

(İstehzalı qəhqəhədən sonra)

Dünkü bütخانə bu gün beyti-xuda!..
Ərəbin var-yoqu dün nəysə, bu gün
Olacaqdır daha yüz qat üstün.
Bir Hicaz əhli deyil, hər millət
Tökəcək Kə'bəyə altın, sərvət.
Bırağıb yurdunu həp ac, çıplaq,
Sizə kor, duyğusuz ellər qoşacaq...
Şimdi kərtənkələ yerkən bir ərəb,
Sürəcək ömrünü püreyşü tərəb.
Yurdumuz başqa səadət bulacaq,
Səbəb ancaq şu böyük din olacaq...

R ə i s ə

(sinirli və qızğın)

Şu böyük din?! Əvət ac bir yalavac
Olacaqmış da bütün başlara tac.
Alacaq həftədə bir tazə qadın,
Sən də seyr eyləyəcəksin... şaşqın!

Ş ə m s a

Ah, o, “örtün” deyə əmr eyləyəcək,
Həp qadınlıq qara çarşaf geyəcək...

B a ş r ə i s

Bu xəta doğdu gözəl Ayişədən,
Ona isnad edilən bir ləkədən.

¹*Qaradaş – Həcər-ül-əsvəd*

Söylüyorlar ki, o sapmış da bir az,
Əmr olunmuş ki, açıqlıq yaramaz.

R ə i s ə

Nə demək? Ayışə etmişsə xəta,
Hər qadın aləmi batsınmı yasa?

B a ş r ə i s

İştə qanun! Nə vəzifən?!

R ə i s ə

Məcnun!

Ş ə m s a

(acı və istehzalı təbəssümlə ətrafı)

Qəhrəman ol da, nə yapсан, qanun!

R ə i s ə

(qızğın)

Zeydə “oğlum” der ikən, Zeynəbini
Boşatıb alma da bir qanunmu?

B a ş r ə i s

O da qanun, o da qanun... daha sus!
Şübhəsiz hikməti var...

R ə i s ə

(çulğın)

Ah, mənhus!

(Dışarıdan gurultu səsi eşidilir)

B a ş r ə i s

(birinci xidmətçiyə)

Bu nə səs? Çıq da sorub anla, nə var!
Görünür Kə'bəyə girmiş onlar.

Birinci çıxarkən, ikinci xidmətçi sür'ətli və şaşqın adımlarla gəlir, əyilir.

Nə için böylə şaşdırdın? Nə xəbər?

X i d m ə t ç i

İştə təşrif ediyor Peyğəmbər.

B a ş r ə i s

Çabıq ol, söylə buyursunlar...

(Xidmətçi tə'zim edib çıxar)

R ə i s ə

(sinirli)

Əvət,
Bayquşun ötməsi haqdır əlbət.

B a ş r ə i s

(ona)

Sən hərəmxanəyə get, çıq, dəf ol!

Rəisə öncə mütərəddid, sonra kinli baqışlarla sağ qapıdan çıxar.

B a ş k a h i n

(mə'yus, ətrafa)

Daha yoq qurtulacaq hiç bir yol.

Ş ə m s a

(ətrafa kinli)

Yoq, bu mümkün deyil əsla, əl'an
İntiqam almalyım bən ondan.

B a ş r ə i s

(camaata)

Borcumuz yalnız itaət, təslim,
O böyük qüvvətə hörmət, tə'zim...

(Dörd-beş adım qapıya doğru yürür)

*Peyğəmbər belində qılıc, həmailində altın qaplı kitab¹, sağında Əbu Talib o ğ l u ,
solunda X ə t t a b o ğ l u , arqada iki mücahid bulunduğu halda daxil olur. Şəmsə ilə
ikinci rəisdən başqa hər kəs ikiqat əyilir.*

B a ş r ə i s

(tə'zim ilə)

Mərhəba, ey ulu, haq Peyğəmbər!
Sana gülsün əbədi fəthü zəfər.
Məkkə səndən şərəf almaqda bu gün,
Yeri var göylərə fəxr etsə bütün.

Sükut...

P e y ğ ə m b ə r

O böyük Tanrıya binlərcə sənə...
Lütf edib əqlü zəka qullarına.
Bəni qılmış sizə ən son rəhbər,

¹ Altın qaplı kitab – Qur'anın rəmzi mə'nasına alınmalı...

O fəqət haq düşünən xalqı sevər.
Etsə bir ləhzə təfəkkür birisi,
Bəncə bin yıllık ibadətdən eyi.
Düşünün, oldunuz əvvəl qafil,
Uydunuz bütlərə alim, cahil,
Sarıb atəşli bəla şəhrinizi,
Gəldi haq ordusu tə'dibə sizi.
Qırılıb bütləriniz oldu hədə,
Şimdi yoq Kə'bədə onlardan əsər.
Dəyişib dünkü sənəmlər yatağı,
Oldu Allah evi, vəhdət ocağı.
Etsə yardım edəcəkdir əl'an
Sizə yalnız o görünməz Yaradan.
Qapanın səcdəyə hörmətlə bütün,
O böyük eşqilə daim ögünün.
Şəmsə ilə ikinci rəisdən başqa hər kəs səcdə edər.

X ə t t a b o ğ l u

(hiddətlə onlara)

Əcəba varmı şu kibrin səbəbi?

P e y ğ ə m b ə r

Halbuki şəxsə şərəfdir ədəbi.

B a ş r ə i s

İştə gənclik, dəlilik... Əfv ediniz!

Ə b u T a l i b o ğ l u

Xayı, əsla bu deyil hikmətsiz.

(İkinci rəisə)

Sən cavab ver, nə demək bunca qürur?

İ k i n c i r ə i s

(istehzal təbəssümlə)

Səni bilməm ki, nə etmiş məğrur?

P e y ğ ə m b ə r

Bana baq, fikrini aç, söylə bana.

İ k i n c i r ə i s

Yoq sözüm, bən nə deyim şimdi sana,
İştə, sözdən daha kəskin şu silah.

(Qılıç çəkib Peyğəmbərə hücum edər, Əbu Talib oğlu dərhal biləyini yaqalar və qılıcı Peyğəmbərin ayaqlarına atar, Xəttab oğlu isə onu mücahidlərə təslim edər.)

Ə b u T a l i b o ğ l u

Sayğısız! Şimdi qanın oldu mübah!

P e y ğ ə m b ə r

Xain er-gec bulur əlbəttə cəza.

X ə t t a b o ğ l u

Haydı, çıq! Alçaq, ədəbsiz, budala!
Mücahidlər götürürlər.

B a ş k a h i n

(Peyğəmbərin ayaqlarına qapanır, Şəmsaya işarətlə)

Əfv edin, gərçi qəbahətli şu qız.

P e y ğ ə m b ə r

(onun qolundan tutub qaldırır)

İxtiyarsın, səni qırmam, yalnız
Sana hörmətlə qanımdan keçdim.

Ş ə m s a

(baş kahinə məğrur və acı təbəssümlə)

Hiç təlaş etmə, əfəndim, şeyxim!
Doğru... borcumdu gözətmək ədəbi,
Şaşırtıb durduğumun var səbəbi.

P e y ğ ə m b ə r

Nə səbəbdir o, məraq etdim bən.

Ş ə m s a

Səni gördükdə qanım dondu həməən,
Qaldım artıq hərəkətsiz, bihal,
Adəta qalmadı tə'zimə məcal,
Nə için gizlətəyim hər kəsdən
Daha ə'la tanıyorsun bəni sən.
Ah, deyil Tanrına, hətta sana da
Hazırım etməyə bu canı fəda!

(Peyğəmbərin ayaqlarına qapanır.)

P e y ğ ə m b ə r

(göyə işarətlə)

Səni əfv etdi o hüsni-əzəli,
O, gözəldir, sevər əlbət gözəli.

Şəmsa qalqar, təkrar tə'zim edib geri çəkilir.

B a ş r ə i s

(xidmətçiyə)

Haydı, bal şərbəti təqdim ediniz.

Ş ə m s a

(Nədiməyə)

Gəl də, yardım edəlim hər ikimiz.

(Onlar da xidmətilə bərabər sağ qapıdan çıxarlar.)

B i r i n c i r ə i s

(üçüncüyə)

Ah, bu qız işlə bir afət, fitnə...
Uymuyor sözləri hiç bir-birinə,
Gah kin, gah pərəstiş... bu nə iş?!

Ü ç ü n c ü r ə i s

Bəlli, Peyğəmbərə dil vermiş imiş,
Gərçi həp gənclər onun məftunu,
O fəqət bəklədi yıllarca bunu.

Uzaqdan dəhşətli gurultu və çarpışma səsləri eşidilir, sonra susar.

P e y ğ ə m b ə r

(Əbu Talib oğluna)

Bən ki, hər b etməyə əmr eyləmədim,
Bu nə çarpışma, nə səs? Baq gör o kim?

(O çıxmaq istərkən bir mücahid içəri girər, tə'zim edər.)

Nə imiş, söylə, bu hay-huy nə demək?

M ü c a h i d

Ordumuz Kə'bə önündən keçərək
Yürüyürkən, bizə qırq-əlli nəfər
Qılıç əllərdə hücum eylədilər.

P e y ğ ə m b ə r

Sonra!?

M ü c a h i d

Biz qarşı durub çarpışdıq,
Onların həpsi əzilmiş artıq.

P e y ğ ə m b ə r

(göyə doğru)

Ən gözəl, Tanrı nə istərsə odur,

(Mücahidə)

Get, saqın, olmayın əsla məğrur,
Ediniz əfvi-ümumi e'lan.
Dökməyin qan, veriniz xalqa aman.

B a ş r ə i s

Kəssə hər kim dökülən qan izini,
Qurtaran dahi odur yer yüzünü.

B a ş k a h i n

Ən böyük din, əvət, eylər fərman:
Daima ədlü məhəbbət, ehsan.

B i r i n c i r ə i s

(açıq duran sağ qapıdan baqar, üçüncü rəisə)

İştə bir sirr...

Ü ç ü n c ü r ə i s

O nasıl şey əcəba!?

B i r i n c i r ə i s

Baqsana, gizlicə, dilbər Şəmsə
Bir ilac atmada altın kasaya.

Ü ç ü n c ü r ə i s

Kim bilir, bəlkə zəhərdir, olur a...

B i r i n c i r ə i s

Bəlli!.. Peyğəmbəri təsmim edəcək.

Ü ç ü n c ü r ə i s

Şimdi duydum o pərəstiş nə demək.

Xidmətçi təpsidə bir altın və bir qaç gümüş kasada şərbət gətirir.

Ş ə m s a

(altın kasayı Peyğəmbərə təqdim edər)

İştə bal şərbəti!

P e y ğ ə m b ə r

(kasayı alır, mə'nalı bir baqışla süzər)

Var bunda şəfa,
Lakin əfsus, ətəşim yox, əsla...

(Şəmsaya)

Bunu sən iç, daha məmnun olurum.

B a ş r ə i s

Bu şərəfdir sana, al, iç, yavrum!

Ş ə m s a

(kasayı alıb təpsiyə qoyar)

Sonra içsəm eyi olmazmı?

Ə b u T a l i b o ğ l u

Xayır,
Şimdi içməkdə nə mane vardır?

Ş ə m s a

İçəməm.

Ə b u T a l i b o ğ l u

(qızğın)

İ ç m ə l i s i n !

Ş ə m s a

Ah, v a z k e ç !

X ə t t a b o ğ l u

(ətrafa şübhəli)

Bir sə b ə b v a r ...

(Şəmsaya kəskin)

İ ç ə c ə k s i n , a l i ç !

Ş ə m s a

İ ç ə y i m ... a h , i ç ə y i m ...

(Əvvəl mütərəddid... sonra cəsarətlə i ç ə r . B i r q a d ə r h a l ı d ə y i ş i r .)

P e y ğ ə m b ə r

Dur, bu nə h a l ?

B a ş r ə i s

(Nədiməyə)

Yardı m e t !

Nədimə bir qızla bərabər Şəmsanın qolundan tutub sağ qapıya doğru götürürlər.

Ş ə m s a

(qapı yanında ölgün səslə)

Söndü ü m i d , i s t i q b a l ...

B i r i n c i r ə i s

Daha biçarədə yoq hiss, idrak.

Ü ç ü n c ü r ə i s

(birinciyə xüsusi)

Edəcək zəhr onu bir anda həlak.

Ş ə m s a

Of... aman...

(Bayılıb təslimi-ruh edər. Xidmətçilərin yardımı ilə sağ qapıdan çıxarılır.)

N ə d i m ə

Bitdi...

X ə t t a b o ğ l u

Bu pək qorqulu sirr.

P e y ğ ə m b ə r

Bütün əsrarı fəqət Tanrı bilir.

Sükut. Təpsidəki şərbətlər geri götürülür, xidmətçi girib əyilir.

B a ş r ə i s

Nə xəbər?

X i d m ə t ç i

Girmək üçün izn istər,

Üç xaxam, üç də papas.

B a ş r ə i s

Gəlsinlər!

Xidmətçi bir-iki adım yürür, dışarı tərəfə baqaraq əlilə "gəliniz" işarəti verir. Üç yəhudi, üç nəsarə rəisi ruhanisi daxil olur. Peyğəmbərə təzim edirlər.

B a ş x a x a m

Yaşa, ey şanlı, böyük Peyğəmbər!
Tanrı versin əbədi fəthü zəfər.
Ordunuz saçdı bütün gözlərə nur,
Musəvilər sizi təbrik ediyor!

B a ş p a p a s

İsəvilər daha məmnun, daha şad,
Həpsi hörmətlə edirlər sizi yad.
Çünki dökdürmədiniz zülmilə qan,
Verdiniz xalqa ədalətlə aman.

P e y ğ ə m b ə r

Sizi, ey qövmi nəsarə və yəhud!
Əski dinlər edəməz pək məs'ud.
Çünki xudkam idi Musayi-bənam,
Məryəmin oğlu da pək digərkam.
Biri güdməkdə mə'nafə, iqbal,
Birinə dutduğu həp şe'rü xəyal.
Biri əzməkdə bulur zevqü səfa,
Biri həp duydu əzilməkdə şəfa.
Bəncə əzmək də, əzilmək də, xəta,
Haqqı sev, haqsızı dəf' et! Zira
Yağışır haqqa məhəbbət, hörmət,
Kinli cəllada ədavət, nifrət.

*(Bir əlində sıyrılmış parlaq qılıcı, digər əlində həməildən çıxarılmış kitabı tutar.
Kəskin bir ahənglə bütün camaata)*

Şu qılıc! Bir də şu mə'nalı kitab!
İştə kafi sizə... Yoq başqa xitab.
Açar ancaq şu kitab el gözünü,
Siləcəkdir şu qılıc zülm izini.
Haq, vətən, zevqi-səadət, cənnət
Hər qılıc kölgəsi altında, əvət.
O da bilgiylə fəqət qiymət alır.
Bilgisiz bir qılıc er-gec qınılır.
Kəsb-i-irfan için erkək və qadın,
Çalışın, qəbrə qədər hər çalışın.
Gərçi xilqətdə bəşər birsə, yenə
Eş deyil bilməyən əsla bilənə.
Kişi irfan işığından parlar,
Şübhəsiz, bildidə Allah gücü var.
Əvət, arif düşünür, haqqı bulur,
Aqibət kəndisi bir Tanrı olur.

(Bu sırada billurin və ilahi bir ahənglə dıxarıda əzan oqunur. Peyğəmbər qılıca dayanıb əzəmətli bir tevr ilə dinlər və məclisi dərin bir sükut qaplar.)

Ə z a n s ə s i

Allahu əkbər... Allahu əkbər...
Allahu əkbər... Allahu əkbər...
Əşhədu ən la ilahə illəllah...
Əşhədu ən la ilahə illəllah...

SON

Qeyd – Şu əsərdə bə'zi cümlələr tırnacıq arasına alınıb da qailləri göstərmək icab edərdi. Fəqət məzkur cümlələr bəlli şəxslər – yə'ni əsil qailləri – tərəfindən söyləndiyi için fəzlə izahata ehtiyac görülmədi.

H.C.

TOPAL TEYMUR

Dram – 5 pərdədə

ƏŞXAS

I

Topal Teymur...

Dilşad Teymurun hərəmi.

Divanbəyi – baş vəzir.

Aqbuğa – Teymurun sərdarlarından.

Orxan – binbaşı.

Elmas Divanbəyi qızı, Orxanın rəfiqəsi. Əsmər bənizli, şahin baqışlı...

Şair Kırmanlı – “Teymurnamə” müəllifi.

Olqa – rus prenseslərindən sarışın və işvəkar bir qız.

Sobuta – gənc zabıt.

Qaraqış – təşrifətçi, çevik bir dəliqanlı.

Dəmirqaya – qalın gevdəli, qalın səsli bir əskər.

İki mühib simalı, qalın yapılı nevbətçi və sairə...

II

Yıldırım Bayazid.

Meliça – Yıldırımın hərəmi.

Əlipaşa – sədri-ə'zəm.

Şeyx Buxari – fəzil bir zat.

Cüce – qısa boylu, kiçik yapılı bir masqara.

Nazim ağa – arıq, ucaboylu, qara ərəb (hərəm ağası).

Köylü qadın, iki masqara, şamlı qızı (rəqqasə), digər rəqqasələr, cəllad və sairə...

BİRİNCİ PƏRDƏ

Səmərəqənddə, Əmir Teymur sarayında Şərq zəvqinə uyğun süslü bir salon... Salonun içi Türkiyə, İran və Hindistan məfruşat ilə döşənilmiş... Dört guşədə gümüşdən yapılmış birər qartal, ortada altın sütunlar, yaldızlı masalar və sandalilər... Qarşıda böyük bir pəncərə, pəncərədən görünən son dərəcə baqımlı və çiçəkli gözəl bir bağça nəzərləri oqşar. Olqa pəncərə önündə ətrafı seyrə dalmış görünür. Dışarıda əskəri marş çalınır.

Or x a n . (Gəlir. Olqayı görür-görməz arqası sıra gələn D ə m i r q a y a y a).

İştə prenses Olqa!.. İştə yeni açmış Moskof çiçəyi!..

D ə m i r q a y a . (*daima laübalı və qalın səslə*). Tuhaf şey? Hiç insandan çiçəkmi olur? Moskof qızı desənə...

Or x a n . Ah, o çiçəkdən də lətifdir.

D ə m i r q a y a . Turalım ki, lətifdir. Nəmə lazım, bən qarışmam.

Or x a n . D ə m i r q a y a ! Sən bir tərəfə çəkil.

D ə m i r q a y a . Niçin?

Or x a n . Çünki onunla qonuşmaq istərim.

D ə m i r q a y a . Pəki, bən sənin kölgən deyilmiyim? Səndən nasıl ayrıla bilirim?

Or x a n . İnsan bə'zi vaxt kölgəsini deyil, kəndisini belə unutur.

D ə m i r q a y a . (istehzalı gülümsəyişlə). Yoqsa şimdi kəndini unuttunmu?

Or x a n . Haydı, çox söylənmə, çəkil.

D ə m i r q a y a . Çəkil dersin, çəkilirim. Nəmə lazım, hiç qarışmam.

(*Çəkilir*).

Or x a n . Yenə gözəl Olqa nə düşünüyor?

O l q a . (Orxana doğru gəlir). Ah, Orxan sənmişin?

Or x a n . Əvət, Orxan kəndisi səninlə bərabər deyilsə də, daima qəlbi, ruhu sənindir.

O l q a . Allah eşqinə şu əskərlər nəyə gediyor? Bu hazırlıq niçindir əcəba?

Or x a n . Yeni bir müharibə varmış.

O l q a . Ah, müharibə, daima müharibə!.. Əcəba nəyə, kiminlə?

Or x a n . Onu yalnız Qızıl Qaplan bilir. Əvət' Əmir Teymurun planını bizim kibi küçük yaradılmışlar biləməzlər.

O l q a . Halbuki onun yüzündə hiç bir şiddət və həyəcan izi yoq... Hər zamanki vəqar və ciddiyyəti, hər zamankı halı üstündə.

Or x a n . Böyük qəhrəmanlar şiddət və qəzəb zamanlarında daha mülayim və həlim görünürlər.

O l q a . Orxan! Sən dəmi gedəcəksin?

Or x a n . Əlbəttə, hiç onsuz olurmu? Biz türklər çadır altında doğar, açıq səhralarda, qanlı müharibələrdə ölürüz.

O l q a . Rica edərim, yetişir, şu müharibədən, ölümdən çox söyləmə!

Or x a n . Müharibədə ölənlər evdə ölənlərdən sayca daha azdır. Bəncə mübarizəsiz bir ömür, ömür deyil... Biz türklərə qürur və nəş'ə

verən bir şey varsa o da müharibə, o da qalibiyyətdir. Unutma ki, sən kəndin də fəth və zəfər səhralarında bulunmuş bir çiçəksin.

O l q a. Ah, sən bəni Moskofdan buraya niçin gətirdin niçin?! Teymur sarayında həbs etmək içinmi?

Or x a n . Xayıf, sən burada məhbub deyilsin, bəlkə şahzadə xanımlar qadar hörmət və izzətə maliksin. Daha doğrusu böyük xaqanın möhtəşəm sarayını bəzəyən ən parlaq bir yıldızsın.

O l q a. (ətrafə). Ah, mərhəmətsiz... (Orxana) Demək bəni yalnız bıraqlı da gedəcəksin, öyləmi?

Or x a n . Nə olur? Başqa qadınlar nasıl, sən də öylə...

O l q a. (ətrafə). Ah, duyğusuz!.. Dur, bən sana şimdiki anlatırım.

Or x a n . Pək düşünürsən, Olqa. Sana bir şeymi oldu?

O l q a. Daha nə olacaq? Sən bəni düşünmürsən, sən bəni sevmiyorsun.

Or x a n . Xayıf! Aldanıyorsun. Səni sevməmək, gözəlliyə qarşı kor olmaq deməkdir. Ah, nazlı gövərəçinim! Nə qadar xırçın və sinirli imişsin. Gəl! Gəl də şu mavi göyləri andıran cazibəli gözləri, şu al şəfəqləri utandıran füsunkar dodaqları öpəyim. (*Qolları arasına alıb öpmək istər. Olqa geri çəkilir*).

O l q a. Xayıf, istəməm.

Or x a n . Niçin?

O l q a. Çünki gönül verdiyim bir qəlbə xəyanət etmiş olurum.

Orxan (*heyvətlə*). Gönül verdiyin bir qəlbəmi?

O l q a. (*kəskin*). Əvət.

Orxan (*onun əlini yaqalar, sarsılmış bir halda*). Söylə, o nasıl qəlb, o kimin qəlbini imiş?

O l q a. Xayıf, söyləməm. (Ətrafə.) İştə bu söz onu qışqandırmaq üçün kafi...

Orxan (*qızğın*). Söylə deyirəm sana, o kim, bana qarşı çıxan o cəsarətli rəqib kimdir?

O l q a. Səndən daha böyük, səndən daha qəhrəman...

Or x a n . Adını söylə!

O l q a. Xaqanlar xaqanı Topal Teymur...

Orxan (*həyəcanlı və qızğın*). Olqa, Olqa!.. Moskofdakı halını nə çabucq unuttun? Düşün ki, biz Moskofa girdiyimiz zaman hər tərəf kinli, amansız bir atəş içində yanıyordu. Ordumuz qaçanları izlərkən bən qanatlarımı yalnız sənə üzərinə gərdim, yalnız səni ölümdən

qurtardım, əvət. Sən o zaman mə'sum bir qızcığazdın. Vəqtini xoş keçirib də eyi tərbiyə alman için Teymur sarayına gətirdim. İştə sən böyüdükcə bənim arzularım da çiçəklənməyə başladı. Əfsus ki, bu gün bəslədiyim visal ümidləri yerinə, qarşıma acı bir ümitsizlik çıxıyor.

O l q a. O da səndən, sənin vəfasızlığından.

Or x a n. Nasıl vəfasızlıq? Anlayamadım.

O l q a. Orxan, Orxan! Sən baş vəzirin qızı Elmasa uyduqca, o qısqanc və məğrur hərəmindən ayrılmadıqca, aramızdakı sevgidən bəhs etmək yersizdir.

Or x a n. Niçin insaf etmiyorsun, o şimdİ anadır. Bununla bərabər Elmas bizim sevgimizə əsla mane olamaz.

O l q a. (gülərək). Xayı, yanılma, əzizim. O pək dəhşətli qadın...

Or x a n. Qadınların incə təbəssümləri, dəhşətlərindən daha güclüdür. *(Olqanın əlini yaqalar.)* Şimdİ bən ona mərhəmət ediyorum, fəzlə qısqançlıq edərsə kəndisi zərər görür.

O l q a. Demək bəni daha çox seviyorsun, öyləmi?

Or x a n. Olqa, səni sevməməkmi olur? Unutma ki, Orxan sənİn əsirindir.

Q a r a q u ş (D ə m i r q a y a ilə bərabər pərdə arasında görünür). Ah, xain!.. (Dəmirqayaya). İştə gördünmü, get də Elmas xanıma xəbər ver.

D ə m i r q a y a. Gəl bəri, canım, nəmə lazım, bən qarışmam.

Çəkilirlər.

Or x a n. Teymur son səfərində, Hindistana hücum edərkən Səmərqənd inzibatını gözətmək için bəni burada bıraqdı. Ehtimal ki, yenə qalırım, o zaman istədiyimiz kibi zevq və səfaya bəqarız.

O l q a. (ətrafa bəqar). İştə Topal gəliyor. Yarın aqşam səni çinarlı bağçada havuz kənarında bəklərim.

Or x a n. Yaxşı... (Gedir).

O l q a. (yalnız). Xeyr, Orxan bənimdir. Onu kimsəyə verməm. (Azacıq tərəddüd). Ah, fəqət Elmas, baş vəzirin qızı Elmas!.. O bəni pək düşündürüyor.

Əli əlində məhzun bir tevr ilə düşüncəyə dalar. Bu sırada Ə m i r T e y m u r gəlir. O, ortaboylu, qəvi bünyəli, yüksək əlinli, iri başlı, rəngi ağ, yüztü azacıq qanlı, omuzları geniş, parmaqları yuvarlaq, qalçaları uzun, əzəlatı qayət sağlam bir şəxsiyyətdir. Vücudunun düzgünlüyündən ayağındakı aqsaqlıq bir o qadar gözə çarpmıyor. Səsi güclü və gurultuludur. Asya üsulu geniş və açıq ətəkli ipək kaftan (çapan) büründüyü

halda baş örtüsü keçədən yapılma məxruti bir külahdan ibarətdir. Külahın təpəsində inci və sair mücevhərat ilə süslənmiş uzunca bir yaqut püskül bulunur.

T e y m u r. Yenə Moskof ərməğanı, gözəl rus qızı nə düşünüyor?

O l q a. (*məhzun təbəssümlə*). Böylə möhtəşəm bir sarayda bənim nə düşüncəm ola bilər?

T e y m u r. O halda yüzünü saran şu kədər bulutları nə demək? Bən solğun çiçəkləri hiç sevməm. Daima yeni açmış güllər kibi, daima gül bənizli şəfəqlər kibi nəş'əli olmanı istərim. Əvət, söyləyəcəyin sözləri hər zamankı şətarətilə gülərək, nazlanaraq söylə!..

O l q a. Bənim şətarətim böyük xaqanın qəzəbinə səbəb olur deyə əndişə ediyorum.

T e y m u r. Pəki, əndişə niçin?

O l q a. Çünki qəlbi hər b atəşilə alevlənən bir hökmdara qarşı gülümsünmək cəsərətə həddim deyil...

T e y m u r. İştə pək yanlıs düşüncə... Müharibə hazırlığı Teymur qəzəbləndirməz, bil'əkis bayram tədariki qadar xoşhal və məmnun edər.

O l q a. (*şux və cazibəli bir əda ilə*). Lütf ediniz əfəndim, iki aydır ki, Səmərqənd şən və şatır bir hal keçiriyor. Zərəfşan çayının oynaq dalğaları gönüllərə nəş'ə sərpiyor və xoşahəng ninnilərilə Bingül dərəsi şənliyini alqışlıyor. Fəqət nədənsə birdən-birə bu şənliklər kəsildi. İştə onunçin azcıq məra q etdim.

T e y m u r. Nəsil, Bingül dərəsi pək xoşmu?

O l q a. Ah, Bingül dərəsi başqa bir aləm... Adətə rə'ya qadar gözəl, cənnət qadar parlaqdır. Əvət, Bingül dərəsindəki zəvq və səfa məclisləri, yeşil ovalar içində qurulmuş çadırlar, Ərəbistan və İrana məxsus sırapərdələr görülür şeylərdən deyil... Hələ Hindistandan gəlmə canbaz və oyunçular, mizahçı və lətifəçilər, rəqqas və rəqqasələr... Bir taqım cirit oyunları. Pəhləvanların güləşməsi, yeşil-qırmızı rənglərlə boyanmış fillərin oynadılması, hər dürlü xanəndə və sazəndə, hər çeşit yarış və əyləncə gerçəkədən insanı sərxoş ediyor. Hələ bu şənliyə əmir və şahzadələrin hərəmləri və bütün türk-tatar qızlarının iştirakı, hər tərəfdən gələn əcnəbi səfirlərin belə nəzərini cəlb ediyor. Və hər kəs böyük Teymurun dəbdəbə və ehtişamını seyr etdikcə heyrətdən kəndini alamıyor.

T e y m u r. İştə məftunu olduğun şu mənzərələr, Səmərqənddəki möhtəşəm saraylar və ali mədrəsələr, böyük məbədlər və abidələr

həp qalibiyyət əsərləri, həp fəth və zəfər tarixidir. (*Təbdili-tevr ilə*.) Bana baq, Olqa! Sən səyahətdən zevq alırmısın?

O l q a. Şübhəsiz, səyahət insanın gönlünü açan şeylərdən biridir.

T e y m u r. O halda səni kəndimlə bərabər götürəcəyəm.

O l q a. Nəyəyə, müharibə meydanınamı?

T e y m u r. Öylə ya! Görüləcək mənzərələrin ən gözəli hər bərabər və qalibiyyət səhnələridir.

O l q a. Əvət, Orxan da öylə söylüyor.

T e y m u r. (*mə'nalı təbəssümlə*). Ya!/? Orxan pək gözəl düşünüyor. Demək bənimlə bərabər gedərsin, deyilmi?

O l q a. Böyük xaqanın arzusuna itaət və hörmət ən böyük səadətdir.

T e y m u r. Səndəki idrak və zəkadan pək məmnun oldum. Hərəmxanəyə get, şimdiki hökumət adamları buraya gələcək.

Olqa tə'zim edib çıxar.

T e y m u r. (*əl çalar. Qaraquş gəlir*). Qaraquş! Orxan nerdə?

Q a r a q u ş. Dəmin buradaydı, Olqa ilə görüşüyüdü.

T e y m u r. Onu buraya çağır. Bir də Divan bəyi yaxud Aqbuğa gəlirsə xəbər ver... (*Gedər.*)

Q a r a q u ş (*tə'zim ilə*). Baş üstünə... (*Çəkilmək istərkən ətrafa baqar.*) İştə Elmas gəliyor, şimdici qəlbinə bir qıvılcım atarım. (*Gələn Elmasa.*) Əfv edərsiniz, Orxan nerdə?

E l m a s. Bən də sana sormağ istərim, dəmin burada imiş...

Q a r a q u ş. Əvət, Olqa ilə bərabər idi, fəqət getdi.

Dilşad gəlir, duymazlar.

E l m a s. Nə qonuşuyorlardı?

Q a r a q u ş. (*azciq sırıtaraq*). Mə'lum a, eşq aləminə əğyarın qarışması eyi bir şey deyil...

E l m a s. Nasıl eşq, nasıl eşq!? (Ətrafa.) Ah, çıldıracağım...

Q a r a q u ş. Hər halda Orxan sizin ərinizdir. Onu siz bəndən daha eyi tanırsınız. Lakin bən yenə onda qüsür görmüyorum. Bütün qəbahətlər qızda... Çünki Orxana dəli kimi sarılıyor.

E l m a s (ətrafa). Ah, xain Orxan, dur, bən sana göstərirəm.

Q a r a q u ş. O öylə bir bəla ki, beş gün sonra Əmiri də məftun edər.

D i l ş a d. Nasıl? Əmiri də mi?

Q a r a q u ş (*şaşqın bir halda kəkələr*). Xayı, xanım! Əmir...

D i l ş a d (*həyəcanlı və qızğın*). Qaraquş!

Q a r a q u ş. Əfv edərsiniz...

D i l ş a d . Düşün ki, bana Qəmərəddin qızı Dilşad derlər. (Ətrafə.) Ah, sayğısız Olqa!..

Q a r a q u ş. İştə Əmir gəliyor, bən Orxanı çağırmalıyım.

D i l ş a d . Get! (Gedər.) Elmas! Sən şimdİ Əmirə bir söz söyləmə.

T e y m u r. (gəlir, əyilirlər). Dilşadı pək həyəcanlı görüyürəm.

D i l ş a d . Xayı, həyəcana bir səbəb yoq...

T e y m u r. Gözlərin daha başqa mə'nalar anlatıyor.

D i l ş a d . Ətraf qəzalardan ixtiyar bir köylü gəlmiş, bana şikayət ediyordu. Pək sıqıldım da halım bir az dəyişdi.

T e y m u r. Əcəba köylünün şikayəti nə imiş?

D i l ş a d . Bu yılkı buğday məhsulu az olmuş, hökumətə vergi verəməmiş, onunçin qəza hakimi Mamay xan zavallını qırbacla döydürmüş.

T e y m u r. (*heyvət və şiddətlə*). Nasıl, nasıl!? İxtiyar köylüyü

qırbacla döydürmüş ha!.. Ah, qudurğan, şaşqın!.. O düşünmüyor ki, əhaliyə incidən bir hakim yavrusunu parçalayan bir heyvan qadar şüursuzdur. Zərər yoq, yarın məsələ aydınlaşır, bu söz doğru çıxarsa, sayğısız hərifə ən şiddətli cəza verilir. (Kəskin) Əvət, qırbaçı qadar nüfuz və idarəsi olmayan bir hakim, hökumət namına ən çirkin və silinməz bir ləkədir.

D i l ş a d . Köylünün dediyinə görə əkdüyü yer təcrübədən çıqmamış bir səhra imiş, onunçin də eyicə məhsul alamamış.

T e y m u r. Zavallı Mamay xan, zavallı!.. Bən yarın onun kor gözlərini açarım. Görünüyor ki, o məmləkət qanunlarını unutuyor.

D i l ş a d . Halbuki qanunca bir adam məhsulsuz bir səhrayı şənletirsə, ya bir kəhriz çıxarırsa, yaxud yeni bir bağça salıb bir viranəyi abad edərsə, o şəxs birinci yıl büsbütün vergidən azad olur. İkinci yıl kəndi istəyilə bir şey verirsə verir, verməzsə məcbur deyil. Üçüncü yıl, yalnız üçüncü yıl qanuna müvafiq vergi verməlidir.

T e y m u r. Xayı, Mamay xan aldanıyor. O düşünəmiyor ki, rəncbərlər sıqıldıqca devlət xəzinəsi boşalır, xəzinə boşalınca ordunun halı pozulur. Və şu pozuqluq da məmləkətin pərişanlığına səbəb olur. Hiç mərəq etmə! Yarın, əvət yarın haq yerini bulur.

D i l ş a d . Əskik olmayın... (*Elmasa*.) Gedəlim. (*Getmək istərlər*.)

T e y m u r. Bana baq, Dilşad! Daha dur, sözüm bitmədi. Səni pək sarsılmış və həyəcanlı görüyürəm. Unutma ki, sən Teymur hərəmisin. Söylə, açıq söylə, yüz-gözünü saran şu fırtınalı bulutlar nədən iləri gəlir?

D i l ş a d. Ah, şu aşiftə qız... Olqa!..

T e y m u r. Nə var, nə olmuş?

D i l ş a d. Zavallı Elmasa göz veriyor da, ışıq vermiyor. Hər gün yeni bir sevgi, hər gün yeni bir tərənə. Bilməm ki, Orxandan nə istiyor?

E l m a s. Həttə, əvət həttə!.. (*Sözünü bitirəm.*)

D i l ş a d. Ah, hər halda Olqa buradan dəf' edilməli...

T e y m u r. Hiç sıqılma, Elmas, səni üzən düşüncələr pək çapıq gedər. Sən Divan bəyi qızı və Orxan hərəmisin. Bən onların hər ikisini sevirim. Hələ səndəki vəqar, səndəki vəqar və əzəmət!

E l m a s (*xəfif baş əyintisilə*). Təşəkkür edərim.

Q a r a q u ş (gəlir, əyilir). Orxan əmri-hümayuna müntəzirdir.

T e y m u r. Gəlsin. (*Qadınlara*). Siz çəkilin. (Gedərlər. Orxan gəlir, əyilir.) Orxan! Yaqın gəl... (*Əlini onun omuzuna qoyar*). Sən həm qəhrəman bir cəngavərsin, həm də siyasəti pək gözəl bilirsən. Səni bir işə təyin etdim, yarın yola çıqmalısın.

Or x a n. İtaət borcumdur.

T e y m u r. Osmanlı sultanı Yıldırım Bayazidə elçi göndərdik, hənz ondan bir xəbər yoq. Hər halda bizim Bursada, Yıldırım paytaxtında bir gözçümüz bulunmalı; sarayın iç və dış yüzünü öyrənib hər ay bizə xəbər verməli. Divan bəyi lazım gələn vəzifəyi sana söylər. Ordumuz bir həftə sonra Mısır-Şam tərəflərinə hərəkət eyləyəcək. Sən də doğru, Bursaya gedərsin. Orada kəndini bana düşman göstərsin, Yıldırıma məhəbbət bəslədiyin için buradan qovulduğunu söylərsin. Həttə bizimkilər də öylə bilməli... Çünki şəhrimizdə casus bulunur da tədbirimiz boşə çıqar.

Or x a n. Yıldırım sözlərimə inanmazsa?

T e y m u r. Hiç məraq etmə, inanır; çünki o çoq məğrurdur. Məğrurlar isə həqiqəti görəməzlər. Diyorlar, o, gözədən pək zəifdir, məğərsə qəlbi və düşüncəsi də kor imiş... (Kəskin.) Əsla düşünmə, get, yarın için hazırlan, Dəmirqaya da səninlə bərabər bulunsun.

Or x a n. Lakin o, pək sadə adam... İşlərimə əngəl olur deyə ehtiyat ediyürəm.

T e y m u r. Ehtiyat lazım deyil. O, təcrübədən çıqmış sadıq bir əskərdir. Haydı, oğlum! Vəzifə və ciddiyyət!

Or x a n . Böyük xaqanın əmri hər şeydən yüksəkdir. (Əyilir, çıxar.)

Q a r a q u ş (gəlir, əyilir). Divan bəyi, şair Kirmani, sərdar Aqbuğa hüzurə izn istiyorlar.

T e y m u r. Buyursunlar. (*Qaraquş gəlidiyi tərəfə ehtiramkar bir işarət edər. Hər üçü gəlir, əyilir. Teymur nəvazişkar bir tevr ilə.*) Divan bəyinin əhvalı?

D i v a n b ə y i. Təşəkkür edərim.

T e y m u r. Şair Kirmani nasıl?

Ş a i r. Əskik olmayın.

T e y m u r. Ordumuzun qəhrəman sərdarı Aqbuğa nə halda?

A q b u ğ a. Aqbuğa hər an yılmaz ordu ilə bərabər sarsılmaz xaqanın əmrini bəklər.

T e y m u r. Pək gözəl, oturun. (Otururlar). Aylarca Bingül dərəsində böyük şənliklər yapıdığ, epeycə zevq və səfayə daldıq, bir qadar da müharibə şənliyi yapsaq eyi olmazmı?

A q b u ğ a. Bəncə müharibə meydanı dügün dərnəklərindən, eysü-nuş məclislərindən daha xoş, daha ruhaşınadır.

T e y m u r. Buna sən nə dersin, şair? Bu gün gözümə pək nəş'əli görünüyorsun.

Ş a i r. (*laübalı və yarımsərxoş bir qəhqəhəylə*). Şənlik... o da şənlik, bu da şənlik... Qavğa... o da qavğa, bu da qavğa... Yalnız, əvət yalnız arada bir fərq var ki, siz cəngavərlər insan qanına hərisiniz, biz şairlər gülgün şərabə... Onda vəhşət və dəhşət var, bunda zevq və şətərat. Sizin hər bə nə'rələriniz yürekləri qoparı, insanları parçalatır, anaları ağlatır. Şairlərin eysü-nuş tərənələri isə kinləri, kədləri öldürür. Yüzləri, gönülləri güldürür. Siz insan qafalarını qırarkən, biz də o qafalardan yapılmə qədəhləri bir-birinə vururuz. Siz hər bə və dəhşət qalibi, biz eşq və məhəbbət məğlubu. Fəqət bizim şu məğlubiyətimiz o qalibiyətdən daha üstündür.

T e y m u r. Bəxtiyar şair! Səni sərməst edən tatlı xəyal, yalnız xoş bir təsəllidir. Bununla bərabər sən pək böyüksün, əvət, sən kibi dəyərlı simaların qədr və qiyməti anlaşılsaydı, bənim kibi topallar soldakı sıfır qadar mə'nəsiz qalırdı. Siz yarasalar ölkəsində, korlar məmləkətində parlayan bir günəşsiniz. Əfsus ki, insan adını daşıyan ikiyaqlı həşərat pək qaba və pək səfil bir şey... İştə şu qaba və miskin

həşəratı uslandırmaq için, onların pas tutmuş kirli vicdanlarını yıqamaq için yalnız Teymur qılıcı lazım... Əvət sevgili şair! İnsanlar mərhəmət və məhəbbətdən ziyadə dəhşət və qüvvətə tapınırlar. (*Aqbuğaya*). Demək, ordu tamamilə hər bə hazır, öyləmi?

A q b u ğ a. Əvət, həpsi bir fərd kibi əmrə müntəzirdir.

T e y m u r. İştə kafi...

Ş a i r. Şimdi nerəyə, əcəba?

T e y m u r. Mısır və Şam üzərinə.

Ş a i r. Fəqət bu siyasəti əsla düşünməyiorum.

T e y m u r. Sən "Teymumamə" müəllifi ikən bənim siyasətimə yabançı görünmək tuhaf deyilmi ya? (Həyəcanlı.) Ah, Savə!.. Fazil Şeyx Savənin qətli nə çabıq unutuldu. Bən onu Ərəbistana elçi göndərdim. Mısır hökmdarı alçaqcasına öldürtdü. Əcəba elçi də öldürülürmü? Xayır, xayır, Şeyx Savənin qanı yerdə qalmaz.

Ş a i r. Fəqət azıq istirahət də lazım. (*Teymurun taxtı önünə sərilmiş qaplan dərisini göstərir.*) İştə Hindistanda Qanq nəhri kənarında avladığı qaplanların dərisi hənuz qurumamış, Sultan Mahmud ölkəsində aqıtdığı qanların izi hənuz topraqdan silinməmiş...

T e y m u r. Bən məğrurları əzmək için yaradılmış bir allah bəlasıyım. Tökdiyüm qanlar da yalnız haq və ədalət namınadır.

Ş a i r. Açıq söyləmək lazım gəlirsə, bən qan tökülməkdə hiç bir haq və ədalət görməyiorum.

T e y m u r. (*məğrur təbəssümlə*). Əvət haqlısın, çünki... şairsin.

A q b u ğ a. Şairlər də mənəvi həkimlərdir. Qan aqıtmaq darsa yara bağlamağı daha xoş görürlər.

T e y m u r. Baqalım Divan bəyi nə diyor?

D i v a n b ə y i. Bana qalırsa xeyir və şər ikizdir. Məhəbbətlə ədavət bir-birinə bağlıdır. Lüzumundan fəzlə məhəbbət nifrət doğurduğu kibi, həddən aşırı qan tökülməkdə də bir fəzilət yoq.

T e y m u r. Divan bəyi daha başqa düşünüyör, o daha etidalçı. Fəqət unutmamalı ki, hər səciyyə və şəxsiyyət birər qanun deməkdir. İştə bu gün şəxsiyyətim bana nə əmr edərsə, onu yapmaqdan çəkinməm. Bununla bərabər bən şimdüyə qadar qurultaysız, şurasız bir şey yapmadım, çünki şurasız bir məmləkət cahil bir şəxsə bənzər ki, tutduğu işlər, söylədiyi sözlər hər nədəmət və fəlakət doğurur. Bən daima həkim və aqıl şəxsləri dinlədim, böyük sərdarlar ilə müşavirə yapdım. Yalnız hər b ilə mübarizəyi deyil, sülh mə'nafeyini də düşündüm.

Əvət, bən şu nihayətsiz ölkələri gah tədbir və siyasətlə, gah sülh və məhəbbətlə, gah təhdid və şiddətlə, gah əfv və mülayimətlə idarə etmək istərim. Bən hər işdə səbat və istiqaməti sevdiyim kibi, həzm və ehtiyatdan da xoşlanırım, lazım gəlsə, bə'zən düşmanlarıma qarşı səbr və təhəmmül göstərirəm, bə'zən də qafil və cahil görünməkdən zevq alırım.

D i v a n b ə y i. Baqalım, şura nə qərarə gəlir.

T e y m u r. Əminim ki, Ərəbistan səfərinə kimsə etiraz etməz. Çünki Bingül dərəsində devlət kişilərindən pək çoqunu dinlədim. Hər kəs bənim fikrimə iştirak ediyor. Bu xüsusda tərəddüd göstərən varsa, o da yalnız şair Kirmani ilə sənsin. Şühəsis ki, iki gün sonra siz də əksəriyyətdə təbə olursunuz.

Q a r a q u ş (gəlir, əyilir). Sobutay hüzurə izin istiyor.

T e y m u r. Hanki Sobutay?

Q a r a q u ş (Aqbuğaya işarətlə). Böyük sərdarın küçüq qardaşı, Yıldırım Bayazidə göndərilən elçi...

T e y m u r. Gəlsin, baqalım nə cəvab gətirmiş. (*Qaraquş kənara işarət edər. Sobutay gəlir, əyilir.*) Xoş gəldin, oğlum, nasılısın?

S o b u t a y. Böyük xaqanın kölgəsi əskik olmasın.

T e y m u r. Osmanlı sultanından nə xəbər?

S o b u t a y. İştə göndərdiyi cəvab... (*Məktubu təqdim edər.*)

T e y m u r. (*məktubu Divan bəyiyə verir, elçiyə.*) Məktubu Divan bəyi oqur, söylə, baqalım qəhrəman Sobutay! Sən nə gördün, sən nə eşitdin?

S o b u t a y. Yıldırım daima eyş-işrət düşkünü... Götürdüyüm məktuba qarşı acı qəhqəhələrlə güldü; həm də son dərəcə saymazlıq, soğuluq göstərdi.

T e y m u r. Demək bənim düşmanınım Qaraqoyunlu əmiri Qara Yusifi yenə himayə etmək istiyor, öyləmi?

S o b u t a y. Yalnız Qara Yusifi himayə etmiyor, hətta Bağdad Sultanı Əhməd Cəlayiri də ittihadə cəlb etmiş, həm də bizim əleyhimizə...

T e y m u r. (acı qəhqəhəylə). Demək düşmanlarımız ilə itilaf yapıyor, bizi hiçə saymaq istiyor, öyləmi? (*Başını məktubdan qaldıran Divan bəyiyə*) Pəki nə yazıyor?

D i v a n b ə y i. Təkrarə nə hacət?! İştə Sobutayın söylədiyi kibi: saymazlıq və soğuluq... Başqa laf yoq.

T e y m u r. (kinli). Saymazlıq və soğuluq... Nə gülünc həqarət! (*Hiddətlə yerindən qalqar.*) Ah, saymazlıq və soğuluq... Nə böyük cəsarət!.. Bən ondan qardaşca məhəbbət bəklərkən iştə aldığım cəvab! Qara Yusiflə Əhməd Cəlayir bəni gözəl tanıyorlar, fəqət Yıldırım!.. Yıldırım isə şərab düşkünü... Zərər yoq, o da ayıldıqdan sonra tanır. Bən İrana ayaq basdım, ən böyük cəngavərlər qarşımda duramayıb Mazandaran çaqqalları kibi ormanlara qaçdılar. Moskofa hücum etdim, rus knyazları qorqudan şimal ayıları kibi ürküşüb dağılmağa başladılar. Hindistana yürüdüm. Sultan Mahmud ordusu Qanj nəhri kənarındakı qaplanlar kibi oqlarıma şikar olub diz çökdülər. Əvət bir gün gəlir ki, məğrur Yıldırım da paytaxtı Bursada Topal Teymuru qarşılar və o zaman... iştə o zaman sərxoşluğun nəticəsini və bənim kim olduğumu haqqilə anlar.

Pərdə

İKİNCİ PƏRDƏ

Gözəl bir köşk... Ortada fəvvarəli bir havuz, havuz kənarında Kişmir və İsfahan səccadələri ilə ipək döşəklər, qədifə (məxmər) yasdıqlar və balıqlar, masa və sandaliyələr... Bağça başdan-başa dürlü çiçəklərlə bəzənmiş, ta uzaqlarda sıra ilə ulu çinar ağacları nəzərləri oqşar. Kənardan eşidilən həzin bir kamança səsi ruhlara nəş'ə səpər. Bir tərəfdə şərablə dolu sürəhi və bir qədəh, soyulmuş və soyulmamış alma və şaftalı, digər tərəfdə qələm, dəvat, bir taqım dəftər və kitablar bulunur.

Ş a i r K i r m a n i yastığa yaslanaraq yazı ilə məşğul görünür. O l q a əlində böyük bir gül dəməti gəlir. Arqa tərəfdən qədəh içərisinə bir gül biraqıb geri çəkilir.

Ş a i r. (*başını qaldırır, dolu qədəhi alıb içmək istərkən heyrətlə.*) Əcəba bu gül nerdən? (*Ətrafa bəqar, Olqayı görüncə qələmi biraqır.*) Ah, nə böyük səadət!.. (*Ahəngi-məxsus ilə.*) Badə, gül, bir də gül bənizli mələk!.. (*Yerindən qalqıb sandaliyəyə oturur.*)

O l q a. Sizi rahatsız etdim, deyilmi?

Ş a i r. Bil'əkis, şairləri rahatsız və müztərib edən bir şey varsa, o da gözəllərdən uzaq bulunmaqdır.

O l q a. (*əlindəki dəməti təqdim ilə.*) İştə şu gülləri yalnız şair için topladım.

Ş a i r. (alır). O halda şair son dərəcə bəxtiyardır. (*Olqaya işarətlə.*) Müsaidənizlə şu qədəhi təbiətin ən canlı şe'ri şərəfinə içmək istərim. (İçər).

O l q a. Nuş olsun! Şu dəftərlər nə? Yoqsa yeni bir ilhamı var?

Ş a i r. Xayır, “Teymurnamə” yazıyorum.

O l q a. Pək gözəl. Böyük xaqanın tarixini yazmaq şərəfi hər kəsə nəşib olmaz.

Ş a i r. Halbuki, eşq və gözəllik tarixi yazan şairlər daha yüksəkdir.

O l q a. (*gedəcək olur*). Müsaidənizlə...

Ş a i r. Gediyoumusunuz?

O l q a. Əvət.

Ş a i r. Nədənsə bu gün sizi pək düşüncəli görüyorum. Səbəbini sora bilərmiyim?

O l q a. Səbəbi böyük bir haqsızlıq.

Ş a i r. Nasıl haqsızlıq!?

O l q a. Allah eşqinə, söyləyin, Orxan gerçəkdəmi Yıldırım mühibbi? Sizcə o, Teymura xəyanət edərmi?

Ş a i r. Hiç ümid etməm.

O l q a. İştə Orxanın xəyanəti hər ağızda söyləniyor. Ah, nə qadar böyük bir iftira, nə qadar fəna yanlış... Aman, əfəndim, Teymur sizə qarşı böyük hörmət bəslər. Lütfən Orxanı müdafiə ediniz.

Ş a i r. Hiç təlaş etməyin, əlimdən gəldiyi qadar çalışırım.

O l q a. Əskik olmayınız. (*Xəfif baş əyintisilə çəkilir*).

Ş a i r. İzzət və şərəflə... (Ətrafa). Bəxtiyar Orxan! Səadət pərisi üzərində qanat çalıyor da əsla xəbəri yoq. (*Qədəhi şərablə doldurur. Bu sırada Teymurla Divan bəyi gəlir*).

T e y m u r. Yenəmi şərab, möhtərəm şair? Yenəmi şərab?

Ş a i r. Böyük cihangirin qanlı müharibələri ancaq qanlı şərablə yazıla bilir.

T e y m u r. Kinayəmi, yenə kinayəmi? Əylənmək istədiyin cihangirin qəzəbi səni qorqutmuyormu?

Ş a i r. (laübali və tatlı təbəssümlə). Hökmdarların hiddət və qəzəbi böyük bir məmləkəti alt-üst edər, fəqət kiçük bir şairi qorqutamaz. Əvət, bən yalnız gözəllərin itab və sərənişlərindən mütəəssir olurum. Bəncə işvəkar bir qaşın çatılması, parlaq bir qılıcın çəkilməsindən daha mə'nalı, daha kəskindir.

T e y m u r. Sən çox içiyorsun, halbuki məmləkət qanunu və türk adəti bunu şiddətlə mə'n edər.

Ş a i r. Şairlər isə, adət və qanun çərçivəsini qırıb parçalamaqdan daha çox zevq alırlar.

T e y m u r. (*məmnun qəhqəhəylə*). İştə səni bana sevdiren də şu rindanə xislət, şu qürur və əzəmətdir.

D i v a n b ə y i. Şair Kirmani böyük ruhşinasdır. O, pək gözəl biliyor ki, Teymur hökumətləri yıqar, məmləkətləri yaqar; ən məğrur hökmdarları əzər, ən şücaətli qəhrəmanları qəhr edər, fəqət dəyərli şair və ədiblərə, alim və fəzil şəxslərə qarşı da o nisbətə hörmət və məhəbbət baslar. İştə Səmərqəndin evləri, misafirxanələri deyil, şəhər ətrafındakı köşklər və bağçalar belə uzaqdan gələn fən və sənayeyinəfisə ərbabına kafi gəlmiyor. Yalnız Şərq devlətləri deyil, hətta Qərb hökumətləri də elçi və ticarət nümayəndələri göndərməkdən geri durmuyorlar.

T e y m u r. Tüccar və sənətkarlara daha çox sühulət və hörmət göstərməli. Çünki cihan, ancaq ticarət və sənəət sayəsində rifah bulur.

D i v a n b ə y i. Əvət dün İspaniya səfiri də bu nöqtəni qeyd ediyordu və böyük xaqanın fəzilət və məharətlərini saydıqca dili ağzına sığmıyordu.

T e y m u r. Avropalıların dilləri başqa, yürəkləri daha başqadır. Hər halda məmləkətimiz arslanlar yurdu, qartallar yuvası olaraq qalmamalı. Bəlkə dünyada ən parlaq maarif və mədəniyyət ocağı, ən zəngin sənaye və ticarət mərkəzi olmalıdır. Əvət, qoy düşmanlarımız görsünlər ki, türk evladı yalnız basıb-kəsməkdən deyil, yaşamaq və yaşatmaqdan da zevq alır. Yalnız yaqıb-yıqmaq deyil, yapmaq və yaratmaq da bilir. Bununla bərabər yapıqlarımız hiç bir şey deyil. Bu, yalnız mədəniyyətə doğru bir addım, gələcək için bir başlanğıcdır. Bizim başladıqlarımızı gələcək nəsil ikmal etməli. Yalnız beş-on şəhər deyil, bütün məmləkət tərəqqi və gözəlliklər için birər nümunə olmalı. Əvət, biz təməl daşı atıyoruz. İştə bu təməl üzərində möhtəşəm binalar qurmaq və bu şüarı çiçəkləndirmək... ancaq yeni nəslə, ancaq sarsılmaz gəncliyə aiddir.

D i v a n b ə y i. (yazılan dəftərə baqaraq). Əcəba şair imdi hanki vəq'əni qələmə alıyor?

Ş a i r. İştə son səfərlər... Türküstan ordusunun Kişmir səhrasındakı müvəffəqiyyətləri və sarsılmaz xaqanın Hindistanı fəth etməsi...

T e y m u r. Ümidvaram, bu gün-yarın Mısır və Şam zəfərlərimiz də yazdığım tarixin ilavələri sırasına keçər. Məğrur Yıldırım inadında dəvam edərsə, o da tariximizə yeni bir fəsil artırmış olur.

D i v a n b ə y i. Fəqət bən bil'əkis, Yıldırım məsələsinə əsla tərəfdar olmaq istəməm. Çünki hər ikiniz Turan aləminin birər qütbüsünüz. Şu iki qütb bir-birilə çarpışırsa, ortada fəlakətli bir uçurum açılmış olur. Və bu nifaqdan istifadə edərək ətrafı saran əcnəbi devlətlər türk dünyasına saldırmağa fürsət bulur. Bir də ordumuz bütün cihanı saracaq deyil a... Alınan ölkələri haqqilə idarə etsək daha böyük müvəffəqiyyətdir.

T e y m u r. (*məğrur qəhqəhəylə*). Allah bir olduğu kimi, padşah da bir olmalı, şan və şöhrət izləyən bir hökmdar qarşısında cihan... nədir?

E l m a s (*müztərib adımlarla gəlir*). Böyük xaqan! Sana şikayətim var.

T e y m u r. Kimdən?

E l m a s. Ədalətdən dəm vuran Teymurdan.

T e y m u r. Niçin, yavrum, Teymur bir xətamı işləmiş?

E l m a s. Əvət! Teymurun xətası kəndisi qadar böyükdür.

T e y m u r. Nə imiş əcəba?

E l m a s. Sən qəhrəman bir mücahidi məhv ediyorsun.

D i v a n b ə y i. (*Elmasın qolundan tutaraq*). Şaşırdınmı, qızım, nə söylüyorsun?

T e y m u r. Söylə, Elmas, hiç çəkinmə, o qəhrəman kimdir?

E l m a s. Bəni söylətməkmi istiyirsiniz? Əcəba Orxan nə yapmış ki, Səmərqənddən sürgün ediliyor.

T e y m u r. O asılmalıydı, yalnız sənin ərin olduğu için sürgünə qərar verildi.

E l m a s (həyəcanlı). Niçin, ah, niçin?

T e y m u r. Çünki hökumətə xaindir. Yıldırıma qarşı məhəbbət bəsliyormuş...

E l m a s. Yalan, iftira!..

D i v a n b ə y i. Elmas!

T e y m u r. (Elmasa). Bən qürür və cəsarəti pək sevərim, hər halda hörmətə layiqsin.

E l m a s. Xayır, bən hiç bir nəvaziş istəməm. Yalnız ədalət istərim, ədalət!

Ş a i r. (*acı təbəssümlə, ətrafa*). Mə'sum bir maral yırtıcı qaplandan ədalət umuyor. (*Teymura*). Əfəndim, Elmas bəyimə mərhəmət ediniz. Orxan xain olamaz.

T e y m u r. Siyasət başqa, mərhəmət daha başqa bir şeydir. Siyasətdə mərhəmət yox!
Əvət, Orxan sürgün edilməli.

E l m a s. Ya bən! Ya qucağımdakı yavrucığaz nə olur? Ah, qəlbiniz daşdanmı
yapılmış?

D i v a n b ə y i. (qolundan tutaraq). Qızım, sus!

T e y m u r. (kəskin). Orxan asılmalıdır.

E l m a s (çılğınca). O halda bəni də asdır, bəni də... (*Bihal olurcasına Divan bəyiyə
sarılır*). Ah, babacığım!..

D i v a n b ə y i. Üzülmə, yavrum, Əmir əfv edər.

D i l ş a d (*gəlir. Mənzərəyi görüncə, heyrətlə*). Elmas! Bu nə hal? Ah, səni pək
müxtərib görüyürəm.

E l m a s (mə'yus). Xayı, hiç bir şey yox...

T e y m u r. Dilşad! Elmas təsəlliyyə möhtacdır.

E l m a s. Təsəllilərin ən gözəli ölümdür.

Q a r a q u ş sür'ətlə gəlir, əyilir.

T e y m u r. Nə xəbər?

Q a r a q u ş. Sərdar Aqbuğa orduya rəsm-keçid yapıdırıyor. Bütün ə'yan, əşraf hazır.
Əcnəbi elçi və nümayəndələri də təşrifinizə müntəzirdir.

T e y m u r. (*Divan bəyi ilə şair Kirmaniyə*). Əvət, gedəlim, beş dəqiqə bulunsaq, kafi.

Ş a i r. Qaraquş! Bunları topla, kütübxanəmə götür. Qaraquş kitab və dəftərləri toplar,
onları izlər.

D i l ş a d. Elmas! Çocuqmu oldun, niçin kəndini üzüyorsun?

E l m a s. Ah, Orxan məhv oluyor, ona xain deniliyor...

D i l ş a d. Xayı, o xain deyil. Ona hiç bir şey olmaz. Burada yalnız bir anlaşılmaz
bir səbəb var.

E l m a s. İştə bu anlaşılmaz səbəblər bəni bəhr ediyor.

D i l ş a d. İnan, burada bir sırr var. Bən Teymuru eyi tanıyorum, o böylə qaranlıq
bilməcələrdən pək xoşlanıyor. Sən Orxandan əmin ol və əsla düşünmə!..

E l m a s (ona sarılaraq). Ah, nəcib ruhlu Dilşad! Bən yalnız sana inanıyorum.

Bu sırada “Yaşasın Teymur! Yaşasın Teymur!” deyər Teymur uzaqlaşdığı tərəfdən gurultu və alqış sədaları eşidilir. O l q a qarşısındakı evdən çıxar. Dilşada doğru gəlir.

E l m a s (*onu görünəcə sarsılır, sinirli bir tevr ilə*) İştə!.. İştə bütün fəlakətlərə səbəb şü aşüftə prenses, şü xain afətdir.

D i l ş a d . Elmas! Onu buraq.

E l m a s. Rica edərim bəni qınama. Ah, keçən gün Qaraquşun söylədiklərini unutdunmu? (*Olqaya yaxlaşır, çilğınca*). Bana baq, Olqa! Sən bizdən nə istiyorsun? Artıq yetişir, dəf ol! Türküstan ovalarında, Səmərqənd bağçalarında yabancılara yer yoq... Eşidiyormusun? (*Daha kinli*). Ah, bən bu sayğısız fitnəyi kəndi əlimlə boğmaq istiyorum. (*Boğazına sarılmaq istər*).

D i l ş a d (*mane olur*). Elmas, düşün ki, bu hal Əmirin sönməmiş qəzəbini daha ziyadə alevləndirir.

E l m a s. Alevləndirsən, kimsədən qorqum yoq...

O l q a. Rica edərim, Elmas, bəni təhqir etmə! Bən də sənin kibi əsil bir ailəyə mənsubim. Həm də buraya kəndi ixtiyarımla gəlmədim, sevgili ərin gətirdi. Bu sözləri bana söyləməkdənsə ona və Əmir Teymura söylə.

E l m a s. Ah, sən getdikcə şımarıyorsun. (*Sinirli və qızğın*). Xayı, bən kimsəyə söz söyləməm. Sən Teymurun da, Orxanın da əqlini çalmışsın. Bən sana kəndim cəza verirəm, kəndim... Bana baq, ya ana yurduna getməlisən, ya məzaristana... Eşitdinmi? Ah, sərsəri məxluq!

D i l ş a d . Elmas! Artıq yetişir, gedəlim. (*Qolundan tutub götürür*).

O l q a. (*yalnız*). Gedərim, əvət gedərim, fəqət yürəyində sağalmaz bir yara açıb da öylə gedərim. (*Sinirli adımlarla köşkə doğru yürür. Bu sırada Orxan qarşısına çıxar.*)

Or x a n . Olqa!

O l q a. Ah!

Or x a n . Nə oldun, səni qorqutdummu?

O l q a. Xayı, qorqutmadın. Sən bəni öldürdün, bəni məhv etdin...

Or x a n . Olqa! Nə demək istiyorsun?

O l q a. Ah, Elmas bəni rüsvay etdi, o bəni rəzil etdi.

Or x a n . Fəqət niçin?

O l q a. Səni sevdiyim için...

D i l ş a d ağaclar arasında görünür, dinlər.

Or x a n . Olqa! Bən şimdi Səmərqəndi tərək ediyorum. İstərsən hazırlan bərabər gedəlim.

O l q a . Xayır, istəməm.

Or x a n . Niçin?

O l q a . Çünki sən də məhv olursun, bən də...

Or x a n . Teymurdanmı ehtiyat ediyorsun.

O l q a . Ah, əvət.

Or x a n . Tələş istəmərəz, sən bəni dinlə; Gürcüstandan gətirdiyim ağ əlbisəyi geyərsin, kim görürsə erkək zənn edər. Daha durma. Şimdi gəlirim, bərabər çıxarız.

D i l ş a d (ətrafı). İştə ən gözəl fürsət! (çəkilib)

O l q a . (mütərəddid). Ah, Teymurun qəzəbi bəni pək qorqutuyor. Yənə kənardan gurultu və alqış sədaları eşidilir.

Or x a n . Hiç mərəq etmə, qiyafətini dəyişdir də, ötəsi qolay...

D ə m i r q a y a (gəlir). Əmir təşrif ediyor.

Orxan (Olqanın qulağına). Daha durma, çabuq ol.

O l q a . (müztərib). Ah, Orxan!

Or x a n . Haydı, çəkil... Bəklilyorum. (Olqa çəkilib. Dəmirqayaya).

D ə m i r q a y a ! Yol hazırlığı nasıl?

D ə m i r q a y a (alınının tərini silərək). Hər şey yolunda... Bu saat çıqa bilərik.

Or x a n . Gündüz pək sıcaq. Bəncə mehtablı gecədə səfər etmək daha xoş. Çünki hava bir qadar sərinləmiş olur.

D ə m i r q a y a . Nasıl istərsən öylə yaparız.

Orxan (yola bəqar). Haydı, sən azcıq kənarda dur.

D ə m i r q a y a . “Dur” dər sin dururum, nəmə lazım... (Çəkilib).

Teymurla Divanbəyi gəlir.

T e y m u r . Oğlum, sən buradamınsın, işlər nə halda? Orxan (tə'zim ilə). Bir az sonra çıqmaq istiyorum.

T e y m u r . Saqın xəbərlər gecikməsin. Para lazım olduqca bildir və Yıldırım ölkəsinin hər tərəfində casuslar bulundur. Haydı, eyi yol, uğurlar olsun!

Or x a n . Hər xüsusda əmin olunuz. (Tə'zim ilə çəkilib).

D i v a n b ə y i . Sağlıqla, oğlum, Elmas için mərəq etmə!

T e y m u r. (Divan bəyiyyə). Yıldırıma bir məktub daha yaz, yarın Sobutay götürsün. Fəqət onun məktubu nə qadar qaba isə, bizimki də bir o qadar nəzakətli olsun.

D i v a n b ə y i. Bən də öylə düşünüyürəm. (Yola baqar). İştə Sobutay kəndisi də gəliyor.

Ş a i r K i r m a n i, A q b u ğ a v ə S o b u t a y g ə l i r, ə y i l i r l ə r.

T e y m u r. Qəhrəman Sobutay! Yarın bir məktub daha götürməlisin. Qoy Yıldırım anlasın ki, biz hər şeydən əvvəl bərişiq və məhəbbət tərəfdarıyıq.

S o b u t a y. Xayır, o pək məğrur, pək inadçı adam.

T e y m u r. Bizim borcumuz itmami höcətdir. İnad edərsə, kəndisi zərər görür. Şimdi get, hazırlan, yarın həm məktubu, həm də lazım gələn tə'limatı Divan bəyidən alırsın.

S o b u t a y. (tə'zim ilə). İtaət, xaqanım! (Gedər).

T e y m u r. (Aqbuğaya). Cəsur Aqbuğa! Ordudan pək məmnun oldum. Biz də bir qaq gün sonra Mısıra doğru hərəkətə başlarız. Oğullarımızdan Pir Məhəmməd Mirza Hindistanı, Şahrux Mirza Xarəzm və Türküstanı, Miranşah isə Azərbaycan və Gürcüstanı idarə edir. Digər sərdarlar da hökumətimizə tabe olan başqa ölkələrə baqar.

Sandaliyyə otururlar.

Q a r a q u ş (gəlik, əyilir). Azərbaycandan, oğlunuz Miranşahdan Divan bəyiyyə məktub.

T e y m u r. Pəki, kəndisinə ver.

Məktubu verir çıxar. Divan bəyi açar oqur.

A q b u ğ a (şairə). Bu məktubda bir sirr var.

Ş a i r. Şübhəsiz.

T e y m u r. (ətrafa). Xayır, bu məktub uğurlu bir şeyə bənzəmiyor. Kim bilir yenə nə uyğunsuzluq var.

D i v a n b ə y i. Məktubun məalını ərz etməyə müsaidlə buyurulurmu?

T e y m u r. Söylə!

D i v a n b ə y i. Yenə isyan!.. Yenə azərbaycanlılar oğlunuz Miranşaha qarşı isyan etmişlər.

T e y m u r. Səbəb!?

D i v a n b ə y i . Səbəb Miranşahın gevşəkliyi... idarəsizliyi.

T e y m u r . (qızğınca). Ah, Miranşah, Miranşah! Əvət, onda azıq tədbir və siyasət bulunsaydı, kimsə izindən çıxmazdı. Orasını idarə edəcək sağlam və düşüncəli bir baş lazım. Heyhat ki, Miranşah kibi şaşqınlar o düşüncədən pək uzaqdırlar.

Ş a i r . Azərbaycan eşsiz bir cənnət bucağı, tükənməz bir sərvət ocağıdır. Lakin əfsus, bənlərcə əfsus ki, Miranşahlər oyunaçağıdır.

D i v a n b ə y i . Bəncə Azərbaycan xalqı yabancılara kölgə olmaqdan pək zevq alır və xarici tə'sirə daha çabuq qapılırlar.

T e y m u r . Pəki, burada xarici tə'sir nə ola bilər?

D i v a n b ə y i . Bir taqım qara qüvvələr...

T e y m u r . Məsələ, nə kibi?

D i v a n b ə y i . Qaraqoyunlu əmiri Qara Yusif kibi...

T e y m u r . Nədən bəlli?

D i v a n b ə y i . Məktubda örtülü işarətlər var. Ətrafdan gələn bə'zi casuslar orada Teymur nüfuzunu qırmağa çalışıyor və xalqı Yıldırım dostu Qara Yusif tərəfinə çəkmək istiyormuş. Hətta bu da kafi deyilmiş kibi Qara Yusif çetələri Türküstan ilə Ərəbistan arasındakı karvanların gediş-gəlişinə və ticarət işinə əngəllər çıxarırmuş...

Teymur hiddətlə yerindən qalqır, yanındakılar da ona tabe olur.

T e y m u r . Ah, öyləmi, öyləmi!? Hiç zərər yoq, biz səfər üstündəyiz. Er-gec həpsinin halı sorulur, hər kəs kəndi azğınlığına görə cəza bulur. Xayı, Qara Yusifdə bir tilki qadar cəsərət yoq. Şübhəsiz ki, o həp Yıldırıma güvəndiyi için şu fitnələri qaldırıyor. (Divan bəyyiyyə). İkinci məktubu gecikdirmə. Hər halda Yıldırım onu bizə təslim etməli. (Qızğın). Ah, Yıldırım! Yıldırım! Bən səninlə xoş keçinmək istərkən, sən çaqqalları, tilkiləri bənim üzərimə şımartıyorsun. Yoq, bən hər sərsəriyyə qarşı əyləncə olamam. Qara Yusif təslim edilməlidir, təslim! Yoqsa ikinci məktubunda da saymazlıq və soğuluq göstərsə, o halda Yıldırımın kəndisilə hesablaşmalıyım. (*Bir-iki adım yürür, təkrar dönər: kəskin və atəşli*). Əvət, Topal Teymur saymayanlar, kəndi əllərilə kəndilərinə məzar qazmış olurlar. (*Gedər, onunla bərabər səhnədəkilər də çəkilir. Havanın ışığı bir qadar azalır*).

D i l ş a d (*Elmasla bərabər gəlir. Onun omuzunu oqşayaraq*). Elmas! Sən uslu və düşüncəli bir qadımsın. Fəqət pək gənc, pək sinirlisin.

İnan ki, çox sürməz yenə Orxanı Bingül dərəsində zevqi səfa məclislərində görürsün.

E l m a s. Ah, bu gediş nə içinmiş? Yalnız onu bilsəydim.

D i l ş a d. Xayır, sən onu hiç bilmə! Hökumət sirrini bilənlər, yaxud libib də açanlar Teymurun qəzəbindən əsla qurtulamazlar.

E l m a s. Orxan ləkələnməsin də, bən hər şeyə razıyım.

D i l ş a d. Hiç mərağ etmə, sən Orxanı bəndən istə!

E l m a s (ona sarılıaraq). Ah, nə qadar alicənab və böyük ruhlusunuz. Orxan (gəlir. Dilşada qarşı əyilir). Manemi oldum?

D i l ş a d. Xayır.

Or x a n. Elmas! Ümid edərim ki, bənim şu səfərimdən sıqılmazsın... Orxan xain deyil.

E l m a s. Xayır, artıq sıqılmam. Nəcib Dilşadın iki sözü bənim iztirablarımı susdurdu.

Orxan (Dilşada işarətlə, ehtiramkar). O, daima pərəstişə layiq bir fəzilət heykəlidir.

D i l ş a d. Elmas da, sən də bənim gözümdə qardaş qadar əzizsiniz.

H ə r i k i s i (əyilir). Təşəkkür edəriz.

D i l ş a d. Saqın, çox gecikmə. (Mə'nalı təbəssümlə). Həm də səndən bir şey istəriz.

Or x a n. Nə arzu buyurulur?

D i l ş a d. Elmas yalnızdır. Gönlünü ona bıraqlıb da öylə getməlisin.

Or x a n. Onun əksini düşünsəniz, Orxanı təhqir etmiş olursunuz.

D i l ş a d (ətrafa). Nə yaldızlı yalan. (Orxana). Baqalım, təcrübə həqiqətlərin həqiqətidir.

Or x a n. Hər halda vücut ayrılığı gönül ayrılığı demək deyildir. Artıq bana müsaidə...

D i l ş a d. Yalnız Elmas içinmi gəldin, minimini oğlunu görməyəcəkmisin?

Or x a n. Hiç onsuz olurmu? Buyurun gedəlim.

D i l ş a d. Gerçəkdən pək sevimli çocuq. Bənim də görəcəyim gəldi.

Gedərlər. Gün batar, ay ışığı ətrafı sarmağa başlar.

D ə m i r q a y a (gəlir; onların uzaqlaşdığı görünə). Yahu, şu Orxan da hiç yol adamı deyil, sanki Elması hiç görməmiş. (Dışarı çıxıb da təkrar içəri girən O l q a y ı görür, heyrətlə). O kim? Nə gözəl də

geyinmiş. Sanki gürcü knyazıdır, kim bilir, bəlkə Gürcüstandan Teymura yeni misafir gəlmiş. Nəmə lazım, kim olursa-olsun bən qarışmam.

O r x a n (*çabuq geri dönər*). Dəmirqaya!

D ə m i r q a y a. Buyur.

O r x a n . Burada erkək qiyafətində bir dəliqanlı görmədinmi?

D ə m i r q a y a . Əcayib şey! Dəliqanlı qadın qiyafətində olmaz a!.. Təbii erkək qiyafətində olur.

O r x a n . Nə isə şaşırıdım. Gürcü qiyafətli bir şəxs görmədinmi?

D ə m i r q a y a . Əvət, şimdİ buradan çıqdı.

O r x a n . Atlar hazırımı?

D ə m i r q a y a . Əlbəttə, hazır.

O r x a n . Haydı sən get, bən də gəliyorum.

D ə m i r q a y a . Pəki (Bir-iki adım yürür, ətrafa). Görünür yenə Elması bəklıyor. (*Omuzlarını ataraq*). Bəkləsin, nəmə lazım. (*Gedər*).

O l q a . (*çıqar*). Orxan! Getmiyəlimmi?

O r x a n . Əvət, gedəlim. (Mütərəddid bir düşüncədən sonra, onun əlini yaqalar). Bana baq, Olqa! Sən qal... İstərsən qal...

O l q a . Peşimanımı oldun?

Orxan. Xayır.

O l q a . Pəki, bu tərəddüd niçin?

O r x a n . Çünki yol pək uzaq, həm də təhlİKəsiz deyil...

O l q a . Xayır bən nə yoldan qorquyorum, nə də sənin düşündüyün təhlİKələrdən. Artıq qərar verdim, geçdi. Parça-parça doğrasalar da geri dönməm. Dilşad ağaclar arasında görünür.

O r x a n . O halda gedəlim.

O l q a . Ah, əvət, gedəlim. Sür'ətli adımlarla uzaqlaşırırlar.

D i l ş a d (məğrur və məmnun). Zavallı Olqa! Kəndi əlinlə kəndini fəlakət uçurumlarına yuvarladın, işə bənim aradığım da bu idi. (Şiddət və həyəcan ilə). Əvət get, get də, dəf' ol! Fəqət heyhat, çoq sürməz ki, tatlı arzuların gözündə qalır. Qoca Teymurun dəmir pəncəsi köksünü didər, hiylə və xəyanətlə çarpan qəlbini Türküstan qartallarına yedirir.

Pərdə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Bursada Yıldırım Bayazid sarayında süslü bir salon. Gecə... hər tərəf mumlarla donatılmış... Bir guşədə çini saqsıda... hənuz açmamış hərdəmbahar¹ güllü gözə çarpar. Yeni doğmuş ayla yıldızlar da uzaqdan görünərək şairanə bir mənzərə ərz edər. Yucaboylu hərəm ağası qara ərəb N a z i m əllərini köksündə çapraz edərək düşünüb durur... Sultanın nədimlərindən qısaboylu, ufaq cüssəli bir masqara Cücə Əmir Teymur qiyafətində daxil olur. Səssiz adımlarla arqa tərəfdən hərəm ağasına yaqlaşır. Ayaqlarını yerə vuraraq hoplar, ta ənsəsinə (peysərinə) tatlı bir sillə eşq edər.

N a z i m (diksindir, qızar, Cücəyi yaqalamaq istər). Ah, azğın Cücə! Sapqın Cücə!

C ü c ə (qaçar, bir guşədə istehzalı qəhqəhələrlə hoplayaraq). Əfv edərsin, Nazim ağa! Bən Cücə, sən qara qurbağa...

N a z i m (daima sözləri ərəb şivəsinə uyğun bir tərzdə çəkərək, qızğın bir tevr ilə). Allah, allah! Sən artıq hədyan ediyorsun.

C ü c ə. Rica edərim ağzını bozma! Qarşıdakı Cücə deyil, bəlkə cihangir bir xaqandır.

N a z i m. İstər xaqan ol, istər şeytan. Ancaq həddini aşma, anladınmı?

C ü c ə (sırıtararaq). Bağışla, Nazim ağa, azcıq sapıtdım.

N a z i m. Allah, allah! Bir boyuna baq da, utan, adəta mətbəx davşanlarına bənziyorsun.

C ü c ə. Əfəndimiz həzrətləri də tam mə'nasilə kəlisə mərdivəni... Qamətinə qurban olayım, bir az da uzansan Allahdan xəbər gətirəcəksin.

N a z i m. Allah, allah! Sən nə zəvək hərifsin, hiç Məhəmməd ümməti də kəlisə mərdivəninə bənztəlimmi?

C ü c ə. Bağışla, bilmədim. Sən müsəlman bir ərəbsin, minarəyə daha çox bənzsərsin; çünki başının boşluğu, boyunun yucalığı, qəlbinin əyriliyi minarədən seçilməz.

N a z i m. Allah, allah! Sən kafir oldun, dinə sataşdın.

C ü c ə (eyni ahənglə). Vallah-billah, ey ərəb qardaş, sən də pək şaşdın.

N a z i m. Vay, sərsəm hərif, vay, dur bir səni yaqalayım. (*Yaqalamaq istər*).

C ü c ə (*qaçıb bir tərəfdə durur, qəhqəhəylə*). O sənün işin deyil, çünki səni yaratırkən Tanrı əqlini boyunun üstünə qoymuş. Əvət, sən əqli topuğunda bir qazsın, qaz...

¹ Həmişəbahar

N a z i m. Sən nəsin, sən? Çoq bildiyindən yastılaşıb qalmış bir tilkiyə bənziyorsun.

C ü c ə (sırıttaraq). Bağışla, daha səninlə alay etməm. Ver əlini, bərişalım. (*Yaqlaşib əlini uzatır*).

N a z i m. İstəməm, rədd ol! (*Ətrafa baqır, təlaş ilə*). Ah, iştə Sultan əfəndimizlə hərəmi Meliça!..

C ü c ə (*baqar, istehzal güllüşlə*). Əvət, Serb kralının həmşirəsilə itaətli qulu Yıldırım Bayazid!

N a z i m (*şaşqın və qızğın*). Allah, allah! Hiç Sultan əfəndimizə qul denirmi? Halbuki o, yer yüzündə zilli-allah sayılır.

C ü c ə. Əvət, sənin kibi uzunqulaqların bərəkətindən...

İstehzal qəhqəhələrlə çəkilir. Nazim arqasınca heyrətlə baqıb durur. Şu halda Y ı l d ı r ı m l a M e l i ç a gəlir. Nazim əyilir.

M e l i ç a. Aman əfəndim, yenə nə olmuş? Pək rahatsız görünürsən?

Y ı l d ı r ı m. Bu gün yemək yeyirkən fəzlə şərab içdim də qafam bir dağ qadar ağırlaşmış...

M e l i ç a. Başdakı şərab ağrısını yenə şərab çıxarır. (Ərəbə). Nazim ağa! Bir az şərab gətir. Hanı ya, Serbistandan bənim adıma göndərilmiş şərablardan olsun.

Y ı l d ı r ı m. Bir də sədri-əzəm paşa gəlmişsə, xəbər ver!

N a z i m. Baş üstünə. (Əyilir çıxar).

Y ı l d ı r ı m. Bən Serbistan şərabını pək sevərim, çünki səni bəsləyən abü hava ona da başqa bir lətafət vermiş.

M e l i ç a. Serbistan bana ana qucağı isə, Yıldırım məmləkəti də mə'suq ağışu qadar munis və ruşaşınadır.

Y ı l d ı r ı m. Sevgili Meliça! Sözlərin də vücudun kibi lətif və zərifdir.

N a z i m (gəlir). Sədri-ə'zəm Əli paşa hazır. Əmri-hümayuna müntəzir.

Y ı l d ı r ı m. Söylə, buyursunlar. (Nazim çıxar). Əli paşa gerçəkdən dəyərlı bir zat. Həm dındar bir hökumət adamı, həm də bir ailə ə'zası kibi saraya məhrəm və bizimlə həmpiyalə...

M e l i ç a. Əvət, o pək eyi adam. Ona qarşı bir qardaş kibi hörmət bəslərim.

Ə l i p a ş a (gəlir, nəş'əli birp tevr ilə təmənnə edərək). Səlam və ərzi-ehitiram!

Y ı l d ı r ı m. Əleykümsəlam! Buyurun, baqalım niçin gecikdiniz?

Ə l i p a ş a. Topal Teymurun dünkü məktubuna cavab yazıyordum.

Y ı l d ı r ı m. Nasıl yazdınız?

Ə l i p a ş a. Əmr etdiyiniz kibi. Əvvəlki məktubumuza nisbətə daha soyuq, daha qızgın. (*Qoltuq cibindən çıxarır, təqdim edər*). Mütaliəsi arzu buyurulursa, iştə!

Y ı l d ı r ı m. (*məktubu açır, aşırı dərəcədə gözlərinə yaqlaşdırır*). Əvət, pək gözəl.

Ə l i p a ş a (ətrafa). Hərif gerçəkdən kor. Az qalır ki, məktubu gözlərinə yapışdırsın. (Yıldırma). İnsaf eyi bir şeydir, əfəndim, gör bizdən kimi istiyor. Hiç Qaraqoyunlu əmiri kibi xeyirxah bir şəxs ona təslim edilirmi? Halbuki Qara Yusif, yaxud Sultan Əhməd Cəlayir bizim ən yaqın dostlarımızdır.

M e l i ç a (heyrətlə). Aman, ya rəbbi! Şu Teymur da pək şımarıq hərif.

Y ı l d ı r ı m. (mütaliyəə dəvam ilə). Zərər yoq, nə qadar şımarırsa o qadar ağır cavablar alır.

M e l i ç a (ətrafa). Zavallı Yıldırım! Kor olduğunu bütün cihana e'lan edəcək. (Yıldırma). Aman, əfəndim, gözlərinizi mə'nasız şeylərlə yormayınız.

Y ı l d ı r ı m. (Əli paşaya). Pək xoşuma getdi, əvət Teymura layiq bir cavab.

Bu sırada N a z i m digər bir xidmətçiylə bərabər üzəri şərab, məzə və gül dəməti ilə süslü bir masa gətirir. Xidmətçi çıxar.

Ə l i p a ş a. Rica edərim Teymuru bıraqınız, bunları buraya niçin gətirdilər?

Y ı l d ı r ı m. Təbii, içilmək için.

Ə l i p a ş a (qədəhləri doldurur, Meliçaya). Müsaidənizlə, yarım sərxoş isəm də, şövkətli Sultanımın ən sevgili hərəmi şərəfinə bir qədəh içmək istərim. Var olsun Meliça həzrətləri!

İçərlər.

M e l i ç a. Doğrusu səmimiyyət və nəzakətiniz bəni heyran ediyor.

Y ı l d ı r ı m. Əvət, Əli paşa əmsalsız bir vücutdur. (Əli paşaya). İşrət xüsusunda sevgili Meliça bana ilk rəhbər isə, sən də ikinci müəllimsin.

Nə yapalım, şərab dinimizcə günah isə də, amma nəş'əli bir günahdır.

Ə l i p a ş a. Bəncə ibadət də lazım, işrət də. Tövbə qarısı daima açıqdır. (*Təkrar qədəhləri doldurur*).

M e l i ç a. Siz diplomatlar şərabı da şəriətə uydurub öylə içərsiniz.. Bana qalırsa şərabda hiç bir günah yox; baxıxus Serbistan şərabı olursa!

Ə l i p a ş a (*nəş'əli və mə'nalı bir tevr ilə*). Əvət, baxıxus Serbistan şərabı olursa. (*Qədəhi qaldırır*). Yaşasın şanlı Yıldırım Bayazid!..

Y ı l d ı r ı m. Var ol, paşa həzrətləri!

(*İçərlər. Məliça bir yutum içər, qədəh dolu qalır*).

Ə l i p a ş a. Hanı ya, bizim Cücə nerdə? O hər aqşam məşhur bir hökmdar qiyafətində çıqardı.

Y ı l d ı r ı m. Nazim ağa! Cücə nerdə?

N a z i m. Bu saət. (Əyilir, çıqar).

Y ı l d ı r ı m. Gəlsin, baqalım, nə oyun çıqarır.

Ə l i p a ş a. Bən istərdim ki, İspaniya kralı Üçüncü Genrix¹ qiyafətində gəlsin, çünki o Teymura qarşı pək yaltaqlıq ediyor. Hətta elçilər göndəriyor, onunla ticarət müahidələri yapıyor.

Y ı l d ı r ı m. Zənnimcə Teymurun kəndisini yansılarsa daha xoş, daha məqbul...

C ü c ə kəndisini izləyən iki m i s q a r a q i y a f ə t l i a r q a d a ş i l ə bərabər Teymur qiyafətində daxil olur. Ağır və komikcə adımlarla aqsayaraq onlara doğru ilərilər və bir heykəl kibi qarşılarında dikilib durur.

M e l i ç a (*gülməkdən kəndini alamıyaraq, heyrətlə*). Ah, qorqдум, nə əcayib şey! Əcəba bu kim, bu nə qiyafətdir?

Y ı l d ı r ı m. Dur, kəndisinə soralım.

Ə l i p a ş a. Topal Cücə? Sən kimsin və nəçisin?

C ü c ə (*məğrur və əzəmətli*). Bana xaqanlar xaqanı, Turğay oğlu Teymur derlər. Bən Yeşil şəhərdə dünyaya atıldım, Səmərqənddə nəşvü nüma buldum. Babam Barlas qəbiləsinin hökmranı, kəndim Gürkan nəslinin baş qəhrəmanı... (*Yanındakı masqaralarda sürəkli qəhqəhələr...*)

¹ Yaxud Hanri

Y ı l d ı r ı m. (*istehzalı təbəssümlə*). Eşq olsun, eşq olsun!

C ü c ə. Bən on iki yaşında ikən kəndimdə bir fərasət və böyüklik duymağa başladım. Bənəmlə görüşənləri ciddi bir vəqar və hörmətlə qəbul edərdim. On səkiz yaşında binicilik və avçılığa həvəs etdim. Vəqətimin çoxunu Qur'an oqumaqda, şahmat oynamaqda və at oynatmaqda keçirdim. Sonra Əmir Qazana yanaşdım, Hüseyn Kürd ilə savaşdım.

İlyas Xocaya qoşdum, vəzirilə pozuşdum. Oradan uzaqlaşdım, türkmənlərə əsir düşdüm. Sonra bir çox arqadaşla buluşdum. Bəlucistanla vuruşdum. Gah qalib gəldim, gah məğlub oldum. Ayaqdan bir yara aldım, işlə böylə aqsaq qaldım. (Aqsayaraq yürür, kəskin bir ahənglə) Əvət bənim yaralı arslan, bənim Topal Qaplan.

Yanıdakı masqaralar istehzal, narın və sürəkli qəhqəhələrlə gülər.

N a z i m (heyətlə, sözləri çəkərək, ətrafa). Allah, allah!..

M e l i ç a. Aman, nə gözəl natiq!..

Ə l i p a ş a. Əvət, dəhşət, dəhşət!

Y ı l d ı r ı m. Sonra nə oldu? Söylə, baqalım, sonra?

C ü c ə. Sonra Cətləri boğdum, Cığatay elini Məvəraünnəhrdən qovdum, Səmərqəndə girdim, xalqdan hörmət gördüm. Qurultay çağırıdım, sözümlü keçirdim. Bəlx şəhriyə vardım, Əmir Hüseynin işini bitirdim. Təkrar Səmərqəndə döndüm. Əmir e'lan olundum. Qəmərəddinlə qarşılaş qalib gəldim; qızı Dilşad ağayı aldım. Xarəzmə girdim, qələlərini devirdim. Azərbaycan qucağıma atıldı, Kürdüstan təslim olaraq qurtuldu. Ermənistan və Gürcüstan xəracgüzarım oldu. Qaraqoyunlular isyan etdi, ayaq altında əzildi. Şah Mənsur tüğyan etdi, bir anda başı kəsildi. (Son dərəcə məğrur). Əvət bənim cihangiri dahi!.. Bənim hər bə allahi!..

Masqaralarda istehzal qəhqəhələr.

N a z i m (şaşqın, ətrafa). Allah, allah!

Y ı l d ı r ı m. Əvət, işlə Cücə bir dahi!

Ə l i p a ş a. Daha doğrusu dahi bir Cücə.

Y ı l d ı r ı m. Sonra... Daha sonra?

C ü c ə. Bən devlətimi təhəmmül və mürüvvətlə idarə etdim. Xəlqi ümid ilə qorxu arasında tutdum. Bir çox nifaqlara rast gəldim, əziyyət və möhnətlər çəkdim, acı sözlər və töhmətlər eşitdim. Fəqət bəni

tənqid edən şमारıq, qəlbi kor cahillərə əhəmiyyət belə vermədim. Yalnız çalışdım, təşəbbüs və fəaliyyətimlə hər kəsi susdurmağa müvəffəq oldum. Hər işdə vətəndaşlarımla müşavirə etdim. Xain və fitnəçi vükəlayı yanıma uğratmadım. Daima məyyətimdə əsalət və nəcəbət, əqil və kəyasət aradım. Daima ordu və rəiyyətin əhvalını eyiləşdirməyə çalışdım.

Y ı l d ı r ı m. Ya şu tökdüyün qanlara, şu qopardığın tufanlara nə mə'na verəlim?

C ü c ə. Bən həqq və ədalət nümayəndəsiyəm. Əgər bir məmləkətdə zülm və istibdad güclənirsə, kənardan baqıb duramam. Xələqin əmniyyəti için zülmün kökünü qazımaq və o məmləkəti uslandıрмаq istərim. İştə buna görədir ki, Xorasana girdim, bütün İrani devirdim, Moskof tərəflərini sardım, Hindistana vardım. Əvət, bənim böyük Teymur... Bənim sarsılmaz imperator!..

Masqaralarda istehzal qəhqəhələr.

N a z i m (ətrafa). Allah, allah!

Ə l i p a ş a. Dəhşət, dəhşət!

M e l i ç a (qalqar). Artıq bən gediyorum.

Y ı l d ı r ı m. Niçin? Cücənin sözləri səni qorqutdumu?

M e l i ç a. Xayır! Lakin bu masqaralıqlardan içimə fənalıq gəliyor. Saydıqları yalan olsa belə, acı və dikənlidir.

Y ı l d ı r ı m. (Cücəyə). Haydı, rədd ol, həməən şu biçimdə qiyafətini də dəyişdir.

Cücə və arqadaşları məclisi tərək edərlər.

Ə l i p a ş a. Aman, əfəndim! Cücə bu aqşam dəhşətdir, dəhşət!

M e l i ç a (oturur). Bıraq, dəf' olsun, insanın sinirlərinə doqunuyor.

Y ı l d ı r ı m. Pəki, şimdi nə istərsiniz?

Ə l i p a ş a. Müsəidə edilirsə, Şamdan gələn ərəb qızını, gözəl rəqqasəyi seyr edəlim.

M e l i ç a. Bən də eşitdim, hənuz görmədim.

Y ı l d ı r ı m. Nazim ağa! Şamlı qızı...

N a z i m. Hazır! (Əyilir, çıxar).

Ə l i p a ş a. Pək mədh ediyorlar. Ərəblərin rəqsləri də iqlimləri kibi atəşlidir.

Y ı l d ı r ı m. Əvət, gerçəkdən pək atəşli.

M e l i ç a (istehzalı təbəssümlə). Saqın, Paşa həzrətlərini yaqmasın! Doğrusu, pək şaşırıyorum. Sarayda serb və macar, rum və bolqar rəqqasələri dururkən bir də şamlı qızına nə ehtiyac vardı?

Y ı l d ı r ı m. Sənət və gözəllik hər kəsin kəndi zevqilə ölçülür. Saray rəqqasələri başqa, şamlı qızı isə daha başqadır.

Ə l i p a ş a. Əvət, gönül nəyi seversə, o, gözəldir. (Ərəb musiqisi ilə ərəb rəqsi başlanır, şamlı qızının gəldiyini görüncə.) İştə atəşli baqışlar!

N a z i m (rəqs bitdikdə rəqqasənin süzülüb getdiyini görüncə kəndini alarıyaraq başqa və coşqun bir səslə.) Allah, allah! Bu nə məlahət! Bu nə lətafət!

Y ı l d ı r ı m. (mültəfit olaraq gülər). Nə oluyorsun, yahu! Pəkmi xoşuna getdi?

N a z i m (niyazkar). Aman, sultanım, qüsura baqmayız.

M e l i ç a (yarımqəhqəhəylə). Zavallı adətə kəndindən keçmiş.

Ə l i p a ş a. Nə yapsın? İştə ərəb ruhu, ərəb zevqi! Yalnız o deyil, bən belə bayıldım.

M e l i ç a. Ya, öyləmi? (İncə və nəş'əli qəhqəhdən sonra). Aman, doktor çağıralım.

Y ı l d ı r ı m. Xayı, doktora hacət yox, o getdiyi kibi Paşa həzrətləri ayıldı.

Ə l i p a ş a. Əvət, gerçəkdən öylədir. (Meliça qalqır.) Nə oldu, niçin qalqınız?

M e l i ç a. Artıq gedirim.

Y ı l d ı r ı m. Əli paşa da yeməkdə bərabər bulunacaq.

M e l i ç a. Pək məmnun olurum. (Gedir).

Ə l i p a ş a. Əfəndimizin şu dərindən səmimiyyətləri, bana bəxtiyarlıqdan daha yüksək bir nəş'ə verir.

Bu sırada C ü c ə hoplayaraq, mayallaq vuraraq əsil masqara qiyafətində girər.

Y ı l d ı r ı m. Yenəmi sən?

C ü c ə. Nə yapayım, məclis boş qalmaz a... Bu yerdən mələk çəkilincə şeytan girməli.

Ə l i p a ş a. Əhsən, əhsən! Cücə bu aqşam dəhşətdir, dəhşət!

Y ı l d ı r ı m. Haydı, al, mələyin içdiyi şu qədəhi yuvarla!

C ü c ə (qədəhi alır). Yaşasın həşmətli Serb kralının həmişəsi Meliça! (*Şərabı burnunun üzərindən dökü verir.*)

Y ı l d ı r ı m. Nə yapıyorsun şaşqın hərif! Sən hənuz şərab içməsinidəmi öyrənəmədin?

C ü c ə (*Yıldırımı mə'nalı baqışlarla süzərək*). Bən əşirətdən yetişmə bir çoban oğluyum. Nə etməli, şimdiyə qadar ancaq qımız və ayran içməsinə öyrənə bildim.

Y ı l d ı r ı m. (ətrafa). Acı bir kinayə!

C ü c ə. Şu yaqınlarda bir serb qızı alacam, iştə o zaman şərab içməsinə də ondan öyrənirəm. (Əli paşayı mə'nalı bir baqışla gözdən keçirir.) Həttə bir taqım siyasilər kibi, namaz qılarkən belə sərxoşluqdan vaz keçməm.

Ə l i p a ş a (ətrafa). Ah, bəni təhqir ha? (Cücəyə, sinirli) Şımarıq hərif, sən artıq həddini aşırırsun.

Y ı l d ı r ı m. Zərər yox, o bu gün pək nəş'əlidir, xatirini qırma! Yalnız səninlə deyil, bənimlə də əyləniyor (Cücəyə.) Bana baq, Cücə! Bənmi eyi hökmdarım, Teymurmu?

C ü c ə. Aman verilirimi?

Y ı l d ı r ı m. Söylə!

C ü c ə (*sırıtarıq Yıldırımın qucağına*). O, dəlidir, sən də abdal! (*Qəhqəhəylə gülər*).

Y ı l d ı r ı m. Sus, ədəbsiz! O halda sən nə olursun?

C ü c ə (*sədri-ə'zəmə işarətlə*). Bən də sənəin quyruğunun quyruğu...

(*Qəhqəhə*)

Y ı l d ı r ı m. Pəki, sənəin quyruğun?

C ü c ə (*Nazimi göstərir*). İştə! Seyr edə bilirsiniz.

(*Qəhqəhə*)

N a z i m (ətrafa). Allah, allah! Şu hərif çıldırmış. (*Salonu tərk edər.*)

Y ı l d ı r ı m. Haydı, yetişir, dəf' ol! Sən bu aqşam zəhərli bir dikən, sərsəm bir eşək arısı, quduz bir köpəksin.

C ü c ə (*bayılırcasına qəhqəhələr qoparır, ətilə qarşadakı pərdəyi göstərir və açar*). Əvət, bən zəhərli bir dikənəm, iştə mayıs çiçəkləri! Bən bir eşək arısıyım, iştə serb və macar kələbəkləri! Bən quduz bir köpəyim, iştə rum və bolqar mələkləri!

Qəhqəhələrlə çəkilir. Alafranqa musiqi başlanır. Rəqqasələr oynarlar. Rəqs bitdiyi sırada N a z i m a ğ a sür'ətli adımlarla gəlir, Yıldırımın qulağına bir-iki söz söylər.

Y ı l d ı r ı m. (rəqqasələ, hiddətlə). Kafi! (Qızlar çəkilir. Nazim ağaya). Bunları al da, söylə, hər üçünü gətirsinlər.

Nazim kəndisini bəkləyən xidmətçilə bərabər dərhal işrət masasını alıb götürür.

Ə l i p a ş a. Gələn kimdir əcəba?

Y ı l d ı r ı m. Teymurun adamlarından üç nəfər casus yaqalamışlar.

Ə l i p a ş a. Kim bilir, bəlkə casus deyil də əhli-namusdur.

Y ı l d ı r ı m. Zənn etməm, hiç zənn etməm. (Qızğın.) Ah, azğın hərif, bir tərəfdən elçi göndərir, bir tərəfdən casus...

Bu sırada iki silahlı y e n i ç ə r i mühafizəsi altında Orxan, O l q a və D ə m i r q a y a daxil olur.

Y ı l d ı r ı m. Teymur casusları sizmisiniz?

Or x a n . Əvət, öylə diyorlar.

Y ı l d ı r ı m. Buraya niçin göndərdiniz?

Or x a n . Göndərilmədik, kəndi arzumuzla gəldik.

Y ı l d ı r ı m. Bu gəlişdən məqsəd?

Or x a n . Məqsəd Topal Teymuru atmaq, ulu cultanı tutmaq.

Y ı l d ı r ı m. Unutma ki, yalançıların cəzası ölümdür.

Or x a n . Bizcə yalançılıq ləkəsi ölümdən daha çirkindir.

Y ı l d ı r ı m. (Olqaya). Pəki, sən söylə, yavrım, Teymurdan niçin qaçdınız?

Or x a n . Çünki Teymur xudkamdır.

Y ı l d ı r ı m. Bırağ kəndisi söyləsin.

Or x a n . O, dilsizdir.

Y ı l d ı r ı m. (D ə m i r q a y a). Adın nədir?

D ə m i r q a y a (qalın səslə). D ə m i r q a y a.

Y ı l d ı r ı m. Sən söylə baqalım, niçin gəldiniz?

D ə m i r q a y a (laübali, Orxana işarətlə). Orxan gəl, dedi, gəldik.

Y ı l d ı r ı m. Bir səbəb yoqmu ya?

D ə m i r q a y a. Əlbəttə var, fəqət gizli bir səbəbdir.

Y ı l d ı r ı m. (məraqlı). Gizli səbəbmi? O nə imiş?

D ə m i r q a y a. Onu Orxan bilir. Nəmə lazım, bən qarışmam.

Y ı l d ı r ı m. Ya! Qarışmazsın, öyləmi? Artıq anlaşıldı, əvət xəyanət. Cəllad, cəllad! (Nazim çıxarkən). Dün Teymurdan gələn elçi də hazır olsun, onun da boynu vurulmalı!

Ə l i p a ş a. Aman, Sultanım, əcələ ediyorsunuz?

Y ı l d ı r ı m. Xayı, həpsinin boynu vurulmalı! Artıq Topal həddini keçiyor.
Ə l i p a ş a. Rica edərim, hiç elçi boynu vurulurmu?
Y ı l d ı r ı m. (qızğın). Əvət vurulur, bən əmr edərsəm vurulur.
Ə l i p a ş a. Hiç olmasa bu hökmün icrasını yarına biraqmal.
Y ı l d ı r ı m. (daha qızğın). Yetişir, iltimasa hacət yoq...

Bu sırada N a z i m gəlir, c ə l l a d və i k i y e n i ç ə r i l ə bərabər S o b u t a y daxil olur.

Y ı l d ı r ı m. (Sobutaya). Bana baq, bunları tanıyormusun? Doğru söylə, yoqsa ən yüngül cəza ölümdür.

S o b u t a y. Sobutay nə yalan söylər, nə də ölümdən qorqar.

Y ı l d ı r ı m. (sinirli və qızğın). Sözümə cəvab ver, bunları tanıyormusun?

S o b u t a y. (kinli və əzəmətli bir baqışla Orxanı süzərək). Türküstanda tanırdım, fəqət osmanlı paytaxtında xayır...

Y ı l d ı r ı m. Niçin?

S o b u t a y. (Orxana işarətlə). Çünki şu hərif vətən xaini. Bunlar da onun kölgəsi...

O l q a. (qalpağını qaldırır, saçları dağılır). Aman, Sultanım! Mərhəmət! Orxan xain deyil, yalnız Teymur gözündə ləkəlidir; çünki sizə qarşı məhəbbət bəslərdi, onunçün də Türküstanı tərək etdi.

O r x a n. Olqa! Sən sus!

Y ı l d ı r ı m. Şu qadın kimdir?

O r x a n. Moskof tərəflərinə hücum edərəkən ölümdən qurtardığım bir qızcığaz.

S o b u t a y. (acı və istehzal təbəssümlə). Daha doğrusu Teymur sarayını süsləyən bir çiçək və sənin qandırır da uçurduğun şux bir kələbək... (Kəskin.) Lakin nerdə olursa-olsun xəyanət cəzasız qalmaz.

Y ı l d ı r ı m. (Sobutaya). Sən sus! (Yeniçərilərə.) Şunu kəndi odasına götürün. (Əli paşaya.) Dəminki məktubu da ver, Teymura götürsün.

Sobutay verilən məktubu alır, yeniçərilərlə bərabər çıxar.

Ə l i p a ş a. Artıq məsələ aydınlaşdı.

Y ı l d ı r ı m. Xayı, daha var. (D ə m i r q a y aya.) Sən söylə! Dəmin gizli səbəb diyordun, o nə imiş?

D ə m i r q a y a. Daha gizli bir şey qaldımı ya? (Olqaya işarətlə.) Zətən həpsini açıb dökdü.

Y ı l d ı r ı m. Gizli səbəb yalnız onun dediklərimi?

D ə m i r q a y a. Daha nə olacaq, hiç qadınla səfərə çıxılırmı? Nəmə lazım, kəndi işləri...

Y ı l d ı r ı m. (qızğın). Nəmə lazım, nəmə lazım! Südəmər çocuqlar kibi iki sözdən fəzlə bir şey bilməz. (Cəllada.) Haydı, ilk öncə bunu dəf' et. (Cəllad hazırlanır.)

O l q a. Ah!..

O r x a n (*kəskin*). Xayıf. Bu həqsizlikdir. O dilsiz və düşüncəsiz bir zavallıdır. Əsil e'dam ediləcək bənim, bən...

Y ı l d ı r ı m. Cəsərət səni məğrur ediyor (Cəllada.) Pəki, əvvəl onu susdur.

O l q a. Aman, əfəndim, mərhəmət, mərhəmət! (Şiddətli içqırıqlarla ağlar, Sultanın ayaqlarına qapanır.)

O r x a n (*şiddətli və istehzal qəhqəhələrlə gülərək*). Zavallı qızcığaz! Sən haqlı imişsin. Ah, Teymur, Teymur!..

Y ı l d ı r ı m. (*vəzifəsini bitirmək istəyən cəllada*). Dur, əl saqla! (Orxana). Niçin güldün, niçin Teymuru xatırladın?

O r x a n . O bənim biləcəyim iş, sən yalnız e'dam etdirə bilirsin.

Ə l i p a ş a. Xayıf, bu səbəbsiz deyil.

O l q a. (başını qaldırır. Göz yaşını silərək.) Ah, səbəbini bən söylərim.

O r x a n Qalq! Hiç bir şeyə ehtiyac yoq. Söyləmək lazımsa kəndim söylərim. (Olqa qalqar).

Y ı l d ı r ı m. Pəki, kəndin söylə! Şu qəhqəhələr niçindir, əcəba?

O r x a n . Şu qəhqəhələr acı bir fəryaddan başqa bir şey deyil. Bütün dünya dəli Teymura səcdə edərəkən, yalnız bən isyan etdim. Halbuki onun küçük bir təhqirinə dayansaydım, şindi e'dama layiq görülməzdim.

Sükut...

Y ı l d ı r ı m. (mülayim). Bu sözlərin nə dərəcə doğru olduğunu bilmək istəməm. Bən hər ikinizi şu qızın göz yaşlarına bağışladım.

O l q a. Ah, kölgəniz əskik olmasın.

Ə l i p a ş a. Əvət, göz yaşları mə'sumiyyəti isbat için ən parlaq şahiddir...

Or x a n . Lakin, bir rica etmək istərdik.

Y ı l d ı r ı m . Söylə.

Or x a n . Məsələ yalnız bağışlanmaqla bitmir. Biz artıq Teymur məmləkətinə dönməyimiz, sədaqətimizə qarşı şübhə edildiyindən təbii burada qalacağımız da şübhəli. Əgər müsaidə buyurulursa Mısır-Şam tərəflərinə keçəriz. Orda bizi himayə edənlər bulunur.

Y ı l d ı r ı m . (məmnun təbəssümlərlə yerindən qalqar). Xayı, hiç bir yerə getməyəcəksiniz. Siz bənim oğlum, bu da qızımdır. Hər üçünüzün sədaqətinə şübhəm qalmadı. Haydı, Nazim ağa! Söylə, bir dairə ayırırsunlar, misafirlərə ehtiram lazım.

Nazim cəllad ilə bərabər çıxar.

Or x a n (arqadaşları ilə bərabər əyilir). Təşəkkür edəriz.

Y ı l d ı r ı m . Sədaqətiniz dərəcəsinə mükafat görə bilərsiniz. (Əli paşa ilə məclisi tərək edir).

Or x a n (ətrafa). İştə ilk fəlakəti atladığ.

O l q a . Ah, pək qorquyorum. Sobutay Səmərqənddə işlərin üstünü açacaq. Teymurun qəhrü qəzəbi bəla yıldırımını kibi üzərimizdə patlayacaq. Ah, o bəni niçin gördü?

Or x a n . Hiç mərağ etmə, bən Sobutayı görürüm.. O pək nəcib qəhrəman. Kimsəyə bir şey söyləməz. Hətta Teymur duysa belə əhəmiyyət verməz.

D ə m i r q a y a (bir tərəfdə). Nəmə lazım, bən qarışmam. Ölürlər ölürüm, qalırlar qalırım.

O l q a . (Saqsıda gördüyü yeşil fidancığazı göstərir). Ah, o nə xoş, nə tərəvətli gül fidanı.

Or x a n . İştə həmişəbahar gülü, baq, hənuz yeni-yeni qönçə verməyə başlayır.

O l q a . Əvət, pək gözəl...

Or x a n . Bir gün gəlir ki, şu yeni qönçələr açar, bizim arzularımız da onunla bərabər çiçəklənməyə başlar.

N a z i m (gəlir, əyilir). Buyursunlar. (Önlərinə gedər).

Or x a n . Gedəlim. (Nazimi göstərir.) İştə bu gecə qiyafətli məxluq bizi uğurlu və parlaq bir sabaha də'vət edir. (Gedirlər).

Pərdə

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

Eyni səhnə... Gündüz... Qarşığı böyük pəncərədən saray bağçasını süsləyən yeşil ağaclar, rəngarəng çiçəklər nəzərləri oqşar. Salona qonmuş saqsıdakı fidanın dal budaqları əvvəlkinə görə daha böyümüş və tam mə'nasilə açılmış gülləri aradan bir xeyli zaman keçdiyini xatırlatır. Orxan bir tərəfdə əski osmanlı yavərləri qiyafətində olaraq əli alnında düşünür.

O l q a. *(saray xanımlarına məxsus bir qiyafədə gəlir. Orxanı bir qədər süzərək).*
Orxan!

O r x a n . Sənmisin, Olqa?

O l q a . Nə düşünüyorsun, mane oldum, deyilmi?

O r x a n . Xayıır...

O l q a . Niçin böylə dalıb gediyorsun?

O r x a n *(gül fidanını göstərir)*. İştə hər tərəfə gözəl qoqu və nur saçan şu gülləri görüymürsün? Baq, nə qadar dəyişmiş. Bunlar bir zaman yemyeşil tumurcuq halında idilər.

O l q a . Əvət, xatırlıyorum, casus deyə tam bizi yaqaladıqları gecəydi.

O r x a n . Bən o gecə, açmamış qönçələri gönlümüzdəki arzulara bənzətmişdim, deyilmi? İştə bu gün bütün istədiklərimiz yerini buluyor, onlar kibi çiçəklənməyə başlayır.

O l q a . Pəki, o halda bu düşüncələr nə?

O r x a n . Olqa! Biz artıq burayı tərk etməliyiz.

O l q a . Niçin? Halbuki burada səadət var.

O r x a n . Xayıır, bil'əkis səadət bizi başqa aləmdə gözlüyor.

O l q a . Fikrini hiç anlıyamıyorum. Sən Yıldırım kibi böyük bir padşah sarayında... Kəndin də ən sevgili yavərlərdən birisin. Daha nə istiyorsun? *(Gül fidanına yaqlaşır, qoqlamağa başlar.)*

O r x a n *(ətrafa)*. Ah, Teymur ordusu tərəfindən Sivas qələsi altüst edilmiş, Yıldırımın oğlu öldürülmüş... Daha burda durulurmu?

O l q a . Orxan! Səndə bir sirr var; hər ay gizli məktublar yazıyorsun, əcəba onlar kimə və nəyə?

O r x a n . Sonra anlarsın, şimdici çabuc hazırlan! Nə olursa-olsun buradan çıqmalyız.

O l q a . *(təlaş ilə)*. Allah eşqinə, nə olmuş, Yıldırımdan bir fənalıqmı gördün?

O r x a n . Xayıır. Fəqət bir taqım padşahlar, hələ Yıldırım kibi sərxoşlar o dərəcə qorqunc ki, əsla inanılmaz. Əvət, kəndi qardaşını

vəhşicə parçalatan bir hökmdar, yarın ufaq bir bəhanə ilə bizə də qızar, bizim də qanımızı döktürür.

O l q a . Bən şu şübhələrə hiç bir mə'na verəmiyorum.

O r x a n . Dedim ya, sonra anlarsın. Hazırlan, ehtiyat için bir çarşaf da al, yolda lazım olur.

O l q a . Pəki, lakin...

O r x a n . Sus, işlə gələn var.

O l q a . (baqar). Əvət, sultanın hərəmi Meliça. (*Məmnun təbəssümlərlə o gələn tərəfə doğru yürür.*)

O r x a n . (yalnız). Vəzifə hər şeydən müqəddəsdir. Artıq sırası gəldi, Teymur mütləq hücumu başlayacaq.

M e l i ç a (Olqa ilə bərabər gəlir). Ah, Olqa, Olqa! Sizin bana munis olmanız, bilsən nə qadar gönlümü açıyor.

O l q a . Fəqət bən... Bənim gönlümdəki sevinc daha böyük, daha dərinidir.

M e l i ç a . Sən nə qadar nəcib isən (Orxana işarətlə), yoldaşın da bir o qadar qəhrəman və nəzakətlidir.

O r x a n . Təşəkkür edərim.

M e l i ç a (ətrafa diqqətlə). İştə Yıldırım. Aman nə qadar halı pərişan...

O l q a . Əvət, bu günlər əfəndimiz pək düşünüyür.

O r x a n . Nasıl düşünməsin?! Hiç Teymur ordusunun qabalığı çəkilir şeymi?

Y ı l d ı r ı m . (gəlir, tə'zim edərlər. Yanındakı Nazim ağaya). Əli paşa nerdə? Çabuq buraya çağır. (*Nazim əylir çıxar. Yıldırım sinirli*). Ah, Teymur! Teymur! Bən sənin bu dərəcə sayğısız olduğuna inanmazdım. (Daha qızğın). Lağımlar vasitəsilə kərəstələri tutuşdurmaq, Sivas kibi bir qələyi yandırır havaya savurmaq sənin həddinmi? Ah, əsirlərin, qələ mühafizələrinin qafasını kəsdirməkmi? Ərtögrül kibi bir evladı əlimdən almaqmi? Nə böyük cəsarət! Xayır, xayır... Bu dikənli zərbə, bu acı təhqir əsla unutulmaz. Ah, duyğusuz cəllad.

O r x a n . Ehtimal ki, bu hərəkət onu saymadığın için bir ixtar, tə'bir caizsə bir guşmaldır.

Bu sırada uzaqda aşıqanə bir ahənglə çoban qavalı-düdüyü çalınmağa başlar.

Y ı l d ı r ı m . (çılğın). Nasıl? Bir ixtarmı, bir guşmalmı? Ah, nələr, eşidiyorum!

O r x a n . Əvət, ixlax və sədaqətım şu acı həqiqəti söyləməyə bəni məcbur ediyor.

Y ı l d ı r ı m . Bən üzərimə gələn qocaman Səlib ordularını qəhr etdim. Fransa və Almaniya cəngavərlərini püskürtdüm. Lehistan, Avstriya və İtaliya əskərlərini bir hücumda əzdim. Hətta qorqusuz Jan kibi məşhur bir qəhrəmanı belə hiçə saydım. Şimdi Teymur kibi bir sərsərimi bəni qorqutacaq? Ah, kor olsun fələyin gözləri. Gör kimlər bana meydan oquyor.

M e l i ç a . Aman, xaqanım! Kəndinizi pək üzüyorsunuz, vücudunuz bir qadar istirahətə möhtac.

Y ı l d ı r ı m . İstirahətmi!? Zəhərli dırnaqlar qəlbimi parçalarkən istirahətmi? (Çılğın). Ah, canavar! (Meliçaya.) Bizi yalnız biraq. (Meliça Olqa ilə bərabər çəkilmək istərkən.) Söylə o çobanı susdursunlar.

M e l i ç a . Pəki. (Getmək istər.)

Y ı l d ı r ı m . İstəməz, biraq çalsın.

M e l i ç a . Pəki... (Salonu tərk edirlər.)

Y ı l d ı r ı m . (pəncərəyə yaxlaşır, çobanı dinlər. Həzin və yaralı bir ah çəkərək.) Çal!.. Çal!.. Əvət, bəxtiyar çoban, çal!.. Nə Sivas kibi şəhrin əlindən getmiş, nə də Ərtöğrul kibi oğlun...

Əlipaşa gəlir, düdük susar.

Ə l i p a ş a (yapma bir tələş ilə). Əfəndimizi bir qadar kefsiz görüyorum...

Y ı l d ı r ı m . (acı təbəssümlə). Əvət, kefli vəzirlərin sultanı daima kefsiz olur.

Ə l i p a ş a . Hər halda şevkətli xaqanın mərhəməti çakərlərinin qüsurundan daha böyükdür.

Y ı l d ı r ı m . Bana baq, sən Sivas vəq'əsinə nə dersin?

Ə l i p a ş a . Yalnız çocuqca bir təcrübə. Mə'nasız bir təcrübə...

Y ı l d ı r ı m . (qızğın.) Açıq söylə, nasıl mə'nasız?..

Ə l i p a ş a . Çünki Teymur Sivas qələsinə təcavüz etməklə bərabər müharibəyi uzatmaqdan çəkinmiş... Görünür ki, əskərlərimizin şücaətini görmüş, eyicə bir dərs almış. Cəsarəti olsaydı, Sivası biraqıb da Mısır-Şam tərəflərinə keçməzdi.

Y ı l d ı r ı m . Sən sərxoşsun, bu gün-yarın Mısırı da alt-üst edər, Şamı da.

O r x a n . Zatən etmiş.

Y ı l d ı r ı m . Ah, nə söylüyorsun?

O r x a n . Hətta geri belə dönmüş və Aras çayını keçib Azərbaycana daxil olmuş. Əvət, o şimdi Qarabağın sərin yaylalarında, otluçiçəkli ovalarında istirahət və şənliyə məşğuldur.

Ə l i p a ş a (müztərib, ətrafa). Ah, dəhşət, dəhşət!..

Y ı l d ı r ı m . (Əli paşaya). Pəki, bu xəbəri sən niçin şimdiyə qadar bana söyləmədin?

Ə l i p a ş a . Çünki həm xəstəsiniz, həm də əhəmiyyətsiz bir şey...

Y ı l d ı r ı m . (pək həyəcanlı və qızğın). Nasıl!? Əhəmiyyətsizmi?! Xayırxayırx. Hiç də öylə deyil. Sən Teymura qarşı Mısır-Şam hökumətlərilə ittifaq yapacağına, Bursa meyxanəçilərinə şərab ismarlamağa məşğul olmuşsun.

N a z i m (gəlir, əyilir). Şeyx Buxari həzrətləri.

Y ı l d ı r ı m . Gəlsin. (Nazim çıxar, Yıldırım ətrafa). Şeyx fazil və möhtərəm bir zat. Onun bu gəlişi hiç də mə'nasız deyil.

Ş e y x B u x a r i (köylü bir qadınla daxil olur. Tə'zimdən sonra). Əfv edərsiniz, əfəndim, cəsarət ediyorum. Lütfən şu köylü qadını dinləyin. Anadolunun şu yoqsul anasına qulaq verin də, görün nələr söylüyor.

Y ı l d ı r ı m . (qadına). Söylə!

Q a d ı n . Qocamla oğlum xaç qavğasında öldü, ah, ölürkən yüzlərini görmədim, məzarlarına belə həsrət qaldım. Bəni yaşatan ancaq bir təsəlli idi; onlar vətən uğrunda şəhid olmuşlardı.

Y ı l d ı r ı m . Dərdin nədir, onu söylə?!

Q a d ı n . Yetişmiş bir qızım vardı, adı Lalə idi, onu yaşatmaq üçün hər zəhmətə qatlarırdım. Tarlamızı sürərkən bir tərəfdən alaca öküzü, bir tərəfdən də kəndimi qoşaraq heyvanla bərabər çalışıyordum. Laləciyimə, bir danəcik yavruma yeyəcək-geyəcək tədarik ediyordum.

Y ı l d ı r ı m . (azacıq sərt). Sonra?

Q a d ı n (həyəcanlı). Sonra azgün yeniçərilər, sənin o qaba və sərxoş əskərlərin öküzümü aldılar. Bıraqmaq istəmədim, incitdilər.

Yalvardım, döydülər. Bən hiç... Əvət bən hiç... (Yaralı fəryad ilə.) Qızım! Ah, yavrum! Canavarlar yardımsız bir quzuya hücum edər kibi onu sardılar, ağlamasına, çırpınmasına baqmadılar, cəllad kibi alıb götürdülər. (Çığınca.) Ah, Laləciyim! Ah, yavrum. (*Yıldırımın ayaqlarına qapanır*).

Y ı l d ı r ı m. (son dərəcə qızgın). Cəvab ver, Əli paşa cəvab ver!

Q a d ı n (çılğın). Ah, sərxoşlar! Canavarlar!

Ş e y x B u x a r i (ətrafa). Sərxoş bir amirin məmurları da ancaq sərxoş olur.

Y ı l d ı r ı m. (kəskin). Bulunsun, şu qadının qızı bu saət bulunsun!

Or x a n . Gəliniz, valide.

Q a d ı n (göz yaşını silərək). Ah, yavrum... mələk yavrum! (Təkrar hıçqırıqlarla ağlar).

Or x a n . Gəliniz, xəyanət cəzasız qalmaz. (Qadınla bərabər çıxar).

Ş e y x B u x a r i (ətrafa). Zavallı qadın! Bilməz ki, yalvardığı padşahın içdiyi şarablar, yalnız yoxsul köylünün dökülən al qanlarından, qanlı göz yaşlarından tədarik olunur.

N a z i m (gəlir, əyilir). Teymur elçisi!

Y ı l d ı r ı m. Gəlsin! (Sinirli). Yenəmi elçi! Yenəmi Teymur elçisi!

S o b u t a y. (yazlıq əlbisədə gəlir, əyilir, məktubu verir).

Y ı l d ı r ı m. (Əli paşaya). Al, oqu! (Sobutaya) Bu məktub nerdə yazılmış?

S o b u t a y. Azərbaycanda, Qarabağ yaylasında...

Y ı l d ı r ı m. Çıq bəklə, cəvabını şimdi alırsın.

S o b u t a y. İtaət! (Əyilir, çıxar).

Ə l i p a ş a (qısa bir mütaliədən sonra, heyrətlə ətrafa). Dəhşət, dəhşət!

Y ı l d ı r ı m. Nə yazıyor, şimdi nə yazıyor?

Ə l i p a ş a (oqur). Tanrı qulu Teymurdan Sultani-Rum Yıldırım Bayazidə.

Y ı l d ı r ı m. Uzun laf istəməm, yalnız məktubun məalını söylə!

Ə l i p a ş a. Yazıyor ki, bən sizi bir türk xaqanı olaraq sayarım və zatınıza qarşı hörmət bəslərim, fəqət siz bəni saymazsanız aramız soğuyar və bu soğuluğun nəticəsi pək acı olur.

Orxan gəlir.

Y ı l d ı r ı m. Sonra? Sonra?

Ə l i p a ş a (yarımbaqlısla məktubu süzərək). İştə bu bənim son məktubum və son təklifimdir. Qaraqoyunlu əmiri Qara Yusif ordan uzaqlaşmalı... Şahzadələrinizdən biri mə'murən yanıma göndərilməli. Bən ona evlad kibi baqaçağımı şimdindən və'd eylərim, fəqət

məktubuma müvafiq cavab gəlməzsə, hücum edəcəyim şübhəsizdir. Ona görə də hazırlanmanızı ixtar edirəm.

Y ı l d ı r ı m. Mühəribəmi? Ah, mühəribəmi? (Acı qəhqəhəylə.) Gör bizi nə ilə qorqutuyor. Zavallı Topal! Görünüyür ki, qarşısındakını unutuyor. (Pək qızğın). Xayı, onun cavabı mühəribədən başqa bir şey deyil.

Ş e y x B u x a r i. Zənnimcə qəzəb və hiddət əfəndimizi yanlış mühakimələrə sevk ediyor. Teymur da sizin qadar qəhrəman, sizin qadar cəsur və sarsılmaz bir hökmdar... Boş yerə türk evladının qanını dökdürməyin və ətrafınızı saran düşmanları kəndi fəlakətinizə güldürməyin.

Y ı l d ı r ı m. Xayı, mirim! Bən şimdiyə qadar sənin acı nəsihətlərini dinlədim. Əfsus ki, bundan sonra dinləmiyəcəyim, çünki şu məktubun məalı təhqirlərin ən acısıdır.

Ş e y x B u x a r i. Əvət, biliyorum acıdır, hətta bənim sözlərim ondan da acıdır. Fəqət onunla çarpişacağına, kəndi nəfsinlə mübarizə et. Cəsarət ediyorum, mümkünsə rəqqasələrə uyma! Serbistan prensesi nüfuzuna qapılma! Və sərxoş vəzirlərə alət olma!

Ə l i p a ş a (ətrafa). Ah, bu nə həzyan?

Y ı l d ı r ı m. Əvət, şeyxim! Acı da olsa, sözlərində bir həqiqət var. Lakin Teymura qarşı susmaq əsla əlimdən gəlməz. Çünki o bəni tanımyor, yaxud tanımaq istəmyor. Hər halda bən kəndimi ona tanıtmalyım. Əli paşa cavab yaz.

Əli paşa kağız-qələm hazırlar.

Orxan (tə'zim ilə). Müsəidə buyurulursa, bən də iki söz söyləmək istərim.

Y ı l d ı r ı m. Söylə!

Or x a n . Əfəndimizin iradəsi əlbəttə bir həqiqətdir. Şeyx həzrətlərinin tevsiyəsi isə daha xeyrxahanə bir məsləhətdir.

Y ı l d ı r ı m. Bən həpsini düşünüyorum, artıq bizimki məsləhətdən keçmiş. (Qızğın). Cavab yaz!

Ə l i p a ş a. Əmrinizə müntəzirim.

Y ı l d ı r ı m. Yıldırım Bayaziddən kəlbi-əqur Teymura!

M ə c l i s d ə k i l ə r (heyrat və dəhşətlə ətrafa). Nasıl? Kəlbiəqurmu?!

Yıldırım. Yazdınmı? Kəlbi-əqur Teymura.

Əlipaşa. Əvət, kəlbi-əqur Teymura.

Yıldırım. Yaz, müharibəmiz müharibədir. Hər kim sözümdən qaçarsa, qadını üç tələq ilə boş olsun.

Əlipaşa (yazır, ətrafa). Ah, fəlakət! Dəhşət!

Yıldırım. Ötəsinə kəndin bilirsin, işlə bənim deyəcəyim şü!

Şeyx Buxari (müztərib və həyəcanlı). Əfəndim! Əfəndim, müsaidə buyurun. Bu cavab adabi-münazirəyə əsla müvafiq deyil. Həm də hiç bir hüsn-i-təvil qəbul etməz. Əvət, bu bir xəta, bu bir təcavüz ki, hiç bir hökmdarın şanına yaqışmaz.

Yıldırım. Artıq yetişir, rica edərim, kimsə qarışmasın.

Şeyx Buxari (yerindən qalqar, getmək istər). Pəki, sultanım, qarışmam, lakin şü cavabınızla böyük bir məs'uliyəti-tarixiyyə altında qalacaqsınız. Bana müsaidə...

Yıldırım. Buyura bilirsiniz. (*Şeyx Buxari çıxar. Yıldırım istehzalı təbəssümlə qafasını oynadır.*) Əvət, bu məktubla Yıldırım böyük bir məs'uliyət bir məs'uliyəti-tarixiyyə altında qalacaqmış!..

Orxan. Hər halda Şeyx bədxah bir şəxs deyil.

Yıldırım. Nə olursa-olsun, bənim iradəm qətidir. (Qalqar). Bana baq, Orxan! Sən bu vaxtə qadar bizdən hörmət və məhəbbət gördün... və o sayədə Anadoluda yaşayan tatar-türkmən qəbilələrinə böyük nüfuzun var.

Orxan. Əfəndimizin lütfündən.

Yıldırım. İşlə onlara icrayi-tə'sir etməli. Yarın orduya səfərbərlik əmr edəcəyim. Baqalım Teymur bizə qarşı nə yapar? Fəqət saqın, vəzifəndə müsamihə etmə! (*Çıqmaq üzrə bir neçə adım yürür*).

Orxan. Bəncə vəzifə hər şeydən müqəddəsdir. Amirim uğrunda başdan keçməyə hazırım.

Yıldırım. Haydı, arslanım, iş başına! Unutma ki, səni daha böyük rütbələr bəklıyor. Əli paşa! Sən də məktubu elçiyə ver, bəndən son hədiyyə olaraq Teymura götürsün.

Əlipaşa. Baş üstünə!

Çıqarlar.

Orxan (yalnız). Ah, Teymur, kəlbi-əqur! (Acı və istehzalı qəhqəhəylə). Əvət, daima sərxoşların təsəllisi həzyan, aciz və zəiflərin silahı

isə söyüş və qarğışdır. (Yıldırımın getdiyi tərəfə kinli və qızgın). Fəqət, ey məğrur və əyyaş sultan! Əmin ol ki, yarın, əvət yarın o qoca qəhrəmanın dəmir pəncəsində bir yılan kimi qıvrılacaqsın. Həm də umulmaz bir məğlubiyətlə zəbun və pərişan olacaqsın.

Pərdə

BEŞİNCİ PƏRDƏ

Anqara ovası, Teymur çadırı... Gündüz. Çadırın önündə qalın gevdəli, gürbüz, yaylıoqluiki nəfər növbət bəklilərək qonuşurlar.

B i r i n c i n ö v b ə t ç i . Yahu bütün dünya çarpişib vuruşmaqdan yoruldu da, şu Topal bir dürlü yorulmaq bilmiyor.

İ k i n c i n ö v b ə t ç i . Yenə şikayətmi? Nə çabıq usandın, əzizim?!

B i r i n c i n ö v b ə t ç i . Mısır və Şamda dökdüyümüz qanlar hənuz qurumamış. Şimdi də Anqara qavğası, Anqara bəlası!.. Nə demək? Beş gün rahatlanmaq yoqmu ya?

İ k i n c i n ö v b ə t ç i . Pəki, Qarabağın çiçəkli ovalarında, Azərbaycanın o cənnət qadar gözəl ruhlu bir guşəsində sürdüyün zevq və səfalar yetişmədimi?

B i r i n c i n ö v b ə t ç i . Nə demək! Biri üç ay yaşayışdan zevq alırsa, altı ay da hər bətməlimi?

İ k i n c i n ö v b ə t ç i . Şuna baq, müharibə kəndisi də bir zevq deyilmi ya?

B i r i n c i n ö v b ə t ç i . Bırağ Allahı seversin. (Bir neçə adım aqsayaraq yürür.) Şam ətrafında vuruşurkən ayağıma bir ox dəydi də hala aqsıyorum, hala gecələr ağrıdan uyuyamıyorum.

İ k i n c i n ö v b ə t ç i (gülərək). Zərər yoq, saf mal sahibinə bənzər. Teymur da aqsadıq, sən də... Yalnız aranızda bir fərq var ki, sən qarğasan, o qaraquş...

B i r i n c i n ö v b ə t ç i (qızgın). Sus bə, sərsəm hərif!

İ k i n c i n ö v b ə t ç i . Pək gözəl, o qarğa olsun, sən qaraquş.

B i r i n c i n ö v b ə t ç i . Xayı, onu da istəməm.

İ k i n c i n ö v b ə t ç i . Pəki, o halda nə istərsin?

B i r i n c i n ö v b ə t ç i . Nə istəyəcəyim, baq şu Anqara müharibəsi bənim hiç xoşuma getmiyor. Nə var, nə yoq, Teymur Yıldırımı yenəcəkmış... Pəki, bənim xeyrim nə olur? Mısırdə, Şamda hiç olmazsa

əlimizə paradan-maldan bir şey keçdi. Burda qalib gəlirsək. (Əlini avucuna vuraraq.) Söylə, baqayım, şu avucuma nə girəcək? Anqaranın quru, boş səhrasını?

İ k i n c i n ö v b ə t ç i (istehzalı qəhqəhəylə). Vay, yəhudi dəllali, vay! Sən müharibəyə yəğma içinni gəldin?

B i r i n c i n ö v b ə t ç i . Nə demək! Topal ad qazansın da arada bənim canım getsin, öyləmi?

İ k i n c i n ö v b ə t ç i . Sus, artıq yetişir; şu sözlər bir türkə yaraşmadığı kibi, bir əskərə hiç yaraşmaz.

B i r i n c i n ö v b ə t ç i . Nə demək? Sanki əskər insan deyilmi ya? (Sinirli). Əvət, nə demək! Ölüb-öldürən biz, gülüb-əylənən onlar! Çarpışıb-vuruşan biz, ad-san qazanan onlar! Ac-çıplaq qalan biz, zevqü səfayə dalan yenə onlar!

İ k i n c i n ö v b ə t ç i (gülərək). Yahu, sayıqlıyormusun, onlar kimdir, əcəba?

B i r i n c i n ö v b ə t ç i . Onlar, işlə saraylarda keyf sürən azgın padşahlar, dəli xaqaqlar... Sərvət və səadət içində gülümsəyən qurnaz vəzirlər, yaramaz vəkillər... Eysü nüş ilə vəqt keçirən hoppa şahzadələr, çilgün dərəbəylər...

İ k i n c i n ö v b ə t ç i (məğrur qəhqəhəylə). Anlaşıldı, əvət anlaşıldı. Bu düşüncələr həp qorqaqlıqdan iləri gəlir. (*Əlilə onun omuzuna vuraraq.*) Bana baq, hiç məraq etmə, bu gün-yarın Yıldırım basılır, yenə Səmərqəndə dönəriz.

B i r i n c i n ö v b ə t ç i . Xayır, bu qavğadan gözüüm hiç su içmiyor. Yıldırımını pək qəhrəman diyorlar.

İ k i n c i n ö v b ə t ç i . Əcəba, onun nəsi qəhrəman imiş?

B i r i n c i n ö v b ə t ç i . Nə demək! İşlə qaç gündür yüz-yüzə duruyoruz. Hərif müharibəyi bıraqlıb da şikara çıqmış. Pəki, bundan nə çıxar? Demək o qadar məğrur ki, bizi saymaq belə istəmiyor.

İ k i n c i n ö v b ə t ç i . Zərər yoq, o bizi saymazsa biz onu sayarız. (Boru səsi eşidilir.) İşlə Əmir gəlir. (Baqar, heyrətlə). O nə? Sanki yüz-gözündən atəş saçılıyor.

T e y m u r müharibəyə məxsus qiyyətdə gəlir. D i v a n b ə y i , ş a i r K i r m a n i və A q b u ğ a onu izlər.

T e y m u r . (son dərəcə kinli və qızgın bir ahənglə). Teymur - kəlbi-əqur! Teymur - kəlbi-əqur! Öyləmi, ah, öyləmi?

Ş a i r. Ehtimal sərxoş imiş. Yoqsa qoca bir sultanın ağzından öylə söz çıqmaz.

D i v a n b ə y i. Əvət, ehtimal ki, sərsəm və xasta imiş, yoqsa şu hədyan əqli başında olan bir zata yaraşmaz.

T e y m u r. (çılğın). Əvət, ehtimal ki! Ehtimal ki?! Lakin bana da Turğay oğlu Teymur derlər. Onu sərxoşluqdan ayılmaq, sayğısız qafasını uslandırmaq pək qolay... Ah, Yıldırım, Yıldırım! Nə qadar dəhşətli olsan, Hindistanda avladığım qaplanlardan müdhiş deyilsin.

Ş a i r. (ətrafa). Əvət, qaplan yırtıcıların ən vəhşisidir, fəqət qaplanları parçalayacaq daha böyük vəhşilər var ki, o da insanlardır.

T e y m u r. Qaraqoyunlu əsirəti İsfahan civarında bizə şəbxun yaptılar, əskərlərimdən üç bin kişi öldürdülər. Kəllələrdən qüllələr yapırdım. Zərər yoq, bir az sonra Yıldırım da bəni tanıır. (Pək kinli və sinirli).. Ah, kəlbi-əqur! Kəlbi-əqur! Nə həzyan... nə cəsarət!..

Ş a i r. Əfsus ki, cəsurların həzyanı, həzyançılının cəsarəti qadar gülünc və mə'nasızdır.

T e y m u r. O həzyanlar hiç... hərifdəki azğınlığa baq ki, şimdi də bəni saymıyor, hərbə girişəcəyinə şikarə çıxıyor.

A q b u ğ a (istehzalı təbəssümlə). Əvət, gerçəkdən pək sayğısız... pək məğrur...

Ş a i r. Fəqət məğrurlar pək çabuq sərnigun olur.

S o b u t a y süir'ətli adımlarla gəlir, əyilir.

T e y m u r. Nə var, Sobutay?

S o b u t a y. Böyük xaqanın əmrilə ava çıxan on beş min nəfər Yıldırım əskəri bizimkilər tərəfindən ortaya alınmış və bir saldıırşda həpsi əzilib dağılmış.

T e y m u r. Yıldırımdan nə xəbər?

S o b u t a y. Yalnız Yıldırım qəhrəmanca bir çevikliklə aradan çıqmış və beş-on nəfər məyyətilə qaçıb qurtulmuş.

T e y m u r. Bən qəhrəmanları pək sevərim.

S o b u t a y. Bir də Yıldırım şikarda ikən su yollarını da kəsdik, təbii ordu susuz qalınca daha çabuq təslim olur.

T e y m u r. Pək gözəl tədbir. Bunu kim düşündü?

S o b u t a y. (Aqbuğayı göstərir). Böyük sərdar Aqbuğa.

T e y m u r. Zətən hərə zamanı hiylə də müvəffəqiyyət vasitələrindən biridir.

Ş a i r. (ətrafə). Bən yalnız Kərbəladakı ərəb Şimirini tanırdım, məgərsə türkdən də Şimir çıxarmış!

T e y m u r. Aqbuğa! Daha durmaq lazım deyil, ordu hücumə keçməli. Saqın Yıldırımı yaralamasınlar. Ona söyləyəcək sözlərim var. Yigid Sobutay! Sən də qafil olma! Hər kim onu diri yaqalarsa, kəndisini böyük mükafat bəklıyor.

A q b u ğ a. Xətti-hərəkətimiz nə yolda olacaq?

T e y m u r. Onların sağ cinahı açıqdır. İştə oradan bizim sol cinah mərkəzi əhatə etməli. Onların sol cinahı isə pək zəif. Əminəm ki, bizə qarşı duramayıb çabuc pozulur. Haydı, arslanım! Cəsərat və mətənət!.. Aqbuğa və Sobutay əskərcə təmənnə edər, sür'ətli adımlarla gedərlər.

Ş a i r. (ətrafə). Qardaş qardaş qanı içiyor. İştə siyasət və rəyasət bəlası!

T e y m u r. Orxan gəlmədi, bu bəni pək düşündürüyor. Hər halda o, bu gün bizim tərəfə keçməliydi.

D i v a n b ə y i. Kim bilir, bəlkə keçmiş də bizimkilər tərəfindən yaqalanmış...

T e y m u r. Hər tərəfə buyruq ver, ona ilişməsinlər. (*Şair Kirmaniyə*). Gəl, baqalım, şair! Sən də bir tərəfdə seyr et, müharibəyi yaqından tamaşa etmənin zevqi daha başqadır. (Gedərlər.)

E l m a s şaşqın və müztərib adımlarla gəlir. Teymur getdiyi tərəfə baqar.

E l m a s (ətrafə). Orxan, ax, Orxan! Sən Elması unuttundun, fəqət Elmas səni görmək için hər b səhnələrində dolaşır. (*Teymur getdiyi yolu izlər*).

B i r i n c i n ö v b ə t ç i (arqadaşına). Bu Divan bəyi qızı da pək tuhaf. Səmərqəndin gözəl köşklərini bırağıb da Anqara çöllərindən nə istiyor, bilməm ki?

İ k i n c i n ö v b ə t ç i. Səncə qavğa meydanı yalnız erkəklərə məxsusmu?

B i r i n c i n ö v b ə t ç i (istehzalı qəhqəhəylə). Nə demək! O da mı qavğa etməyə gəlmiş?

İ k i n c i n ö v b ə t ç i. Gülərsən ya... Hiç atalardan eşitmədinmi?! Çingizin anası bir qadın ola-ola at belinə bindi. Bütün qomşu ölkələri sıqışdırdı və qocaman bir səltənət qurdu.

B i r i n c i n ö v b ə t ç i . Nə demək, bu da Çingizin anasını?

İ k i n c i n ö v b ə t ç i . Nə fərqi var, qadın qadındır. Bu da o cinsdən, bu da o nəsilədən. Arslanın erkəyi, dişisi olur?

B i r i n c i n ö v b ə t ç i . Fəqət bana qalırsa, öydüyün şu dişi arslan müharibə üçün deyil, başqa bir av üçün gəlmiş olmalı... (*Yola baqqar.*) Gözün aydın, iştə D ə m i r q a y a gəliyor.

İ k i n c i n ö v b ə t ç i . O ki, Orxanla bərabər Yıldırım yanına qaçmışdı.

B i r i n c i n ö v b ə t ç i . Nə demək! Orada yaşamamışlar da geri dönmüşlər.

E l m a s (Dəmirqaya ilə gəlir). Allah eşqinə söylə, Orxan nə oldu? Nərdə qaldı?

D ə m i r q a y a (qalın və yonulmamış səslə). Onun yanında...

E l m a s . O kimdir?

D ə m i r q a y a . Kim olur-olsun, nəmə lazım, bən qarışmam.

E l m a s . Ah, nasıl?! Orxan gəlmədimi? Səninlə bərabər deyilmi?

D ə m i r q a y a . Hiç Teymurun qorqusundan gələ bilirmi? Moskof qızını qaçırıb da Topala görünə bilirmi?

E l m a s . Yoq, Teymur onu bağışlar.

D ə m i r q a y a . Zənn etməm, hiç zənn etməm.

E l m a s . Sus, Allah eşqinə sus! Bütün qanım başıma toplanıyor, beynim alevlər içində yanıyor. Demək o buraya gəlməyəcək, öyləmi?

D ə m i r q a y a . Bən ki onun qəyyumu deyilim, istər gəlsin, istər gəlməsin. Nəmə lazım, bən qarışmam.

E l m a s . Nasıl olursa-olsun bəni Orxanın yanına götür.

D ə m i r q a y a . Dedim ya, bən qarışmam.

E l m a s (ətrafa). Aman, ya Rəbbi. Şu hərifin qəlbi daşdanımı yapılmış. (Dəmirqayaya) Bən buraya yalnız Orxan için gəldim. Nərdə olsa onu bulmalıyım.

D ə m i r q a y a . Acım, bir az yemək yeyəlim də, sonra...

E l m a s . Zərəy yoq, gəl ye-iç, saqın, yaqanı bıraqaçaq deyilim.

D ə m i r q a y a . Nəmə lazım, hiç bıraqma! (Gedərlər). Bu sırada kənardan boru və çarpışma səsləri eşidilir.

B i r i n c i n ö v b ə t ç i . Demək müharibə qızıydı, iştə çarpışıb vuruşuyorlar.

İ k i n c i n ö v b ə t ç i . Əvət, gurultu getdikcə artır.

B i r i n c i n ö v b ə t ç i . İştə, Orxan da Əmir ilə bərabər gəlir.
İ k i n c i n ö v b ə t ç i . Görünür D ə m i r q a y a Elması aldatıyormuş.

Kənardan eşidilən gürültü, çarpışma səsi azalır. T e y m u r , D i v a n b ə y i , ş a i r Kırmanı və O r x a n gəlirlər.

T e y m u r . Söylə, Orxan, nə yaptın?

O r x a n . Bənim ilk yaptığım böyük bir qəbahətdir.

T e y m u r . Hanki qəbahət?

O r x a n . Olqayı Türküstandan qaçırdım, ona görə boynum vurulmalıdır.

T e y m u r . Onu sonra mühakimə edəriz. Bana Yıldırımın, Yıldırım ordusundan xəbər ver!

O r x a n . Bursadakı işlər mə'lum. Hər ay xəbər yazıb göndərmişəm. Son həftələrdə isə Anadoludakı bəylərə gözəl rütbələr və'd etdim, həpsini tərəfimizə keçirdim. Oradakı tatar və türkmənlərin başçılarını çağırdım, məhəbbətlərini qazandım. Bütün Anadolu əskəri bizim tərəfdə, şimdicə təslim olurlar. Yalnız Rumeli sancak bəyləri, yeniçərilər və serb əskərləri Yıldırım itaətində. Fəqət, orduda pozuqluq olunca, onlar da bir şey yapamazlar, çabuq şaşırırlar.

E l m a s (D ə m i r q a y a ilə bərabər gəlir. Orxanı görüncə, şaşqın bir sevinclə). Ah, Orxan!.. Divan bəyi əlilə sükut işarəti verir. Elmas çəkilib bir tərəfdə durur.

T e y m u r . (Orxana). Pək məmnun oldum; şimdiki söylə baqalım, gözəl prenses nərdə?

O r x a n . İştə qarşıda bəklir. Fəqət dəmin hüdudu keçərkən bizimkilər tərəfindən yaralanmış.

E l m a s (ətrafa). Əvət, bu da yeni bir hiylə.

T e y m u r . Orxan! Sən bir əskərsin, fəqət işlədiyin xəyanət bir əskərə yaqışmaz. Əcəba xəbərsiz olaraq qızı qaçıрмаq və bəni saymamaq böyük bir nankorluq deyilmi? Bunu yaparkən Teymurun hiddət və qəzəbini düşünmədinmi?

Orxan susur.

Niçin susdun, söylə?

O r x a n . Böyük xaqanın mərhəməti bənim qəbahətimdən daha böyükdür.

T e y m u r. (sərt). Xayı, qəbahəti mə'zur görmək, fənalığı tərvic etməkdir.
B i r i n c i n ö v b ə t ç i (arqadaşına). İştə Topal yenə çıldırıyor.
D i v a n b ə y i. (Teymura). Orxan gəncdir, yığıtdır.
T e y m u r. (kəskin). Xayı, böylə bir qəbahət için ən böyük cəza ölümdür.
E l m a s. Ah, ölümmü?
T e y m u r. Əvət, Orxan yalnız e'dama layiqdir.
E l m a s. Mərhəmət, ah, mərhəmət!.. (Teymura yaqlaşır).
T e y m u r. (çılğın). Çəkil!
D i v a n b ə y i. Ah, gerçəkdənmi e'dam?
T e y m u r. Əvət, e'dam, e'dam..! Bıraq, hər kəs için ibrət olsun!

Ətrafda böyük şaşqınlıq və qorqunc bir sükut...

Or x a n. Xayı, xaqanı, xayır... Ölüm hər kəsi qorqutsa da Orxanı qorqutmaz. Bən vəzifə uğrunda bin dəfə ölüb-dirildim. Yıldıırım bəni öldürmək istərkən belə qəhqəhələrə güldüm. Şimdi isə gülmək deyil, yalnız heyrət edərim. Həm də başqa əlləri qanımla ləkələndirmək istəməm. (*Belindəki xəncəri çıxarır. Kəndini vurmaq istər*). Ah, sən bəni alçaltdın, fəqət bən... iştə!

T e y m u r. (gur və kəskin səslə). Orxan! Əcələ ediyorsun, bən səni alçaltmaq deyil, yalnız imtahan etmək istədim. (*Şən qəhqəhəylə*). Unutma ki, Teymur şahmat oynarkən belə, taxtadan yapılmış küçük bir piyadayı qeyb etmək istəməz. Halbuki sən cəsur və eşsiz bir qəhrəmansın. (*Yaqlaşıb Orxanın omuzunu oqşar*). Əvət, sənin məharət və cəsərətin işlədiyən qəbahətdən daha böyükdür. Olqayı, o dəyərlı yadigarı mükafat olaraq sana bağışladım. Fəqət qəlbin onun, düşüncə və biləklərin bizim olsun.

Bu sırada Ol q a gəlir və örtündüyü çarşaf omuzlarına sarqaraq baqıb durur.

E l m a s (çılğın bir tevr ilə Teymurun qarşısına keçərək). Xayı, xayır! Sən bunu əsla yapamazsın. Əvət, sən böyüksün, bütün dünyaya hökm edə bilirsın; fəqət Orxanın qəlbinə deyil! Unutma ki, bən anayam.

Ş a i r. (ətrafa). Əvət, ana qəlbi hər şeydən güclü və məhabətlidir.

O l q a. (*köksünü sıqaraq, ətrafa*). Ah, bu oq yarası bəni məhv edəcəkdir...

T e y m u r. Elmas! Səbr və mətanət lazım.

E l m a s. Xayır, xayır. (Olqayı göstərir). Sən ona bütün aldığın ölkələri bağışlaya bilirsən, fəqət bana verilən bir qəlbi əsla! Əsla! (Orxana). Niçin susdun, Orxan, cəvab ver?!

O r x a n . Xaqan hüzurunda ədəb gözətiyorum.

E l m a s. Halbuki həyat yoldaşına xəyanət etməyə daha böyük ədəbsizlikdir.

O l q a. (Teymur qarşısında diz çökərək). Böyük xaqan! BənİM varlığım bir çoqlarının hissiyyatını zəhərləyir, bəni öldür də, hər kəs iztirabdan qurtulsun.

T e y m u r. (onun qolundan tutub qaldırır). Xayır Moskof çiçəyi, xayır... Bən yalnız qızğın arslanları, azğın qaplanları şikar edərim. BənİM oqum yalnız vəhşi qartalların qanı ilə boyanır. Sən şətarətli bir güvərçinsin, halbuki Teymur əsla güvərçin qanı tökmədi.

E l m a s. Güvərçinləri də şahinlər parçalar. (*Qoynundan ufaq bir xəncər çıxarıb vurmaq istər*).

D i v a n b ə y i. Elmas!

Orxan Elmasın biləklərini yaqalar, xəncər düşər.

O l q a. (*qırıq səslə, acı təbəssümlə*). Hiç təlaş etmə... Elmas!.. (*Qanlı köksünü açaraq*). Bən... işlə yaranmışım... Artıq kimsəyə... zəhmət vermiyəcəyim. Ah, ah, ahh... (*Bayılıb düşər*).

T e y m u r. (*növbətçilərə*). Yardım edin!

Olqayı qaldırırlar. Elmas çəkilir. Ətrafda gurultu və çarpışma səsləri yüksəlir. Teymur Divan bəyiyə.

Baq gör nə var?

D i v a n b ə y i. (yola baqar). İşlə, Sobutay gəlir.

S o b u t a y. (gəlir, əyilir). Böyük xaqana müjdələr.

T e y m u r. Nə olmuş?

S o b u t a y. Yıldırım ordusu bozuldu.

T e y m u r. Nasıl? Ətraflı söylə!

S o b u t a y. Onların sol cinahı az bir zaman bizə qarşı dura bildi. Sonra birdən-birə şaşıraraq dağıldı. Şahzadə Məhəmməd də kəndi ehtiyat firqəsilə Amasya yolunu tutmuş.

T e y m u r. Yıldırım kəndisi nə halda?

S o b u t a y. Onu hiç sormayınız! Yıldırım gerçəkdən böyük qəhrəman. Hər kəsdən ziyadə çarpışıb vuruşdu. Ətrafındakı sipahilər və yeniçərilər də son dərəcə yigit... Bununla bərabər həpsi əsir. Həpsi təslimə məcbur oldu.

T e y m u r. (Divan bəyiyə). Əmr et, qaçanları qovmasınlar. Saqın, Yıldırımına bir şey olmasın. Həm də ehtiramda qüsur edilməsin.

D i v a n b ə y i. Itəət, xaqanım. (Sobutayla bərabər gedər).

Ş a i r. (ətrafə). Qəhrəmanlardakı fəzilət dəhşətləri qadar böyükdür.

T e y m u r. (volta vurur, qızğın və sinirli). Kəlbi-əqur!.. Kəlbiaqur! Nə böyük cəsərət! Ah, məğrur!.. İdraksız! Teymurun təhəmmül və nəzakəti sənin kibi çoqlarını aldatmış. Lakin atəşli bir toqat həpsini sərxoşluqdan ayılmış. (Çılğın). Yıldırım, ah, Yıldırım! Kəndini dev aynasında görüb də şımardın. Fəqət düşünmədin ki, sirkə nə qadar tünd olursa, qabı daha çabuq çatlar.

Ş a i r. Əcəba böyük xaqanın bir-iki sözlə əsəbiləşməsi tuhaf deyilmi?

T e y m u r. İki sözmü? İki sözmü? Ah, şu həzyan zəhərli bir oq kibi rə'yada da beynimi dəliyor. Kəlbi-əqur! Kəlbi-əqur! Ah, nə sayğısızlıq! Xayı, böyük nəhrləri yataqlarından çıxaran, sarsılmaz və keçilməz dağları yaran Teymur hər acıyı unudur da, fəqət şu iki sözü əsla! Əsla!

Ş a i r. Hər-halda Yıldırım sənin can qardaşın, qan qardaşındır.

T e y m u r. Əfsus ki, qardaş yarası daha acı, daha qorqunc olur.

S o b u t a y. (gəlir, əyilir). Yıldırım hüsurunuza gəlir.

T e y m u r. Buyursunlar.

Yıldırım iki nəfər Teymur əskəriylə gəlir. Aqbuğa ilə Divan bəyiyə də bərabər bulunur.

D i v a n b ə y i. İştə, Osmanlı sultanı Yıldırım Bayazid!

A q b u ğ a. Yalnız sultan deyil, həm də cəsür bir komandan!

T e y m u r. (yer göstərir, təvazölə). Buyurun, şevkətli Sultanım!

Tanrı qulu Teymurdan daima ikram və ehtiram görəcəksiniz. Yorğunsunuz, rica edərim oturun. (Oturmaz, Teymur ona cibindən bir kağız çıxarıb verir). Lütfən şu məktubu oqurmusunuz?

Y ı l d ı r ı m. (məktubu alır, aşırı dərəcədə gözlərinə yaqlaşdırır və Teymura iadə edər). Zətən yazıldığı zaman oqunmuş.

T e y m u r. İştə, bən şu məktubdakı sözlərinizi unudtum və sizi əfv etdim. Yalnız əfv etmək deyil, hətta məhəbbətinizi də qazanmaq istərim. Əvət, məhəbbətinizi də qazanmaq istərim. (*Mə'nalı və məğrur bir tevr ilə şair Kirmaniyə baqar*). Əcəba, buna şair nə söylər?

Ş a i r. (*səmimi və coşqun bir ahənglə*). Məhəbbət! Məhəbbət!.. Əvət, bütün bəşəriyyəti xilas edəcək yalnız məhəbbətdir. Məhəbbətlə çırpınan bir çoban qəlbi, kin və ədavət püskürən bir sultan qafasından daha şərəflidir. Əgər dünyanın şanlı çarpışmaları, qanlı vuruşmaları nəticədə bir məhəbbət, fəvqəlbəşər bir məhəbbət doğurmayacaqs... bütün həyata, bütün kainata nifrətlər olsun.

T e y m u r. Əcəba, məğrur Yıldırım nə düşünüyor?

Y ı l d ı r ı m. Düşünəcək bir şey yox. Əvət, sən qalibsən. Lakin bu qələbə türk əqvamını deyil, yalnız fürsət bəkləyən qomşu hökumətləri məmnun etdi. (*Acı bir köküs keçirdikdən sonra, çox mütəəssir və şiddətli*). Ah, daha doğrusu, İslam aləmini başsız qoydu.

T e y m u r. (*iki-üç adım aqsayaraq Yıldırıma doğru yürür, məğrur və gur bir səslə*). Hiç mərağ etmə, xaqanım! Sən kor bir abdal, bən də dəli bir topal! Əgər dünyanın zərrə qadar dəyəri olsaydı, yığın-yığın insanlara, ucu-bucağı yox məmləkətlərə... sənin kibi bir kor, bənim kimi bir topal müsəllət olmazdı.

Pərdə

SON

MÜNDƏRİCAT

İblis.....	7
Afət.....	105
Peyğəmbər.....	141
Topal Teymur.....	252

Buraxılışa məsul:	<i>Əziz Güləliyev</i>
Texniki redaktor:	<i>Rövşən Ağayev</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Rəşad Həmidov</i>
Korrektor:	<i>Pərvanə Məmmədova</i>

Yığılmağa verilmişdir 04.08.2004. Çapa imzalanmışdır 15.02.2005.
Formatı 60x90 ¹/₁₆. Fiziki çap vərəqi 19. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 25.

Kitab “PROMAT” mətbəəsində çap olunmuşdur.